

Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2016

ROA Rapport

ROA-R-2017/7

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt | ROA
Research Centre for Education and the Labour Market | ROA

SCHOOLVERLATERERS TUSSEN ONDERWIJS EN ARBEIDSMARKT 2016

ROA-R-2017/7

Colofon

© Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA). Niets uit deze uitgave mag op enige manier worden verveelvoudigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de directeur van het ROA.

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt

School of Business and Economics

Maastricht University

email: secretary-roa-sbe@maastrichtuniversity.nl

website: www.roa.nl

Vormgeving

ROA secretariaat, Maastricht

Verkoop

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt

email: secretary-roa-sbe@maastrichtuniversity.nl

website: www.roa.nl

ISBN: 978-90-5321-560-9

september 2017

INHOUD

Voorwoord	v
Schoolverlatersinformatiesysteem	vii
Samenvatting	ix
1 Kwaliteit van gediplomeerde schoolverlaters	1
1.1 Inleiding	1
1.2 Leeswijzer	2
1.3 Arbeidsmarkt	3
1.3.1 Arbeidsmarkt: voorbereiding op de arbeidsmarkt	3
1.3.2 Arbeidsmarkt: kans op werk	4
1.3.3 Arbeidsmarkt: dienstverband	11
1.3.4 Arbeidsmarkt: aansluiting werk-opleiding	17
1.3.5 Arbeidsmarkt: salaris	20
1.3.6 Arbeidsmarkt: tevredenheid met werk	23
1.4 Oordeel over de gevolgde opleiding	26
1.4.1 Opleiding: breedte en diepte	26
1.4.2 Opleiding: betrouwbaarheid van het onderwijs	27
1.4.3 Opleiding: tevredenheid met de opleiding	29
Opleiding: opleidingskeuze achteraf	30
1.5 Vervolgonderwijs	33
1.5.1 Vervolgonderwijs: kwalificerende vervolgtrajecten	33
1.5.2 Vervolgonderwijs: voorbereiding en aansluiting	34
1.5.3 Vervolgonderwijs: studiekeuze	37
1.5.4 Vervolgonderwijs: succes	41
2 Veranderende aansluiting tussen beroepsopleidingen en beroepen	45
2.1 Inleiding	45
2.2 Leeswijzer	47
2.2.1 Data	47
2.2.2 Meetinstrument: Gini- Hirschman Index	48
2.2.3 De periode 1996-2015	48
2.3 Algemeen beeld: 1996-2015	49
2.3.1 Beschrijvende analyses	49
2.3.2 Multivariate analyse	54

2.4	MBO: Een nadere analyse op het niveau van sectoren	57
2.4.1	MBO Economie	60
2.4.2	MBO Groen	62
2.4.3	MBO Techniek	64
2.4.4	MBO Zorg en Welzijn	66
2.5	HBO: Een nadere analyse op het niveau van sectoren	68
2.5.1	HBO Economie	68
2.5.2	HBO Landbouw	71
2.5.3	HBO Techniek	72
2.5.4	HBO Zorg en HBO Onderwijs	73
2.5.5	HBO Gedrag en Maatschappij	74
2.6	Samenvattend beeld	75
3	Competentiegerichte kwalificaties in het MBO: Effecten op competenties, de vervolgstudie en de arbeidsmarkt	89
3.1	Introductie	89
3.2	Theorie	91
3.2.1	Competenties : Trends op de arbeidsmarkt	91
3.2.2	Competentiegericht Onderwijs	92
3.2.3	Transitie tussen mbo en arbeidsmarkt	96
3.3	Data en meetinstrumenten	97
3.3.1	Algemene impact	97
3.3.2	Verschillen in uitvoering	98
3.3.3	Dataselectie	99
3.3.4	Meetinstrumenten	100
3.3.4.1	Vervolgopleiding	100
3.3.4.2	Arbeidsmarkt	102
3.3.4.3	Competenties	105
3.4	Het effect van competentiegerichte kwalificaties	107
3.4.1	Methode en model	107
3.4.2	(Succesvolle) doorstroom naar vervolgopleiding	108
3.4.3	(Succesvolle) Transitie naar de arbeidsmarkt	110
3.4.4	Competenties	113
3.5	Competentieniveaus en verschillende vormen van competentiegerichte kwalificaties	115
3.6	Conclusie	118
	Literatuur	127
	Bijlage 1: Kernindicatoren	131
	Statistische bijlage: Tabellen naar opleidingssector	139

VOORWOORD

Wat vinden gediplomeerde schoolverlaters van hun opleiding en wat gaan ze na hun opleiding doen? Hoe is de aansluiting met het vervolgonderwijs? Als ze naar de arbeidsmarkt gaan, hoe snel krijgen ze dan werk? En sluit dat werk dan ook aan op de gevolgd opleiding?

Sinds 1991 voert het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) van Maastricht University het project SchoolverlatersInformatieSysteem uit. Hierin zijn in samenwerking met het CBS en DESAN Research Solutions in 2016 grootschalige onderzoeken uitgevoerd onder recente schoolverlaters en pas afgestudeerden waarmee op dit soort vragen een antwoord kan worden gegeven. Het voorliggende rapport Schoolverlaters tussen Onderwijs en Arbeidsmarkt 2016 gaat in op de transitie van school naar werk of vervolgonderwijs, die gediplomeerden maken. De resultaten die in dit rapport worden gepresenteerd, hebben betrekking op de situatie van gediplomeerde schoolverlaters (vmbo, avo en mbo) en afgestudeerden (hbo) ongeveer anderhalf jaar na het afronden van de opleiding. In totaal zijn ruim 225.000 gediplomeerde schoolverlaters en afgestudeerden van het schooljaar 2014-2015 benaderd. De totale respons bedroeg 32%. De verzamelde gegevens vormen samen het door het ROA ontwikkelde SchoolverlatersInformatieSysteem (SIS). Dit wereldwijd unieke informatie-systeem is gebaseerd op grootschalige enquêtes die volgens een geïntegreerd model worden uitgevoerd.

Allereerst behelst het SIS de VO-Monitor - en enquête gericht op gediplomeerde schoolverlaters van het algemeen voortgezet onderwijs (havo, vwo) en het voorbereidend beroepsonderwijs (vmbo)- en de BVE-Monitor, - een enquête onder gediplomeerde schoolverlaters van de beroepsopleidende (bol) en beroepsbegeleidende leerweg (bbl) van het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). De VO-Monitor en de BVE-Monitor worden sinds 2016 in samenwerking met het CBS uitgevoerd. Daarnaast betreft het de HBO-Monitor, een enquête gericht op afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs (hbo). De HBO-Monitor wordt uitgevoerd onder auspiciën van de Vereniging Hogescholen en in samenwerking met DESAN Research Solutions. Tot slot betreft het de VSV-Monitor (in samenwerking met het CBS), een enquête onder voortijdig schoolverlaters waarover in een aparte publicatie gerapporteerd wordt.

Tweejaarlijks wordt in Nederland daarnaast de Nationale Alumni Enquête (NAE) gericht op de afgestudeerden van Masteropleidingen van de universiteiten uitgevoerd door DESAN Research Solutions te Amsterdam in opdracht van de VSNU. In 2016 is de NAE niet uitgevoerd en de voorliggende rapportage bevat dan ook geen gegevens over de transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt voor de afgestudeerden van Masteropleidingen.

De projectleiding van Schoolverlaters tussen Onderwijs en Arbeidsmarkt 2016 berust bij dr. Christoph Meng. Vanuit het ROA is de rapportage geschreven door Msc. Per Bles, Msc. Joost Veth, drs. Timo Huijgen, dr. Mark Levels en dr. Christoph Meng. De Statistische Bijlage is samengesteld door drs. Timo Huijgen. Aan Hoofdstuk 2 heeft Bsc. Tessa Jenniskens (Masterstudent van de Radboud Universiteit) meegewerkt. Hoofdstuk 3 is een uitgebreidere versie van een paper geschreven in het kader van het NRO project "The Future of Craftmanship". Aan dit paper hebben vanuit het Kohnstamm Instituut Dr. Arjan van der Meijden en Dr. Erik van Schooten meegewerkt. Secretariële ondersteuning is verleend door Mariëlle Retz en Esther Soudant. In het kader van de HBO-Monitor is in kader van de HBO-Monitor verder samengewerkt met drs. Monique van Alphen, drs. Han van Dongen en drs. Barbara Kinket (allen werkzaam bij DESAN Research Solutions). In het kader van de BVE-Monitor en de VO-Monitor is verder samengewerkt met dr. Francis van der Mooren en Msc. Jelmer de Groot en drs. Frank Engelen, allen werkzaam bij het CBS.

Een speciaal woord van dank wordt gericht aan de vertegenwoordigers van de financiers die zitting hebben in de klankbordgroep: M. Willemse (werkzaam bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid), A.A. van Dijk (werkzaam bij het Ministerie van Economische Zaken), drs. R. van der Ven, drs. B. Verlaan, drs. H. Scholten, drs. F. van Oort, drs. C. Wlodarczyk (allen werkzaam bij het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap) en drs. J. Scheele en drs. C. Geldof (Vereniging Hogescholen).

De subsidiemiddelen maken de basisvoorziening mogelijk en zijn beschikbaar gesteld door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, het Ministerie van Economische Zaken en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Deze basisvoorziening maakt een breed pallet van strategisch onderzoek mogelijk, van proefschriften, wetenschappelijke en beleidsrelevante artikelen tot landelijke beleidsrapportages. Het dankzij de basisvoorziening ontstane databestand geeft daarbij in beginsel de mogelijkheid om de transitie van onderwijs naar vervolgonderwijs/arbeidsmarkt op landelijk niveau in kaart te brengen. Daarnaast biedt de basisvoorziening de startmogelijkheid om op een efficiënte manier uitgebreidere en diepgaandere studies op bijvoorbeeld regionaal, sectoraal of schoolniveau te bewerkstelligen. Regionale overheden of bijvoorbeeld onderwijs overkoepelende organisaties kunnen dankzij deze basisvoorziening op eenvoudige en kostenefficiënte wijze beleidsrelevante informatie verzamelen en tegen het landelijke beeld afzetten.

Maastricht, augustus 2017

SCHOOLVERLATORS- INFORMATIESYSTEEM

Een openbaar toegankelijke bron van data

Algemeen

De subsidiemiddelen beschikbaar gesteld door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, het Ministerie van Economische Zaken en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid maken de basisvoorziening mogelijk. De databestanden zijn daarbij vrij toegankelijk en maken daarmee een breed pallet van strategisch onderzoek mogelijk, van proefschriften, wetenschappelijke beleidsrelevante artikelen tot landelijke beleidsrapportages. De jaarlijkse databestanden afkomstig van het SchoolverlatorsInformatieSysteem zijn beschikbaar via www.dans.knaw.nl. Voor ondersteuning bij het gebruik van de databestanden zijn de onderzoekers van het ROA bereikbaar via secretary-roa-sbe@maastrichtuniversity.nl

Cijfers afkomstig van het SchoolverlatorsInformatieSysteem zijn recent onder andere gebruikt voor:¹

- Studiekeuze 123 website;
- Studie in cijfers;
- Keuzegids MBO, Keuzegids HBO;
- Onderwijs in Cijfers van het Ministerie van OCW;
- Commissie Macrodoelmatigheid: Arbeidsmarktperspectief mbo niveau 2;
- SCP: Eerste treden op de arbeidsmarkt;
- Onderwijsinspectie: De staat van het onderwijs – onderwijsverslag;
- Onderwijsinspectie: Beginnende leraren kijken terug, deel 1: de pabo;
- Onderwijsinspectie: Beginnende leraren kijken terug, deel 2: de Tweedegraads Lerarenopleidingen;
- SEO/ECBO/ROA: Klaar voor de groei: Monitor uitrol Associate degree;
- MBO raad: Feiten en cijfers;
- ECBO: Het Nederlandse onderwijs geketend: Doorstroom in en tussen vo en mbo;
- ECBO: De kleur van het middelbaar beroepsonderwijs: Een overzichtsstudie naar allochtonen in het mbo;
- Innovatieplatform: Kennis en Innovatie Agenda 2011 – 2020;

¹ Voor rapportages van het ROA op basis van cijfers afkomstig van het SchoolverlatorsInformatieSysteem, zie www.roa-maastricht.nl

Website Kerncijfers Schoolverlatersonderzoeken:
<https://roaststatistics.maastrichtuniversity.nl/SISOnline/Home.aspx>

Op de website Kerncijfers Schoolverlatersonderzoeken (<https://roaststatistics.maastrichtuniversity.nl/SISOnline/Home.aspx>) zijn meerjarige landelijke statistieken te vinden over gediplomeerde schoolverlaters van het initiële onderwijs in Nederland. De cijfers zijn gebaseerd op de schoolverlatersonderzoeken van het ROA (in samenwerking met CBS en DESAN Resarch Solutions) en hebben betrekking op de gediplomeerden van het avo, vmbo, mbo en het hbo. De kerncijfers die gepresenteerd worden geven een inzicht in de gevolgde studie, het vervolgonderwijs en de intrede van de schoolverlaters op de arbeidsmarkt.

De website is te raadplegen vanuit twee invalshoeken: naar onderwijsindeling en naar kernindicator. De invalshoek naar onderwijs laat alle kerncijfers voor een bepaalde onderwijsindeling zien. Hierbij kan gekozen worden voor onderwijsniveaus, onderwijssectoren en individuele opleidingen. Daarnaast is er de mogelijkheid om een keuze te maken voor voltijd, deeltijd of duale opleidingsvarianten. De invalshoek naar indicator laat voor alle onderwijsniveaus, -sectoren dan wel opleidingen de informatie over één gekozen indicator zien. Zowel in het menu als in de overzichtstabellen zijn de kernindicatoren naar een vijftal categorieën ingedeeld:

- algemene achtergrondkenmerken;
- gevolgde opleiding;
- oordeel over de gevolgde opleiding;
- kenmerken vervolgonderwijs;
- arbeidsmarktindicatoren en baankenmerken.

De cijfers worden telkens, zover mogelijk, weergegeven voor de laatste vijf meetjaren en worden jaarlijks geüpdatet rond de tijd dat het landelijk rapport 'Schoolverlaters tussen Onderwijs en Arbeidsmarkt' uitkomt.

De website biedt daarnaast uitgebreide informatie over de methodologische aanpak van het Schoolverlatersinformatiesysteem (SIS) alsmede een verantwoording van de respons.

SAMENVATTING

Hoofdstuk 1: Resultaten meting 2016

Jaarlijks verricht het ROA onderzoek onder schoolverlaters (vmbo, mbo, havo vwo en hbo) naar de overgang van school naar de arbeidsmarkt of de vervolgopleiding. Hoofdstuk 1 presenteert de resultaten afkomstig van het schoolverlaters- en afgestudeerdenonderzoek dat in samenwerking met het CBS en DESAN Research Solutions in het najaar van 2016 heeft plaatsgevonden. De respondenten worden ongeveer anderhalf jaar na het afronden van de opleiding bevraagd, en zijn dus schoolverlaters en afgestudeerden uit het schooljaar 2014-2015. In totaal zijn ongeveer 225.000 gediplomeerde schoolverlaters en afgestudeerden benaderd en 32% van de jongeren heeft de vragenlijst ingevuld. De cijfers in Hoofdstuk 1 hebben daarbij betrekking op schoolverlaters en afgestudeerden van voltijd opleidingen.

De gepresenteerde resultaten uit het schoolverlaters- en afgestudeerdenonderzoek dienen altijd in de bredere context van de economische situatie gezien te worden. De invloed van de economische situatie heeft niet alleen betrekking op indicatoren rechtstreeks gerelateerd aan de arbeidsmarktintrede (bijvoorbeeld werkloosheid of baanzeekerheid), maar ook op de manier waarop jongeren de afgeronde opleiding beoordelen. In Hoofdstuk 1 wordt bekeken hoe de gediplomeerden en afgestudeerden van het schooljaar 2014-2015 terugkijken op hun opleiding en hun (eventuele) eerste werkervaring. In hoofdlijnen omvat het hoofdstuk achtereenvolgende een discussie van a) de voorbereiding op en het succes van de arbeidsmarktintrede, b) het oordeel van de gediplomeerden over de gevolgde opleiding en c) de voorbereiding op en het succes in de vervolgopleiding.

TABEL S1 Enkele kernindicatoren

	Verder leren	Zelfde opleiding	Werkloosheid	Eigen niveau	Eigen domein
	%	%	%	%	%
AVO	86	X	X	X	X
VMBO	98	89	X	X	X
BOL 1	68	66	19	60	44
BOL 2	59	72	11	67	50
BOL 3	42	74	6	70	61
BOL 4	52	78	4	78	65

	Verder leren %	Zelfde opleiding %	Werkloosheid %	Eigen niveau %	Eigen domein %
BBL 1	26	79	12	49	44
BBL 2	40	82	3	75	67
BBL 3	25	85	1	76	79
BBL 4	17	85	1	89	80
HBO	24	79	5	81	77

X = vraag niet opgenomen/niet vergelijkbaar; Verder leren = % respondenten dat een vervolgopleiding is gaan volgen (inclusief postdoctorale opleidingen, proefschrifttrajecten en opleidingen in het kader van het werk); Zelfde opleiding = % van de schoolverlaters dat achteraf gezien opnieuw dezelfde opleiding zou kiezen; Werkloosheid = Werkzoekenden als % van de schoolverlaters die zich aanbieden op de arbeidsmarkt; Eigen niveau = % van de werkende schoolverlaters dat aangeeft dat de werkgever voor deze functie minimaal een diploma van het gevolgde onderwijs niveau vereist; Eigen domein = % van de werkende schoolverlaters dat aangeeft dat de werkgever voor deze functie een diploma van de gevolgde opleidingsrichting of een verwante opleidingsrichting vereist.

De belangrijkste conclusies zijn:

a) Voorbereiding en succes op de arbeidsmarkt

- **Herstel op de arbeidsmarkt zet door**

Anderhalf jaar na het behalen van het diploma weten steeds meer gediplomeerden de weg naar de arbeidsmarkt te vinden. De daling van de werkloosheid sinds 2014 zet ook in 2016 door. Ook de beloning voor het werk steeg. Hoewel nog niet op het oude niveau, steeg het brutoloon licht in 2016.

- **Werkloosheid zit verstopt: pas afgestudeerden zouden meer uren willen werken**

In 2016 geeft 36% van de werkenden met een mbo-diploma aan meer te willen werken. Voor werkenden met een contract tot en met 11 uren geeft zelfs driekwart aan meer te willen werken. Van werkenden die 12 tot en met 24 uur werken wil meer dan 6 op de 10 meer uren werken.

- **Gezondheid- en welzijnszorg blijft branche met de meeste deeltijders**

Net als in 2015 blijkt ook uit de gegevens van mbo-afgestudeerden in 2016, dat degene werkzaam in de gezondheid- en welzijnszorgbranche het meeste in deeltijd werken (84%). Ook in cultuur, sport en recreatie wordt relatief vaak in deeltijd gewerkt (63%). Deze deeltijdcontracten zijn niet altijd vrijwillig. Van de deeltijdwerkenden met een mbo-diploma in de gezondheid- en welzijnszorg wil ongeveer 7 op de 10 meer uren werken. Van de deeltijdwerkenden met een mbo-diploma in de sector cultuur, sport en recreatie wil 55% meer uren werken.

b) Oordeel gevolgde opleiding

- **Overgrote meerderheid vindt balans in opleiding goed**
Gediplomeerden van het mbo beoordelen hun opleidingen met betrekking tot de diepgang als gebalanceerd. 75% tot 90% van de gediplomeerden vindt zijn of haar opleiding qua balans in orde. Het aandeel gediplomeerden dat vindt dat er te weinig diepgang in de opleiding zit is groter dan het aandeel gediplomeerden dat te veel diepgang ervaart; dat percentage is over de gehele breedte bijna nihil.
- **De meerderheid zou achteraf dezelfde studiekeuze hebben gemaakt**
Als we kijken naar de gediplomeerden van zowel het mbo als het hbo zou 15% achteraf een andere opleiding zijn gaan volgen. Dit percentage is lager voor mbo-bbl opleidingen dan voor mbo-bol opleidingen en het hbo. Op mbo-bbl en hbo niveau worden de meest tevreden gediplomeerden afgeleverd in de sector Techniek, terwijl voor mbo-bol de meest tevreden gediplomeerden afkomstig zijn uit de sector Gezondheidszorg.
- **Voorlichting en begeleiding scoren relatief slecht op hbo; voorzieningen relatief slecht op het mbo**
Wanneer gediplomeerden anderhalf jaar na het behalen van het diploma gevraagd wordt naar een scala van aspecten van de gevolgde opleiding, scoren op het hbo studiebegeleiding en beroepsvoorlichting relatief gezien het slechtst. Op het mbo komen voorzieningen als slechtst uit de bus.

c) Vervolgonderwijs

- **Mbo niveau 4 gediplomeerden zijn het meest kritisch over aansluiting met vervolgonderwijs**
Van alle onderwijsniveaus zijn gediplomeerden die een vervolgonderwijs zijn gaan doen van mbo-bol niveau 4 en mbo-bbl niveau 4 het negatiefst over de aansluiting met de vervolgonderwijs. Ook hbo'ers zien deze aansluiting in grotere mate als onvoldoende dan gediplomeerden die een vervolgonderwijs zijn gaan doen op andere niveaus.
- **De kans op een goede baan is niet de belangrijkste reden voor opleidingskeuze**
Goede arbeidsmarktperspectieven zijn voor veel vmbo-gediplomeerden niet de belangrijkste reden om een vervolgonderwijs te kiezen. Interesse en de noodzaak voor een latere studie zijn belangrijker en beslaan samen zo'n driekwart van de gediplomeerden van het vmbo. Voor gediplomeerden van het hbo geldt dat interesse voor 6 op de 10 gediplomeerden het belangrijkste wordt geacht. Het vinden van werk wordt maar door 7% genoemd als belangrijkste reden.

Hoofdstuk 2: Veranderende aansluiting tussen beroepsopleidingen en beroepen

Welke structurele consequenties heeft het toenemende dynamisch karakter van de arbeidsmarkt voor de linksterkte tussen beroepsopleidingen en beroepen? Waaiëren

jongeren steeds meer al aan het begin van hun arbeidsmarkt carrière uit over een groot aantal beroepen? Wat zijn de gevolgen van tijdelijke veranderingen in de vraag naar arbeid door periodes van laagconjunctuur? Deze vragen staan centraal in Hoofdstuk 2. We presenteren een beeld van de mogelijke structurele veranderingen in de linksterkte tussen beroepsopleidingen en beroepen aan de hand van de Gini-Hirschman Index die inzicht geeft over het aantal beroepsgroepen waarin de jongeren anderhalf jaar ná behalen van het diploma terecht komen. De veranderingen in deze index voor opleidingen in het mbo en het hbo worden in kaart gebracht voor de periode 1996-2015. Bovendien worden de consequenties van de veranderingen onderzocht met betrekking tot (horizontale en verticale) mismatches tussen opleiding en beroep. Een aantal belangrijke conclusies op een rij:

- **Sterke verschillen tussen sectoren en niveaus**

Zowel de hoogte als de mate waarin opleidingen linken aan beroepen is zeer sector en niveau specifiek. Mbo niveau 4 gediplomeerden waaieren in de regel uit over duidelijk meer beroepsgroepen dan de gediplomeerden van mbo niveau 2 of 3. Binnen het mbo is de linksterkte tussen onderwijs en beroepsgroepen zwakker voor de opleidingen in de sector Economie en de sector Techniek dan voor de opleiding in de sector Landbouw en Zorg & Welzijn. Binnen het hbo kent naast de sector Economie ook de sector Landbouw een grote spreiding van afgestudeerden over verschillende beroepsgroepen.

- **Structurele veranderingen van grotere invloed dan conjuncturele veranderingen op uitwaaiering studenten over beroepen**

In de afgelopen 20 jaren heeft in het algemeen een toename plaatsgevonden in het aantal beroepen waarin de gediplomeerden van het mbo en de afgestudeerden van het hbo terecht zijn gekomen. Deze stijging wordt vooral door een structurele stijging in het aantal beroepsgroepen waarin de jongeren met een diploma van een economische opleiding terecht komen verklaard. Bij de gediplomeerden van het mbo zien we daarnaast dat de spreiding over beroepsgroepen ook toeneemt voor de sectoren *Techniek* (niveau 3 en 4) en *Zorg & Welzijn* (niveau 4)

Conjuncturele veranderingen zijn minder eenduidig vast te stellen. Daarnaast geldt dat eventuele veranderingen van de spreiding over beroepsgroepen in economisch moeilijke periodes in vergelijking tot de structurele veranderingen relatief marginaal zijn.

- **Gevolgen voor mismatch in aansluiting sterk opleidingsafhankelijk**

De gevolgen van de (structurele) veranderingen voor de (horizontale en verticale) match tussen gevolgde opleiding en gevonden zijn sterk opleiding specifiek.

De toenemende spreiding over beroepen van jongeren uit de sector Economie leidt vaak tot het accepteren van een beroep welke een horizontaal, en vooral verticaal, matigere aansluiting met de gevolgde opleiding biedt. Dit lijkt dan ook te duiden op een toenemende onbalans tussen vraag en aanbod. Het aantal gediplomeerden is te groot voor het aantal beschikbare banen die direct aansluiten op de opleidingen.

Dit is in contrast tot de situatie die we, zeker wat het mbo betreft, bij de gediplomeerden uit de sector Techniek zien. Ondanks dat we ook hier in het algemeen een toenemende spreiding zien over beroepen, en een sterke daling in het aandeel dat in de *Technische beroepen* terecht komt, leidt dit niet tot een slechtere aansluiting. Technische opleidingen bieden hun gediplomeerden een relatief goede aansluiting met verschillende beroepsgroepen en niet alleen met de beroepsgroep *Technische beroepen*.

Terwijl bij de economische opleidingen daarmee een “Push effect” de hoofdrol lijkt te spelen, zien we bij de technische opleidingen een “Pull effect”. Aan technisch gediplomeerden, zeker op de hogere mbo niveaus, wordt van verschillende kanten getrokken.

Hoofdstuk 3: Competentiegerichte kwalificaties in het mbo: Effecten op competenties, de vervolgstudie en de arbeidsmarkt

Een centraal doel van middelbaar beroepsonderwijs (mbo) is het voorbereiden van leerlingen voor een vervolgstudie, de arbeidsmarkt en het leven-lang-leren. Competenties die verkregen worden in het mbo dienen op deze doelstellingen worden aangepast. De invoering van competentiegerichte kwalificaties worden als belangrijk instrument hiervoor gezien. Tussen 2004 en 2012 zijn deze geleidelijke ingevoerd in het mbo waarbij scholen in grote mate vrijheid hebben om binnen de landelijke kaders van de kwalificatiestructuur per opleiding hun eigen invulling hieraan te geven en daarmee vorm te geven aan de leeromgeving.

Doelstelling van Hoofdstuk 3 is na te gaan in hoeverre er een verband is tussen kenmerken van de leeromgeving in het mbo, de competenties die zijn aangeleerd, de positie van de afgestudeerden op de arbeidsmarkt en het succes in een eventuele vervolgopleiding in de eerste anderhalf jaar na behalen van het diploma. Een aantal belangrijke conclusies op een rij:

- **Vaker (succesvol) doorstroom naar vervolgstudie**
De resultaten laten zien dat leerlingen afkomstig van competentiegerichte kwalificaties vaker een vervolgstudie zijn gaan doen, ofwel op een hoger mbo-niveau ofwel voor mbo niveau 4 op het hbo, dan leerlingen die een traditionele leerkwalificatie hebben gevolgd. Dit komt doordat competentiegerichte kwalificaties versterkt zijn ingericht met de focus op het vergaren van geavanceerde generieke competenties die een sterke basis voor vervolgonderwijs geven. Gezien een diploma op hoger niveau de kansen op de arbeidsmarkt verbetert, versterkt dit in het algemeen de arbeidsmarktpositie van jongeren die het mbo doorlopen. Onze resultaten laten niet zien dat leerlingen van competentiegerichte kwalificaties ook succesvoller zijn in een vervolgopleiding.
- **Meer moeite tijdens arbeidsmarktintrede**
Voor de gediplomeerden van het mbo die de arbeidsmarkt betreden lijken competentiegerichte kwalificaties eerder een negatieve effect te hebben dan

een positieve. We vinden dat de gediplomeerden van opleidingen met competentiegerichte kwalificaties een grotere kans hebben om werkloos te worden. Bovendien is er geen indicatie dat als zij een baan vinden, de kwaliteit van deze match beter is. Als er al iets over te zeggen valt, dan krijgen leerlingen vaker een baan buiten hun eigen studierichting. In die zin zullen zij hun comparatieve voordeel van hun vakspecifieke competenties verliezen.

- **Kleine effecten op competenties**

De werkende gediplomeerden van competentiegerichte kwalificaties melden een lager, al zijn de verschillen klein, eigen niveau aan vakspecifieke competenties dan hun collega's van klassieke leerqualificaties en een vergelijkbaar niveau aan basis generieke en geavanceerde generieke competenties. Dit resultaat kan erop wijzen dat het risico bestaat dat bij de vormgeving van competentiegerichte kwalificaties scholen minder tijd en activiteiten gereserveerd hebben voor het aanleren van vakspecifieke competenties en meer tijd voor het aanleren van geavanceerde generieke competenties, zonder dat daarbij een sterk verband tussen de twee competenties gelegd wordt. Dit hindert de symbiotische relatie die mogelijk is bij het aanleren van beide competenties.

1 KWALITEIT VAN GEDIPLOMEERDE SCHOOLVERLATERS

1.1 Inleiding

Het behaalde opleidingsniveau is één van de pijlers waarop werkgevers zich baseren tijdens het selectieproces van potentiële nieuwe werknemers. En ook voor het mogen instromen in een vervolgopleiding worden in de regel eisen gesteld aan het niveau en/of de richting van de genoten vooropleiding. Het behalen van een diploma wordt dan ook doorgaans gezien als een toegangsticket tot het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt². In dit hoofdstuk wordt bekeken hoe de gediplomeerden van het schooljaar 2014-2015 terugkijken op hun opleiding en hun (eventuele) eerste werkervaring. Hierbij wordt besproken hoe tevreden ze zijn over hun opleiding, wat ze na hun opleiding zijn gaan doen en hoe de aansluiting op het vervolgonderwijs is verlopen. Tevens wordt gekeken naar degenen die zich aanboden op de arbeidsmarkt. Hierbij wordt besproken hoe snel de gediplomeerden werk hebben gevonden en in welke mate dit werk bij hun gevolgde opleiding aansluit. De in dit hoofdstuk gebruikte gegevens zijn afkomstig van het schoolverlaters- en afgestudeerdenonderzoek dat in het najaar van 2016 heeft plaats gevonden. Het hoofdstuk is in drie delen onderverdeeld.

Het eerste deel (Paragraaf 1.3) betreft de transitie tussen het onderwijs (mbo, hbo) en de arbeidsmarkt. Hier worden aspecten belicht als de voorbereiding op de arbeidsloopbaan, intredewerkloosheid, zoekduur tot eerste baan, het dienstverband en het salaris. Tevens wordt de tevredenheid van de starters met betrekking tot hun huidige functie en hun carrièreperspectieven bekeken. Ten slotte wordt bekeken hoe de aansluiting is tussen de huidige functie en de gevolgde opleiding. In het tweede deel (Paragraaf 1.4) staat de tevredenheid van de schoolverlaters over hun gevolgde opleiding centraal. Hier komt aan bod hoe de jongeren denken over de evenwichtigheid van de opleiding met betrekking tot de breedte en de diepgang, de validiteit van de gevolgde opleiding, en hun tevredenheid over de begeleiding of kwaliteit van de docenten. Ten slotte wordt tevens bekeken of de schoolverlaters achteraf bezien voor dezelfde opleiding zouden kiezen.

Het derde deel (Paragraaf 1.5) is volledig gewijd aan de gediplomeerden die gekozen hebben voor het vervolgonderwijs. Er wordt nagegaan welk type opleiding zij zijn gaan

² Uitzonderingen zijn daarbij de vmbo en mbo niveau 1 diploma's die formeel geen startkwalificatie voor de arbeidsmarkt zijn.

volgen en in hoeverre hun opleiding en vervolgonderwijs op elkaar aansluiten. Ook is gekeken naar de netto uitval, studiewisselaars en hun motieven.

1.2 Leeswijzer³

De cijfers die in dit hoofdstuk gepresenteerd worden, zijn afkomstig van schoolverlaters- en afgestudeerdenonderzoeken die in het najaar van 2016 hebben plaatsgevonden. Deze betreffen jongeren die in het school-/studiejaar van 2014-2015 een diploma van vmbo, havo, vwo, mbo of hbo hebben behaald. Tenzij anders vermeld hebben de cijfers alleen betrekking op afgestudeerden van voltijdopleidingen. In dit hoofdstuk wordt, tenzij anders aangegeven, altijd een gediplomeerde schoolverlater bedoeld. De uitspraken die gedaan worden op basis van de enquêteonderzoeken van de gediplomeerde schoolverlaters hebben, tenzij anders aangegeven, betrekking op de situatie ongeveer anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding.

De onderzoeken onder de gediplomeerden van het vmbo, havo, vwo en mbo zijn door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) in samenwerking met het CBS in het kader van het project SchoolverlatersInformatieSysteem (SIS) uitgevoerd. In 2016 zijn de vragenlijsten voor vmbo, havo, vwo en mbo vernieuwd. Door verschillen in dataverzameling, vragenlijsten, bewoordingen in vragen en antwoordcategorieën zijn de onderzoeken van het vo en mbo niet altijd helemaal vergelijkbaar met die van het hbo dan wel de eerdere onderzoekjaren. In dit hoofdstuk wordt aangegeven indien hier sprake van is of indien een vergelijking met eerdere meetjaren niet mogelijk is.

Het veldwerk voor vragenlijsten voor het vmbo, havo, vwo en mbo is vanaf 2016 uitgevoerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Het veldwerk voor het onderzoek onder afgestudeerden op het hbo is uitgevoerd door DESAN Research Solutions.

Tabel 1.1 laat per onderwijstype het aantal respondenten en het gewogen aantal zien. Het gewogen aantal ontstaat door het aantal respondenten a) te wegen en b) op te hogen. De weging is gebaseerd op responsverschillen tussen onder andere opleiding, opleidingsniveau, regio en geslacht. De ophoging is gebaseerd op het aantal gediplomeerden/afgestudeerden van de opleiding in het desbetreffende studiejaar. Tenzij anders vermeld worden de resultaten in dit hoofdstuk op basis van gewogen aantallen gepresenteerd. Een gedetailleerd overzicht op opleidingssector over de aantallen en de respons is te vinden in de Statistische Bijlage.

³ In samenspraak met het CBS is gekozen om de onderzoekspopulatie voor het voorgezet onderwijs en het mbo te beperken tot afgestudeerden van maximaal 50 jaar oud. Hiervoor is gekozen omdat bijscholingscursussen op een bepaald mbo-niveau van oudere werknemers niet meer worden meegenomen en daarmee het beeld over schoolverlaters niet vertroebelt. Voor het onderzoek naar hbo-gediplomeerden is deze leeftijdsgrens afwezig.

TABEL 1.1 Schoolverlaters- en afgestudeerdenonderzoeken 2016

Onderwijstype	Ongewogen	Gewogen aantal
MBO	37252	142338
VMBO	4015	99480
HAVO/VWO	1549	78225
HBO	18722	64174

1.3 Arbeidsmarkt

In de loop van de jaren blijkt de ontwikkeling van de arbeidsmarkt de ontwikkeling van de economie te volgen. De transitie van het onderwijs naar de arbeidsmarkt wordt daar mede door bepaald. In Nederland laten we de crisisjaren achter ons en de weerslag die dat heeft gehad op de arbeidsmarkt dus ook. De algemene werkloosheid bedraagt in 2016 6,0% van de totale beroepsbevolking, terwijl dat in 2015 nog 6,9% was en 2014 zelfs nog 7,4%⁴.

In dit deel van het hoofdstuk wordt de voorbereiding op de arbeidsmarkt, de kans op werk, het soort dienstverband, de aansluiting tussen opleiding en werk, en het salaris voor gediplomeerde schoolverlaters besproken. Tot slot wordt gekeken naar de tevredenheid van de gediplomeerden met hun huidige werk.

1.3.1 Arbeidsmarkt: voorbereiding op de arbeidsmarkt

Opleidingen van het middelbare en hogere beroepsonderwijs behoren jongeren voor te bereiden op de arbeidsmarkt. Niet voor niets geven de meeste opleidingen een zogenaamde startkwalificatie voor de arbeidsmarkt af als het diploma wordt behaald. Alleen de mbo niveau 1 en vmbo opleidingen geven formeel gezien geen startkwalificatie af. Ook dienen opleidingen een basis te bieden voor het verder ontwikkelen van kennis en vaardigheden, zowel tijdens eventueel vervolgonderwijs als op de arbeidsmarkt zelf. De gediplomeerde schoolverlaters is gevraagd in hoeverre de functie van onderwijs als voorbereider van de arbeidsmarkt, wordt uitgevoerd. Tabel 1.2 laat het percentage zien dat vindt dat de opleiding een (heel) goede basis bood om te starten op de arbeidsmarkt en het percentage dat aangeeft dat de opleiding een (heel) goede basis bood om zich verder te ontwikkelen.

Binnen de mbo-bol en mbo-bbl richting geldt dat de percentages gediplomeerden die vinden dat de opleiding een (heel) goede basis biedt voor de arbeidsmarkt bij elkaar liggen. De uitzondering is mbo-bbl niveau 1 en in mindere mate ook mbo-bbl niveau 2. Mbo-bbl niveau 1 gediplomeerden geven in slechts 46% van de gevallen aan dat de opleiding een (heel) goede basis biedt voor de arbeidsmarkt. Op mbo-bbl niveau 2 is dit percentage een meerderheid van 58% geworden, maar ligt nog steeds ongeveer 10%-punt van het percentage op mbo-bbl niveau 3 en 4, waar 68% en 67% van de gediplomeerden de opleiding een (heel) goede basis vindt bieden voor de arbeidsmarkt.

⁴ Bron: CBS, Statline: Arbeidsdeelname, kerncijfers.

Wat betreft de basis voor het verder ontwikkelen van kennis en vaardigheden zijn gediplomeerden positiever dan over de basis om te starten op de arbeidsmarkt. Ook hier zie je duidelijk verschil tussen mbo-bol en mbo-bbl. Het percentage leerlingen dat een diploma op een mbo –bol opleiding heeft gehaald schommelt rond de 55%. Voor gediplomeerden van het mbo-bbl liggen, behalve voor mbo-bbl niveau 1, deze percentages hoger. Op mbo-bbl niveau 2 is het percentage dat vindt dat de opleiding een (heel) goede basis biedt om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen 61%, voor mbo-bbl niveau 3 en 4 ligt dit percentage zelfs op 70%.

TABEL 1.2 Opleiding als voorbereiding op de arbeidsmarkt en het verder ontwikkelen van kennis en vaardigheden (%)

	Starten op de arbeidsmarkt	Verder ontwikkelen van kennis en vaardigheden
BOL niveau 1	41	53
BOL niveau 2	43	56
BOL niveau 3	46	55
BOL niveau 4	45	57
BBL niveau 1	46	55
BBL niveau 2	58	61
BBL niveau 3	68	70
BBL niveau 4	67	70
HBO	54	66

Noot: Vraagstelling onder de Hbo'ers wijkt licht af van vraagstelling onder de mbo'ers.

Voor gediplomeerden die van het hbo af komen vindt 54% de opleiding een (heel) goede basis om te starten op de arbeidsmarkt. 66% van de hbo'ers is die mening toegeedaan als het gaat om de opleiding als een (heel) goede basis om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen.

1.3.2 Arbeidsmarkt: kans op werk

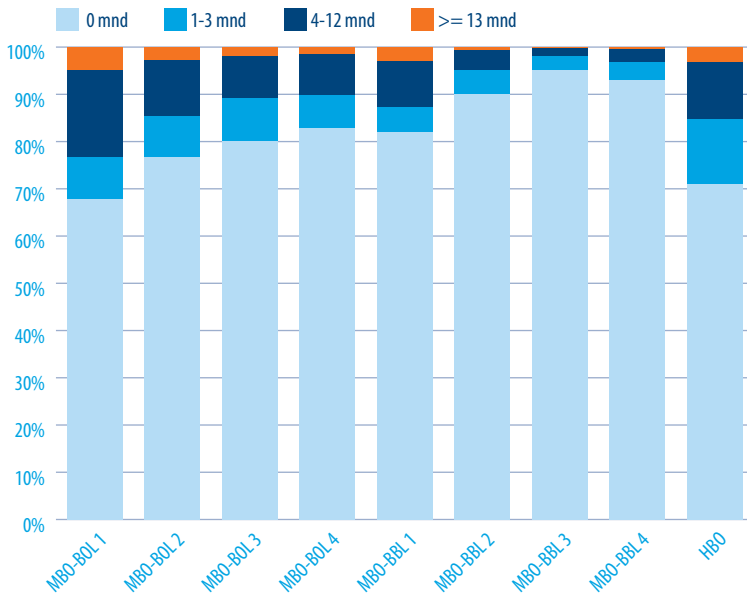
Een van de belangrijkste vragen bij de overgang van het onderwijs naar de arbeidsmarkt is of jongeren betaald werk kunnen vinden en hoe lang zij zoeken naar een betaalde functie. Eerst behandelen we de intredewerkloosheid direct na het voltooien van de opleiding en daarna de werkloosheid op het enquêtemoment zelf.

Intredewerkloosheid betekent dat men na het voltooien van de opleiding minstens één maand werkloos is. Omdat de vragenlijst ongeveer anderhalf jaar na het voltooien van de opleiding wordt afgenomen, wordt er retrospectief gevraagd naar het aantal maanden dat de gediplomeerden werkloos waren voordat ze hun eerste baan vonden. De onderhavige resultaten zijn in de herfst van 2016 ingevuld door gediplomeerden van het studiejaar 2014/2015, dit houdt in dat de eventuele intredewerkloosheid in de regel plaatsvond vanaf de zomer van 2015.

In Figuur 1.1 is de intredewerkloosheid te zien voor de verschillende niveaus van het mbo en het hbo als geheel. Het eerste dat opvalt, is het verschil tussen bol en bbl. De bbl-opleidingen kennen minder en kortere intredewerkloosheid dan de bol-opleidingen. Gemiddeld genomen kent 20% van de gediplomeerden van het mbo-bol intredewerkloosheid, terwijl dit onder de gediplomeerden van het mbo-bbl 8% is. Deze verschillen kunnen worden verklaard door het karakter van de bbl-opleidingen. Binnen deze opleidingen worden leerlingen klaargestoomd voor de arbeidsmarkt binnen bedrijven waar zij tijdens de gehele opleiding werkzaam zijn. Deze opgedane werkervaring is een voordeel bij het zoeken naar een eerste baan.

Binnen de twee mbo leerwegen geldt daarnaast dat hoe hoger het niveau, des te minder en korter de intredewerkloosheid is. Binnen het mbo-bol onderwijs zijn de verschillen groot. Op niveau 1 kent 32% van de gediplomeerden intredewerkloosheid, waarvan 5%-punt 13 of meer maanden werkloos is. Op niveau 2 is de intredewerkloosheid 23%, waarvan 3%-punt 13 of meer maanden werkloos is. Op niveau 3 heeft 20% te maken met intredewerkloosheid. Hiervan heeft 2%-punt na 13 of meer maanden nog geen baan gevonden. Op niveau 4 is het percentage succesvol afgestudeerden die intredewerkloosheid kent 17%, waarvan 2%-punt 13 maanden of langer.

FIGUUR 1.1 Intredewerkloosheid

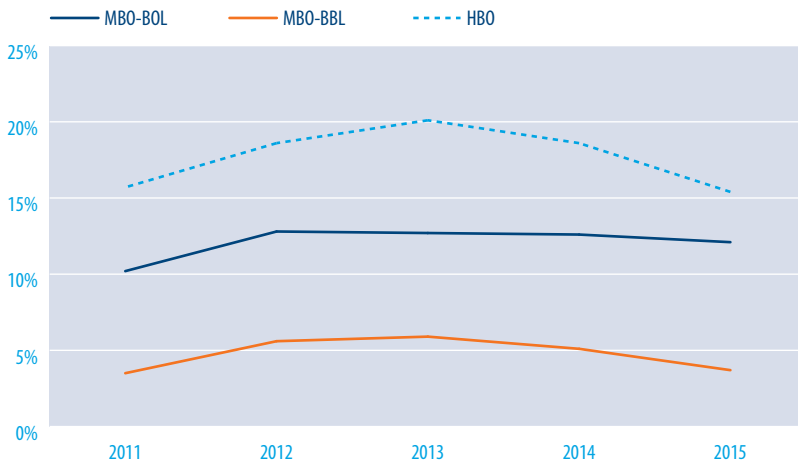


Inzoomend op het mbo-bbl zien we dat op niveau 1 18% van de respondenten last heeft van intredewerkloosheid. Het percentage werkzoekenden na 13 maanden of langer bedraagt 3%. Op niveau 2 heeft 10% last van intredewerkloosheid, maar slechts 1% is 13 maanden of langer werkloos. Voor afgestudeerden van niveau 3 geldt dat 5% werkloos

is na afronding van de opleiding en dat voor een zeer klein deel van de afgestudeerden dit 13 maanden of langer duurt. Op niveau 4 vindt 7% niet direct een baan en ook hier is bijna alle werkloosheid opgelost na 13 maanden. Van de hbo'ers heeft 29% te maken met intredewerkloosheid. Hiervan is 3%-punt intredewerkloosheid van 13 maanden of meer.

De ontwikkeling van de intredewerkloosheid is weergegeven in Figuur 1.2 voor de jaren 2011 tot en met 2015. Er is onderscheid gemaakt tussen mbo-bol, mbo-bbl en hbo. De algemene trend over de niveaus heen is dat na een piek in de jaren 2012 en 2013 in 2014 en 2015 een daling van de intredewerkloosheid te zien is. Ten opzichte van 2014 daalt de intredewerkloosheid van minimaal 4 maanden onder mbo'ers met een bol-diploma met 0,6%-punt, terwijl onder de gediplomeerden van mbo-bbl de intredewerkloosheid in vergelijking met 2014 sterker daalt met 2,2%. Intredewerkloosheid van minimaal 4 maanden komt bij hbo'ers vaker voor dan bij mbo'ers, maar ook binnen het hbo is er een dalende trend zichtbaar voor intredewerkloosheid die langer dan drie maanden duurt. Na een piek in 2013 van 20%, daalt de intredewerkloosheid in 2015 door naar 15%.

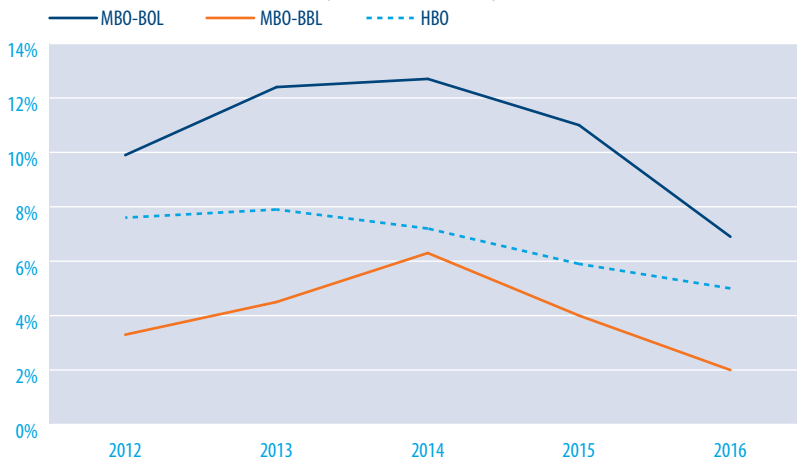
FIGUUR 1.2 Trend in intredewerkloosheid (> 3 maanden)



Als we kijken naar de werkloosheid op het moment van enquêteren ontstaat een soortgelijk algemeen beeld als die we zagen bij de intredewerkloosheid. De invloed van de conjunctuur op de werkloosheid is duidelijk te zien. Na een piek in 2014 van 13% werkloosheid voor mbo-bol'ers, daalt de werkloosheid in 2016 verder door naar 7%. Voor mbo-bbl'ers lag de werkloosheid altijd al lager, maar ook hier is hetzelfde patroon van een piekwerkloosheid in 2014 van 6% naar een werkloosheid van 2% in 2016. Hbo'ers kenden in 2013 een piek in de werkloosheid van 8% en daarna een gestage daling naar een werkloosheidspercentage van 5% in 2016. Het verschil tussen bol en bbl komt niet doordat oudere bbl'ers minder vaak werkloos zijn. Wanneer alleen de werkloosheid voor de leeftijd tot en met 30 jaar wordt bekeken, is de werkloosheid lager. Het verschil tussen

de werkloosheid voor iedereen en de werkloosheid tot en met 30 jaar is in 2016 voor bol-onderwijs 0,1% en voor bbl en hbo 0,3%.

FIGUUR 1.3 Trend in werkloosheid op moment van enquête



BOX 1 Verschillen tussen internationale definitie en ROA definitie

Sinds het begin van de jaren negentig voert het ROA jaarlijks diverse schoolverlatersmonitoren uit. Met ingang van meetjaar 2003 wordt hierbij gebruik gemaakt van een definitie van de werkloze beroepsbevolking die afwijkt van de internationale definitie. In deze infobox wordt uiteengezet hoe de definities zijn opgebouwd en waar deze verschillen. Tevens zal worden uitgelegd waarom de ROA definitie ook in 2016 wordt gebruikt.

De werkzame beroepsbevolking bestaat uit personen die voor minimaal 1 uur in de week betaald werk verrichten. Hier vallen ook personen onder die in het duale onderwijs een opleiding volgen. Men verricht in het kader van deze opleiding namelijk per definitie ook betaald werk. Dit geldt voor zowel de internationale definitie van de werkzame beroepsbevolking als de definitie die geldt voor de ROA rapportages. Voor de ROA definitie behoren mensen tot de werkloze beroepsbevolking indien ze niet tot de werkzame beroepsbevolking behoren en daarnaast op zoek zijn naar betaald werk. Voor de internationale definitie worden er echter aan deze niet-werkende werkzoekenden nog een aantal extra criteria gesteld, alvorens ze tot de werkloze beroepsbevolking gaan behoren. Het gaat hierbij om eisen die te maken hebben met het zoekgedrag en de beschikbaarheid. Zo wordt er onder andere gekeken of iemand de afgelopen vier weken naar werk gezocht heeft en moet iemand ook op korte termijn beschikbaar zijn. Indien er niet aan deze extra eisen voldaan wordt, of indien de informatie hieromtrent ontbreekt, valt men buiten de definitie van de beroepsbevolking. Dit betekent dat de werkzame beroepsbevolking bij beide definities gelijk is, maar dat de werkloze beroepsbevolking volgens de internationale definitie een deelverzameling is van de werkloze beroepsbevolking volgens de ROA definitie. Dit wordt dus veroorzaakt doordat er bij de internationale definitie meer eisen gesteld worden alvorens iemand tot de werkloze beroepsbevolking mag worden gerekend.

In ROA rapportages wordt vanwege de specifieke populatie een extra correctie op de beroepsbevolking gemaakt. Om te voorkomen dat de beroepsbevolking voor een aanzienlijk deel niet uit verder studerenden met een bijbaan gaat bestaan, worden de personen die zichzelf als 'student' zien buiten de definitie van de beroepsbevolking gelaten. Deze personen zouden anders een te grote invloed hebben op de arbeidsmarktindicatoren en hebben de overstap van onderwijs naar arbeidsmarkt nog niet gemaakt. De keuze om deze groep buiten de definitie van de beroepsbevolking te laten staat los van het verschil in definitie tussen de ROA rapportages en de internationale definitie want ook bij deze laatste definitie zou de genoemde groep buiten beschouwing kunnen worden gelaten.

Wat betekent dit nu concreet voor de werkloosheidspercentages zoals ze zijn gepresenteerd in dit rapport? Voor het mbo is het met ingang van dit meetjaar mogelijk om ook de werkloosheid volgens de internationale definitie te berekenen. Dit omdat de vragenlijst een uitgebreide set vragen bevat die nader ingaan op het zoekgedrag en de beschikbaarheid van de respondenten.

TABEL B1.1 Verschillen in werkloosheid tussen de verschillende definities (%)

	BOL 1	BOL 2	BOL 3	BOL 4	BBL 1	BBL 2	BBL 3	BBL 4	Totaal
ROA definitie (excl. studenten)	18,9	11,1	6,4	4,2	11,8	2,8	0,6	1,3	5,2
Internationale definitie (excl. studenten)	11,2	6,8	4,5	2,9	3,7	1,2	0,4	0,9	3,2
Vershil (%-punt)	7,7	4,3	1,9	1,2	8,2	1,6	0,2	0,4	1,9

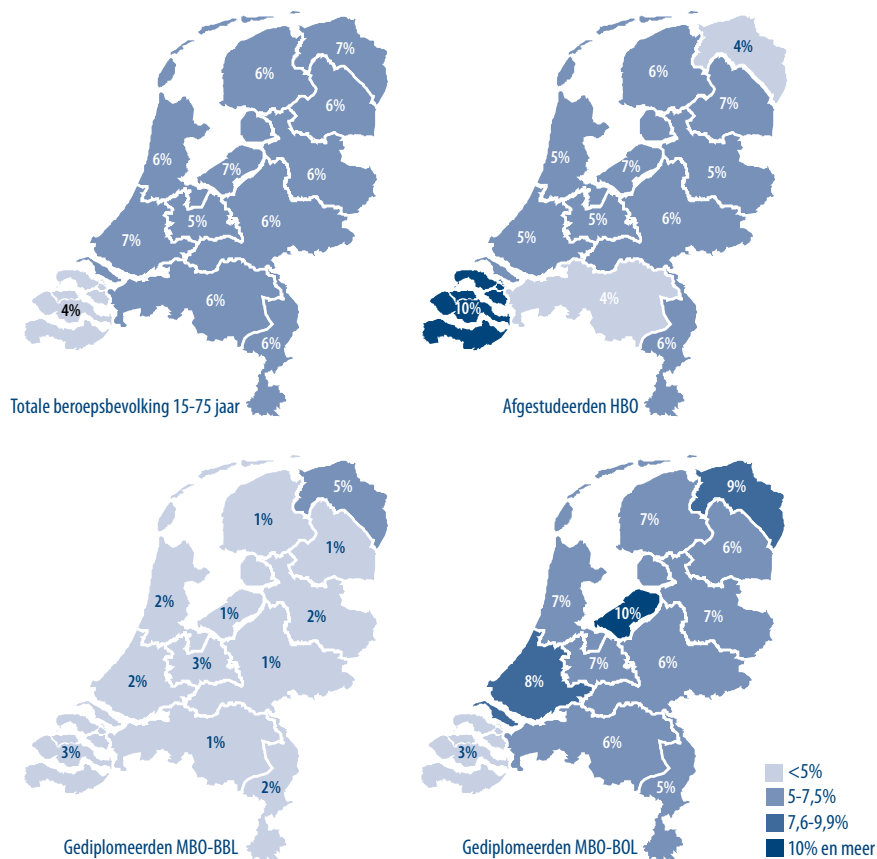
In Tabel B1.1 is te zien dat de internationale definitie consequent lagere percentages presenteert dan de ROA definitie. Het algemene verschil tussen de definities is 1,9%-punt. Wat opvalt is dat de verschillen tussen de definities het grootst zijn bij mbo niveau 1: 7,7%-punt voor mbo-bol en 8,2%-punt voor mbo-bbl. Dit wordt dus veroorzaakt doordat onder de internationale definitie het absolute aantal werkenden gelijk blijft maar het absolute aantal werklozen aanzienlijk daalt ten opzichte van de ROA definitie.

Waarom komt dit? Het gaat om de beantwoording van de vragen naar beschikbaarheid en zoekactiviteiten. Wanneer men binnen twee weken beschikbaar is, wordt men tot de werkloze beroepsbevolking gerekend. Voor de mbo niveau 1 opleidingen is dit percentage het laagst ten opzichte van de andere niveaus. Relatief vaak komt dit door een weigering van de vraag of door een 'niet van toepassing'-antwoord. Bij de vraag naar de zoekactiviteiten zou men nog werkloos kunnen worden, wanneer men antwoord dat de afgelopen vier weken gezocht is naar werk. Echter, gediplomeerden van zowel mbo-bol niveau 1 als mbo-bbl niveau 1 geven bovenmatig vaak aan dat zij de afgelopen vier weken niet gezocht hebben, het afgelopen half jaar gezocht hebben, dat de vraag niet van toepassing is of weigeren, dan gediplomeerden van andere niveaus. Concluderend kan worden gesteld dat het werkloosheidsverschil tussen de definities voor mbo-bol niveau 1 en mbo-bbl niveau 1 zowel komt doordat men minder beschikbaar is en minder zoekt, maar ook dat men vragen bovenmatig vaak weigert te beantwoorden.

De werkloosheidspercentages zoals gerapporteerd in dit rapport, zijn werklozen volgens de ROA definitie (zonder studenten). Waarom wordt dit zo gedaan? Ten eerste, zou kunnen worden beargumenteerd dat er vanwege vragenlijst-technische redenen een onderschatting van de werkloosheid plaatsvindt. Deze onderschatting van de werkloosheid vindt plaats omdat een selectieve groep, de niet werkenden, een reeks vervolgvragen krijgt en deze selectieve groep ook nog relatief vaak bij een of meerdere van de vervolgvragen geen (bruikbare) informatie geeft. Ten tweede is de definitie in de afgelopen jaren voor alle schoolverlatersmonitoren volgens de ROA definitie bevestigd en berekend. Een nieuwe definitie zou de vergelijkbaarheid met het hbo teniet doen. Ook een vergelijkbaarheid met cijfers van afgestudeerden van universiteiten afkomstig van de Nationale Alumni Enquête zou niet mogelijk zijn. Ten derde, overgaan naar een nieuwe definitie zou een trendbreuk betekenen in een van de belangrijkste arbeidsmarktindicatoren van het onderzoek. We denken dat het behoud van een landelijke vergelijking over alle onderwijsniveaus en het behoud van trendcijfers zwaarder wegen dan de vergelijkbaarheid met internationale bronnen.

De werkloosheid onder gediplomeerde schoolverlaters is niet overal even aanwezig. In Figuur 1.4 zijn daarom de werkloosheidspercentages te zien per provincie voor de verschillende opleidingsniveaus. De hoogste werkloosheid over de hele Nederlandse beroepsbevolking kennen de provincies Groningen, Flevoland en Zuid-Holland (7%). Het laagste percentage werklozen is te vinden in Zeeland (4%). Voor mbo-bol geslaagden in Flevoland ligt het werkloosheidspercentage het hoogst op 10%, daarna volgt Groningen met 9% en Zuid-Holland met 8%. De laagste werkloosheidspercentages zijn te vinden in de provincie Zeeland, waar slechts 3% van de mbo-bol gediplomeerden werkloos is. Zoals al eerder gemeld liggen de werkloosheidspercentages voor mbo-bbl beduidend lager. Zo ook in de verschillende provincies. Het hoogste werkloosheidspercentage heeft Groningen (5%). De minste werklozen onder de mbo- bbl'ers zijn te vinden in Gelderland, Flevoland en Noord-Brabant (1%).

FIGUUR 1.4 Werkloosheid per provincie



Bron: CBS Statistieken, Arbeidsdeelname; kerncijfers provincie, BVE-Monitor, HBO-Monitor

Voor hbo'ers is de werkloosheid het hoogst in Zeeland (10%), terwijl de cijfers voor Zeeland met betrekking tot het mbo het laagst zijn. Voor hbo volgen na Zeeland, Flevoland en Drenthe met 7%. De laagste werkloosheidspercentages zijn te vinden in Noord-Brabant en Groningen: 4%. Overijssel, Utrecht, Noord-Holland en Zuid-Holland kennen allen een werkloosheidspercentage van 5%. In Friesland, Limburg en Gelderland is dit percentage 6.

TABEL 1.3 Werkloosheid op moment per sector (%)

	BOL 1	BOL 2	BOL 3	BOL 4	BBL 1	BBL 2	BBL 3	BBL 4	HBO
Landbouw	-	11	5	5	-	2	2	0	5
Onderwijs	X	X	X	X	X	X	X	X	3
Techniek	-	10	5	4	-	2	0	0	4
Economie	-	9	10	6	-	4	2	2	7
Gezondheidszorg	-	14	3	2	-	6	0	1	3
Gedrag & maatschappij	X	X	6	4	X	X	0	4	6
Kunst, taal en cultuur	X	X	X	X	X	X	X	X	3
Totaal	19	11	6	4	12	3	1	1	5

X = sector niet beschikbaar bij het betreffende opleidingsniveau

- = te weinig respondenten om percentages te kunnen presenteren

In Tabel 1.3 staat beschreven hoe de werkloosheidscijfers zich verhouden tot de onderwijssectoren en onderwijsniveaus waarin de jongeren zijn afgestudeerd. In deze tabel zijn de mbo-bol en mbo-bbl niveau 1 sectorcijfers buiten beschouwing gelaten vanwege de lage aantallen respondenten en omdat de niveau 1 opleidingen officieel geen startkwalificatie geven voor de arbeidsmarkt. De hoogste werkloosheidspercentages zijn dientengevolge te vinden bij het totaalpercentage van de mbo-bol en mbo-bbl niveau 1 opleiding (19% en 12%). Voor de overige niveaus springt direct één verschil in het oog: mbo-bol werkloosheidscijfers zijn hoger dan de mbo-bbl. Het karakter van de mbo-bbl opleidingen is, zoals gezegd, dat leerlingen leren op de werkplek. Binnen het mbo-bol onderwijs is een duidelijk verschil te zien tussen niveau 2 en niveau 3 en 4. Voor alle sectoren ligt het percentage op niveau 2 hoger, waarbij de Gezondheidszorg er het meest uitspringt (14%). Op niveaus 3 en 4 zijn jongeren met een economische opleiding slechter af dan bij andere sectoren. Voor de mbo-bbl opleidingen geldt dat op niveau 2 opnieuw de sector Gezondheidszorg het hoogste percentage kent. Verder is de werkloosheid op niveau 3 en 4, behalve voor de niveau 4 sector Gedrag en Maatschappij (4%), nihil.

Voor voormalige studenten van het HBO die zijn afgestudeerd, zijn de werkloosheidscijfers anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding als volgt: de sector Landbouw kent een werkloosheidspercentage van 5%, Onderwijs van 3%, de sector Techniek heeft een werkloosheidspercentage van 4%. Relatief het grootste aantal werklozen is te vinden in de sector Economie: 7%. In de sector Gezondheidszorg is de werkloosheid laag: 3%, terwijl Gedrag en Maatschappij daar weer boven zit met 6%. Voor de opleidingen in de sector Kunst, Taal en Cultuur is het werkloosheidspercentage 3%.

1.3.3 Arbeidsmarkt: dienstverband

Voor gediplomeerden die een baan hebben gevonden binnen de anderhalf jaar na het afstuderen, valt iets te zeggen over het soort dienstverband dat zij zijn aangegaan en daarmee iets over de kwaliteit van dat dienstverband. Een flexibele aanstelling wordt gedefinieerd als uitzend- of oproepkracht en als men in tijdelijke loondienst is, of een leer/werk-overeenkomst of gesubsidieerde baan heeft. Een deeltijdaanstelling is een aanstelling voor 32 uur of minder.

TABEL 1.4 Flexibele aanstelling en deeltijdaanstelling (%)

	BOL 1	BOL 2	BOL 3	BOL 4	BBL 1	BBL 2	BBL 3	BBL 4	HBO
Flexibele aanstelling	54	49	45	43	26	23	16	18	59
Deeltijdaanstelling	68	61	61	51	49	36	44	43	37

Noot: Vraagstelling onder de Hbo'ers wijkt licht af van vraagstelling onder de mbo'ers.

De kwaliteit van het dienstverband is relatief gezien beter na het volgen van een mbo-bbl opleiding dan een mbo-bol opleiding. Binnenin de twee leerwegen zien we daarnaast dat met toenemend opleidingsniveau het aandeel jongeren met een flexibele aanstelling daalt. Zo heeft onder de werkende respondenten van bol niveau 2 49% een flexibele aanstelling en is dat nog 43% onder de werkende respondenten van bol niveau 4. Onder de afgestudeerden van het hbo kent 59% een flexibele aanstelling⁵.

Het deeltijdwerk is voor beide mbo leerwegen meer alomtegenwoordig, maar ook hier ligt het percentage voor de mbo-bol gediplomeerden hoger dan voor de mbo-bbl gediplomeerden. Zo werkt, met uitzondering van niveau 4, een duidelijke meerderheid van de jongeren afkomstig van het mbo-bol in deeltijd, terwijl dit onder de werkende van het mbo-bbl op alle niveaus een minderheid is. Onder de afgestudeerden van het hbo kent 37% een deeltijdaanstelling.

Meer inzicht in de kwaliteit van de arbeidsovereenkomst wordt verkregen door het aantal uren dat zij werken te bekijken. Hierbij wordt onderscheid gemaakt in overeenkomsten van 1 tot en met 11 uur, 12 tot en met 24 uur, 25 tot en met 32 uur en de voltijds-definitie van 33 uur of meer uur.

TABEL 1.5 Aantal uren werkzaam (%)

	BOL 1	BOL 2	BOL 3	BOL 4	BBL 1	BBL 2	BBL 3	BBL 4	HBO
1 t/m 11 uur	15	9	7	5	3	2	1	1	3
12 t/m 24 uur	29	26	28	20	20	11	18	12	14
25 t/m 32 uur	24	26	27	26	26	24	26	30	20
33 uur of meer	32	39	39	49	51	64	56	57	63

Arbeidsovereenkomsten die minder dan 12 uur omvatten komen het vaakst voor bij gediplomeerden van mbo-bol. Binnen het mbo-bol onderwijs is het percentage arbeidscontracten met dat aantal uren het grootst op niveau 1 (15%), gevolgd door niveau 2 (9%). Het is belangrijk om op te merken dat tot 2015 een groot aandeel van deze jongeren op basis van de Nederlandse definitie van de beroepsbevolking als werkloos gezien werden⁶. Werkenden die tussen de 12 en 24 uur werken komen binnen het mbo-bol het meeste voor op niveau 1, op de voet gevolgd door niveau 3 en 2. Op niveau 4 heeft ongeveer een vijfde een contract tussen de 12 en 24 uur.

⁵ Door een verschil in de vragenlijst is het percentage afgestudeerden van het hbo met een flexibele aanstelling niet direct vergelijkbaar met het percentage gediplomeerden van het mbo met een flexibele aanstelling.

⁶ Tot 2015 werden personen die 1-11 uur per week werkzaam waren als werkloos gedefinieerd indien zij aangeven op zoek te zijn naar werk voor meer uren. In 2015 is de Nederlandse definitie gelijk getrokken aan de internationale definitie en is de uur grens verlaagd van 12 naar 1 uur.

De situatie binnen het mbo-bbl laat een heel ander beeld zien. Daar komen contracten onder de 12 uur nauwelijks voor. Voor contracten met de duur van 12 tot en met 24 uren kennen gediplomeerden van niveau 1 het hoogste percentage, maar ook op niveau 3 komt dit nog bij bijna een op de vijf werkende voor. Onder de werkende van niveau 4 en niveau 2 kent zo'n 10% een contract voor 12 tot en met 24 uur. Het percentage dat 25 tot en met 32 uur per week werkt, ligt over de hele linie hoger dan die 12 tot en met 24 uur per week werken.

Voor hbo'ers geldt dat ongeveer zes op de tien een voltijdsbetrekking heeft (63%), daarna volgt de klasse 25 tot en met 32 uur met 20%. Ongeveer 14% van de hbo'ers werkt tussen de 12 en 24 uur en slechts 3% van de hbo'ers werkt minder dan 12 uur.

TABEL 1.6 Aandeel werkende mbo'ers dat minder of meer uren wil werken (%)

		BOL 1	BOL 2	BOL 3	BOL 4	BBL 1	BBL 2	BBL 3	BBL 4
1 t/m 11 uur	Minder	0	1	1	1	0	0	0	0
	Gelijk	34	24	16	24	69	31	41	35
	Meer	66	75	83	75	31	69	59	65
12 t/m 24 uur	Minder	2	2	2	3	0	2	3	2
	Gelijk	34	27	23	30	46	35	62	56
	Meer	64	71	75	68	54	63	35	42
25 t/m 32 uur	Minder	4	3	3	4	1	2	5	7
	Gelijk	37	41	43	48	61	46	58	67
	Meer	59	57	54	48	39	52	37	26
33 uur of meer	Minder	12	7	8	10	5	5	6	10
	Gelijk	53	73	74	76	79	75	78	81
	Meer	35	21	17	14	16	19	16	9
Totaal	Minder	6	4	4	6	3	4	5	8
	Gelijk	41	47	47	57	67	63	70	73
	Meer	54	49	48	37	31	33	25	19

Noot: Deze vraag is niet aan hbo'ers voorgelegd.

De situatie met betrekking tot het aantal uren dat recent gediplomeerden werken zegt niets over de situatie waarin zij idealiter zouden willen zitten. Daarvoor kijken we voor mbo'ers naar de vraag in hoeverre men meer of minder uur zou willen werken. 36% van de nu werkenden van het mbo zou meer dan het huidige aantal uren willen werken. 5% zou minder dan het huidige aantal uren willen werken. In Tabel 1.6 wordt het percentage gepresenteerd dat meer of minder dan het huidige aantal uren wil werken onderscheiden naar het aantal uren dat ze nu werken. Deze categorieën zijn berekend door voor mensen die hebben aangegeven meer of minder te willen werken, het aantal uren dat deelnemers in het onderzoek aangaven te willen werken te vergelijken met het huidige aantal werkuren. Mbo'ers die niet hebben aangegeven meer of minder te willen werken, komen in de categorie gelijk terecht.

Net als bij het aantal uren dat men werkzaam is, valt ook hier direct het onderscheid tussen mbo-bol en mbo-bbl op. Mbo-bol niveau 1 gediplomeerden zijn het minst tevreden met het aantal uren dat zij momenteel werken, omdat 60% een ander aantal uren wil werken: 54% op mbo-bol niveau 1 wil meer werken, 6% wil minder werken. Het percentage werkenden dat meer wil werken zwakt af voor de andere niveaus binnen mbo-bol (mbo-bol niveau 4 heeft nog maar 37% die meer wil werken), maar is beduidend hoger dan voor mbo-bbl. Het hoogste percentage binnen die leerweg is 33% en geldt voor niveau 2.

Als naar de verdeling binnen de huidige werkuren wordt gekeken is duidelijk te zien dat in de laagste urenklasse van iedereen die een ander aantal uren wil werken nagenoeg iedereen méér wil werken. Dit is ook het geval in de urenklasse van 12 tot en met 24 uur. Opvallend in de urenklasse 25 tot en met 32 uur is dat vooral mbo'ers op bbl niveau 4 minder willen werken (7%). Van de, volgens de definitie, voltijds werkenden wil toch nog een 35% op mbo-bol niveau 1 meer werken. Hetzelfde geldt voor 21% van de mbo-bol niveau 2 gediplomeerden en voor 17% van die van niveau 3. Relatief gezien wil slechts 14% op mbo-bol niveau 4 meer werken in een voltijdsfunctie. Eenzelfde soort percentages zijn te ontwaren voor mbo-bbl.

Wanneer de percentages voor mbo niveau 3 en 4 uit Tabel 1.6 uitgesplitst worden naar sector valt op dat de meerderheid van gediplomeerden die een opleiding hebben gevolgd in de sector Gedrag en Maatschappij meer uren wil werken (54%). Dit percentage is voor mbo'ers op niveau 3 groter dan op niveau 4 (58% om 32%), maar binnen de opleidingsniveaus wel telkens het grootste percentage. De sector waarin gediplomeerden het minst vaak aangeven meer te willen werken is de sector Techniek. Ongeveer 23% van de technisch opgeleide gediplomeerden geeft aan meer te willen werken. Dit percentage is voor mbo niveau 3 gediplomeerden hoger dan voor mbo niveau 4 gediplomeerden (29% om 16%).

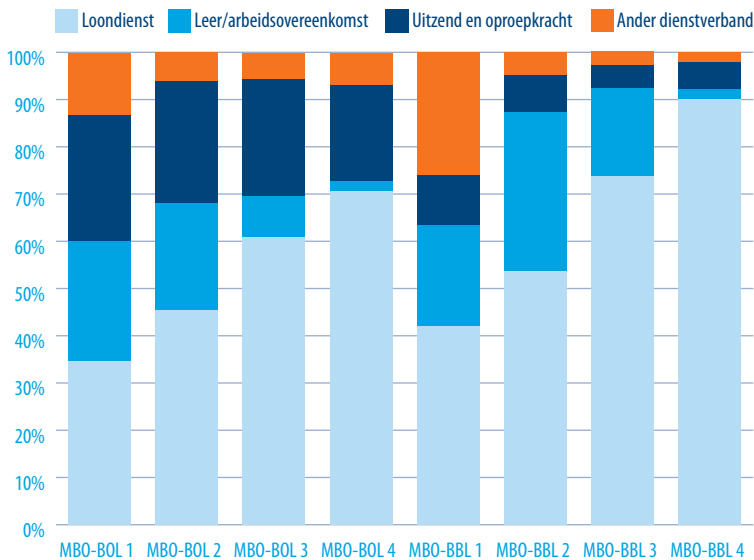
Inzicht in de arbeidsmarktsituatie kan ook worden gegeven door naar de arbeidsparticipatie te kijken per sector. In Tabel 1.7 staan de percentages deeltijd en de percentages deeltijders die meer willen werken beschreven per branche waarin zij werkzaam zijn. Deze laatste categorie kan ook worden omschreven als ongewenste deeltijders. Dat wil overigens niet zeggen dat als je deeltijd werkt het aantal uren per se naar een voltijdsbaan zou moeten, deelnemers kunnen ook aangeven meer te willen werken, terwijl ze daarmee in een deeltijdcategorie blijven vallen.

De hoogste percentages deeltijders zijn werkzaam in de Gezondheidszorg (84%). In die branche vinden we ook direct de meesten die meer zouden willen werken (69% procent). Ook in de branches Cultuur, sport en recreatie (63%), en Overige dienstverlening (62%) wordt relatief vaak in deeltijd gewerkt en ook hier wordt relatief vaak aangegeven meer te willen werken. Het minste aantal deeltijders en deeltijders die wensen meer te werken zijn te vinden in de sectoren Bouwnijverheid (14%, waarvan 7% meer wil werken) en Openbaar bestuur (19%, waarvan 10% meer wil werken).

TABEL 1.7 Aandeel ongewenste deeltijders (mbo) per branche (%)

	Part-time baan	Deeltijders die meer uren zouden willen werken
Landbouw, bosbouw en visserij	26	15
Winning van delfstoffen	36	23
Industrie	24	13
Bouwnijverheid	14	7
Groot- en detailhandel; reparatie van auto's	52	38
Vervoer en opslag	31	22
Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	50	34
Informatie en communicatie	30	17
Financiële instellingen	37	23
Verhuur van en handel in onroerend goed	42	24
Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening	37	21
Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening	47	33
Openbaar bestuur, overheidsdiensten en verplichte sociale verzekeringen	19	10
Onderwijs	57	41
Gezondheids- en welzijnzorg	84	69
Cultuur, sport en recreatie	63	55
Overige dienstverlening	62	51

FIGUUR 1.5 Aard van het dienstverband (%)



In deze deelparagraaf bekijken we tot slot het soort dienstverband dat de werkende zijn aangegaan. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen personen in loondienst, personen met een leer/arbeidsovereenkomst, uitzend- en oproepkrachten en een

restcategorie ander dienstverband⁷. In Figuur 1.5 staat weergegeven hoe de aandelen tussen de opleidingsniveaus verschillen. Het eerst dat opvalt, is dat naarmate het niveau van het onderwijs omhoog gaat binnen het mbo, het aandeel dat in loondienst is, stijgt. Deze stijging lijkt volledig ten koste te gaan van het aandeel leer/arbeidsovereenkomsten. Het aandeel uitzend- en oproepkrachten in het mbo-bol blijft ongeveer gelijk op iets meer dan 20%. Voor mbo-bbl is het aandeel werkenden met deze arbeidsovereenkomst ongeveer 7%.

Voor het hbo geldt dat 82% in loondienst is. 8% werkt in uitzend- of oproepkracht en 10% werkt in een ander dienstverband.⁸

Tot slot kan inzicht worden verkregen in de kwaliteit van het werk door het soort dienstverband van mbo'ers uit te zetten tegenover het aantal uren dat men werkt (Tabel 1.8). Zowel loondienst, als uitzend- of oproepkrachten komen het vaakst voor in voltijdbanen (48% en 32%). De leer/arbeidsovereenkomsten komen het vaakst voor bij de hoogste deeltijdcategorie van 25 tot en met 33 uur per week, namelijk 43%.

TABEL 1.8 Dienstverband en werkzaam in urenklasse voor mbo'ers (%)

	1 t/m 11 uur	12 t/m 24 uur	25 t/m 32 uur	33u of meer
loondienst	8	21	23	48
leer/arbeidsovereenkomst	3	12	43	41
uitzend en oproepkracht	17	30	20	32
ander dienstverband	20	25	12	43

Uit Tabel 1.9 blijkt dat voor hbo'ers meer dan de helft in voltijdsdienst werkt, ongeacht het soort dienstverband. In loondienst werkt 65% van de hbo'ers, in uitzend- of oproepdienst werkt 53% en in een andere arbeidsvorm werkt 54% 33 uur of meer per week. Eenvijfde van de hbo'ers heeft een contract van 25 en met 32 uur; ook hier maakt het soort dienstverband niet uit. Ook te zien is dat loondienst minder voorkomt bij banen die minder dan 12 uur in de week behelzen of tussen de 12 en 24 uur duren: dan is er vaker sprake van een functie in oproep- of uitzendverband.

TABEL 1.9 Dienstverband en werkzaam in urenklasse voor hbo'ers (%)

	1 t/m 11 uur	12 t/m 24 uur	25 t/m 32 uur	33 uur of meer
loondienst	2	12	20	65
uitzend en oproepkracht	6	20	21	53
ander dienstverband	7	20	20	54

⁷ Onder de categorie ander dienstverband wordt onder andere verstaan: meewerken in het bedrijf ouders/partner en zelfstandige in eigen bedrijf of praktijk/free-lance.

⁸ Door een verschil in de vragenlijst zijn de percentages afgestudeerden van het hbo met de diverse soorten dienstverbanden niet direct vergelijkbaar met de percentages gediplomeerden van het mbo met de diverse soorten dienstverbanden.

1.3.4 Arbeidsmarkt: aansluiting werk-opleiding

Het succes van de start van de arbeidsloopbaan van gediplomeerden wordt deels bepaald door de mate van aansluiting tussen de huidige functie en de gevolgde opleiding. Over het algemeen zal de aansluiting beter zijn als de functie met betrekking tot inhoud en niveau dicht bij de gevolgde opleiding ligt. De tijdens de studie aangeleerde kennis en vaardigheden komen in dat geval beter tot hun recht in beroepen die gediplomeerden uitvoeren. Om deze aansluiting te kunnen beoordelen is de match tussen de opleiding en de huidige functie in vier groepen verdeeld:

- werkzaam in een functie die zowel qua niveau als qua richting bij de gevolgde opleiding past (kerndomein);
- werkzaam in een functie op het juiste opleidingsniveau maar niet in de juiste opleidingsrichting (horizontale mismatch);
- werkzaam in een functie onder het juiste opleidingsniveau maar in de juiste opleidingsrichting (verticale mismatch);
- werkzaam in een functie onder het juiste opleidingsniveau en niet in de juiste opleidingsrichting (dubbele mismatch).

In Tabel 1.10 staat het percentage werkenden in een van de bovenstaande categorieën, uitgesplitst naar opleidingsniveau. De gediplomeerden van het mbo-bbl onderwijs werken vaker in het kerndomein (64%) dan hun studiegenoten van mbo-bol (55%). Binnen het mbo-bol kunnen we stellen dat naarmate het niveau stijgt, het aandeel dat in het kerndomein werkt ook stijgt: op niveau 2 werkt men in 45% van de gevallen in het kerndomein, terwijl op niveau 4 in 61% van de gevallen in het kerndomein wordt gewerkt. Binnen het mbo-bbl geldt hetzelfde: het percentage werkenden in het kerndomein loopt op, als het opleidingsniveau toeneemt. In dit geval werkt 58% van de gediplomeerden van mbo-bbl niveau 2 in het kerndomein tegenover driekwart op mbo-bbl niveau 4. In het geval van mismatches geldt voor zowel mbo-bol als mbo-bbl ook het omgekeerde: naarmate het opleidingsniveau stijgt, daalt het aantal mismatches. Verder kunnen we stellen dat het aantal horizontale mismatches vaker voorkomt, dan het aantal verticale mismatches (15% om 8%). Opvallend is ook dat het aantal horizontale mismatches vaker voorkomt op het mbo-bol (18%) en het aantal verticale mismatches vaker op het mbo-bbl (13%). Omdat leerlingen van het mbo-bbl op de arbeidsplaats leren hebben ze misschien vaker een baan in hun richting, die ze vanuit de opleiding hebben kunnen behouden, maar is dat werk dus blijkbaar onder het niveau. Voor mbo-bol geldt dat ze vaker buiten het domein van de studie werk hebben gevonden, en dat ze dus daarmee meer hun algemene vaardigheden hebben aangesproken, dan hun specifieke beroepsgerichte vaardigheden.

Van de hbo'ers die werken, werkt tweederde in het kerndomein (66%). Er is sprake van een horizontale mismatch in 14% van de gevallen, en een verticale mismatch bij 11% van de hbo'ers. Een dubbele mismatch heeft 9% van alle hbo'ers. Geconcludeerd kan dus worden dat de match tussen opleiding en werk het beste is voor geslaagden van mbo-bbl niveau 4.

TABEL 1.10 Aansluiting huidige functie naar niveau en richting (%)

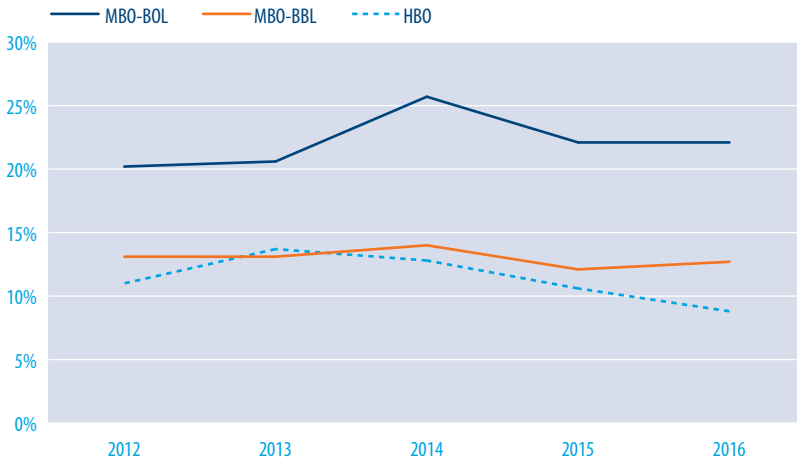
	Kerndomein	Horizontale mismatch	Verticale mismatch	Dubbele mismatch
BOL 1	38	22	6	34
BOL 2	45	22	6	27
BOL 3	53	16	7	23
BOL 4	61	16	4	18
BBL 1	30	20	15	35
BBL 2	58	17	9	17
BBL 3	65	11	13	11
BBL 4	76	13	5	7
HBO	66	14	11	9
Totaal	61	15	8	15

Wanneer bovenstaande percentages worden uitgesplitst naar sectoren ontstaat een interessante vergelijking tussen sector en opleidingsniveau. Voor de sectoren Landbouw, Techniek en Economie geldt dat hoe hoger het opleidingsniveau is, des te meer gediplomeerden in het kerndomein werken. Van de sector Landbouw werkt 46% (mbo-bol) en 48% (mbo-bbl) in het kerndomein terwijl onder de afgestudeerden van het hbo 59% in het kerndomein werkzaam is. Onder de werkende van de sector Techniek is dit percentage op alle niveaus hoger, namelijk 59% (mbo-bol), 64% (mbo-bbl) en zelfs 76% onder de afgestudeerden van het hbo⁹. De werkende afkomstig van de sector Economie doen het wat dit betreft minder goed. Van hen is tussen de 44% (mbo-bol) en 61% (hbo) werkzaam in het kerndomein. Wat de werkende met een opleiding in de sector Gezondheidszorg betreft, zien we dat zo'n vier op de vijf afkomstig van het hbo of het mbo-bbl een functie in het kerndomein vindt. Onder de jongeren van het mbo-bol werkt 'slechts' in 65% in het kerndomein. Een ander beeld zien we voor degenen met een afgeronde opleiding in de sector Gedrag & Maatschappij. Hier werkt een grote meerderheid van de mbo'ers in het kerndomein terwijl voor de afgestudeerden van het hbo dit cijfer bij 49% ligt. Voor de hbo-sectoren Onderwijs en Kunst, Taal en Cultuur werken respectievelijk 88% en 48% in het kerndomein.

Van de vier aansluitingsvormen is de dubbele mismatch het meest ongewenst. In Figuur 1.6 is de trend te zien voor de verschillende opleidingsniveaus. Over het algemeen is te zien dat voor mbo-bol en mbo-bbl de afgelopen vijf jaar het relatieve aantal dubbele mismatches ongeveer gelijk blijft. Voor mbo-bol is er een opwaarts trend te ontwaren: in 2012 had 20% van de werkende gediplomeerden een dubbele mismatch en in 2016 is dat opgelopen naar 22%. Voor mbo-bbl is de trend vrijwel vlak: tussen 2012 en 2016 schommelt dit percentage rond de 13%. Op het hbo is er een lichte daling te bespeuren: in 2012 was het percentage dubbele mismatches 11% en in 2016 is dit percentage 9%.

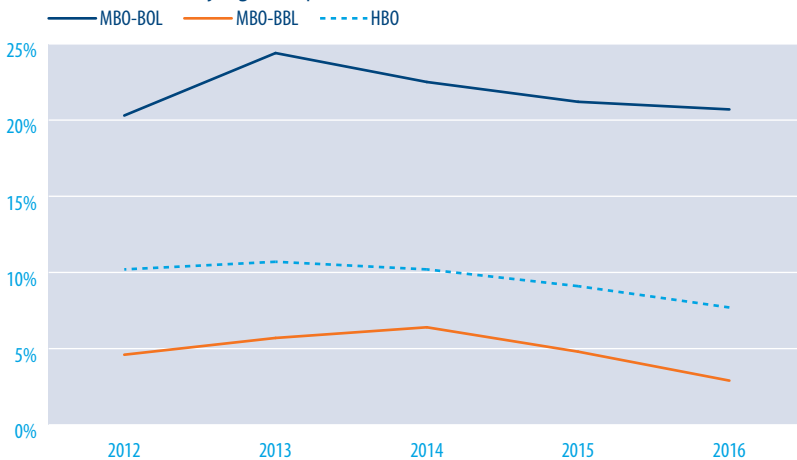
⁹ Dat voor technisch afgestudeerden werkzaam in het kerndomein niet per definitie gelijk staat aan werkzaam te zijn in een 'Technische beroep' wordt duidelijk in Hoofdstuk 2 van dit rapport.

FIGUUR 1.6 Trend van dubbele mismatch



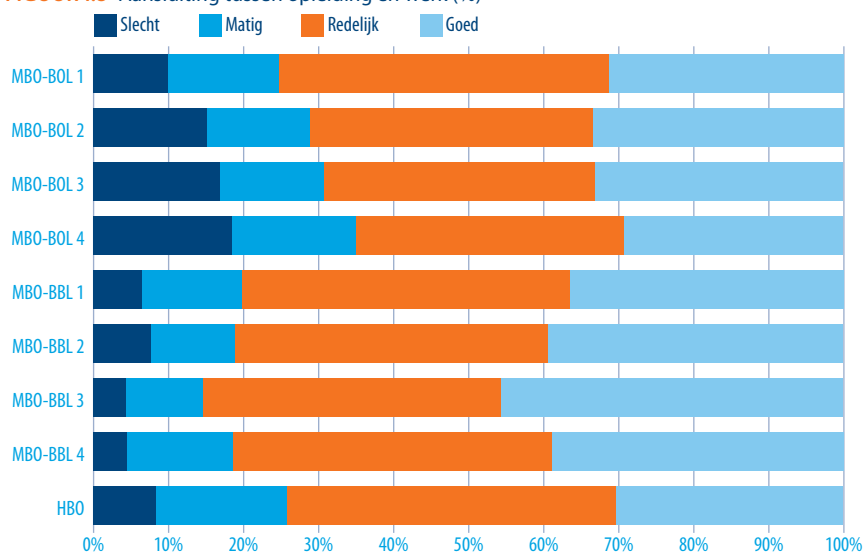
De dubbele mismatch is een kwetsbare positie op de arbeidsmarkt. Dit geldt evenzeer voor werklozen. Wanneer deze twee groepen samen worden genomen, kunnen we uitspraken doen over kwetsbare jongeren vlak na het verlaten van de opleiding. In Figuur 1.7 is te zien dat na de crisis die in 2008 ontsprong, er voor mbo-bol sinds 2013 een daling te zien is in het aandeel kwetsbare jongeren met een diploma op de arbeidsmarkt. Voor mbo-bbl is deze daling vanaf 2014 prevalent. Tevens is te zien in de figuur is dat de kwetsbaarheid tussen de twee leerwegen duidelijk verschilt. Waar mbo-bbl rond de 5% schommelt, is de kwetsbaarheid voor mbo-bol groter, dit percentage schommelt iets boven de 20%. Het hbo ligt daar tussenin, maar dichterbij de bbl-ers dan bij de bol-ers. Hbo'ers kennen sinds 2013 (11%) een dalende trend: in 2016 is 8% van de jongeren op de arbeidsmarkt kwetsbaar.

FIGUUR 1.7 Kwetsbare jongeren op de arbeidsmarkt: % werkloos of dubbele mismatch



Naast deze meer objectieve meting van aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, is ook aan de gediplomeerden zelf gevraagd hoe tevreden zij in het algemeen zijn met de aansluiting tussen hun opleiding en de arbeidsmarkt. We zien dat de gediplomeerden van mbo-bol opleidingen de aansluiting vaker een onvoldoende (slecht + matig) geven dan mbo-bbl gediplomeerden. Het percentage dat een onvoldoende geeft is het hoogst bij de bol niveau 4 opleiding (35%), daarna volgt bol niveau 3 (31%), bol niveau 2 (29%) en tot slot bol niveau 1 (25%). Voor bbl-opleiding zijn de meeste onvoldoendes gegeven op niveau 1 en 2 (beide 19%), daarna op niveau 4 (18%) en het minste aantal onvoldoende zijn gegeven op niveau 3 (14%). Dit resultaat laat wederom zien dat de route via het mbo-bbl naar de arbeidsmarkt soepeler verloopt dan de route via het mbo-bol. Opvallend is daarnaast dat bij het mbo-bol een diploma op hoger niveau niet tot per se tot betere aansluiting leidt. Dit effect is nog sterker voor mensen die niet in het kerndomein werken.

FIGUUR 1.8 Aansluiting tussen opleiding en werk (%)

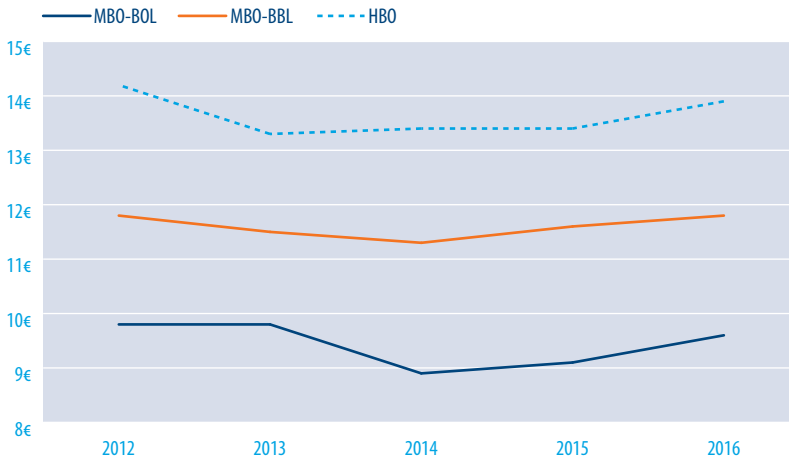


Voor hbo-studenten met een diploma vindt een kwart de aansluiting tussen opleiding en arbeidsmarkt onvoldoende, waarvan 8%-punt slecht. Drie op de tien voormalig studenten met een diploma vindt de aansluiting goed en 44% van de werkende hbo'ers betitelt de aansluiting als redelijk.

1.3.5 Arbeidsmarkt: salaris

Naast het hebben van een baan en het hebben van een baan in het kerndomein, vertelt ook het salaris ons iets over het succes van starters op de arbeidsmarkt. In Figuur 1.9 zijn de bruto uurlonen te zien in de periode 2012 tot en met 2016 voor de starters op de arbeidsmarkt. Om foutieve interpretaties over de economische situatie en uurlonen te voorkomen is de beloning voor inflatie gecorrigeerd.

FIGUUR 1.9 Inflatie gecorrigeerde bruto uurlonen (€)



Figuur 1.9 laat zien dat de brutolonen langzaam uit het dal klimmen. Voor de werkende afkomstig van het mbo-bol is het zo dat de lonen nog onder het niveau van 2012 liggen, maar ten opzichte van het dieptepunt in 2014 is er een toename te zien. Doordat de lonen van mbo-bol (+5,9%) werkenden harder stijgen dan die van mbo-bbl (+1,3%), wordt het verschil tussen de twee onderwijsleerwegen kleiner. Werkende afkomstig van het hbo hebben over het algemeen een hoger loon dan die van het mbo. De daling in loon is gestopt in 2013 en is langzaamaan weer met een opmars bezig. Hoewel nog niet op het oude niveau, klimt het brutoloon voor hbo'ers in 2016 naar €13,9.

BOX 2 Verschillen tussen salaris van BOL- en BBL-ge diplomaerden

Zoals te zien in Figuur 1.9 is er een verschil tussen de voor inflatie gecorrigeerde bruto-uurlonen van mbo-bol en mbo-bbl gediplomeerden. Uit additionele analyses blijkt dat dit verschil niet alleen terug te voeren is op de verschillen als gevolg van het type leerweg. Het verschil tussen mbo-bol en mbo-bbl blijkt ongeveer €2,2 te zijn. Als rekening gehouden wordt met persoonskenmerken: de leeftijd, het geslacht, de etniciteit en woonregio; opleidingskenmerken: sector, niveau en examencijfer; en met de arbeidskenmerken: flexibel contract en deeltijdwerk, dan krimpt dat verschil tot ongeveer €0,9. De belangrijkste verklaring voor de krimp van het verschil tussen beloning van mbo-bol en mbo-bbl is de leeftijd. Het belangrijkste achterliggende mechanisme hier zijn de minimumlonen die met de leeftijd meestijgen. De tweede belangrijkste verklaring is het niveau van de opleiding. Tot slot is de sector ook van belang: de sectoren techniek en gezondheidszorg kennen een bovengemiddeld loon, ten opzichte van de andere sectoren. De verschillen tussen autochtonen en allochtonen zijn niet significant.

In Tabel 1.11 is het bruto uurloon, maandloon en het aantal uren per week weergegeven per opleidingsniveau. Duidelijk wordt dat het loon, uitgedrukt in uurloon en maand-

loon, stijgt naarmate het opleidingsniveau stijgt. Werkenden van mbo-bol niveau 1 opleidingen verdienen het minste per uur (€6,5) en werkenden van het hbo het meeste (€13,9). Met betrekking tot het aantal uren werkt men op mbo-bol niveau 1 het minste, namelijk 26,2 uren en op mbo-bbl niveau 2 het meeste (34,8 uren).

TABEL 1.11 Bruto uurloon (€), bruto maandloon (€) en aantal uren werkzaam

	Uurloon	Maandloon	Aantal uren per week
BOL 1	6,5	725	26,2
BOL 2	8,0	1033	28,7
BOL 3	9,3	1213	28,9
BOL 4	10,5	1450	31,1
BBL 1	9,5	1432	32,0
BBL 2	9,8	1523	34,8
BBL 3	12,3	1793	33,5
BBL 4	13,7	2042	34,0
HBO	13,9	2008	33,8

Voor hbo'ers ligt het uurloon op €13,9 en het maandloon op €2008. Het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werken, bedraagt 33,8. Doordat hbo'ers gemiddeld niet de meeste uren per week maken, hebben mbo-bbl niveau 4 gediplomeerden het hoogste gemiddelde maandloon.

In Tabel 1.12 staan de bruto uurlonen, gecorrigeerd voor inflatie en het gemiddeld aantal werkuren per week voor mbo-bol, mbo-bbl en hbo gediplomeerden. De bruto uurlonen liggen voor mbo-bol het laagst in de branches Logies-, maaltijd-, en drankverstrekking (€7,6), Overige dienstverlening (€8,0), Groot- en detailhandel (€8,2) en Cultuur, sport en recreatie (€8,9). De sectoren met de hoogste bruto uurlonen zijn Gezondheids- en welzijnszorg (€11,40) en Financiële instellingen (€10,7). De minste uren per week worden gewerkt door bol-gediplomeerden die werkzaam zijn in de sector gezondheids- en welzijnszorg (26,4), terwijl de meeste uren gewerkt worden in de sector Bouwnijverheid (37,2).

De lonen voor gediplomeerden van mbo-bbl liggen het hoogst in de sectoren Winning en distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering (€15,3) en Productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stoom en gekoelde lucht (€14,8). De lonen liggen het laagst in de sectoren Overige dienstverlening (€8,0) en Logies-, maaltijd- en drankverstrekking (€ 9,1). De minste uren per week werken gediplomeerden in de sectoren Gezondheids- en welzijnszorg (27,5) en Cultuur, sport en recreatie (31,4). Het meest wordt gewerkt in de sectoren Winning en distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering (39,5) en Bouwnijverheid (39,2).

Hbo'ers verdienen per uur het meest als ze in de Overige dienstverlening werken (€14,9), in het Onderwijs werken (€14,8), de Industrie (€ 14,6) of het Openbaar bestuur (€14,6). Het minst betaald krijgen gediplomeerden die in de sector Cultuur, sport en recreatie (€10,9) of Logies-, maaltijd- en drankverstrekking werken (€12,0). Het minst aantal

uren per week wordt gewerkt in de sectoren Gezondheids- en welzijnszorg (28,8) en het Onderwijs (31,1). De meeste uren per week (iets meer dan 38) worden gemiddeld gemaakt in de sectoren Productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stoom en gekoelde lucht, Winning en distributie van water; Afval- en afvalwaterbeheer en sanering, en de Bouwnijverheid.

TABEL 1.12 Bruto uurloon (€) en aantal uren werkzaam per week per branche

	MBO BOL		MBO BBL		HBO	
	Aantal uren	Bruto uurloon	Aantal uren	Bruto uurloon	Aantal uren	Bruto uurloon
Landbouw, bosbouw en visserij	35,2	9,5	37,7	10,1	37,5	12,1
Winning van delfstoffen	30,5	9,9	-	-	-	-
Industrie	34,6	10,5	36,8	13,0	37,9	14,6
Productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stoom en gekoelde lucht	-	-	39,1	14,8	38,7	14,2
Winning en distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering	-	-	39,5	15,3	38,4	13,4
Bouwnijverheid	37,2	9,6	39,2	12,0	38,3	14,5
Groot- en detailhandel; reparatie van auto's	28,8	8,2	34,3	9,9	35,1	12,9
Vervoer en opslag	31,6	10,2	39,1	11,8	36,7	13,8
Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	29,2	7,6	35,1	9,1	32,9	12,0
Informatie en communicatie	34,3	10,3	37,8	11,7	37,5	14,2
Financiële instellingen	33,3	10,7	37,1	11,1	36,4	14,0
Verhuur van en handel in onroerend goed	31,9	9,6	-	-	37,1	13,6
Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening	33,1	10,0	36,3	11,6	36,7	13,3
Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening	30,0	9,4	35,3	10,7	37,4	12,9
Openbaar bestuur, overheidsdiensten en verplichte sociale verzekeringen	35,6	10,5	36,8	14,1	34,5	14,6
Onderwijs	28,9	9,7	35,4	10,4	31,1	14,8
Gezondheids- en welzijnszorg	26,4	11,4	27,5	14,0	28,8	14,5
Cultuur, sport en recreatie	27,6	8,9	31,4	9,5	31,9	10,9
Overige dienstverlening	28,3	8,0	32,0	8,0	31,3	14,9

- = te weinig waarnemingen om cijfers te kunnen presenteren.

1.3.6 Arbeidsmarkt: tevredenheid met werk

De tevredenheid met het werk van de werkenden wordt gemeten door enerzijds te vragen naar de tevredenheid over de huidige functie en anderzijds door te vragen naar de tevredenheid met de carrièreperspectieven die de functie in de toekomst biedt. In Tabel 1.13 staan percentages beschreven van gediplomeerden die (zeer) tevreden met hun functie zijn en staan percentages beschreven van degene die (zeer) veel carrièreperspectieven zien. Wat opvalt, is dat voor mbo-bol de verschillen tussen de niveaus nihil zijn als het gaat om de huidige functie. Ongeveer driekwart van de gediplomeerden van deze leerweg is tevreden. Voor mbo-bbl vallen de niveau 1-opleidingen uit de toon. Het percentage werkenden dat

tevreden is met de huidige functie ligt voor niveau 1-opgeleiden rond de 71%, terwijl dat voor de andere niveaus rond de 78% ligt. Bij de vraag over de tevredenheid met de carrièreperspectieven ontstaat eenzelfde beeld als bij mbo-bbl, maar dan voor beide leerwegen. Werkenden van mbo-bol niveau 1-opleidingen, die officieel geen startkwalificatie voor de arbeidsmarkt bieden, zijn in 34% van de gevallen tevreden met de perspectieven voor de carrière, terwijl de andere niveaus binnen bol 40% tevreden afgestudeerde werkenden kent. In het mbo-bbl onderwijs niveau 1 is 31% tevreden met de carrièreperspectieven, terwijl dat voor de andere niveaus binnen mbo-bbl rond de 47% ligt.

TABEL 1.13 Tevredenheid met huidige functie en carrièreperspectieven (%)

	BOL 1	BOL 2	BOL 3	BOL 4	BBL 1	BBL 2	BBL 3	BBL 4	HBO
(Zeer) tevreden met functie	73	74	74	74	71	79	79	77	68
(Zeer) veel carrièreperspectieven	34	40	39	40	31	48	46	46	61

Noot: De vraagstelling in de HBO-Monitor wijkt licht af van de vraagstelling in de BVE-Monitor

Van hbo'ers is 68% (zeer) tevreden met de huidige functie, en 61% ziet (zeer) veel carrièreperspectieven¹⁰.

In Tabel 1.14 wordt de tevredenheid met de huidige functie en met de carrièreperspectieven uitgesplitst naar het aantal uren dat men werkzaam is. Uit de tabel valt af te leiden dat naarmate men meer werkt, de tevredenheid over zowel de huidige functie als het carrièreperspectief ook toeneemt. Van de mbo'ers die 1 tot en met 11 uren werken is 68% (zeer) tevreden met de functie. Bij voltijd functies is 79% tevreden met de huidige functie. Van de mbo'ers die 1 tot en met 11 uren werken is 24% (zeer) tevreden met het carrièreperspectief. Bij voltijd functies is 48% tevreden met de het carrièreperspectief in de huidige functie.

Voor hbo-afgestudeerden met een diploma geldt dat voor degene die werken in voltijdsbanen 71% (zeer) tevreden is met de functie. Voor de laagste urenklasse (1 t/m 11 uur) is slechts 47% (zeer) tevreden met de functie. Hbo'ers in voltijddienst zien in 66% van de gevallen (zeer) veel carrièreperspectief. Van gediplomeerden met een arbeidsovereenkomst tussen de 12 en 24 uur ziet 41% (zeer) veel carrièreperspectieven en bij een contract met 1 tot en met 11 uur ziet nog 36% (zeer) veel carrièreperspectieven.

TABEL 1.14 Tevredenheid met huidige functie en carrièreperspectieven naar urenklasse (%)

		1 t/m 11uur	12 t/m 24 uur	25 t/m 32 uur	33u of meer
MBO	(Zeer) tevreden met functie	68	73	78	79
	(Zeer) veel carrièreperspectieven	24	29	43	48
HBO	(Zeer) tevreden met functie	47	59	68	71
	(Zeer) veel carrièreperspectieven	36	41	52	66

Noot: De vraagstelling in de HBO-Monitor wijkt licht af van de vraagstelling in de BVE-Monitor

¹⁰ Door een verschil in de vragenlijst zijn de cijfers voor hbo afgestudeerden niet een op een vergelijkbaar met de cijfers voor mbo gediplomeerden.

Tabel 1.15 beschrijft de tevredenheid met de huidige functie en met de carrièreperspectieven voor mbo'ers die meer of minder willen werken. Van mbo'ers die minder willen werken is 56% procent tevreden met de huidige functie. Dit percentage bedraagt bij mbo'ers die meer willen werken 70%. Van succesvolle schoolverlaters die minder willen werken is eenderde tevreden (33%) met de carrièreperspectieven, terwijl dit 36% bedraagt onder gediplomeerden die meer willen werken. Er wordt dus over het algemeen minder positief gedacht over het carrièreperspectief dan over de huidige functie, zowel voor degenen die minder als meer willen werken.

TABEL 1.15 Tevredenheid met huidige functie en carrièreperspectieven naar urenklasse (%) naar meer of minder willen werken (mbo)

	Minder uren willen werken	Meer uren willen werken
(Zeer) tevreden met functie	56	70
(Zeer) veel carrièreperspectieven	33	36

BOX 3 Belang van kennis en vaardigheden in de overgang naar de arbeidsmarkt voor MBO-ers

De kwaliteit van de opleiding kan worden afgemeten aan de aansluiting en de voorbereiding van de leerlingen op de arbeidsmarkt. Een aspect van deze aansluiting en voorbereiding is de mate waarin de aangeleerde kennis en vaardigheden in een arbeidsgerelateerde omgeving worden ingezet.

TABEL B3.1 Benutting en tekort schieten van kennis en vaardigheden in de huidige functie (%)

	BOL 1	BOL 2	BOL 3	BOL 4	BBL 1	BBL 2	BBL 3	BBL 4
Mate waarin kennis en vaardigheden tekort schieten	16	15	17	18	14	13	13	15
Mate waarin kennis en vaardigheden benut worden	43	56	64	68	52	73	81	83

Gediplomeerden van mbo-bbl hebben in grotere mate het idee dat hun kennis en vaardigheden worden benut (78%), dan degene op het mbo-bol (63%). Mbo-bol gediplomeerden vinden dat zij vaker tekortschieten in de kennis en vaardigheden (bol: 17%), dan mbo-bbl (bbl: 14%).

De benutting van kennis vertoont binnen het mbo-bol en mbo-bbl een diffuser beeld. Slechts 43% op mbo-bol niveau 1 vindt dat in de huidige functie de kennis en vaardigheden worden benut, terwijl dit percentage op 68% ligt op mbo-bol niveau 4. Het verschil binnen mbo-bbl is nog groter. Op niveau 1 vindt 52% zijn kennis en vaardigheden benut op de werkplek, terwijl op niveau 2 dit percentage al op 73% ligt en doorgroeit naar 83% op niveau 4.

Met betrekking tot de mate waarin jongeren kennis en vaardigheden tekort komen in de huidige functie is er nauwelijks verschil binnen het mbo-bol en mbo-bbl leerwegen. Binnen het mbo-bol variëren de percentages tussen 15% voor niveau 2 en 18% voor niveau 4. In het mbo-bbl vinden mbo'ers van niveau 2 en 3 het minst vaak dat zij tekortschieten in kennis en vaardigheden (beide 13%).

1.4 Oordeel over de gevolgde opleiding

In het nu volgende deel wordt ingegaan op de beoordeling van de opleiding die de schoolverlaters in het studiejaar 2014-2015 afgerond hebben. De aspecten van de gevolgde opleiding die bekeken worden, zijn de breedte en de diepte van de opleiding, de moeilijkheidsgraad, de betrouwbaarheid van de opleiding, de tevredenheid van de gediplomeerden over de opleiding en als samenvattend oordeel of men dezelfde opleiding opnieuw zou kiezen.

1.4.1 Opleiding: breedte en diepte

De respondenten hebben zich allereerst uitgesproken over de breedte en diepte van de gevolgde opleiding. De breedte verwijst naar de hoeveelheid van kennis en vaardigheden die aangeboden en aangeleerd worden. Wanneer leerlingen in het onderwijs te weinig vaardigheden aanleren is de opleiding te smal van opzet, wanneer de leerlingen te veel niet relevante vaardigheden krijgen aangeleerd is de opleiding te breed van opzet. De diepte van een opleiding verwijst naar het niveau van kennis en vaardigheden die aangeboden en aangeleerd worden. Het niveau van de aangeleerde kennis en vaardigheden dient toegesneden te zijn op de eisen van de arbeidsmarkt of een vervolgopleiding.

Het oordeel over de breedte en diepgang van de opleiding verschilt per onderwijsniveau (Tabel 1.16). In het voortgezet onderwijs verschillen de oordelen over de breedte van de opleiding weinig. Zo vinden respectievelijk 5 en 4 procent van de havisten en vwo'ers dat de opleiding te smal is, tegenover 7 procent van de vmbo'ers. Voor de breedte geldt dat deze percentages nog dichter bij elkaar liggen: vmbo (3%), havo (3%) en vwo (4%).

Binnen het mbo vinden gediplomeerden van de beroepsopleidende leerweg (bol) vaker dat hun opleiding te weinig diepgang heeft (19%) dan zij van de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) (14%). Hetzelfde patroon is te zien bij de smalte van de opleiding (11% om 8%) en de breedte van de opleiding (4% om 3%). Voor de niveaus binnen het mbo geldt: hoe hoger het niveau, des te kritischer over de diepgang en breedte van de opleiding. Leerlingen die een bol niveau 4 opleiding afgerond hebben, zeggen het vaakst dat de opleiding te weinig diepgang heeft (25%). Voor de beroepsbegeleidende leerweg geldt hetzelfde: ongeveer een op de vijf bbl'ers op niveau 4 geeft aan te weinig diepgang te ervaren in de gevolgde studie (21%). In het bol-onderwijs vindt ongeveer een op de tien de opleiding te smal. Voor bbl-leerlingen ligt dat percentage net iets lager.

Voor het hbo geldt dat studenten kritischer zijn dan mbo'ers. Het aantal afgestudeerden van het hbo dat te weinig diepgang ervaart is 16%. Slechts 4% vindt de gevolgde opleiding te smal, en een kwart van de studenten (25%) vindt de opleiding te breed¹¹.

¹¹ De vraagstelling wijkt in de HBO-Monitor af van de vraagstelling in de andere onderzoeken.

TABEL 1.16 Oordeel over breedte en diepgang van opleiding (%)

	HAVO	VWO	VMBO	BOL 1	BOL 2	BOL 3	BOL 4	BBL 1	BBL 2	BBL 3	BBL 4	HBO
Te smalle opleiding	5	4	7	10	10	11	11	9	8	8	11	4
Te brede opleiding	3	4	3	5	3	4	5	3	3	3	3	25
Te weinig diepgang	10	10	10	11	12	16	25	12	11	13	21	16

Noot: De vraagstelling in de HBO-Monitor wijkt licht af van de vraagstelling in de BVE-Monitor

1.4.2 Opleiding: betrouwbaarheid van het onderwijs

De betrouwbaarheid van het onderwijs wordt in deze paragraaf gemeten door de beoordeling van de in het onderwijs opgedane competenties. Een diploma heeft meer legitimiteit als de competenties die het zegt aan te leren ook door de aangeleerde leerlingen als zodanig wordt herkend en beoordeeld. Daarmee is de betrouwbaarheid van de opleiding erg belangrijk voor het neerzetten van een kwalitatief goede opleiding en het laten slagen van kwalitatief goede opgeleide leerlingen. Zowel voor de onderwijsinstellingen als voor werkgevers is de waarde van een diploma gelegen in het feit dat het aangeeft welke competenties de gediplomeerde heeft. Om de betrouwbaarheid van de opleiding aan te geven is de vraag gesteld aan gediplomeerden van het middelbaar onderwijs om de opleiding op een vijftal aspecten te beoordelen. Deze aspecten zijn: de moeilijkheidsgraad van de opleiding, de strengheid van docenten bij de beoordeling van leerlingen, de uitdaging die de opleiding biedt, in welke mate examen en opdracht als pittig worden ervaren en de mate waarin er voldoende getoetst wordt op het inzicht van de leerlingen.

Omdat voortijdige schoolverlaters naar alle waarschijnlijkheid een negatiever oordeel hebben over de gevolgde opleiding dan degene die deze opleiding succesvol hebben afgerond, zijn de hier gepresenteerde cijfers een lichte overschatting van de oordelen van alle leerlingen die de opleiding hebben gevolgd. Het is echter wel een getrouw beeld van de *succesvolle*, gediplomeerde, schoolverlaters over de competenties die tijdens de opleiding worden aangeleerd.

TABEL 1.17 Moeilijkheidsgraad van de gevolgde opleiding (%)

	HAVO	VWO	VMBO	BOL 1	BOL 2	BOL 3	BOL 4	BBL 1	BBL 2	BBL 3	BBL 4	HBO
Te makkelijk	7	8	13	16	15	15	28	12	16	14	19	11
Te moeilijk	1	1	1	2	2	2	1	4	2	1	0	5

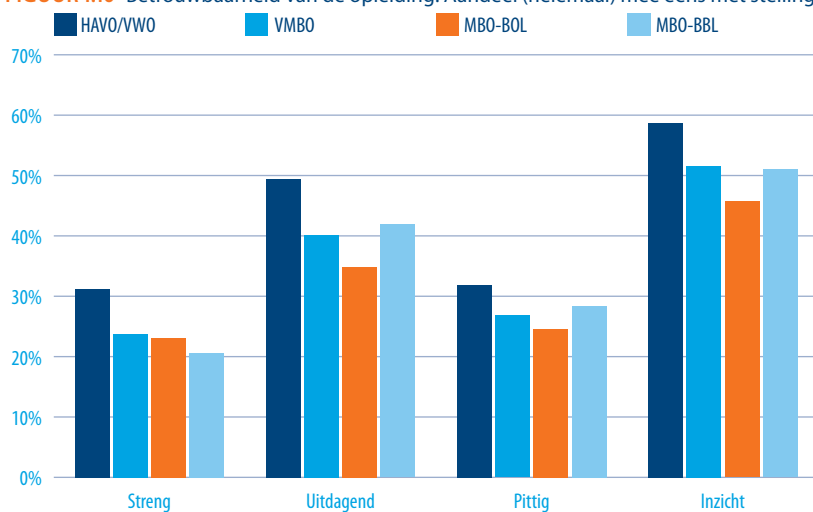
Noot: De vraagstelling in de HBO-Monitor wijkt licht af van de vraagstelling in de BVE-Monitor

Allereerst valt op dat maar weinig respondenten de opleiding te moeilijk vinden. Dit kan het geval zijn omdat leerlingen die de opleiding te moeilijk vinden, waarschijnlijk de opleiding niet succesvol hebben afgerond en dus uitgevallen zijn. De BBL'ers op niveau 1 scoren binen het mbo het hoogst (4%), terwijl BBL-gediplomeerden op niveau 4 het minst vaak aangeven de opleiding te moeilijk te vinden (0%). De variatie in percentages van zij die aangeven de opleiding te makkelijk te vinden, is groter. Van de middelbare scholieren geven geslaagden van het havo- en vwo minder vaak aan de opleiding te makkelijk te vinden (7% en 8% respectievelijk), dan de gediplomeerden

van het vmbo (13%). Binnen het mbo geldt dat BOL-ers vaker de opleiding te makkelijk vinden, dan BBL-ers (21% om 16%). Uitgesplitst naar de niveaus blijkt dit vooral te gelden voor BOL-niveau 4, waar meer dan een kwart aangeeft de opleiding te makkelijk te vinden. Bij de andere niveaus binnen de BOL-leerweg ligt dit percentage rond de 15. In het BBL-onderwijs vindt men eveneens op niveau 4 het vaakst dat de opleiding te makkelijk is (19%).

Afgestudeerde hbo'ers beoordeelden hun opleiding eerder als te makkelijk dan te moeilijk. Hbo'ers vonden hun opleiding in 11% van de gevallen te makkelijk, en in 5% van de gevallen te moeilijk¹².

FIGUUR 1.10 Betrouwbaarheid van de opleiding: Aandeel (helemaal) mee eens met stelling



De andere vier indicatoren werden in stellingen voorgelegd: 1) de docenten waren streng in de beoordeling van leerlingen; 2) het niveau van de opleiding was uitdagend; 3) de examens/opdrachten waren over het algemeen zeer pittig en 4) in de opleiding werd voldoende getoetst op inzicht. In Figuur 1.10 is te zien in hoeverre men per onderwijsniveau het (helemaal) eens was met deze stellingen. De meeste gediplomeerden die de docenten (heel) streng vonden zitten op het havo of vwo, daar zijn het ongeveer drie op de tien. Op het vmbo ligt dit percentage duidelijk lager (24%), en mbo-bol en mbo-bbl liggen daarbij in de buurt. Ongeveer vier op de tien vo en mbo geslaagden vinden de opleiding (heel) uitdagend. Dit percentage ligt voor de havisten en vwo'ers hoger (49%) dan voor mbo-bbl (42%), vmbo (40%) en mbo-bol (35%). De examens en opdrachten werden door 28% als (heel) pittig ervaren. Ook hier vonden gediplomeerden van de havo en vwo dit het vaakst (32%), terwijl het onder de gediplomeerden van het mbo-bol duidelijk lager ligt (25%). Tot slot vond ongeveer de helft van de vo'ers en mbo'ers (51%)

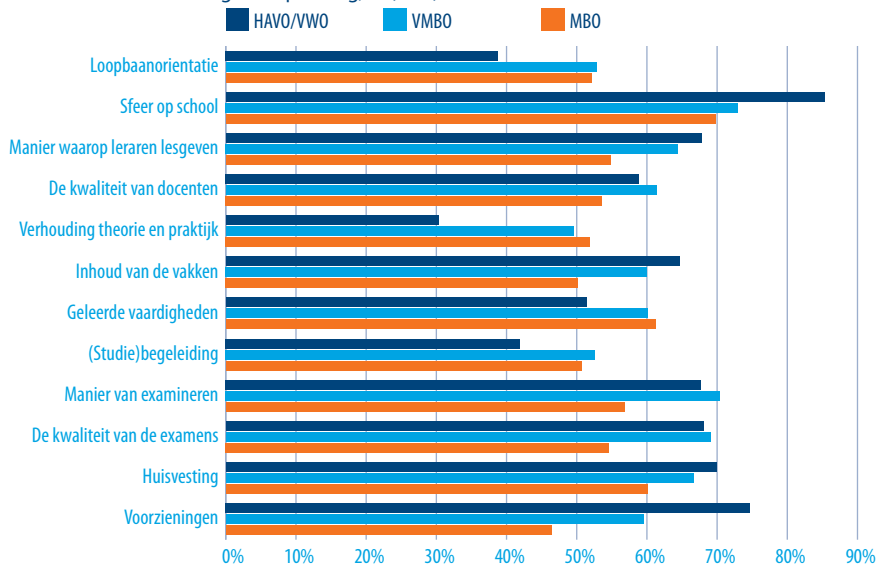
¹² De vraagstelling wijkt in de HBO-Monitor af van de vraagstelling in de andere onderzoeken.

dat er werd getoetst op (veel) inzicht. Tussen de verschillende soorten opleidingsniveaus ligt ook bij deze stelling de verdeling weer ongeveer hetzelfde: eerste de middelbare scholieren van het havo en vwo (59%), daarna vmbo'ers (52%), mbo-bbl'ers (51%) en mbo-bol (46%).

1.4.3 Opleiding: tevredenheid met de opleiding

De tevredenheid met de opleiding is gemeten door te vragen naar onderwijsaspecten, maar ook door te vragen naar zaken als huisvesting en voorzieningen. Hierdoor ontstaat een breed beeld over de tevredenheid van de gevolgde studie. Ook hier geldt dat dit de mening is van gediplomeerden en niet van iedereen die de opleiding gevolgd heeft.

FIGUUR 1.11 Beoordeling van opleiding, % (zeer) tevreden



Op meer algemene kenmerken van het onderwijs, zoals de voorzieningen, de huisvesting, de manier en kwaliteit van de examinering, de inhoud van de vakken, de manier van van lesgeven, de kwaliteit van de docenten en de sfeer op school scoort het voortgezet onderwijs (vmbo, havo, vwo) hoger dan het middelbaar beroepsonderwijs. De sfeer, voorzieningen en huisvesting van scholen wordt door havisten en vwo'ers duidelijk hoger gewaardeerd dan door vmbo'ers en. Echter, op typische beroepskenmerken, zoals vaardigheden aanleren, loopbaanoriëntatie en de verhouding tussen theorie en praktijk scoren het vmbo en mbo hoger dan havisten en vwo'ers.

De hbo-afgestudeerden zijn enkele tevredenheidsindicatoren voorgelegd waarmee uitspraken gedaan kunnen worden over de beoordeling van hbo'ers over hun gevolgde opleiding. Gediplomeerden zijn het meest tevreden over de inhoudsdeskundigheid van de docenten, over de actualiteit van de opleiding en vervolgens de betrokkenheid van de

docenten. Ook de actuele kennis van de docenten over de beroepspraktijk scoort relatief hoog. Het minst tevreden zijn de voormalig studenten over de voorlichting van de studiemogelijkheden in vervolgonderwijs (24% is hiermee (heel (tevreden)), de voorlichting van de beroepsmogelijkheden (34%) en de internationale oriëntatie van de opleiding (38%).

FIGUUR 1.12 Beoordeling hbo-gediplomeerden, % (zeer) tevreden



Opleiding: opleidingskeuze achteraf

Het ultieme oordeel over de opleiding is vervat in de vraag of men achteraf dezelfde opleiding zou zijn gaan doen. In Tabel 1.18 is beschreven hoeveel procent van de gediplomeerden dezelfde of een andere opleiding zou kiezen. Voor havisten en vwo'ers geldt dat maar weinig een andere opleiding zouden hebben gekozen (1% en 2%). Hier moet echter opgemerkt worden dat zij ook weinig andere keus hebben anders dan een opleiding op een lager niveau. Ook de vmbo'ers zijn over het algemeen tevreden over hun opleidingskeuze: 89% zou dezelfde opleiding kiezen. In het mbo-onderwijs zijn leerlingen die een bbl-niveau 3 en 4 hebben afgerond het meest tevreden met hun opleidingskeuze: slechts 15% zou een andere opleiding kiezen. Daarna volgen de andere twee bbl-niveaus. Het grootst aantal spijtoptanten is te vinden in het bol-onderwijs. Het aandeel dat achteraf liever een andere opleiding had gekozen varieert van 34% (niveau 1) tot 22% (niveau 4). Van de hbo'ers zou ongeveer 8 op de 10 voor dezelfde opleiding hebben gekozen (79%). 21% zou achteraf voor een andere opleiding kiezen.

TABEL 1.18 Tevredenheid met opleiding achteraf (%)

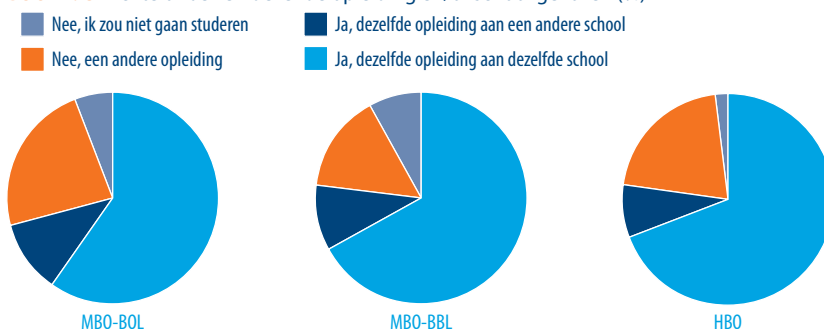
	HAVO	VWO	VMBO	BOL 1	BOL 2	BOL 3	BOL 4	BBL 1	BBL 2	BBL 3	BBL 4	HBO	Totaal
Zelfde opleiding	98	99	89	66	72	74	78	79	82	85	85	79	85
Andere opleiding	2	1	11	34	28	26	22	21	18	15	15	21	15

Dat leerlingen een andere opleiding zouden kiezen, kan te maken hebben met de school of met de opleiding zelf. Tevens kunnen gediplomeerden aangeven dat ze achteraf niet zouden zijn begonnen aan een opleiding. In de mogelijke beantwoording kan onderscheid gemaakt worden tussen dezelfde opleiding aan dezelfde school, dezelfde opleiding aan een andere school, een andere opleiding of om geen enkele opleiding te gaan

volgen. De keuze om de opleiding opnieuw te volgen aan dezelfde school wordt het vaakst gekozen door zowel mbo'ers als hbo'ers. Mbo-bol gediplomeerden kiezen hier zes op de tien keer voor, dit percentage ligt voor mbo-bbl op 67%. Dezelfde opleiding aan een andere school wordt ongeveer door een op tien gekozen: zowel voor bol (11%) en bbl (10%). Gediplomeerden in het bol-onderwijs geven het vaakst aan dat zij een andere opleiding zouden hebben gekozen (23%), ten opzichte van bbl-onderwijs (15%). Niet studeren wordt respectievelijk 6% en 8% gekozen.

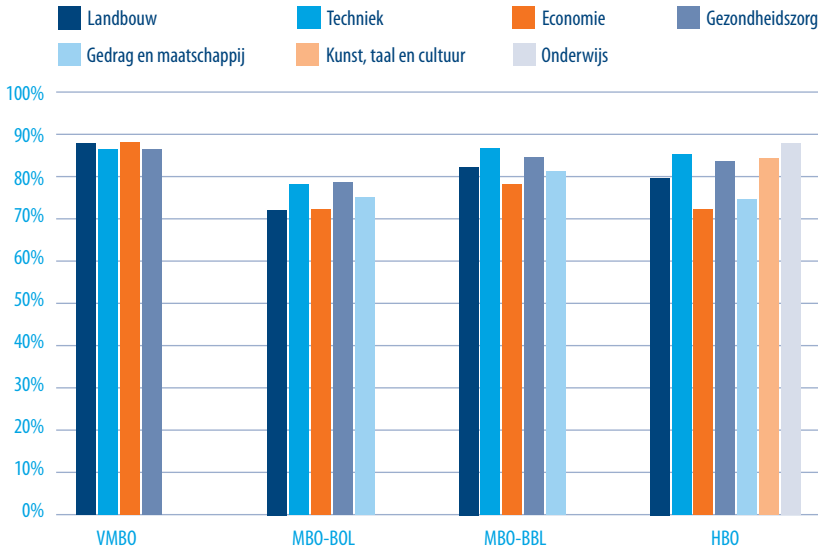
Zeven van de tien hbo-afgestudeerden zou opnieuw dezelfde opleiding kiezen aan dezelfde instelling (69%). Ongeveer 8% zou wel dezelfde opleiding kiezen, maar aan een andere instelling. Ongeveer een vijfde van de studenten zou een andere opleiding hebben gekozen (21%). En slechts een klein smaldeel zou niet gaan studeren (2%).

FIGUUR 1.13 Achteraf gezien dezelfde opleiding en/of school gekozen (%)



Nog meer inzicht wordt verkregen door de opleidingskeuze achteraf weer te geven per sector (Figuur 1.14). Op het vmbo zijn de verschillen tussen sectoren klein en scores alle sectoren hoog (boven de 85%). In het mbo-bol onderwijs zijn leerlingen in de sector Techniek en de sector Gezondheidszorg het meest tevreden (79% en 78%), maar ook bij de andere sectoren geeft minimaal 70% aan wederom dezelfde opleiding te kiezen. Voor het bbl-onderwijs liggen deze percentage licht hoger. In het mbo zijn de gediplomeerden van de sector Economie dus het minst tevreden over hun opleiding. In de sectoren Techniek en Gezondheidszorg zijn de meest tevreden schoolverlaters te vinden.

FIGUUR 1.14 Tevredenheid met opleidingskeuze achteraf naar sector (%)



In het hbo-onderwijs bestaat de categorisering van de sectoren uit meer sectoren. In de sector Economie zou 72% dezelfde opleiding volgen, daarmee het laagst van alle sectoren. Op de een na onderste plaats staat gedrag en maatschappij (75%). In alle andere sectoren is het aandeel dat dezelfde opleiding wederom zou kiezen minimaal 80% met als positieve uitschieter Techniek (85%) en Onderwijs (88%).

BOX 4 Verklaringen voor het kiezen van dezelfde opleiding

Meer inzicht in het achteraf opnieuw voor dezelfde opleiding kiezen wordt verkregen door te kijken wie meer kans heeft om te antwoorden dat men dezelfde opleiding zou kiezen. Als in een additionele logistische regressieanalyse persoonskenmerken, opleidingskenmerken en baankenmerken worden meegenomen ontstaat het volgende beeld. Des te ouder men is, des te vaker zou men opnieuw dezelfde opleiding kiezen. Vrouwen kiezen achteraf minder vaak voor dezelfde opleiding dan mannen. Ook kiezen westerse en niet-westerse allochtonen achteraf vaker voor een andere opleiding. Opvallend is dat gediplomeerden die naar het buitenland zijn verhuisd, vaker voor dezelfde opleiding zouden hebben gekozen.

Gediplomeerden van mbo-bbl en van het hbo zouden achteraf vaker dezelfde opleiding kiezen, dan degenen van het mbo-bol. Verder blijkt dat ten opzichte van de sector Landbouw gediplomeerden van opleidingen uit de sector Onderwijs bijna 2,5 keer zoveel kans hebben om opnieuw achteraf dezelfde opleiding te kiezen. Gediplomeerden uit de sector Economie zouden daarentegen minder vaak voor dezelfde opleiding hebben gekozen. Ook geldt dat hoe hoger het examencijfer, des te vaker men de opleiding opnieuw zou kiezen.

Ook blijkt er een samenhang te bestaan tussen de type banen waarin men terecht komt en de keuze om achteraf dezelfde opleiding te gaan doen. Het zou zo kunnen zijn dat men achteraf

spijt heeft van de opleidingskeuze omdat men niet in de juiste baan terecht is gekomen. Dit blijkt min of meer uit de cijfers. Degenen met een full-time contract hebben een grotere kans om aan te geven dat zij de gevolgte opleiding opnieuw zouden kiezen. Degene met een flexibel contract daarentegen, hebben een kleinere kans om aan te geven dezelfde opleiding te volgen.

1.5 Vervolgonderwijs

Na het oordeel over de arbeidsmarkt (in paragraaf 1.3) en gevolgte opleiding (in paragraaf 1.4), staan in deze paragraaf de gediplomeerden centraal die na de gevolgte opleiding hebben besloten om vervolgonderwijs te gaan volgen. Op het moment van enquêteren zijn de respondenten ongeveer een jaar met hun vervolgopleiding bezig. Er wordt gekeken naar het vervolgtraject dat ze zijn gaan volgen, in hoeverre de gevolgte opleiding een goede voorbereiding en aansluiting op het vervolgonderwijs is, de overgang naar het vervolgonderwijs en de mate waarin zij succesvol zijn in dit vervolgonderwijs.

1.5.1 Vervolgonderwijs: kwalificerende vervolgtrajecten

In figuur 1.15 zijn de stromen te zien binnen het Nederlandse onderwijs voor wat betreft vmbo, havo, vwo, mbo en hbo. In het figuur zijn naast stromen binnen het onderwijsstelsel ook percentages te lezen die aangeven wie uit het onderwijsstelsel gaat, dit is het geval wanneer er 'geen kwalificerend vervolgtraject' staat. Dit is het percentage gediplomeerden of afgestudeerden van die opleiding die rechtstreeks geen vervolgopleiding meer heeft gedaan. Naarmate het niveau van het onderwijs hoger is, neemt dat percentage toe. Dit is logisch aangezien men op een gegeven moment niet meer verder kan, wil of hoeft te studeren.

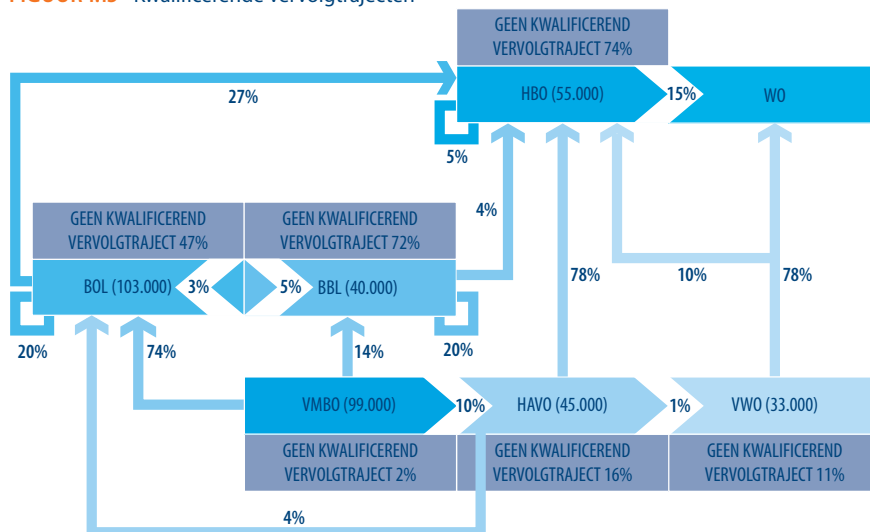
Van de vmbo'ers stroomt bijna iedereen door naar een vervolgtraject, slechts 2% valt uit. Dit zou ook moeten, aangezien vmbo geen startkwalificatie voor de arbeidsmarkt is. Van de gediplomeerden gaat 10% een opleiding volgen op het havo¹³. Het mbo-bol-onderwijs is voor 74% het vervolgtraject en 14% gaat een mbo-bbl opleiding volgen. Havisten gaan in grote getalen een hbo-opleiding volgen (78%), ongeveer 4% volgt een mbo-bol opleiding en ongeveer 1% gaat naar het vwo. Het aandeel havo-gediplomeerden dat geen kwalificerend vervolgtraject gaat doen bedraagt 16%. Met betrekking tot het vwo geldt dat hier de overgrote meerderheid een wo opleiding gaat volgen (78%). Een kleine 10% komt terecht op het hbo, terwijl ongeveer een op de negen vwo'ers geen vervolgopleiding is gaan doen. Het meest waarschijnlijke scenario is dat de havisten en vwo'ers die geen kwalificerend vervolgtraject aanvingen, begonnen zijn met een tussenjaar. Van alle havisten die niet direct na het behalen van het diploma zijn begonnen met een vervolgopleiding, is 44% op het enquêtemoment met een hbo-opleiding bezig. Ongeveer 23% is met een vwo-opleiding bezig. Voor vwo'ers die niet direct na het behalen van het diploma zijn begonnen met een opleiding, is 68% op het enquêtemoment bezig met een wo-opleiding en ongeveer 14% met een hbo-opleiding.

¹³ Het betreft hier de doorstroom van alle vmbo'ers. De meest voorkomende overgang wordt gemaakt van vmbo tl naar havo: 19%.

Zoals gezegd, binnen het mbo is het logischer om geen vervolgopleiding te gaan doen, in de beroepsopleidende leerweg kiest 47% er voor om dit niet te doen. Dit percentage is voor de beroepsbegeleidende leerweg hoger, namelijk 72%. Voor mbo-bol geldt dat een vijfde nog een bol-opleiding gaat volgen (20%), 5% de overstap maakt naar een mbo-bbl opleiding en 27% (afkomstig van niveau 4) een opleiding volgt op het hbo. Gediplomeerden van mbo-bbl kiezen in 3% van de gevallen voor een mbo-bol opleiding, 20% voor nog een bbl opleiding en 4% (afkomstig van niveau 4) voor een vervolgtraject op het hbo.

In het hoger beroepsonderwijs (hbo) is een eenduidiger beeld te zien. Driekwart van de studenten volgt na het hbo geen andere opleiding (76%), 15% kiest voor een wo-opleiding en 5% begint aan nog een hbo-opleiding.

FIGUUR 1.15 Kwalificerende vervolgtrajecten



1.5.2 Vervolgonderwijs: voorbereiding en aansluiting

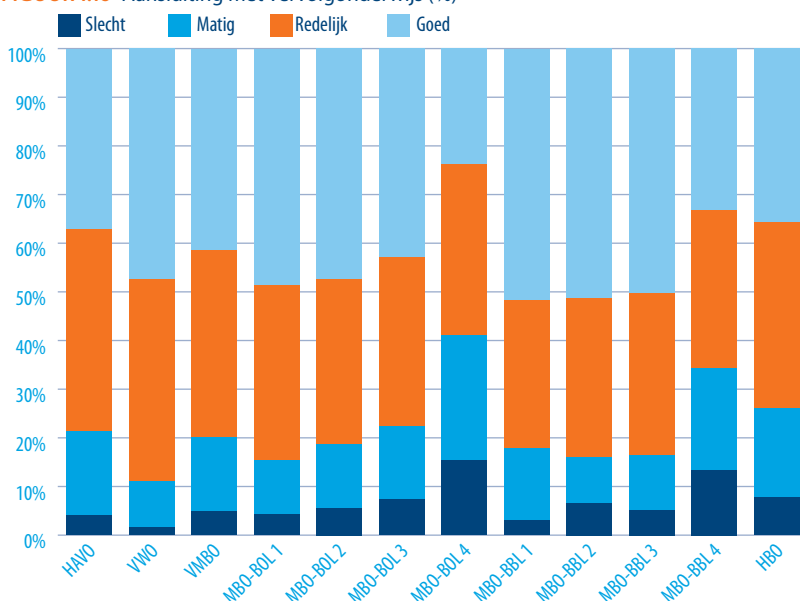
Het succes van leerlingen in het vervolgonderwijs hangt grotendeels af van de mate waarin de gevolgde opleiding aansluit op het vervolgonderwijs. In het figuur 1.16 staat afgebeeld in hoeverre ze tevreden zijn over de aansluiting die hun opleiding bood voor het vervolgonderwijs per onderwijsniveau.

In het voortgezet onderwijs (vmbo, havo, vwo) vinden vwo'ers hun opleiding het vaakst goed aansluiten (47%), daarna vmbo'ers (41%) en dan havisten (37%). De aansluiting betitelen als slecht komt het vaakst voor op het vmbo (5%), daarna op het havo (4%) en het minst vaak op het vwo (2%).

Binnen het mbo is de variatie tussen de niveaus relatief groot. Oordeelt meer dan 40% van de gediplomeerden van bol niveau 1 tot en met 3 dat de aansluiting met de vervolgopleiding goed is, op het hoogste niveau is dit slechts 24%. Voor het bbl-onderwijs geldt eveneens dat gediplomeerden van niveau 4 minder tevreden zijn over de aansluiting op het vervolgonderwijs (33% goed), dan de lagere niveaus (meer dan 50%). Ook beoordelen bol- en bbl niveau 4 gediplomeerden de aansluiting vaker als slecht (15% en 13%), dan de andere mbo niveaus (allen lager dan 7%). Dat gediplomeerden van bol- en bbl-niveau 4 de aansluiting van hun opleiding minder vaak als goed bestempelen en vaker als slecht is op zich niet verwonderlijk. Van alle mbo-niveaus bieden slechts niveau 4-opleidingen een opening naar hbo onderwijs. Dit onderwijs is anders ingericht en dus zal de overgang moeilijker zijn dan de overgangen binnen het mbo-onderwijs van het ene naar het andere niveau.

Van de hbo'ers vindt 36% hun opleiding goed aansluiten, terwijl maar 8% de opleidingsaansluiting als slecht betitelt.

FIGUUR 1.16 Aansluiting met vervolgonderwijs (%)



Uit eerder onderzoek¹⁴ blijkt dat respondenten die een vmbo-opleiding hebben gedaan en naar het mbo zijn gegaan en in een verwante opleiding doorgestroomd zijn, tevredener zijn wat betreft de aansluiting dan degenen die geen verwante doorstroom kennen. Voor havisten en vwo'ers die in het hoger onderwijs hun onderwijsloopbaan

¹⁴ Meng, Sijbers & Allen (2016). Voorbereiding en aansluiting met het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt: een nadere analyse op basis van de schoolverlatersonderzoeken. Research Centre for Education and the Labor Market (ROA).

vervolgen is er geen verschil tussen de degenen die doorstromen naar verwante studies en degenen die dat niet doen.

Wanneer er binnen sectoren in het mbo gekeken wordt naar de tevredenheid over de aansluiting op het vervolgonderwijs vallen een aantal zaken op. Over alle sectoren heen beoordelen mbo-bbl'ers hun opleiding vaker als goed aansluitend bij de vervolgdopleiding, dan de mbo-bol'ers. Echter, nergens zijn de verschillen zo geprononceerd als in de sector Gedrag & Maatschappij, waar 52% van de mbo-bbl gediplomeerden de aansluiting met het vervolgonderwijs goed vindt, en maar 29% van de mbo-bol gediplomeerden dit van mening is. Vermoedelijk speelt hier het werk-en-leren-karakter van de bbl-opleiding een rol. In de sector Gedrag en Maatschappij, die breed van opzet is, helpt het tijdens de opleiding leren werken goed bij de mening van de gediplomeerden over de aansluiting van de opleiding.

De gediplomeerden van vmbo, havo en vwo vervolgen in overgrote meerderheid hun onderwijsloopbaan met een vervolgopleiding. De aansluiting tussen de ene en de andere opleiding is daarom extra interessant. In Tabel 1.19 staat het oordeel van havisten en vwo'ers over de aansluiting en voorbereiding op de vervolgopleiding. Uit eerder onderzoek¹⁵ blijkt dat bij de transitie in het beroepsonderwijs het verschil tussen voorbereiding en aansluiting het duidelijkst is. Voorbereiding wordt daar gezien als het aanleren van een scala aan competenties die in het vervolgonderwijs en op de arbeidsmarkt worden verlangd. Aansluiting refereert in het beroepsonderwijs naar de beroepsgerichte competenties die geacht worden te zijn aangeleerd. Omdat in de transitie naar het hoger onderwijs beroepsgerichte competenties een minder grote rol spelen, worden aansluiting en voorbereiding daar als meer overlappende termen gezien.

TABEL 1.19 Oordeel van AVO gediplomeerden over voorbereiding en aansluiting op vervolgonderwijs naar profiel (%)

	Voldoende/goede voorbereiding op vervolgopleiding	Voldoende/goede aansluiting met vervolgopleiding
Cultuur en Maatschappij	80	78
Economie en Maatschappij	83	80
Natuur en Gezondheid	87	83
Natuur en Techniek	91	86
Combinatieprofiel	90	87
Totaal	86	83

Van de gediplomeerden van de havo en het vwo vindt 86% de opleiding voldoende of goed voorbereiden op een vervolgopleiding en 83% vindt de opleiding goed aansluiten op de vervolgopleiding. Wanneer per profielkeuze wordt gekeken, valt op dat leerlingen die natuur en techniek hebben gekozen het vaakst de opleiding als voldoende of goed

¹⁵ Meng, Sijbers & Allen (2016). Voorbereiding en aansluiting met het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt: een nadere analyse op basis van de schoolverlatersonderzoeken. Research Centre for Education and the Labor Market (ROA).

vinden in de voorbereiding én in de aansluiting (91% en 86%). De gediplomeerden uit het profiel cultuur en maatschappij geven in beide gevallen aan het minst tevreden te zijn, maar ook zij zijn in grote meerderheid (80% en 78%) tevreden.

In het vmbo is 67% (zeer) tevreden over de voorbereiding op het vervolgonderwijs, terwijl 80% van de voormalig leerlingen vindt dat de opleiding voldoende aansluit bij de vervolgopleiding. Gediplomeerden van de basisberoepsgerichte leerweg zijn het meest tevreden over de voorbereiding en de aansluiting op het vervolgonderwijs (69% en 82%). Op de theoretische en kaderberoepsgerichte leerweg zijn evenveel gediplomeerden (zeer) tevreden over de voorbereiding en de gemene leerweg zit daar niet ver achter. Met betrekking tot de aansluiting van het vervolgonderwijs volgt na de basisberoepsgerichte leerweg, de theoretische leerweg, de gemengde leerweg en kaderberoepsgerichte leerweg. Maar ook hier zijn de verschillen relatief klein.

Met betrekking tot de voorbereiding van het vmbo is men tevredener als daarna een mbo-opleiding wordt gedaan (beide 68%), dan wanneer havo volgt op het vmbo (62%). De aansluiting is het beste voor bol-opleidingen (80%), dan voor havo (78%) en tot slot voor bbl-opleidingen (77%), hoewel deze percentages elkaar niet veel ontlopen.

TABEL 1.20 Oordeel van vmbo gediplomeerden over voorbereiding en aansluiting op vervolgonderwijs naar leerweg (%)

	(Zeer) tevreden over de voorbereiding op het vervolgonderwijs	Voldoende/goede aansluiting met vervolgopleiding
Theoretische leerweg	67	81
Gemengde leerweg	66	78
Kaderberoepsgerichte leerweg	67	77
Basisberoepsgerichte leerweg	69	82
VMBO naar HAVO	62	78
VMBO naar MBO-BOL	68	80
VMBO naar MBO-BBL	68	77
Totaal	67	80

1.5.3 Vervolgonderwijs: studiekeuze

In de vorige deelparagraaf is de voorbereiding en aansluiting op een vervolgtraject besproken, maar waarom kiezen gediplomeerden voor een bepaald vervolgtraject. Die vraag wordt beantwoord in deze deelparagraaf. De voorbereiding van een vervolgopleiding is daarmee niet alleen een verantwoordelijkheid voor de onderwijsinstelling, maar ook voor een deel die van de leerling zelf. Allereerst laten we zien waarop leerlingen die de transitie maken van vmbo naar mbo hun keuze baseren. Daarna doen we hetzelfde voor de transitie van havo of vwo naar het hoger onderwijs.

VMBO-MBO

De redenen die genoemd worden voor de keuze van de vervolgopleiding van het vmbo worden genoemd in Tabel 1.21. Daarnaast wordt ook het percentage gediplomeerden gegeven dat die reden de belangrijkste reden vond. De respondenten konden dus meerdere redenen noemen, die in de kolom 'genoemd' staan en koos vervolgens de belangrijkste, die in de kolom 'belangrijkst' staat. Over het algemeen geldt dat hoogste percentages in de kolom genoemd ook het belangrijkste worden gevonden. In de tabel wordt voor het mbo onderscheid gemaakt naar instroom in bol en bbl. De belangrijkste reden om voor een vervolgopleiding te kiezen is dat gediplomeerden de opleiding leuk of interessant vinden; de helft van de vmbo'ers geeft dat aan. Het verschil tussen bol en bbl is klein. Op tweede plaats staat de reden dat men de opleiding nodig heeft voor nog een andere vervolgopleiding (24%). Deze reden wordt vaker aangedragen door vmbo'ers die een bol-opleiding zijn gaan doen (26%), dan vmbo'ers die een bbl-opleiding zijn gaan doen (16%). Dat een relatief groot aandeel van de vmbo'ers bij hun keuze al een vervolgopleiding in betracht nemen, laat zien dat voor hen de gekozen mbo-opleiding niet per se het eindpunt van hun onderwijs carrière dient te zijn. Dit aspect is eerder al in het onderzoek over de arbeidsmarktrelevantie van mbo niveau 2 opleidingen uitgebreid aan de orde gekomen¹⁶ en laat zien dat naast arbeidsmarktrelevantie van mbo opleidingen de doorstroomrelevantie een cruciaal aspect is. Een andere relatief vaak genoemde reden is de kans op het vinden van werk na het volgen van de opleiding (15%). Deze reden was belangrijker voor degenen die in een bbl-opleiding instroomden dan voor de vmbo'ers die voor een mbo-bol opleiding kozen. Zelden is de belangrijkste reden dat de aansluiting of doorloop vanuit het vmbo goed is. Voor de adviserende rol van de school of ouders geldt hetzelfde: slechts zelden wordt deze optie belangrijk gevonden.

Bij de keuze voor een vervolgopleiding kunnen vmbo'ers putten uit diverse bronnen: zo worden bijvoorbeeld voorlichtingsdagen op het mbo georganiseerd en kunnen leerlingen aan meeloopdagen meedoen. De gediplomeerden zijn een aantal voorlichtingsbronnen voorgelegd en in Tabel 1.22 staat afgebeeld in hoeverre deze voorlichtingsbronnen de belangrijkste uit het rijtje werden gevonden. Ook hier zijn de antwoorden voor instroom in bol- en bbl-opleidingen apart vermeld. Voor zowel de vmbo'ers die naar het mbo-bol als naar het mbo-bbl zijn doorgestroomd geldt dat voorlichtingsdagen die door de mbo-instellingen zijn georganiseerd het vaakst de belangrijkste informatiebron waren (40% en 39%). Ook belangrijk worden de meeloopdagen op een mbo-opleiding geacht (22% en 19%). Er zijn drie informatiebronnen die ongeveer door 10% als belangrijkste worden gezien: docenten/decanen/mentoren, voorlichtingsdagen die zijn georganiseerd door de vmbo-school en websites van vervolgopleidingen. Algemene websites, studiebeurzen en folders worden het minst vaak aangeduid als belangrijk.

¹⁶ Zie, ROA (2017), Arbeidsmarktrelevantie mbo niveau 2, ROA-R-2017/1.

TABEL 1.21 De titel van de tabel wordt: De genoemde en belangrijkste redenen voor de keuze van de mbo vervolgopleiding (%)

	BOL		BBL	
	Genoemd	Belangrijkst	Genoemd	Belangrijkst
Deze opleiding lijkt me het leukst/het meest interessant	73	50	66	48
Deze opleiding heb ik nodig als voorbereiding op een andere opleiding die ik later wil gaan volgen	36	26	26	16
Mijn huidige MBO-school adviseerde mij om deze opleiding te gaan volgen	2	0	2	0
Een andere dan mijn huidige MBO-school adviseerde mij om deze opleiding te gaan volgen	1	0	1	0
Mijn VMBO-school adviseerde mij om deze opleiding te gaan volgen	6	1	6	2
Mijn ouders/verzorgers adviseerden mij om deze opleiding te gaan volgen	11	2	9	1
Mijn vrienden gingen naar dezelfde opleiding	3	0,3	2	0
De goede kansen op het vinden van werk met deze opleiding	25	14	27	23
Deze opleiding sluit goed aan bij mijn VMBO opleiding	9	2	16	4
Deze opleiding loopt door vanuit mijn VMBO opleiding	2	1	5	2
Anders	7	5	7	4

TABEL 1.22 Belangrijkste voorlichtingsbron voor studiekeuze: vmbo'ers die doorstromen naar het mbo (%)

	BOL	BBL	Totaal
Docenten/decanen/mentoren	8	13	9
Voorlichtingsdagen georganiseerd door mijn huidige school	10	13	10
Voorlichtingsdagen georganiseerd door vervolgopleidingen	40	39	40
Meeloopdagen bij vervolgopleidingen	22	19	22
Websites van vervolgopleidingen	9	5	9
Algemene websites over studiekeuze en beroepsvoorlichting	3	3	3
Bezoek aan landelijke of regionale studiebeurs	2	1	2
Folders, brochures e.d	2	3	2
Anders	5	5	5

HAVO/VWO – Hoger Onderwijs

Ook bij de overgang van havo of vwo naar het hbo en wo kijken we naar de genoemde en de belangrijkste reden voor de vervolgopleiding en de belangrijkste informatiebron die gebruikt is bij de opleidingskeuze. Havisten en vwo'ers konden aangeven in welke mate zij de genoemde redenen van belang vonden. Het percentage in de kolom 'in enige mate belangrijk' geeft het percentage aan dat in meer of mindere mate aangaf belang te zien in de genoemde reden. Afwijzing voor de eerste opleiding en geen hoge toelatingseisen hebben worden het minst vaak van belang geacht. Interesse in het vakgebied wordt in meer of mindere mate het vaakst genoemd. De belangrijkste reden voor zowel gediplomeerden die naar het hbo als naar het wo gaan om een vervolgopleiding te kiezen, is het interesse in het vakgebied (60% en 61%). Vervolgens ontstaat er een diffuser beeld tussen doorstromen naar het hbo en het wo. Voor degenen die

hun vervolgstudie aan het hbo volgen is de kans op een bevredigende carrière het belangrijkste (15%), maar voor degenen die doorstromen naar de universiteit is dat intellectuele nieuwsgierigheid (16%). Een klein smaldeel vindt de kans op het vinden van werk belangrijk (7%), maar de rest van de antwoordmogelijkheden wordt nauwelijks of geheel niet als belangrijk gezien voor de keuze van de vervolgstudie.

TABEL 1.23 Belangrijkste reden voor de keuze voor HBO of WO opleiding (%)

	HBO Bachelor		WO Bachelor	
	In enige mate belangrijk	Belangrijkst	In enige mate belangrijk	Belangrijkst
Intellectuele nieuwsgierigheid	97	8	98	16
Kans op het vinden van werk	88	9	86	4
Kans op een baan met een hoog salaris	72	4	66	3
Vorbereiding op een bevredigende carrière	97	15	94	11
Wensen van ouders	29	0	21	0
Geen hoge toelatingseisen	28	0	28	0
Tijd voor andere bezigheden naast studie	60	0	59	1
Mogelijkheden voor internationale uitwisseling	52	1	52	1
Prestige van de opleiding	79	1	71	1
Afgewezen voor opleiding van eerste keuze	14	1	10	2
Interesse in vakgebied	99	60	99	61
Vorbereiding op vervolgonderwijs (master, PhD)	69	1	72	1

De belangrijkste informatiebron voor havisten en vwo'ers die doorstromen naar het hoger onderwijs staan vermeld in Tabel 1.24. Net als bij leerlingen die doorstromen van vmbo naar het mbo, is de belangrijkste informatiebron voor leerlingen die van havo of vwo doorstromen naar het hoger onderwijs voorlichtingsdagen die georganiseerd zijn door hoger onderwijs instellingen (beide niveaus 41%). Op de tweede plaats zijn dat opnieuw meeloopdagen (hbo: 35% en wo: 38%) gevolgd door websites van vervolgopleidingen (9% en 11%). Daaronder volgen de andere keuzemogelijkheden die door 1 tot 3% van de gediplomeerden wordt genoemd.

TABEL 1.24 Belangrijkste informatiebron bij het maken van studiekeuze

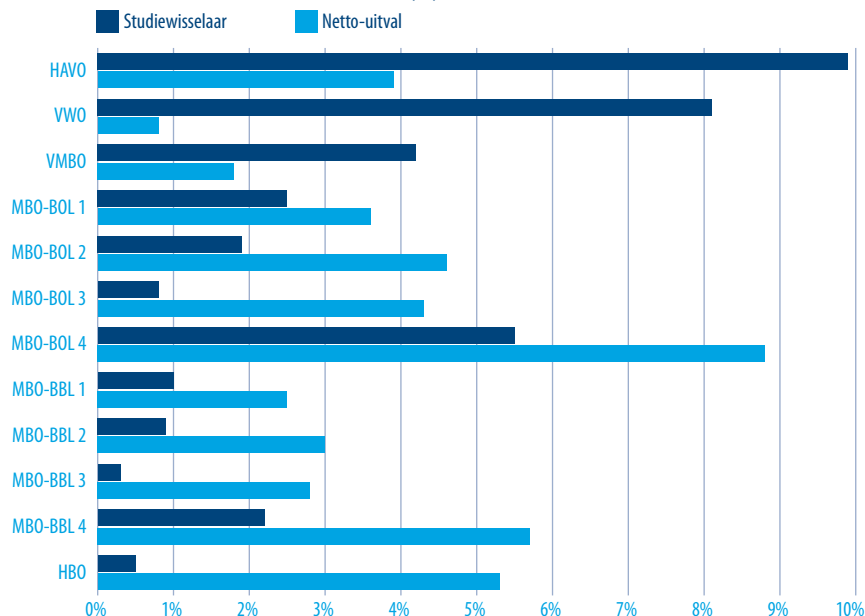
	HBO Bachelor	WO Bachelor
Docenten/decanen/mentoren	4%	3%
Voorlichtingsdagen georganiseerd door mijn huidige school	2%	2%
Voorlichtingsdagen georganiseerd door vervolgopleidingen	41%	41%
Meeloopdagen bij vervolgopleidingen	35%	38%
Websites van vervolgopleidingen	9%	11%
Algemene websites over studiekeuze en beroepsvoorlichting	3%	2%
Bezoek aan landelijke of regionale studiebeurs	1%	1%
Folders, brochures e.d	2%	1%
Anders	4%	3%

1.5.4 Vervolgonderwijs: succes

Als de gediplomeerde eenmaal gekozen heeft voor een vervolgopleiding kunnen we vanwege het tijdstip van de enquête – ongeveer 1,5 jaar na het verlaten van de opleiding – kijken of deze gediplomeerde tot op dat tijdstip succes heeft met de gekozen vervolgopleiding. De voorbereiding en aansluiting, zoals bekeken in deelparagraaf 1.5.2, en de geïnformeerde keuze, zoals bekeken in deelparagraaf 1.5.3 zou moeten kunnen leiden tot een succesvol vervolgtraject. Hiervoor wordt gekeken naar het percentage dat op het moment van enquêteren de vervolgopleiding (voortijdig) heeft verlaten. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen studiewisselaars, die na het aanvangen van een nieuwe opleiding toch zijn gewisseld naar een andere opleiding, en naar netto studie-uitval, leerlingen die zijn verdwenen uit het vervolgonderwijs.

In Figuur 1.17 staat afgebeeld wat het percentage studiewisselaars en netto studie-uitvallers is per opleidingsniveau. De gediplomeerden van het havo die een vervolgtraject volgen wisselen het vaakst van opleiding (10%), gevolgd door vwo'ers (8%). Binnen het mbo wisselen gediplomeerden van het mbo-bol niveau 4 die een vervolgopleiding zijn gaan doen het vaakst (6%), bij de andere niveaus is dit hoogstens 2%. Met betrekking tot de netto-uitval in vervolgonderwijs steekt mbo-bol niveau 4 met kop en schouder boven de andere opleidingsniveaus uit (9%). Op een tweede plaats staat mbo-bbl niveau 4 (6%). Binnen het voorgezet onderwijs vallen er iets meer gediplomeerden van het havo uit in de vervolgopleiding (4%), dan vmbo'ers en vwo'ers.

FIGUUR 1.17 Netto uitval en studiewisselaars (%)



Van de afgestudeerden van het hbo die voor een vervolgopleiding kozen is 1% gewis-seld en is er netto studie-uitval van 5%.

BOX 5 Toekomstplannen

Vmbo en mbo niveau 1 opleidingen bieden geen startkwalificatie voor de arbeidsmarkt. Wettelijk gezien dienen gediplomeerden van deze opleidingen dus nog een opleiding te volgen om een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt te behalen. In het onderzoek zijn de gediplomeerden van vmbo en mbo niveau 1 die niet rechtstreeks doorgestroomd zijn naar een vervolgopleiding, gevraagd naar hun toekomstplannen. Officieel zijn dit vroegtijdige schoolverlaters, omdat zij nog geen startkwalificatie hebben gehaald. Officieus zijn ze wel gediplomeerden, maar gediplomeerden van een opleiding die onvoldoende voorbereid voor een overgang naar de arbeidsmarkt.

Gevraagd is of de gediplomeerden van vmbo en mbo niveau 1 op een later tijdstip (nog) een opleiding gaan volgen. Van alle gediplomeerden op het vmbo en mbo niveau 1 geeft 29% aan al een opleiding te volgen en daarmee teruggekeerd te zijn in het onderwijs. Voor vmbo'ers ligt dit percentage het hoogste (38%), daarna voor mbo-bol gediplomeerden (19%) en het minst vaak volgen mbo-bbl'ers een nieuwe opleiding (10%). 10% van de niet-startgekwalificeerde gediplomeerden heeft zich opnieuw ingeschreven aan een opleiding en moet daar nog mee beginnen. Dit percentage is iets hoger voor mbo-bol en lager voor vmbo'ers, maar gelijk aan dat van mbo-bbl. Het kan ook zijn dat men het van plan is, maar nog niet weet wat en wanneer: dat is in 43% van de gevallen aan de hand. Dit geldt nog sterker voor het mbo-bbl: iets meer dan de helft geeft aan nog een opleiding te willen volgen, maar weet nog niet op welke termijn en welke opleiding. Tot slot geeft 18% aan niet van plan te zijn om nog een opleiding te gaan volgen. Het hoogste percentage is daarbij te vinden onder de mbo-bbl'ers (29%), daarna volgen de gediplomeerden van het mbo-bol (25%) en tot slot de vmbo'ers (11%).

TABEL B5.1 Toekomstplannen (%)

	VMBO	MBO-BOL 1	MBO-BBL 1	TOTAAL
Ja, ik heb me alweer ingeschreven bij een opleiding	8	13	10	10
Ja, maar ik weet nog niet welke opleiding of wanneer	42	43	51	43
Ik volg momenteel een opleiding en weet nog niet of ik daarna nog een andere opleiding wil volgen	38	19	10	29
Nee	11	25	29	18

Vervolgens is aan degenen die geen opleiding meer willen volgen en aan degenen die nog niet weten welke opleiding en op welke termijn gevraagd wat hen tegenhoudt in het beginnen aan een opleiding. De respondenten konden hier meerdere antwoorden geven. Dit gebeurde echter niet veel, slechts twee procent van de gegeven antwoorden was door iemand gegeven die een tweede optie antwoorde.

De hoge studiekosten is de belangrijkste reden waarom de meeste gediplomeerden zonder startkwalificatie niet van plan zijn om verder te studeren. Dit geldt voornamelijk voor mbo-bol

gediplomeerden (25%). Op de tweede plaats houdt het potentiële leerlingen tegen om te starten met een opleiding omdat ze niet voldoen aan de minimale eisen (16%). Dit komt veel vaker voor bij mbo onderwijs, dan bij het vmbo: mbo-bol 26% en mbo-bbl 24%. Naast een opleiding kunnen cursussen gediplomeerden ook verder ontwikkelen, dat houdt 16% tegen. Deze reden is ongeveer even belangrijk binnen alle opleidingsniveaus. Ook een informatiekort over welke opleidingen er zijn houdt potentiële nieuwe leerlingen tegen (16%). Voorts geeft 14% aan geen zin meer te hebben in het onderwijs, waarvan het grootste deel het mbo-bbl onderwijs heeft gevolgd. 13% geeft aan niet verder te kunnen in het onderwijs wegens persoonlijke omstandigheden.

TABEL B5.2 Wat houdt jongeren tegen van het volgen van een vervolgopleiding (%)

	VMBO	MBO-BOL 1	MBO-BBL 1	TOTAAL
Ik weet niet welke opleidingen er zijn	14	17	16	16
De opleiding die ik wil doen heeft geen plek meer vrij	5	12	0	7
De opleiding die ik wil doen is te ver weg	7	9	0	7
Ik voldoe niet aan de minimale eisen om met de opleiding te beginnen	7	26	24	16
Ik moet nog wachten omdat dit slechts op een beperkt aantal momenten kan	5	3	2	4
De kosten zijn te hoog	14	25	18	18
Ik kan via mijn werk verder leren	11	8	19	11
Ik heb geen verdere studie nodig	8	9	13	9
Ik wil me door middel van cursussen verder ontwikkelen	17	14	16	16
Het is niet mogelijk vanwege persoonlijke omstandigheden	13	13	16	13
Ik heb geen zin meer in het onderwijs	11	16	23	14
Anders reden	27	13	2	19

Datgene wat gediplomeerden tegenhoudt om nog een opleiding te volgen, zou kunnen worden weggelaten door hulp en stimulansen. Ook hier is naar gevraagd. Net als bij de vraag naar wat hen tegenhoudt, kunnen ook hier meerdere antwoorden gegeven worden. Nadere analyse maakt duidelijk dat ook hier slechts 2% van de antwoorden een tweede antwoord was.

De beste stimulans zou het krijgen van studiefinanciering zijn. Dit wordt door 33% van de vmbo'ers en de gediplomeerden van het mbo niveau 1 geantwoord. Ook financiële steun van de gemeente wordt relatief vaak genoemd en over alle opleidingsniveau heen (30%). Het feit dat men een baan heeft houdt ongeveer een kwart van de gediplomeerden tegen (26%), maar dit is beduidend vaker het geval in het mbo-bbl (40%). Ook een kwart van de gediplomeerden geeft aan dat hulp bij de studiekeuze hen over de streep zou kunnen trekken.

TABEL B5.3 Stimuleren om verder te gaan leren (%)

	VMBO	MBO-BOL 1	MBO-BBL 1	TOTAAL
Het krijgen van studiefinanciering	36	35	14	33
Financiële steun van de gemeente	29	31	32	30
Als ik de opleiding naast mijn huidige baan zou kunnen volgen	28	21	40	26

	VMBO	MBO-BOL 1	MBO-BBL 1	TOTAAL
Als ik op korte termijn zou kunnen beginnen	10	14	15	12
Hulp bij de studiekeuze zodat ik weet wat voor een opleiding ik wil gaan doen	25	22	31	24
Anders, namelijk	23	20	19	21

Waarom leerlingen uitvallen, blijkt niet uit figuur 1.17, daarvoor zijn mbo'ers gevraagd naar de redenen voor de uitval in het vervolgonderwijs, welke zijn weergegeven in Tabel 1.25. Logischerwijs zijn voor studiewisselaars opleidingsinhoudelijke redenen prevalent: 62% kiest voor een andere opleiding, 22% vond de vervolgopleiding te moeilijk, 16% vond de lessen niet interessant genoeg. Voor de netto-uitvallers zijn persoonlijke en schoolgerelateerde problemen vaker reden om de vervolgopleiding voortijdig te verlaten (25% en 10%), dan voor studiewisselaars. Toch zijn voor uitvallers ook onderwijsinhoudelijke oorzaken om te stoppen: 15% vond de lessen niet interessant genoeg en 24% vond de opleiding te specialistisch.

TABEL 1.25 Reden voor voortijdig verlaten van vervolgopleiding (% genoemd, meerdere antwoorden mogelijk)

	Netto uitvallers	Studiewisselaars
De lessen waren niet interessant/te veel herhaling met V MBO-opleiding	15	16
Opleiding was te moeilijk, te specialistisch	24	22
Opleiding sluit niet goed aan op de V MBO-opleiding	8	5
Ik heb een baan aangeboden gekregen	7	1
Keuze voor een andere opleiding	12	62
Persoonlijke problemen	25	14
School gerelateerde problemen	10	6
Andere reden	31	20

2 VERANDERENDE AANSLUITING TUSSEN BEROEPSOPLEIDINGEN EN BEROEPEN

2.1 Inleiding

De arbeidsmarkt krijgt een steeds meer dynamisch karakter (ROA, 2013; Bussemaker, 2014; UWV, 2016). Het dynamische karakter van de arbeidsmarkt is het gevolg van verschillende ontwikkelingen. Ten eerste spelen structurele veranderingen, zoals automatisering, internationalisering en flexibilisering een belangrijke rol. Automatisering (ICT-revolutie/ technologisering) is een trend die daarbij een grote invloed heeft op de structuur van de arbeidsmarkt (Allen & van der Velden, 2012). Als gevolg van automatisering verdwijnen er beroepen, maar ontstaan er ook nieuwe beroepen. Ook zorgt automatisering er voor dat steeds meer van mensen wordt verwacht dat zij de timing en locatie van werken, leren en studeren zelf te bepalen. Bovendien ontstaat als gevolg van automatisering en internationalisering baanpolarisatie waarbij werkgelegenheid in het middensegment in relatieve termen afneemt (Van den Berge en ter Weel, 2015 en Smits en de Vries 2015). Dit komt doordat banen in het middensegment doorgaans gekenmerkt zijn door routinematigheid die door machines of in het buitenland kunnen worden uitgevoerd. Personen die voorheen in het middensegment van de arbeidsmarkt werkzaam waren, verplaatsen zich nu naar de banen in het lage segment van de arbeidsmarkt (van den Berge & ter Weel, 2015). Een snel veranderende wereld vraagt daarom om een grotere mate van flexibiliteit van de werknemers, zowel in contract vorm (Cörvers et al. 2011) als in houding (Allen en van der Velden 2012). Er wordt van werknemers verwacht dat zij adequaat kunnen reageren op snelle veranderingen van ideeën, concepten en inzichten.

Ten tweede kunnen structurele trends tijdelijk onderbroken worden door conjuncturele invloeden. Zo kent Nederland in de afgelopen 20 jaar een tweetal periodes met laagconjunctuur (2003-2005 en 2009-2014) Bij tijdelijke veranderingen in de vraag naar arbeid zijn werkenden soms genoodzaakt te kijken naar anderen beroepen en zelfs werkloosheid.

De dynamiek van de arbeidsmarkt beïnvloedt de aansluiting tussen opleiding en beroep. Wanneer beroepsstructuren veranderen, is het mogelijk dat opleidingen minder goed aansluiten op de arbeidsmarkt. Deze aansluiting kan op verschillende manieren gemeten worden. Door simpelweg te meten of de gediplomeerden een baan vinden wordt in de regel een onvolledig beeld geschetst van de aansluiting omdat dit geen

recht doet aan de kwaliteit van de aansluiting. Hoofdstuk 1 van dit rapport liet al duidelijk zien dat het vinden van een baan weliswaar een belangrijke eerste stap is, maar dat het vinden van een goed gematchte baan echter een nog belangrijkere stap is. Deze match wordt in de regel aan de hand van een tweetal dimensies gemeten, namelijk de horizontale en de verticale dimensie. Wanneer er sprake is van een horizontale mismatch, werkt een gediplomeerde buiten het eigen opleidingsdomein. De kans is groot dat hij of zij dan de opgedane vakkennis in mindere mate kan toepassen. Dit leidt tot een verlies in het comparatieve voordeel. Tegelijkertijd dient hij of zij dan een sterk beroep te doen op zijn generieke competenties om eventueel in de functie noodzakelijke vakkennis zich snel aan te leren. Bij een verticale mismatch komt de gediplomeerde in een functie terecht waarvoor ook een lager onderwijsniveau voldoende voorbereiding biedt. In dit geval zal de gediplomeerde vaak zowel zijn vakkennis als zijn generieke competenties niet in volle mate effectief kunnen inzetten.

In het voorliggende hoofdstuk meten we de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt op basis van de spreiding van gediplomeerden over de verschillende beroepsgroepen. Dit is relevant omdat opleidingen, zeker beroepsgerichte opleidingen waar de focus in dit hoofdstuk op ligt, als belangrijk doel kennen jongeren voor te bereiden voor de uitoefening van een beroep. We onderzoeken daarmee de linksterkte tussen opleidingen en beroepen en in welke mate deze linksterkte in de afgelopen 20 jaar veranderd is. De linksterkte biedt, in tegenstelling tot de simpele vraag of de gediplomeerden (passend) werk vinden, de mogelijkheid om de verschuivingen van gediplomeerden over beroepen in kaart te brengen en deze nader te analyseren. DiPrete, Bol, Ciocca & van de Werfhorst (2016) definiëren de linksterkte op basis van het segregierend vermogen van een opleiding. *“Een opleiding is sterk gelinkt aan een beroep wanneer studenten met hetzelfde diploma terecht komen in hetzelfde beroep. De link tussen diploma en beroep is niet sterk wanneer mensen met hetzelfde diploma terecht komen in een meer diverse verzameling beroepen.”* (DiPrete et al., 2016, eigen vertaling). Onderzoek in Nederland (Bol & van der Werfhorst, 2016) liet een afnemende linksterkte van middelbare diploma's naar een specifiek beroep zien wat gerelateerd werd aan een toenemende polarisatie. DiPrete et al. (2016) onderzochten de linksterkte tussen onderwijs en beroepen in Frankrijk, Duitsland en de Verenigde Staten. Uit het onderzoek bleek dat linksterkte sterk varieert voor verschillende sectoren en niveaus binnen landen. Zo linken sectoren als computertechniek en gezondheid sterk, terwijl de sociale wetenschappen zwak linken (DiPrete et al., 2016). In tegenstelling tot Bol & van der Werfhorst (2016) vonden zij echter dat de linksterkte in deze landen toenam, wat wijst op een afname van het aantal beroepen waarin de gediplomeerden terecht komen.

De linksterkte wordt beïnvloed door verschillende mechanismen. In het voorliggende hoofdstuk trachten we vooral te analyseren in hoeverre in de afgelopen 20 jaren structurele veranderingen zichtbaar zijn. Daarnaast analyseren we ook of deze structurele ontwikkelingen tijdelijk onderbroken worden. Tijdelijke veranderingen zijn vooral het gevolg van conjuncturele veranderingen welke tot een tijdelijk slechtere aansluiting tussen opleiding en beroep kunnen zorgen. Jongeren zijn genoodzaakt om in econo-

misch moeilijke perioden uit te wijken naar andere beroepsgroepen met minder goede aansluiting (verticaal of horizontaal). Hiertegenover kunnen structurele veranderingen staan. Wanneer werkgevers structureel minder vraag kennen naar gediplomeerden voor een bepaalde beroepsgroep en het aanbod aan gediplomeerden tegelijkertijd constant blijft, zullen afgestudeerden uit moeten wijken naar andere beroepsgroepen. Bovendien kunnen de besproken trends op de arbeidsmarkt ook structurele veranderingen teweegbrengen.

Het hoofdstuk is als volgt opgebouwd. Paragraaf 2.2 biedt een korte leeswijzer waarin we a) de onderzochte data toelichten, b) een definitie van de linksterkte bieden en c) kort de economische situatie in Nederland in de onderzoeksperiode (1996-2015) bespreken. In Paragraaf 2.3 starten we met een discussie van het algemene beeld wat de linksterkte betreft. We analyseren in hoeverre structurele veranderingen in de linksterkte van het mbo en het hbo in de afgelopen periode zichtbaar zijn, of er bijvoorbeeld verschillen zijn tussen de niveaus in het mbo en in welke mate een verandering in de linksterkte gepaard gaat met de kans op werk en een verandering in de horizontale en verticale aansluiting tussen opleiding en beroep. Vervolgens wordt in Paragraaf 2.4 en Paragraaf 2.5 dieper ingegaan op de bevindingen uit Paragraaf 2.3 en analyseren we in hoeverre verschillen zichtbaar zijn tussen opleidingssectoren. Daarbij staan we ook in meer detail stil bij de vraag naar welke beroepsklassen de gediplomeerden van bepaalde opleidingssectoren (gedwongen) uitwijken, zij het tijdelijk in economisch moeilijke tijden of structureel. Wanneer de gediplomeerden van een bepaalde opleidingssector in een groot aantal beroepsgroepen terecht komen, is de kans groot dat er sprake is van een horizontale dan wel verticale mismatch. In Paragraaf 2.4 en Paragraaf 2.5 wordt dan ook onderzocht of een spreiding over een groter aantal beroepsgroepen ook daadwerkelijk ervoor zorgt dat de gediplomeerden buiten hun opleidingsdomein werkzaam zijn. Tot slot worden de belangrijkste bevindingen in Paragraaf 2.6 samengevat.

2.2 Leeswijzer

2.2.1 Data

De analyses in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op het schoolverlaters- en afgestudeerden onderzoek van de jaren 1996 tot en met 2015 (BVE-monitor en HBO-monitor)¹⁷. De jongeren zijn 1,5 jaar na het verlaten van het onderwijs geënuquêteerd. De gegevens betreffen gediplomeerden van voltijd opleidingen op mbo-bol niveau 2, niveau 3, niveau 4 en afgestudeerden van het hbo. In het mbo onderscheiden we vier opleidingssectoren, namelijk 'Economie', 'Techniek', 'Groen' en 'Zorg & Welzijn'. Bij het hbo wordt er onderscheid gemaakt tussen zes sectoren: 'Landbouw', 'Economie', 'Techniek', 'Onderwijs', 'Gezondheidszorg' en 'Gedrag & Maatschappij'¹⁸.

¹⁷ Voor een uitgebreidere toelichting op de BVE-Monitor en de HBO-Monitor en een uitgebreidere presentatie van cijfers afkomstig van deze twee monitoren, zie ook Hoofdstuk 1.

¹⁸ De afgestudeerden van het kunstenunderwijs worden binnen dit hoofdstuk buiten beschouwing gelaten. Hun vragenlijst wijkt op een aantal voor dit hoofdstuk centrale aspecten af van de vragenlijst onder de andere hbo sectoren.

Er is bewust gekozen om binnen het mbo de gegevens enkel op mbo-bol gediplomeerden te baseren. De gediplomeerden van het mbo-bbl worden daarmee buiten beschouwing gelaten. Reden hiervoor is dat in het verleden de kans op vertekening binnen de mbo-bbl data aanwezig is door een relatief klein aantal respondenten. Ook worden de gediplomeerden van mbo-bol niveau 1 opleidingen buiten beschouwing gelaten. De data laten analyses op het niveau van sector binnen mbo niveau 1 slechts beperkt toe. Daarnaast geldt, dat mbo niveau 1 gediplomeerden nog geen formele startkwalificatie bezitten.

2.2.2 Meetinstrument: Gini-Hirschman Index

In dit hoofdstuk wordt de linksterkte tussen opleidingssector en beroepsgroep gemeten aan de hand van de Gini-Hirschman Index (GH, Bijlsma et al. 2016).¹⁹ Deze maatstaf geeft een gestandaardiseerd aantal beroepsgroepen (b) waarin afgestudeerden uit een bepaalde opleidingssector (s) werkzaam zijn. Bij een volledige concentratie van de werkgelegenheid in één beroepsgroep is de indicator gelijk aan 1. De maat wordt berekend aan de hand van de volgende formule:

$$GH_s^{ber} = \frac{1}{\sum_b \left(\frac{W_{s,b}}{W_s} \right)^2}$$

Bij een gelijke spreiding over b beroepsgroepen is de indicator gelijk aan b. Bij een ongelijke spreiding tellen beroepsgroepen met een relatief laag aandeel in de werkgelegenheid minder zwaar mee dan beroepsgroepen met een groot aandeel. Hoe groter de GH, des te groter de uitwaaiing van afgestudeerden over de beroepsgroepen. De index is berekend op basis van de spreiding van gediplomeerden uit boven genoemde opleidingssectoren over 114 beroepsgroepen, gebaseerd op de BRC 2014 indeling.²⁰ De maximale theoretische spreiding van de Gini-Hirschman Index is dan ook 114. In dit hoofdstuk varieert de Gini-Hirschman Index tussen 1 en 29.

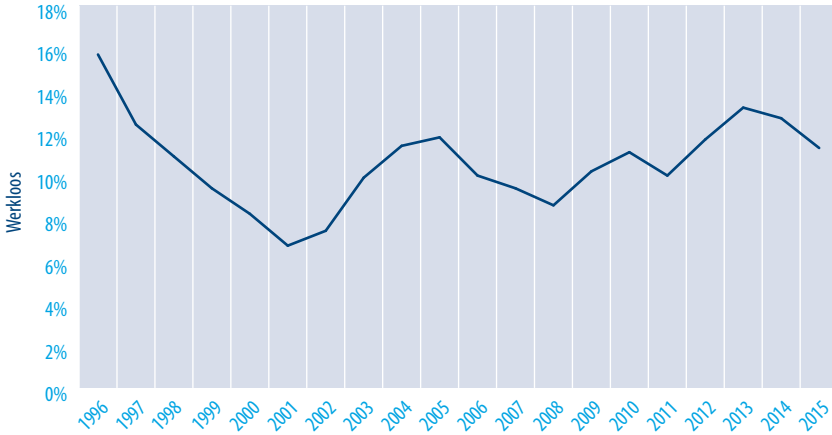
2.2.3 De periode 1996-2015

Om structurele en conjuncturele veranderingen in kaart te brengen, wordt er gebruik gemaakt van gegevens verzameld in de periode 1996 - 2015. Figuur 2.1 laat aan de hand van de jeugdwerkloosheid de conjuncturele ontwikkelingen in deze periode zien.

¹⁹ Deze macrodoelmatigheidsindicator is relevant voor de studie en beroepskeuze en wordt o.a. als onderdeel van studiebijsluiter door Studiekeuze123 gepubliceerd.

²⁰ ROA (2015b), Beroepenindeling ROA-CBS 2014 (BRC 2014), Maastricht: ROA-TR-2015/5.

FIGUUR 2.1 Jeugdwerkloosheid in Nederland (% van de actieve populatie 15-24 jaar)



Bron: Eurostat 1996-2015

In Figuur 2.1 wordt duidelijk dat de 'internet-bubbel' eind jaren negentig zorgde voor een flinke daling van de jeugdwerkloosheid. Vanaf 2001 is een sterke stijging te zien van de jeugdwerkloosheid, ook wel te verklaren door de 'Bursting' van de internet-bubbel aan het begin van het millennium. Na 2006 herstelt zich de economie om vanaf eind 2008 wederom terecht te komen in een moeilijke periode. Aan het eind van de periode die we analyseren herstelt zich de Nederlandse economie weer en zien we een daling van de jeugdwerkloosheid.

2.3 Algemeen beeld: 1996-2015

2.3.1 Beschrijvende analyses

Verschillende onderwijssectoren hebben verschillende kenmerken. Zo zijn er opleidingssectoren en -niveaus die van oorsprong zorgen voor een wijde spreiding over beroepsgroepen, maar zijn er ook opleidingssectoren- en niveaus waarvan de afgestudeerden maar in enkele beroepsgroepen terecht komen. Dit is goed zichtbaar in Tabel 2.1 waarin de gemiddelde Gini-Hirschman Indexen voor de periode 1996-2015 worden weergegeven²¹.

²¹ We wijzen de lezer graag erop dat binnen een bepaalde opleidingssector er inderdaad verschillen tussen specifieke opleidingen zichtbaar kunnen zijn. Eerder onderzoek (ROA, (2015) laat zien dat in de recente jaren binnen de mbo sectoren de Gini-Hirschman Index van de onderliggende beroepsopleidingen nogal kan variëren. De beschikbare data beperken echter onze analyses in het voorliggende hoofdstuk tot het niveau van opleidingssector.

TABEL 2.1 Gini-Hirschman Index: Gemiddeld over periode 1996-2015

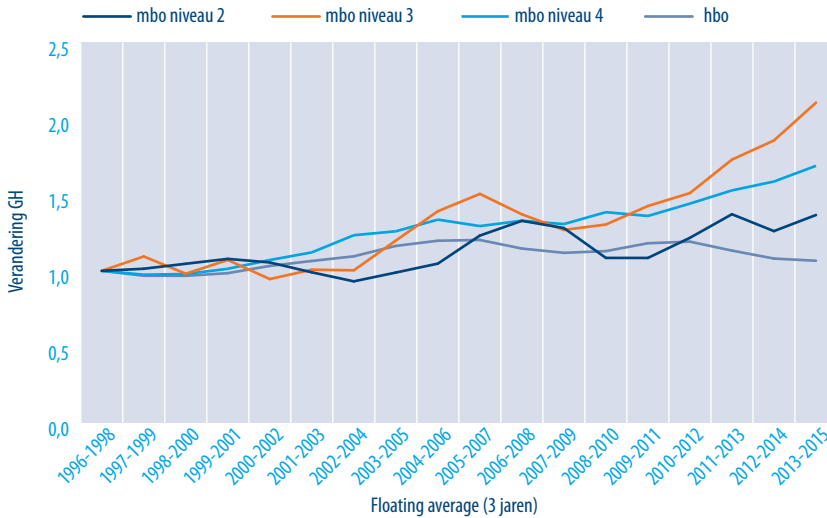
Opleidingssectoren	BOL 2	BOL 3	BOL 4	HBO
Economie	12,84	11,24	15,73	17,44
Groen/Landbouw	8,19	10,22	12,12	22,36
Techniek	12,10	10,22	15,82	8,67
Zorg & Welzijn/ Gezondheidszorg	5,92	4,27	6,87	3,86
Onderwijs	-	-	-	2,18
Gedrag & Maatschappij	-	-	-	3,59

Bron: BVE-Monitor, HBO-Monitor 1996-2015

De sector Economie kent zowel voor hbo als mbo een relatief bredere spreiding van afgestudeerden over beroepsgroepen, terwijl de afgestudeerden van de sector Zorg & Welzijn (en Gezondheidszorg in het hbo) op alle niveaus een (relatief) lage spreiding over beroepsgroepen kennen. Echter, in Tabel 2.1 wordt ook duidelijk dat de Gini-Hirschman Index van een bepaalde opleidingssector sterk kan verschillen tussen hbo en mbo. Zo bedraagt de gemiddelde Gini-Hirschman Index voor afgestudeerden van de hbo-opleidingssector Landbouw 22,36. De gemiddeldes voor de mbo niveaus in de sector Groen liggen aanzienlijk lager. Voor de technische opleidingssector zien we het omgekeerde: waar de mbo-opleidingssector Techniek zorgt voor een redelijk wijde spreiding van gediplomeerden over beroepsgroepen, ligt de gemiddelde Gini-Hirschman Index voor hbo-afgestudeerden uit deze sector een stuk lager. Bovendien valt op dat de hbo opleidingssectoren Onderwijs en Gedrag & Maatschappij gekenmerkt worden door een lage Gini-Hirschman Index in vergelijking met de andere opleidingssectoren; zij worden kennelijk opgeleid voor een smaller beroepenspectrum.

In Tabel 2.1 blijkt dat de Gini-Hirschman Index sterk sector- en niveauspecifiek is. Om deze reden wordt in deze paragraaf in de regel niet de hoogte van de Gini-Hirschman Index geïllustreerd, maar de verandering van de Gini-Hirschman in de gemeten periode, waarbij de index is genormaliseerd naar zijn waarde in het eerste jaar van de waarnemingsperiode. Op deze manier kunnen structurele veranderingen dan wel conjuncturele veranderingen inzichtelijker weergegeven worden en kan er bovendien een vergelijking tussen niveaus of sectoren gemaakt worden. Figuur 2.2 presenteert de ontwikkelingen van de Gini-Hirschman Index per onderscheiden opleidingsniveau. We presenteren daarbij een zogenaamd 'Floating' gemiddelde over 3 jaren. Dat wil zeggen, het eerste datapunt vermeldt het gemiddelde over de jaren 1996-1998, het tweede over de jaren 1997-1999 etc.

FIGUUR 2.2 Verandering Gini-Hirschman Index naar opleidingsniveau



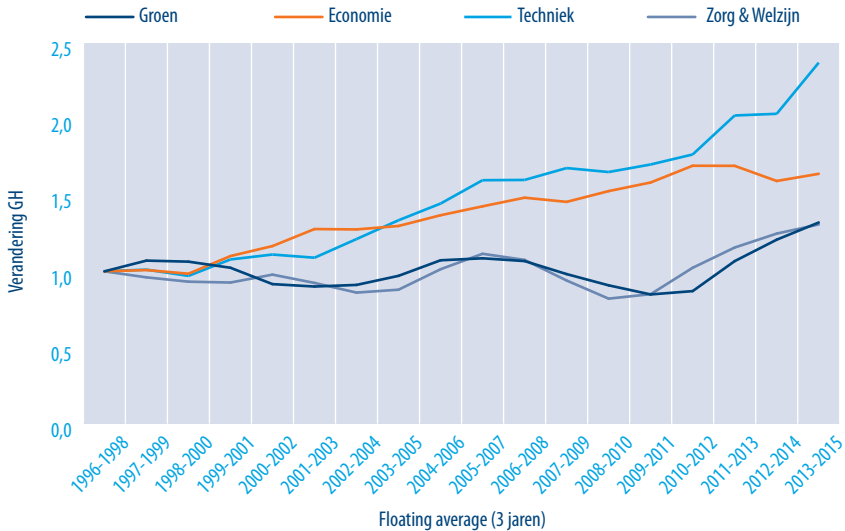
Bron: BVE-Monitor, HBO-Monitor 1996-2015

In Figuur 2.2 is te zien dat de Gini-Hirschman Index voor het mbo in het algemeen toeneemt over de jaren. Dit betekent dat het breedtespectrum van beroepsgroepen waarin de gediplomeerden van het mbo terechtkomen groter lijkt te worden. Voornamelijk voor mbo niveau 3 en mbo niveau 4 lijkt er een structurele stijging waarneembaar. In welke mate deze trend ook voor de onderliggende sectoren zichtbaar is komt later aan de orde. Voor het hbo blijkt er geen structurele verandering te zijn geweest over de jaren. De verandering in de Gini-Hirschman Index in de gemeten periode is voor het hbo zeer klein. Naast structurele veranderingen, lijken er ook conjuncturele veranderingen zichtbaar. Voornamelijk voor de opleidingsniveau mbo 2 en mbo 3 zien we de Gini-Hirschman relatief sterk toenemen in de jaren waarin het in Nederland economisch minder gaat. Voor het hoogste mbo niveau en het hbo zien we dit in duidelijk mindere mate.

In Figuur 2.3 is de verandering van de GH index voor mbo-sectoren weergegeven zonder daarbij een onderscheid in niveau van diploma te maken. Voor zowel de technische opleidingssector als de economische opleidingssector geldt dat er een structurele stijging heeft plaatsgevonden in het aantal beroepsgroepen waarin afgestudeerden terecht komen. Ten eerste zou dit kunnen betekenen dat de opleidingen breder zijn geworden. Ten tweede kan dit betekenen dat jongeren uit deze richtingen moeilijker een baan kunnen vinden in de beroepen waarvoor zij worden opgeleid. Voor de technische opleidingen is dit echter geen waarschijnlijke verklaring gelet op de aanhoudende vraag vanuit werkgevers (ROA, 2015a). Voor hen zou kunnen spelen dat de complexiteit van het werk groeit waardoor vanuit verschillende beroepen de vraag naar technische kwalificaties stijgt. Voor de sectoren Zorg & Welzijn en Groen zien we geen structurele

verandering over de periode. De Gini-Hirschman Index lijkt relatief stabiel.²² Wel lijkt het erop dat de Gini-Hirschman Index voor deze twee sectoren conjunctureel beïnvloedt wordt, waarbij de conjuncturele invloeden relatief marginaal lijken te zijn, en de trendlijnen slechts licht fluctueren tussen 0,8 en 1,3.

FIGUUR 2.3 Verandering Gini-Hirschman Index naar mbo opleidingssectoren

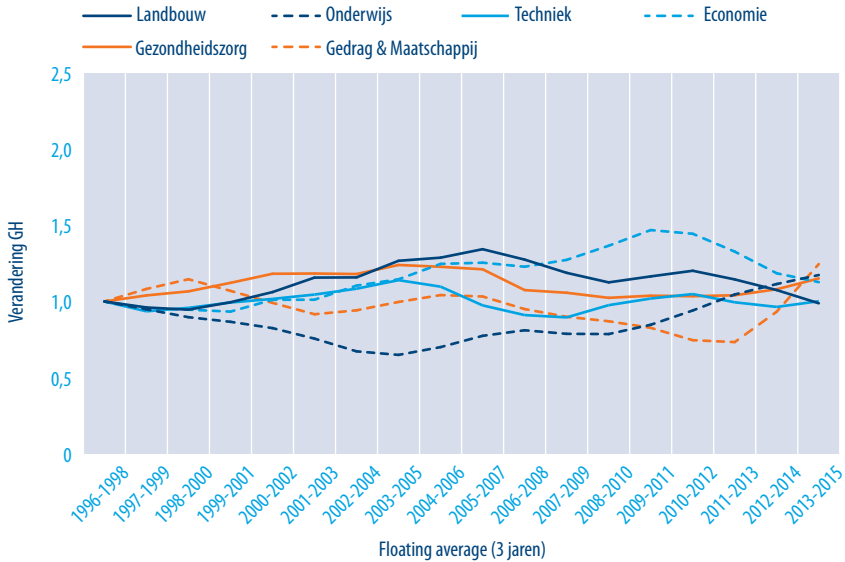


Bron: BVE-Monitor, 1996-2015

Voor de opleidingssectoren in het hbo blijkt uit Figuur 2.4 dat er weinig structurele verandering is in het aantal beroepen waar afgestudeerden van bepaalde opleidingssectoren in terecht komen. Enkel voor de economische opleidingssector blijkt er een lichte structurele stijging van de Gini-Hirschman te bestaan. Echter, vanaf 2012 komt er een eind aan deze structurele stijging. Voor de overige opleidingssectoren van het hoger onderwijs geldt dat de verandering van de Gini-Hirschman redelijk stabiel blijft. Het aantal beroepsgroepen waarin de afgestudeerden van deze opleidingssectoren werkzaam zijn blijkt niet sterk te variëren. Op basis van Figuur 2.4 kan gesteld worden dat naast afwezigheid van een structureel effect, ook een conjunctureel effect afwezig lijkt te zijn voor deze opleidingssectoren. In de verdiepende analyses in paragraaf 2.5 zal nader onderzocht worden of er daadwerkelijk geen structureel dan wel conjunctureel effect wordt gevonden voor de hbo-opleidingssectoren.

²² Of dit betekent dat de gediplomeerden afkomstig van deze twee sectoren in de recente jaren in dezelfde beroepen terecht komen als eind jaren negentig is daarmee niet direct vast te stellen. De Gini-Hirschman Index meet immers slechts het gestandaardiseerd aantal beroepen en niet of het in verschillende periodes om een en dezelfde beroepen gaat. We komen in de navolgende paragrafen op dit punt terug.

FIGUUR 2.4 Verandering Gini-Hirschman Index naar hbo opleidingssectoren



Bron: HBO-Monitor, 1996-2015

Het is interessant om tot slot van deze paragraaf direct een eerste relatie te leggen tussen de spreiding over de beroepen en een aantal andere arbeidsmarktuitkomsten (de jeugdwerkloosheid, de match tussen opleiding en beroep en de tevredenheid met de huidige functie) dan wel opleiding gerelateerde kenmerken (het aandeel mbo-bbl studenten).

De Pearson correlaties, weergegeven in Tabel 2.2 illustreren opnieuw de verschillen tussen de Gini-Hirschman voor mbo en hbo. Waar de jeugdwerkloosheid positief correleert met de Gini-Hirschman voor het mbo, correleert de jeugdwerkloosheid niet met de Gini-Hirschman voor hbo. Dit wil zeggen dat wanneer de jeugdwerkloosheid in Nederland hoger is, de Gini-Hirschman voor het mbo hoger zal zijn. Dit gaat niet op voor het hbo. Bovendien wordt in Tabel 2.2 duidelijk dat de Gini-Hirschman voor mbo-afgestudeerden toeneemt over de jaren (*Trend*). Dit is in overeenstemming met wat we zagen in Figuur 2.2. Mbo-afgestudeerden waaieren over de gemeten periode steeds sterker uit, voor hbo-afgestudeerden blijft de uitwaaiing over beroepsgroepen relatief stabiel.

TABEL 2.2 Correlaties tussen Gini-Hirschman (naar niveau) en 10 andere indicatoren

	Trend	Jeugdwerkloosheid	Opleidingsniveau mbo	% BBL	% verticale Mismatch	% Horizontale mismatch
GH mbo	0,367***	0,115*	0,241***	-0,277***	0,039	0,326***
GH hbo	0,054	0,000	-	-	0,108	0,790***

Bron: BVE-Monitor, HBO-Monitor 1996-2015; CBS (eigen berekening); Eurostat (eigen berekening)

De correlaties tussen de indicator 'verticale mismatch' en 'horizontale mismatch' geven een eerste indicatie of uitwaaieren over meer beroepen gepaard gaat met een afname in de mate waarin de opgedane competenties in het beroep kunnen ingezet worden. De positieve correlatie tussen de Gini-Hirschman Index en het aandeel werkenden met een horizontale mismatch lijkt erop te wijzen dat uitwaaieren inderdaad gepaard gaat met een toenemende kans om buiten het eigen opleidingsdomein werkzaam te zijn wat consequenties heeft op de waarde van het opgedane vakkennis. Tegelijkertijd lijkt dit erop te duiden dat het uitwaaieren van gediplomeerden over beroepen niet het gevolg van een wat vakkennis betreft bredere opzet van opleidingen lijkt te zijn, maar eerder het gevolg van een arbeidsmarkt gerelateerde verandering in de vraag. Deze kan zowel tot een push effect (de vraag daalt en de gediplomeerden dienen buiten hun directe beroepsdomein werk te zoeken) als een push effect (de vraag naar gediplomeerden van een bepaalde opleidingssector neemt vanuit buiten het directe beroepsdomein toe en jongeren worden daardoor aangetrokken) leiden. Hier tegenover staat dat we geen correlatie zien tussen de Gini-Hirschman Index en de indicator 'verticale mismatch' wat erop duidt dat een verder uitwaaieren niet direct gelinkt kan worden aan een verdringing van de gediplomeerden door degenen met een hoger opleidingsniveau.

Wat opleidingskenmerken betreft zien we dat de correlatie tussen het opleidingsniveau in het mbo en de Gini-Hirschman positief is. Opleidingen op mbo niveau 4 kennen daarmee een bredere uitwaaiering over beroepen dan opleidingen op de lagere niveaus, mbo niveau 2 en mbo niveau 3. Daarnaast wordt in Tabel 2.2 de correlatie tussen het aandeel gediplomeerden dat de beroepsbegeleidende leerweg heeft afgerond en de Gini-Hirschman voor het mbo-bol opgenomen. Wanneer het aandeel bbl-ers binnen een bepaald cohort (jaar * niveau * opleidingssector) hoog is, blijkt de Gini-Hirschman lager te zijn. Dit lijkt te wijzen op een 'spillover-effect' van bbl op bol (we komen op dit punt later op terug).

2.3.2 Multivariate analyse

In Paragraaf 2.3.1 lieten de beschrijvende analyses zien dat de zowel structurele veranderingen als conjuncturele veranderingen op de arbeidsmarkt invloed hebben op de Gini-Hirschman Index en dat verschillende andere arbeidsmarktindicatoren evenals opleidingskenmerken gecorreleerd zijn met de Gini-Hirschman Index. In deze paragraaf worden deze invloeden nader geanalyseerd door middel van multivariate regressieanalyses. Het voordeel van een regressieanalyse ten opzichte van de beschrijvende analyses in voorgaande paragraaf is dat de structurele en conjuncturele trends ook daadwerkelijk getoetst kunnen worden waarbij tegelijkertijd met verschillende indicatoren rekening gehouden kan worden.

In Tabel 2.3 presenteren we de uitkomsten van een tweetal regressieanalyses voor het mbo. In Model 1 proberen we de hoogte van de Gini-Hirschman index te verklaren door de volgende set van indicatoren:

- Niveau van gevolgde opleiding (mbo niveau 2, 3 of 4)
- Sector van gevolgde opleiding (Techniek, Economie, Groen en Zorg&Welzijn)
- Aandeel studenten dat mbo-bbl volgt (binnen jaar * niveau * sector)
- Dummy voor jaar met bovengemiddelde jeugdwerkloosheid
- Trendvariabele

In Model 2 voegen we aan de bovenstaande variabelen nog een tweetal arbeidsmarkt-uitkomsten toe:

- Aandeel met verticale mismatch
- Aandeel met horizontale mismatch

TABEL 2.3 Regressieanalyse Gini-Hirschman mbo (Gestandaardiseerde coëfficiënt)

	Model 1	Model 2
mbo niveaus (ref= bol niveau 2)		
bol niveau 3	-0,075	0,078
bol niveau 4	0,108*	0,342***
Sectoren mbo (ref=economie)		
Groen	-0,302***	-0,333***
Zorg & Welzijn	-0,691***	-0,474***
Techniek	0,091	0,228***
Aandeel bbl	-0,285***	-0,220***
Hoge jeugdwerkloosheid (ref= lage jeugdwerkloosheid)	0,097*	0,044
Trend	0,226***	0,230***
Verticale mismatch		0,053
Horizontale mismatch		0,333***

Bron: BVE-Monitor 1996-2015 / *** = $\alpha < 0.01$, ** = $\alpha < 0.05$, * = $\alpha < 0.10$

Noot: In alle analyses is verder een constante term opgenomen / N=240

Wanneer we naar de verschillende niveaus binnen het mbo kijken, zien we dat de Gini-Hirschman Index significant groter is voor afgestudeerden van niveau 4 dan voor afgestudeerden van niveau 2 (referentiecategorie). Bovendien blijkt uit een nadere analyse dat de Gini-Hirschman Index voor afgestudeerden van niveau 4 ook significant hoger is dan voor niveau 3. Dit is in overeenstemming met de positieve correlatie tussen opleidingsniveau en Gini-Hirschman Index in Tabel 2.2.

De multivariate analyses bevestigen ook wat de sectoren betreft het eerder gepresenteerde beeld. Voor de sectoren Groene en Zorg & Welzijn geldt dat de Gini-Hirschman Index significant lager is dan voor de sector Economie. De uitwaaiing van gediplomeerden over beroepsgroepen blijkt daarnaast niet duidelijk te verschillen tussen de sectoren Economie en Techniek.

Een interessant resultaat vinden we met betrekking tot de indicator 'Aandeel BBL'. Deze indicator geeft het percentage mbo-bbl gediplomeerden in de opleidingssector (per niveau, per jaar) weer van het totaal aantal gediplomeerden van de opleidingssector (bol + bbl). In lijn met onze bevinding in Paragraaf 2.3.1 zien we in Tabel 2.3 dat een hoog aandeel gediplomeerden van de beroepsbegeleidende leerweg de Gini-Hirschman Index drukt. Dit wil zeggen dat wanneer het aandeel mbo-bbl gediplomeerden relatief hoog is bij een bepaalde opleidingssector in een bepaald jaar, de uitwaaiering van bol-gediplomeerden over beroepsklassen minder groot is. Er blijkt dus sprake te zijn van een 'spillovereffect'. Eerder werd er door ROA (2016) al een soortgelijk spillovereffect voor mbo-bbl gevonden: Het aandeel mbo-bbl gediplomeerden binnen een beroepsopleiding was in dit onderzoek negatief significant gecorreleerd met de kans dat mbo-bol gediplomeerden anderhalf jaar na afstuderen werkloos waren. Het aandeel mbo-bbl gediplomeerden binnen een sector zegt in dit geval dus iets over de kans die mbo-bol gediplomeerden hebben op de arbeidsmarkt en over de linksterkte tussen sector en beroep(en).

Vervolgens zijn er twee indicatoren opgenomen van conjuncturele dan wel structurele veranderingen. Ten eerste een indicator voor laagconjunctuur. In jaren van bovengemiddelde jeugdwerkloosheid²³ is de uitwaaiering van de gediplomeerde mbo'ers over beroepsgroepen sterker dan in jaren van hoogconjunctuur. Ten tweede de indicator voor de structurele trend. Deze bevestigt dat de Gini-Hirschman Index toeneemt over de tijd en we inderdaad, gecontroleerd voor de andere indicatoren, kunnen vaststellen dat de gediplomeerde mbo'ers over de afgelopen 20 jaar steeds meer uitwaaieren over beroepsgroepen. Bovendien blijkt uit de Bèta-coëfficiënt dat het structurele effect duidelijk sterker van invloed is op de hoogte van de Gini-Hirschman dan het conjuncturele effect.

Om te controleren of de gevonden structurele en conjuncturele effecten in Model 1 voornamelijk het gevolg zijn van (gedwongen) accepteren van beroepen welke in relatie tot de gevolgde opleiding een verticale dan wel horizontale mismatch kennen, zijn deze twee indicatoren opgenomen in Model 2 (Tabel 2.3). Hier blijkt, in lijn met Tabel 2.2, dat enkel een horizontale mismatch een significante relatie met de hoogte van de Gini-Hirschman Index kent. Uitwaaieren over een groter aantal beroepsgroepen gaat dan ook gepaard met een mismatch op richting zonder dat dit de structurele trend verstoort. Een hoge Gini-Hirschman is dus niet het gevolg van een mismatch op niveau. Na toevoeging van de verticale en horizontale mismatch in Model 2, verdwijnt echter het conjuncturele effect welke in Model 1 naar voren kwam. Dit duidt erop dat in tijden van laagconjunctuur naast de structurele toename in de Gini-Hirschman Index een additioneel effect optreedt, namelijk het tijdelijk gedwongen uitwijken naar banen buiten het eigen opleidingsdomein²⁴.

²³ In de periode 1996-2015 was gemiddeld 10,6% van de actieve populatie in de leeftijd van 15-24 jaar werkloos.

²⁴ Het is interessant om vast te stellen dat de variabele 'verticale mismatch' geen significantie kent. Met andere woorden, het lijkt erop dat jongeren vooral uitwijken buiten het eigen domein en niet vaak onder hun eigen niveau.

Vervolgens is er een soortgelijke analyse uitgevoerd voor het hbo. De resultaten van deze analyses zijn weergegeven in Tabel 2.4.

TABEL 2.4 Regressieanalyse Gini-Hirschman hbo (gestandaardiseerde coëfficiënt)

	Model 1	Model 2
Sectoren hbo (ref=economie)		
Landbouw	0,234***	0,267***
Onderwijs	-0,728***	-0,571***
Techniek	-0,418***	-0,306***
Gezondheidszorg	-0,648***	-0,498***
Gedrag & Maatschappij	-0,661***	-0,619***
Hoge jeugdwerkloosheid (ref= lage jeugdwerkloosheid)	-0,005	-0,028
Trend	0,055***	0,056***
Verticale mismatch		0,058
Horizontale mismatch		0,142*

Bron: HBO-Monitor 1996-2015 / *** = $\alpha < 0.01$, ** = $\alpha < 0.05$, * = $\alpha < 0.10$

Noot: In alle analyses is verder een contante term opgenomen / N= 120

De resultaten bevestigen ons eerst algemeen beeld uit Paragraaf 2.3.1. De afgestudeerden van de Economische opleidingssector binnen het hbo waaieren significant sterker uit over beroepsgroepen dan afgestudeerden uit de Onderwijs-, Techniek-, Gezondheidszorg- en Gedrag & Maatschappij sector. Enkel voor de afgestudeerden uit de Landbouw sector geldt dat zij nog sterker uitwaaieren over beroepsgroepen. De stand van de conjunctuur is niet van invloed op de uitwaaiering over beroepsgroepen van hbo-opgeleiden in het algemeen. Wel blijkt de Gini-Hirschman Index voor het hbo heel licht toe te nemen over de gemeten periode. In Model 2 (Tabel 2.4) worden opnieuw de indicatoren verticale mismatch en horizontale mismatch toegevoegd. Ook voor de hbo-afgestudeerden komt naar voren dat enkel een horizontale mismatch correleert met de hoogte van de Gini-Hirschman Index.

2.4 MBO: Een nadere analyse op het niveau van sectoren

De resultaten tot nu toe laten zien dat er een duidelijk verschil bestaat in zowel niveau van als ontwikkeling in de Gini-Hirschman Index tussen de vier onderscheiden mbo opleidingssectoren. Terwijl de Gini-Hirschman Index voor de sector Economie en de sector Techniek nogal een duidelijk stijgende trend over de onderzochte periode liet zien, was een trend voor de sector Zorg & Welzijn en de sector Groen niet zichtbaar. In deze paragraaf staan we per mbo sector in meer detail stil bij de ontwikkeling van de Gini-Hirschman Index over tijd. We doen dit, per sector, in een drietal stappen:

- In eerste instantie analyseren we op basis van een multivariate analyse of de trendmatige ontwikkelingen die voor het mbo als algemeen gelden ook binnen de verschillende sectoren zichtbaar zijn.
- In tweede instantie kijken we naar de onderliggende beroepen en stellen de vraag in welke beroepen de jongeren aan het begin van de onderzochte periode (1997/1998) werkzaam waren en in welke beroepen jongeren in de meer recente jaren (2014/2015) werk vinden.
- Tot slot analyseren we per onderwijssector in hoeverre een eventuele toename in de spreiding over beroepen ook vaker tot werken buiten het eigen opleidingsdomein, dat wil zeggen buiten het beroepsdomein waarvoor de opleidingen trachten voor te bereiden, heeft geleid.

De laatste vraag is uitermate interessant gezien uitwaaiers over meer beroepen verschillende consequenties voor het onderwijs heeft, afhankelijk van de vraag of dit binnen het eigen opleidingsdomein plaatsvindt of daarbuiten. In het eerste geval kunnen jongeren aan de start van hun arbeidsmarktcarrière zonder meer terugvallen op de in het onderwijs opgedane vakcompetenties. In het geval dat het uitwaaiers meer gepaard gaat met vaker buiten het eigen kerndomein werkzaam te zijn (horizontale en/of verticale mismatch), zullen jongeren hun eigen vakkennis in minder mate kunnen inzetten en zullen ze, zeker als het om een horizontale mismatch gaat, vaker op hun generieke competenties aangewezen zijn. De consequenties voor de jongeren zijn in de regel ook direct zichtbaar. Zo kan op basis van de BVE-Monitor voor de periode 2011-2015 vastgesteld worden dat werkende gediplomeerden van het mbo-bol met een horizontale mismatch 9% minder verdienen dan werkende gediplomeerden van het mbo-bol die geen horizontale mismatch kennen, dat een vergelijkbaar verlies gerealiseerd wordt indien men onder het eigen niveau werkzaam is, dat de werkenden met een horizontale of verticale mismatch minder te vreden zijn met hun functie en dat zij hun carriereperspectieven minder goed inschatten²⁵. Analyses voor de werkzame afgestudeerden van het hbo laten vergelijkbare resultaten zien, waarbij de verlies in salaris voor onder het niveau werkzaam te zijn met rond 12% iets hoger uitvalt²⁶.

²⁵ Deze resultaten zijn gebaseerd op multivariate analyses met controle voor een groot set aan persoonlijke, opleiding gerelateerde en functie gerelateerde kenmerken.

²⁶ Gebaseerd op multivariate analyses met controle voor een groot set aan persoonlijke, opleiding gerelateerde en functie gerelateerde kenmerken.

TABEL 2.5 Regressieanalyse Gini-Hirschman uitgesplitst naar mbo-opleidingssectoren (gestandaardiseerde coëfficiënt)

	Economie		Groen		Techniek		Zorg & Welzijn	
	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2
mbo niveau (ref= bol niveau 2)								
bol niveau 3	-0,558**	-0,458	-0,134	0,211	-0,678***	-0,447	-0,522*	-0,158
bol niveau 4	0,343	0,244	0,246	0,921	-0,386	-0,262	-0,696**	-0,067
Percentage bbl	-0,183	-0,201	-0,521	-0,347	-0,417**	-0,435**	-0,108	-0,062
Hoge jeugdwerkloosheid (ref= lage jeugdwerkloosheid)	0,007	-0,010	0,215	0,095	0,171	0,180	0,134	0,067
Trend	0,373**	0,326*	0,071	0,382	0,157	0,129	-0,171	-0,038
bol niveau 3 * jaar	0,455	0,391	0,280	0,047	0,597**	0,494*	0,222	0,189
bol niveau 4 * jaar	0,002	0,008	-0,226	-0,424	0,453*	0,407	1,118***	1,003***
Verticale mismatch		-0,243		0,218		-0,060		0,319**
Horizontale mismatch		0,250*		0,369**		0,184		0,330**

Bron: BVE-Monitor 1996-2015; *** = $\alpha < 0,01$, ** = $\alpha < 0,05$, * = $\alpha < 0,10$ / Noot: In alle analyses is verder een constante term opgenomen / N= 80

2.4.1 MBO Economie

De multivariate analyses (zie Tabel 2.5) laten zien dat er bij opleidingen in de sector Economie sprake is van een significant structurele stijging van de Gini-Hirschman Index over de onderzochte periode waarbij hier geen verschil tussen de 3 onderscheiden niveaus zichtbaar is. De gediplomeerden waaiëren daarmee de afgelopen 20 jaar steeds meer uit over beroepsgroepen. Verder kunnen we vaststellen dat de Gini-Hirschman Index significant lager is voor het mbo niveau 3 dan voor mbo niveau 2. Nadere analyses laten zien dat de opleidingen op mbo niveau 3 eveneens een significant kleiner Gini-Hirschman Index kennen dan de opleidingen op niveau 4. Model 2 laat zien dat, vergelijkbaar met onze resultaten op het algemene mbo niveau, er ook voor de sector mbo Economie geldt dat uitwaaiëren in de regel gepaard gaat met een hogere kans op een horizontale mismatch maar niet met een verhoogde kans om onder het eigen niveau werkzaam te zijn. Opvallend is daarbij in Model 2 dat het toevoegen van de horizontale en verticale mismatch heeft dat het onderwijsniveau niet meer significant als gevolg is. De match lijkt daarmee in relatie te staan tot het afgeronde onderwijsniveau (zie hiervoor ook Hoofdstuk 1 van dit rapport).

Om meer inzicht te geven in de veranderingen die hebben plaatsgevonden in de afgelopen 20 jaren, staan we stil bij de beroepen waar de jongeren terecht in zijn gekomen. Hiervoor aggregeren we de beroepsgroepen die voor het berekenen van de Gini-Hirschman Index zijn gebruikt naar 13 beroepsklassen en bespreken de veranderingen over de jaren voor de gediplomeerden van niveau 2 en de gediplomeerden van niveau 4²⁷. Tabel 2.6 laat voor de gediplomeerden van de mbo sector Economie voor een drietal periodes (1997/1998, 2007/2008 en 2014/2015) het aandeel gediplomeerden zien dat werkt in de genoemde sector²⁸. Het meest in het oog springende resultaat is dat het aandeel gediplomeerden dat in de beroepsklasse '*Bedrijfseconomische en administratieve beroepen*' terecht komt flink is gedaald. In 1997/1998 werkte nog 26.4% van de werkende mbo niveau 2 en zelfs 65% van de werkende mbo niveau 4 gediplomeerden in deze beroepsklasse. In 2014/2015 is dit minder dan 10% (mbo niveau 2) en nog 'slechts' ruim een op de drie (mbo niveau 4) van de gediplomeerden. Figuur 2.5 laat zien dat deze daling sinds begin 2000 structureel doorzet. Op beide niveaus wordt deze daling gedeeltelijk opgevangen door een stijging in het aandeel dat in een van de '*Commerciële beroepen*' werk vindt. Terwijl daarmee deze twee beroepsklassen een vergelijkbaar beeld tonen op niveau 2 en niveau 4, zien we dat dit niet voor de derde beroepsklasse, namelijk de '*Dienstverlenende beroepen*' geldt. Terwijl onder de werkzame gediplomeerden van niveau 4 bijna een verdubbeling (van 8% naar 15%) te zien is, daalt het aandeel mbo niveau 2 gediplomeerden dat in deze beroepsklasse werkzaam is van zo'n 32% naar 22%. De consequentie hiervan is dat onder de gediplomeerden van niveau 2 in 1997/1998 77% in deze drie beroepsklassen werkzaam was en dit in 2014/2015 nog 56% is. Ook onder de gediplomeerden van niveau 4 zien we een daling in het aandeel dat in deze drie beroepsklassen werkzaam is, echter deze daling is 'slechts' zo'n 10%-punt, namelijk van 85% naar 75%. Dat dit niet puur een consequentie is van de recente economische

27 In Appendix 2 presenteren we ook de gegevens van de gediplomeerden van het mbo niveau 3.

28 Voor een overzicht van alle beroepsklassen en de verandering daarin, zie Appendix 2.

malaise is zichtbaar als we de cijfers voor de periode 2007/2008 (de periode net voor de uitbraak van de economische crisis) meenemen.

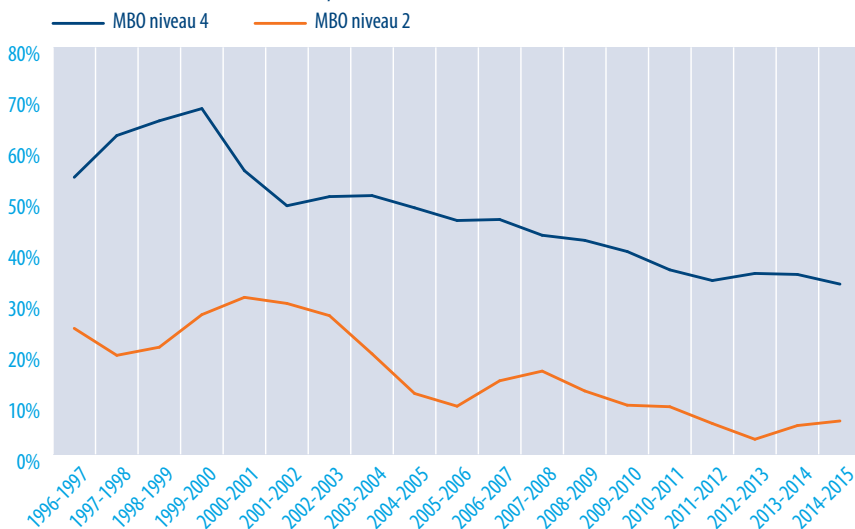
TABEL 2.6 MBO sector Economie: Beroepsklassen (%)

	1997/1998	2007/2008	2014/2015
Niveau 2			
Commerciële beroepen	18,5	15,7	24,6
Bedrijfseconomische en administratieve beroepen	26,4	18,8	8,8
Dienstverlenende beroepen	31,8	17,7	22,3
Niveau 4			
Commerciële beroepen	12,1	24,2	24,1
Bedrijfseconomische en administratieve beroepen	65,0	45,3	35,7
Dienstverlenende beroepen	8,0	6,8	15,0

Bron: BVE-Monitor 1996-2015

Dit roept de vraag op in welke andere beroepsklassen deze jongeren terecht komen. Appendix 2 laat zien dat op niveau 2 vooral een tweetal beroepsklassen, namelijk 'Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen' (stijging van 2% in 1997/1998 naar 16% in 2014/2015) en 'Transport en logistiek beroepen' (stijging van 4% naar 13%) een belangrijke afnemer zijn geworden. Daarnaast is het interessant om op te merken dat in alle jaren zo'n 12-13% van de mbo niveau 2 gediplomeerden uit de sector Economie in een 'Technisch beroep' terecht is gekomen. Onder de gediplomeerden van mbo niveau 4 zien we dat in 2014/2015 een drietal beroepsklassen, naast de drie kernberoepsgroepen minimaal zo'n 5% van de werkenden omvatten ('Technische beroepen', 'ICT beroepen' en 'Transport en logistiek beroepen') terwijl dit in 1997/1998 slechts zo'n 2% was.

FIGUUR 2.5 Aandeel afgestudeerden mbo economie werkzaam in beroepsklasse 'Bedrijfs-economische en administratieve beroepen'



Bron: BVE-Monitor 1996-2015

De hier gepresenteerde resultaten bevestigen dan ook het beeld dat de werkzame gediplomeerden van de mbo sector Economie in de recente jaren niet alleen over meer beroepsgroepen (zoals gemeten door de Gini-Hirschman Index) maar ook over meer beroepsklassen verspreid zijn.

Tot slot vragen we ons af of de boven vastgestelde uitwaaiering betekent dat de gediplomeerden van de sector Economie steeds vaker in beroepsklassen terecht komen die niet tot het kerndomein van de opleiding behoren. Onder het kerndomein verstaan we daarbij beroepen die zowel qua niveau als qua richting bij de gevolgde opleiding aansluiten.

Wat niveau 4 betreft vinden we dat werkzame gediplomeerden die in de beroepsklasse 'Bedrijfseconomische en administratieve beroepen' terecht zijn gekomen, niet verrassend, in meerderheid vermelden dat zij in het kerndomein werkzaam zijn. Bij de beroepsklassen 'Commerciële beroepen' en 'Dienstverlenende beroepen' is dat een minderheid. Dit geldt in de regel voor alle drie in Tabel 2.6 onderscheiden perioden (1997/1998, 2007/2008 en 2014/2015) en lijkt dan ook niet sterk beïnvloed te zijn door conjuncturele veranderingen. Het feit dat de gediplomeerden van een mbo-bol niveau 4 economie opleiding over de jaren heen steeds vaker in de twee laatstgenoemde beroepsklassen terecht komen, ten koste van het aandeel dat in de beroepsklasse 'Bedrijfseconomische en administratieve beroepen' werkzaam is, betekent dat een toenemend aandeel van de gediplomeerden buiten hun kerndomein werkzaam is. Dit wijst voor deze groep opleidingen eerder op een gedwongen uitwijken dan een gewenste situatie en zal consequenties hebben op hun mogelijkheid de aangeleerde vakcompetenties in te zetten. Op niveau 2 zien we een vergelijkbaar beeld. Ook hier is het aandeel werkzame gediplomeerden dat van mening is in het kerndomein te werken het hoogst binnen de beroepsklasse 'Bedrijfseconomische en administratieve beroepen' en lager bij andere twee beroepsklassen.

2.4.2 MBO Groen

In Paragraaf 2.3.1 was al zichtbaar dat de spreiding over beroepen waarin de gediplomeerden van het mbo Groen terecht komen relatief constant lijkt te blijven. Dit wordt nogmaals bevestigd door de multivariate analyse zoals gepresenteerd in Tabel 2.5. Vergelijkbaar met de resultaten voor de sector Economie, geldt ook voor de sector Groen, dat het aandeel van de gediplomeerden dat de gevonden baan ervaart als een baan onder niveau, geen voorspeller is van de hoogte van de Gini-Hirschman Index. Het aandeel van de gediplomeerden dat de gevonden baan ervaart als een baan buiten de eigen richting, blijkt daarentegen wel samen te hangen met de hoogte van de Gini-Hirschman Index van mbo gediplomeerden uit de groene sector.

Bespreken we voor de gediplomeerden van mbo niveau 2 en mbo niveau 4 wederom de beroepsklassen, dan zien we dat de uitkomsten op basis van de Gini-Hirschman Index echter een aantal interessante ontwikkelingen buiten beschouwing laat. De verdeling over de beroepsklassen is namelijk wel degelijk veranderd over de afgelopen 20 jaren.

Tabel 2.7 laat voor het mbo niveau 2 zien dat in alle drie onderscheiden perioden zo'n 95% van de werkzame gediplomeerden in een vijftal beroepsklassen werkzaam was. Het aandeel dat in de 'Agrarische beroepen' terecht is gekomen is met zo'n 35% bijna 1 op 1 vergelijkbaar tussen 1997/1998 en 2014/2015. In de tussenvallende periode (2007/2008) was dit aandeel echter met zo'n 25% aanzienlijk lager. Bij een drietal andere beroepsklassen ('Technische beroepen', 'Dienstverlenende beroepen' en 'Transport en Logistiek beroepen') zien we eveneens een U-vormige ontwikkeling maar dan andersom. Het aandeel dat in de eerste twee beroepsklassen werkzaam is, ligt duidelijk hoger in 2007/2008 in vergelijking met 1997/1998 maar ligt in 2014/2015 weer op een lager niveau. Bij de beroepsklasse 'Transport en Logistiek beroepen' zien we een tegenovergestelde ontwikkeling.

Wat zijn de consequenties van deze ontwikkelingen op de vraag of de respondenten werkzaam zijn binnen hun kerndomein of niet? In het algemeen laten de data zien dat de mbo niveau 2 gediplomeerden van de sector Groen, die werkzaam zijn in een tweetal beroepsklassen vooral melden binnen hun kerndomein werkzaam te zijn. Het betreft daarbij de beroepsklasse 'Agrarische beroepen' en de beroepsklasse 'Transport en logistiek beroepen'. De slechts marginale veranderingen in het aandeel gediplomeerden dat in deze twee beroepsklassen werkzaam is, betekent ook dat werkzaam zijn in het kerndomein voor deze groep opleidingen over de afgelopen 20 jaar weinig is veranderd.

TABEL 2.7 MBO niveau 2: Groen (%)

	1997/1998	2007/2008	2014/2015
Commerciële beroepen	26,9	22,2	20,7
Technische beroepen	11	18,1	6,2
Agrarische beroepen	35,1	25,4	34,4
Dienstverlenende beroepen	3,6	16,6	10,8
Transport en logistiek beroepen	19,1	8,2	23,7

Bron: BVE-Monitor 1996-2015

Voor mbo niveau 4 geldt dat zowel in de periode 1997/1998 als in de periode 2014/2015 een viertal beroepsklassen afnemer van minimaal 10% van de werkzame gediplomeerden was (Tabel 2.8). Slechts in een tweetal beroepsklassen, namelijk 'Agrarische beroepen' en 'commerciële beroepen', zijn in beide perioden minimaal 10% van de werkzame gediplomeerden werkzaam. Deze twee beroepsklassen vormden ook in de periode 2007/2008 de grootste groepen.

Naast deze twee beroepsklassen waren de 'Bedrijfseconomische en administratieve beroepen' en de 'Technische beroepen' belangrijke beroepsklassen in 1997/1998. In 2014/2015 is het aandeel dat in deze twee beroepsklassen terecht komt echter aanzienlijk gedaald. Terwijl bij de 'Technische beroepen' het aandeel in 2007/2008 nog hoger lag dan in 1997/1998 om daarna in 2014/2015 duidelijk lager te liggen, lag het aandeel in de beroepsklasse 'Bedrijfseconomische en administratieve' beroepen al in 2007/2008 op een duidelijk lager niveau. Hiertegenover staat dat ondertussen (bijna) een op de vijf werk-

zame gediplomeerde van mbo niveau 4 in een *'Dienstverlenende beroep'* en nog eens bijna een op de vijf in de klasse *'Zorg en Welzijn beroepen'* terecht komt. Beide beroepsclassen speelden in 1997/1998 slechts een marginale rol.

TABEL 2.8 MBO niveau 4: Groen (%)

	1997/1998	2007/2008	2014/2015
Commerciële beroepen	24,8	19,3	17,7
Bedrijfseconomische en administratieve beroepen	27,1	6,5	6,5
Technische beroepen	11,4	15,8	7,9
Agrarische beroepen	23,1	26,0	23,4
Zorg en Welzijn beroepen	3,4	4,2	18,0
Dienstverlenende beroepen	3,9	20,4	18,0

Bron: BVE-Monitor 1996-2015

Nadere analyses van de onderliggende data laten zien dat de gediplomeerden die in de beroepsclassen *'Zorg en Welzijn beroepen'* of *'Dienstverlenende beroepen'* terecht zijn gekomen in de regel op het eigen niveau werkzaam zijn en, zeker in het geval van de *'Dienstverlenende beroepen'* in grote meerderheid vermelden dat ze ook qua richting een goede aansluiting kennen. Dit betekent dat zich hier een nieuw beroepsdomein opgedaan heeft waarop de opleidingen ingespeeld hebben en jongeren dan ook hun opgedane vakkennis rechtstreeks kunnen inzetten.

2.4.3 MBO Techniek

De multivariate analyse (Tabel 2.5) laat zien dat de uitwaaiering van technisch gediplomeerden over beroepsgroepen groter is voor jongeren die een technische opleiding op niveau 2 volgden, dan jongeren die een technische opleiding op niveau 3 volgden. Echter, voor gediplomeerden van een technische opleiding niveau 3 en 4, is er significant sterker sprake van een structurele stijging van de uitwaaiering over beroepsgroepen over de jaren heen dan voor gediplomeerden van een technische opleiding op mbo 2 niveau. Bovendien blijkt uit tabel 2.5 dat de gediplomeerden mbo-bol'ers in de technische sector als enige profiteren wanneer er een hoog percentage bbl'ers op de opleiding zit. Waar bij de mbo-sectoren Groen en Economie het aandeel gediplomeerden dat de gevonden baan ervaart als een baan buiten de eigen richting positief correleert met de hoogte van de Gini-Hirschman Index, is voor de mbo-opleidingssector Techniek deze relatie niet te vinden. We komen later op dit resultaat terug.

In 1997/1998 was 90% van de werkzame mbo niveau 2 gediplomeerden van de sector Techniek in de beroepsklasse *'Technische beroepen'* werkzaam (zie Tabel 2.9). Op mbo niveau 4 was dit 73%. In 2014/2015 is het aandeel gedaald naar 67%, respectievelijk 37%. In Figuur 2.6 is te zien dat het hierbij gaat om een structurele daling van het aandeel gediplomeerden techniek mbo niveau 4 dat werkzaam is in de beroepsklasse *'Technische beroepen'*. Met zo'n 6% was voor de gediplomeerden van het mbo niveau 2 *'Transport en logistiek beroepen'* de tweede beroepsklasse in 1997/1998. In 2007/2008 was deze twee keer zo belangrijk om in 2014/2015 weliswaar iets minder van belang te zijn dan

in 2007/2008 maar met zo'n 11% nog steeds belangrijker dan in 1997/1998. Terwijl op mbo niveau 2 daarmee nog steeds zo'n 78% werkzaam is in een tweetal beroepsklassen, is op mbo niveau 4 een duidelijke toename in beroepsklassen te zien waarin een relatief stevig aandeel werk vindt. Terwijl in 1997/1998 naast de beroepsklasse *'Technische beroepen'* geen enkele beroepsklasse een aandeel van minimaal zo'n 9% kende, waren dit in 2007/2008 al zo'n drietal beroepsklassen en zijn het in 2014/2015 naast de *'Technische beroepen'* een vijftal beroepsklassen met minimaal 9% aandeel, namelijk *'Creatieve en Taalkundige beroepen'* (10%), *'Commerciële beroepen'* (10%), *'Bedrijfseconomische en administratieve beroepen'* (16%), *'Dienstverlenende beroepen'* (9%) en *'Transport en logistiek beroepen'* (9%). Met uitzondering van de *'Dienstverlenende beroepen'* laten de cijfers uit 2007/2008 (Tabel 2.9) zien dat de stijging in het aandeel dat in bovengenoemde beroepsklasse werkzaam is, ten koste van het aandeel in de beroepsklasse *'Technische beroepen'* al voorafgaand aan de recente economische crisis toegenomen is.

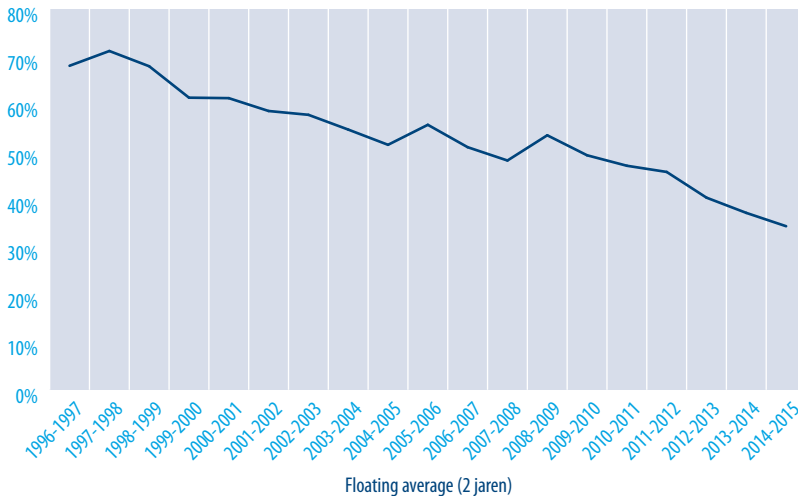
TABEL 2.9 MBO Techniek (%)

Niveau 2	1997/1998	2007/2008	2014/2015
Technische beroepen	89,6	69,3	67,0
Transport en logistiek beroepen	6,4	13,1	10,9
Niveau 4	1997/1998	2007/2008	2014/2015
Creatieve en Taalkundige beroepen	3,9	8,6	10,0
Commerciële beroepen	4,8	6,1	9,9
Bedrijfseconomische en administratieve beroepen	7,2	13,8	15,6
Technische beroepen	73,2	50,6	36,6
Dienstverlenende beroepen	1,1	1,6	9,1
Transport en logistiek beroepen	1,9	7,5	8,8

Bron: BVE-Monitor 1996-2015

Niet verrassend zijn de technische gediplomeerden die in de beroepsklasse *'Technische beroepen'* terecht komen in overgrote aantallen van mening dat ze in hun kerndomein werkzaam zijn. Voor de beroepsklasse *'Transport en logistiek beroepen'*, welke in de afgelopen 20 jaar een belangrijkere rol voor de werkzame gediplomeerden is gaan spelen, is dat minder eenduidig. Op niveau 2 vindt in 2014/2015 slechts zo'n 28% dat ze in deze beroepsklasse binnen het kerndomein werkzaam zijn. Op niveau 4 is dit aandeel weliswaar hoger (40%) maar ook hier is een meerderheid binnen deze beroepsklasse van mening dat het gevonden beroep niet tot het kerndomein behoort. Uitwaaieren naar deze beroepsklasse heeft dan ook vaak de consequentie dat de aangeleerde vakkennis in mindere mate toegepast kan worden. Opvallend is dat de gediplomeerden van niveau 4 welke in de beroepsklasse *'Bedrijfseconomische en administratieve beroepen'* terecht komen in meerderheid te kennen geven in het kerndomein werkzaam te zijn. Het toenemende aandeel van de gediplomeerden dat in deze beroepsklasse terecht komt is dan, tenminste vanuit het zicht van de gediplomeerden, niet als negatief te zien maar bevestigd dat technische opleidingen voor een breder spectrum aan beroepen dan voor puur 'technische' beroepen opleiden. De aantrekkingskracht (pull effecten) vanuit andere beroepsklassen lijken daarbij belangrijk.

FIGUUR 2.6 Aandeel afgestudeerden mbo techniek niveau 4 werkzaam in beroepsklasse 'technische beroepen'



Bron: BVE-Monitor 1996-2015

2.4.4 MBO Zorg en Welzijn

Voor Zorg & Welzijn opleidingen geldt dat niveau 2 opgeleiden sterker uitwaaiëren dan niveau 3 en 4 opgeleiden (zie Tabel 2.5). Daartegenover staat dat de structurele stijging van het aantal beroepsgroepen waarin opgeleiden terecht komen sterker is voor niveau 4 dan voor niveau 2 en niveau 3. Opvallend bij deze sector is dat zowel het aandeel dat een horizontale mismatch als het aandeel dat een verticale mismatch ervaart, samenhangt met de hoogte van de Gini-Hirschman index voor de afgestudeerden. Uitwaaiëren lijkt dan ook eerder een gedwongen dan een vrijwillige keuze te zijn en push effecten lijken belangrijker te zijn dan pull effecten.

De onderliggende cijfers (zie Tabel 2.10) laten zien dat op mbo niveau 2 in alle drie onderscheiden periodes meer dan zo'n 90% van de werkzame gediplomeerden over 5 beroepsklassen verdeeld waren. Op mbo niveau 4 zijn het een viertal beroepsklassen waarbij in 1997/1998 83% van de gediplomeerden in twee beroepsklassen 'Pedagogische beroepen' en 'Zorg en Welzijn beroepen' werkzaam was. Hier is dan ook, en vergelijkbaar met niveau 2, in 2014/2015 het grootste verschil zichtbaar. Was in 1997/1998 nog 43% van de werkzame mbo niveau 4 gediplomeerden en 16% van de werkzame mbo niveau 2 gediplomeerden werkzaam in een 'Pedagogische beroep', in 2014/2015 is dat nog 18%, respectievelijk 5%. Nadere analyses laten zien dat dit vooral met de verandering in de kinderopvangregeling en de daaraan gekoppelde afname in kinderen op kinderop-

vangen en buitenschoolse opvangen te maken heeft²⁹. In Figuur 2.7 is de afname vanaf 2007/2008 voor zowel niveau 2 als niveau 4 duidelijk te zien. Tegelijkertijd zien we dat in de periode tot 2008 het aandeel dat in deze beroepsklasse is terechtgekomen nogal een verschillende ontwikkeling laat zien voor de gediplomeerden van niveau 2 en de gediplomeerden van niveau 4. Terwijl we bij de gediplomeerden van niveau 4 al aan het begin van het millennium een duidelijke daling zien, gevolgd met een lichte (maar wel sterk fluctuerende) stijging in de periode 2005-2008, is het beeld aanzienlijk anders voor de gediplomeerden van niveau 2. Hier zien we het aandeel dat in deze beroepsklasse terecht komt aan het begin van het millennium sterk stijgen om daarna in de periode 2004-2007 sterk te dalen en in de jaren 2009-2011 wederom sterk te stijgen. Gedeeltelijk is de uiteindelijke daling opgevangen op beide niveaus door een stijging in het aandeel werkzame gediplomeerden dat in de beroepsklasse *'Zorg en Welzijn beroepen'* werkzaam is. Daarnaast zien we echter op beide niveaus ook een stijging in *'Commerciële beroepen'* en *'Dienstverlenende beroepen'*. Zeker op mbo niveau 4 heeft dit dan ook tot de eerder vastgestelde verdere spreiding over beroepen in de meest recente jaren geleid. Tot slot laat Tabel 2.10 zien dat in 1997/1998 nog zo'n 10% van de gediplomeerden van mbo niveau 2 in een *'Technisch beroep'* werkzaam was en dat deze beroepsklasse in 2014/2015 bijna geen afnemer meer is.

TABEL 2.10 MBO Zorg en Welzijn (%)

Niveau 2	1997/1998	2007/2008	2014/2015
Pedagogische beroepen	16,3	27,6	4,6
Commerciële beroepen	16,0	13,1	22,9
Technische beroepen	10,3	3,8	2,1
Zorg en Welzijn beroepen	28,0	21,6	36,2
Dienstverlenende beroepen	22,0	21,0	29,4
Niveau 4	1997/1998	2007/2008	2014/2015
Pedagogische beroepen	42,5	33,4	18,4
Commerciële beroepen	5,1	3,9	11,8
Zorg en Welzijn beroepen	40,1	54,3	52,4
Dienstverlenende beroepen	1,9	1,7	7,5

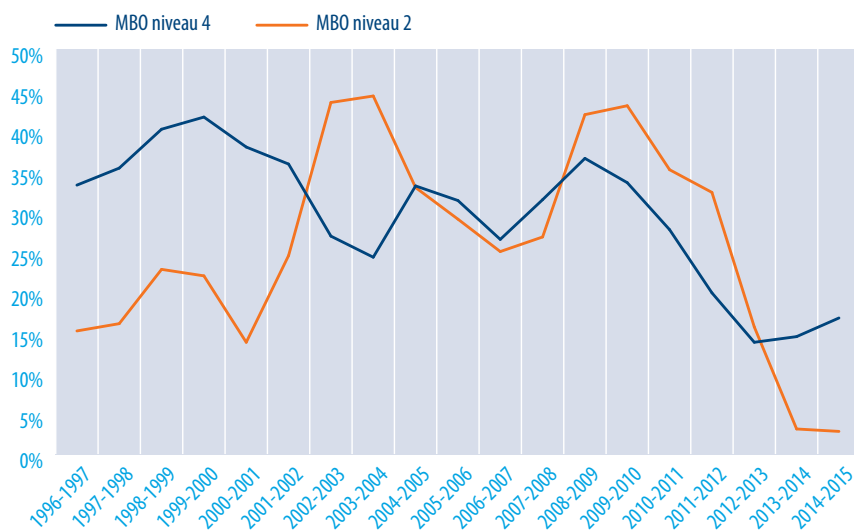
Bron: BVE-Monitor 1996-2015

Niet verrassend vermelden vooral de werkzame gediplomeerden in de beroepsklassen *'Pedagogische beroepen'* en *'Zorg en Welzijn beroepen'* dat ze het gevoel hebben in het kerndomein van de opleiding werkzaam te zijn.

²⁹ Op niveau van beroepsgroep is deze verandering nog duidelijker zichtbaar. In 1997/1998 was nog bijna 40% van de werkzame gediplomeerden van mbo niveau 4 *Zorg en Welzijn* werkzaam als 'Leidster kinderopvang en onderwijsassistenten'. In 2007/2008 was dit aandeel nog steeds zo'n 30% om daarna verder te dalen en neer te komen op minder dan 15% in 2014/2015.

Het feit dat het aandeel dat in de beroepsklasse ‘Pedagogische beroepen’ werkzaam is, sterk is gedaald, in combinatie met het feit dat zeker op niveau 4 deze daling niet geheel is opgevangen door een stijgend aandeel in de beroepsklasse ‘Zorg en Welzijn beroepen’, betekent dan ook dat op niveau 4 de uitwaaiering over meer beroepen die we in de recente periode vastgesteld hebben, vaak een gedwongen uitwaaiering is en deze tot het accepteren van een baan buiten het eigen opleidingsdomein maar ook vaak onder het eigen opleidingsniveau heeft geleid. Als gevolg hiervan kunnen deze jongeren hun opgedane vakkennis in mindere mate inzetten.

FIGUUR 2.7 Aandeel afgestudeerden mbo zorg & welzijn werkzaam in beroepsklasse ‘Pedagogische beroepen



Bron: BVE-Monitor 1996-2015

2.5 HBO: Een nadere analyse op het niveau van sectoren

Navolgend staan we stil bij de verschillende sectoren van het HBO. In Tabel 2.11 wordt op basis van multivariate analyses³⁰ nader besproken of conjuncturele en structurele effecten binnen een hbo opleidingssector zichtbaar zijn.

2.5.1 HBO Economie

De resultaten op basis van de multivariate analyses (zie Tabel 2.11) laten zien dat de hbo sector Economie de enige hbo sector is waarvoor over de jaren heen een stijgende trend in de spreiding over beroepen zichtbaar is. Daarbij geldt dat de stijging, in vergelijking met stijgingen in het mbo relatief klein is en dat er tijdens de recente economische crisis zelfs weer een afname zichtbaar was (zie Paragraaf 2.3.1). Geen significante relatie

³⁰ Het is belangrijk op te merken dat de multivariate analyses slechts een indicatie kunnen geven. Immers, het aantal cases binnen een hbo sector waarop de multivariate analyses zijn uitgevoerd is met 20 uitermate laag.

is te vinden met de indicatoren 'horizontale mismatch' en 'verticale mismatch'. Er is dus sprake van een kleine toename van het aantal beroepsgroepen waar afgestudeerden terecht komen, maar dit wil niet zeggen dat ze vaker buiten de eigen richting dan wel onder het niveau werkzaam zijn.

Tabel 2.12 laat dan ook niet verrassend zien dat de 5 belangrijkste beroepsklassen in het totaal een relatief vergelijkbaar aandeel werkzame afgestudeerden in 1997/1998, 2007/2008 en 2014/2015 kennen (respectievelijk 92%, 90% en 87%). Ondanks dat het totale aandeel werkzame in deze 5 beroepsklassen relatief stabiel is gebleven, zien we onderliggende verschuivingen. Vergelijkbaar met onze resultaten van het mbo zien we dat de beroepsklasse *'Bedrijfseconomische en administratieve beroepen'* aan belang verliest terwijl de *'Commerciële beroepen'* aan belang toenemen. Ook in de groep *'Dienstverlenende beroepen'* zien we een stijging maar deze beroepsklasse blijft met nog geen 4% een kleine speler. De beroepsklasse *'Dienstverlenende beroepen'* is daarmee vooral op mbo niveau 4 een grote afnemer geworden terwijl deze bij de hbo arbeidsmarkt geen grote rol en op de arbeidsmarkt van de mbo niveau 2 gediplomeerden van de sector Economie een dalende rol speelt. De beroepsklasse *'Managers'* is in vergelijking met 1997/1998 een marginale afnemer geworden. De onderliggende cijfers laten daarbij zien dat dit vooral een consequentie van de recente economische crisis lijkt te zijn. Immers, in 2007/2008 (net voorafgaand aan de economische crisis) was het aandeel werkzame dat in deze beroepsklasse werkzaam was nog vergelijkbaar met 1997/1998. Tot slot zien we dat het aandeel werkende in de beroepsklasse *'ICT beroepen'* bijna gehalveerd is. Ook hier zien we al tussen 1997/1998 en 2007/2008 een afname wat een consequentie van het barsten van de Internet bubbel aan het begin van het millennium kan zijn.

TABEL 2.11 Regressieanalyse Gini-Hirschman uitgesplitst naar hbo-sectoren (gestandaardiseerde coëfficiënt)

	Economie		Landbouw		Onderwijs		Techniek		Gezondheidszorg		Gedrag & maatschappij	
	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2
Hoge jeugdwerkloosheid (ref= lage jeugdwerkloosheid)	-0,039	-0,128	-0,259	-0,562***	0,424*	0,112	0,378	-0,036	0,037	-0,306	0,196	0,315
Jaar	0,640***	0,711***	0,253	0,162	0,266	0,762***	-0,067	0,141	0,123	-0,276	0,010	0,210
Verticale mismatch		0,201		0,218		0,172		0,874***		0,532**		-2,978***
Horizontale mismatch		-0,236		0,425		0,823***		-0,150		0,569*		1,027***

Bron: HBO-Monitor 1996-2015.***= $\alpha < 0.01$, **= $\alpha < 0.05$, *= $\alpha < 0.10$ Noot: In alle analyses is verder een constante term opgenomen / N= 20

TABEL 2.12 HBO Economie (%)

	1997/1998	2007/2008	2014/2015
Commerciële beroepen	14,6	17,7	25,6
Bedrijfseconomische en administratieve beroepen	59,2	53,9	50,4
Managers	9,5	10,3	2,9
ICT beroepen	8,0	6,5	4,5
Dienstverlenende beroepen	0,6	1,1	3,6

Bron: HBO-Monitor 1996-2015

De waargenomen verschuiving van de beroepsklasse *'Bedrijfseconomische en administratieve beroepen'* naar vooral *'Commerciële beroepen'* zal naar verwachting niet direct tot gevolgen hebben geleid in de vraag in welke mate de in het onderwijs opgedane kennis en vaardigheden van toepassing zijn in het gevonden werk. Immers, in beide beroepsklassen geeft zo'n 60% van de werkzame afgestudeerden aan het gevoel te hebben zowel qua niveau als qua richting een goede match met de gevolgde opleiding te hebben. Dit geldt overigens niet voor de afgestudeerden die in de beroepsklasse *'Dienstverlenende beroepen'* terecht zijn gekomen. Zij vermelden in slechts 25% van de gevallen dat ze in het kerndomein werkzaam zijn. De oorzaak hiervan ligt minder in een horizontale mismatch maar vooral in een verticale mismatch. Met andere woorden, uitwaaiëren naar deze beroepsklasse gaat in de regel gepaard met het accepteren van een baan onder een HBO niveau.

2.5.2 HBO Landbouw

De verdeling over de beroepsklassen waarin de afgestudeerden van de HBO Landbouw sector terechtkomen bleef de afgelopen 20 jaren nogal constant (zie Tabel 2.13). Zo'n 30% is werkzaam in een *'Technisch beroep'*, tussen de 20% en 26% in een *'Bedrijfseconomisch en administratief beroep'*. Daarnaast is een op de tien werkzaam in de beroepsklasse *'Agrarische beroepen'* en geldt dit ook voor de beroepsklasse *'Commerciële beroepen'*. Deze vier beroepsklassen maken zo'n 80% van de beroepen uit. Het gevolg van deze stabiele situatie is dat in alle drie onderscheiden perioden zo'n 60% van de werkzame in deze vier beroepsklassen aangeeft in het kerndomein van de afgeronde opleiding werkzaam te zijn. Wat wel opvalt, is dat het percentage dat aangeeft dat de aansluiting zowel qua niveau als qua richting goed is, het kleinst is in de beroepsklasse *'Agrarische beroepen'*. In deze beroepsklasse vermeldt namelijk 'slechts' een op de drie dat hij of zij in het kerndomein werkzaam is. Dit is vooral een gevolg van onder het eigen niveau werkzaam te zijn en niet per definitie van een horizontale mismatch. Nadere analyses laten zien dat hier de conjunctuur van invloed is. In de economisch goede jaren 2007/2008 (in tegenstelling tot de laagconjunctuur jaren 1997/1998 en 2014/2015) geeft namelijk een duidelijk hoger aandeel van de werkende in deze beroepsklas (zo'n 50%) aan dat ze zowel qua niveau als qua richting een goede aansluiting kennen. De verwachting is dan ook dat met de verbetering van de economische situatie sinds 2015 afgestudeerden die in een agrarisch beroep terecht komen weer vaker op het hbo niveau werk zullen vinden.

TABEL 2.13 HBO Landbouw (%)

	1997/1998	2007/2008	2014/2015
Commerciële beroepen	11,4	11,4	13,4
Bedrijfseconomische en administratieve beroepen	25,8	28,5	20,6
Technische beroepen	31,9	23,0	29,5
Agrarische beroepen	11,4	13,1	11,6

Bron: HBO-Monitor 1996-2015

2.5.3 HBO Techniek

Vergelijkbaar met de resultaten voor de sector Landbouw vinden we ook voor de sector Techniek op basis van de multivariate analyse geen structurele trend (zie Tabel 2.11). Wel komt in de multivariate analyse naar voren dat wanneer het aandeel dat een verticale mismatch ervaart groter is, de uitwaaiing over beroepsgroepen door de afgestudeerden groter is.

Tabel 2.14 presenteert voor de werkzame afgestudeerden van HBO Techniek de beroepsklassen met een aandeel van minimaal 5% in 1997/1998, 2007/2008 en 2014/2015. Vergelijkbaar met de situatie onder de werkzame gediplomeerden van het mbo zien we ook hier een daling in het aandeel dat in de beroepsklasse *'Technische beroepen'* werkzaam is.

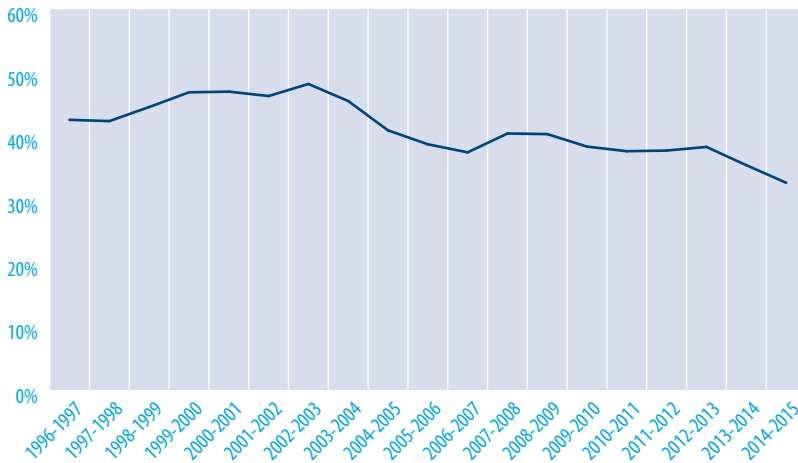
TABEL 2.14 HBO Techniek (%)

	1997/1998	2007/2008	2014/2015
Creatieve en Taalkundige beroepen	0,3	2,9	6,4
Commerciële beroepen	4,6	2,6	5,5
Bedrijfseconomische en administratieve beroepen	12,6	12,0	16,8
Technische beroepen	44,0	42,0	34,3
ICT beroepen	26,8	29,6	24,2

Bron: HBO-Monitor 1996-2015

Figuur 2.8 laat de ontwikkeling in het aandeel dat werk vindt in de beroepsklasse *'Technische beroepen'* voor de afgelopen 20 jaar zien. Hierbij wordt duidelijk dat de ontwikkeling iets genuanceerder verloopt dan in eerste instantie zichtbaar is in Tabel 2.14. Het aandeel stijgt namelijk in de periode 1997-2003 licht om daarna, in de eerstvolgende 5 jaren weer terug te vallen naar een niveau net marginaal lager dan eind jaren negentig. Na een relatief stabiele fase tot 2013 daalt het aandeel dan duidelijk naar de 34% in 2014/2015.

FIGUUR 2.8 Aandeel afgestudeerden Techniek werkzaam in beroepsklasse 'Technische beroepen'



Bron: HBO Monitor 1996-2015

Wat qua aandeel de nummers 2,3 en 4 onder de beroepsklassen in 1997/1998 betreft, zien we dat de aandelen in 2014/2015 bijna een op een vergelijkbaar zijn. 'ICT-beroepen' en 'Commerciële beroepen' zijn daarmee naast de 'Technische beroepen' nog steeds belangrijke beroepsklassen voor de afgestudeerde technici. Opvallende nieuwkomer is de beroepsklasse 'Creatieve en Taalkundige beroepen' waarin ondertussen zo'n 6% van de afgestudeerde HBO Technici werkzaam is. Dit is in lijn met onze eerdere bevinding dat deze beroepsklasse ook bij de gediplomeerden van de mbo niveau 4 sector *Techniek* een belangrijke speler is geworden.

In het algemeen hebben deze relatief kleine verschuivingen tussen beroepsklassen geen gevolgen voor de vraag of men in het kerndomein van de opleiding werkzaam is of niet. Met uitzondering van de werkzame afgestudeerden in de beroepsklasse 'Commerciële beroepen', melden namelijk minimaal 2 op de 3 respondenten dat ze een goede aansluiting wat niveau en richting betreft kennen. Onder de werkzame afgestudeerden in de beroepsklasse 'Commerciële beroepen' is dit weliswaar lager maar nog steeds net iets meer dan de helft. De conclusie getrokken voor mbo Techniek, namelijk dat technische opleidingen een relatief breed spectrum aan beroepen kennen, geldt dan ook voor de opleidingen op hbo niveau.

2.5.4 HBO Zorg en HBO Onderwijs

Dat de spreiding over de beroepen van de afgestudeerden van de sectoren Zorg en Onderwijs uitermate stabiel is gebleven, is al eerder in dit hoofdstuk aan de orde geweest. Dit is ook zichtbaar als we naar de verdeling over de beroepsklassen kijken in welke de afgestudeerden van deze twee sectoren werkzaam zijn. Over alle jaren heen zien we dat zo'n 88% van de afgestudeerden van een HBO zorgopleiding in de beroepsklasse 'Zorg en Welzijn beroepen' werkzaam is. Bij de afgestudeerden van de HBO sector Onderwijs is

het overgrote deel in de beroepsklasse *'Pedagogische beroepen'* te vinden. Niet verrassend zijn dat ook de beroepsklassen waarin de overgrote meerderheid van de werkzame afgestudeerden een goede aansluiting qua niveau en qua richting kennen. Uitwijken naar een andere beroepsklasse heeft in de regel als gevolg dat men qua aansluiting met de gevolgde opleiding tamelijk sterk achteruit gaat. Ook als we naar de onderliggende beroepsgroepen kijken, zien we in de top weinig veranderingen. Onder de afgestudeerden van de sector *Zorg* is de beroepsgroep *'Fysiotherapeut'* met een aandeel van zo'n 40% de belangrijkste afnemer, gevolgd door *'(gespecialiseerde) Verpleegkundige'* met zo'n 30%. Onder de afgestudeerden van de sector *Onderwijs* is met minimaal 50% de beroepsgroep *'Leerkrachten Basisonderwijs'* niet verrassend nummer 1. Wat hier wel opvalt, is dat er een verschuiving heeft plaatsgevonden tussen de beroepsgroep *'Leerkrachten Basisonderwijs'* en de beroepsgroep *'Docenten algemene vakken secundair onderwijs'* tussen 2007/2008 en 2014/2015. Het aandeel in de eerste beroepsgroep is met zo'n 10%-punt gedaald ten koste van het aandeel in de tweede beroepsgroep.

2.5.5 HBO Gedrag en Maatschappij

Vergelijkbaar met de sectoren *Zorg* en *Onderwijs* kennen de afgestudeerden van de sector *Gedrag en Maatschappij* wat de spreiding betreft een relatief stabiele arbeidsmarkt. Opvallend bij deze opleidingssector is dat het aandeel dat een verticale mismatch ervaart een significant negatieve invloed heeft op de Gini-Hirschman Index. Dit wil zeggen dat wanneer het aandeel dat een verticale mismatch ervaart hoger is, de uitwaaiing over beroepsgroepen kleiner is. Ook komt naar voren dat wanneer het aandeel dat een horizontale mismatch ervaart hoger is, de uitwaaiing over beroepsgroepen groter is.

TABEL 2.15 Gedrag en Maatschappij (%)

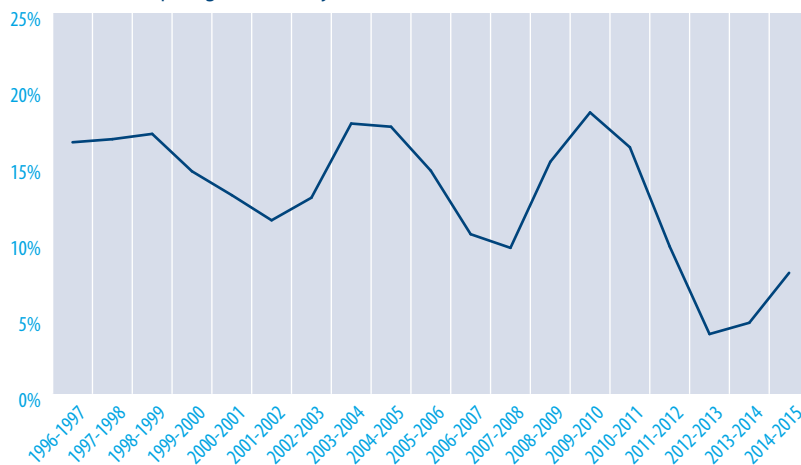
	1997/1998	2007/2008	2014/2015
Pedagogische beroepen	18,3	14,5	14,8
Bedrijfseconomische en administratieve beroepen	14,0	11,6	11,8
Zorg en Welzijn beroepen	57,2	67,3	57,5

Bron: HBO-Monitor 1996-2015

Kijken we naar beroepsklassen, dan zien we dat in tegenstelling tot de sectoren *Zorg* en *Onderwijs* niet alleen 1 bepaalde beroepsklasse als hoofdafnemer dient maar dat een drietal beroepsklassen een belangrijke rol kennen. Met meer dan de helft van de werkzame gediplomeerden is daarbij de beroepsklasse *'Zorg en Welzijn beroepen'* de belangrijkste afnemer. Daarnaast zien we echter dat ook de beroepsgroep *'Pedagogische beroepen'* een stabiele en relevante factor is en dat dit ook geldt voor de beroepsgroep *'Bedrijfseconomische en administratieve beroepen'*. Kijken we naar de onderliggende beroepsgroepen, dan zien we dat, vergelijkbaar met onze bevindingen voor het mbo, de beroepsgroep *'Leidsters kinderopvang en onderwijsassistenten'* qua aandeel een duidelijk kleinere rol in 2014/2015 speelt. Was in 1997/1998 nog zo'n 18% van de afgestudeerden werkzaam in deze beroepsgroep, in 2014/2015 is dit nog 9%. Een nadere blik op de veranderingen in de afgelopen 20 jaar (zie Figuur 2.8) laat zien dat in de periode 1996 tot 2010

het aandeel fluctueerde tussen de 10% en 20% waarbij in economisch mindere jaren een hoger aandeel in deze beroepsklas werkzaam was. In de periode 2010- 2013 zien we echter een tegenstellige ontwikkeling. In deze conjunctureel zwakke jaren daalt het aandeel dat in deze beroepsklasse werk vindt van bijna 20% naar minder dan 5%. Dit lijkt gepaard te gaan met de bezuinigingen in de kinderopvang zoals eerder al besproken. In de meest recente jaren lijkt zich de situatie weer licht te herstellen.

FIGUUR 2.9 Aandeel afgestudeerden Gedrag en Maatschappij werkzaam in beroepsgroep 'Leidsters kinderopvang en onderwijsassistenten'



Bron: HBO-Monitor 1996-2015

Analysen we het aandeel werkzame afgestudeerden dat aangeeft in het kerndomein werkzaam te zijn, vinden we een nogal verontrustend beeld voor deze groep afgestudeerden. In 2014/2015 geeft namelijk slechts zo'n 42% van de gediplomeerden die in de drie in Tabel 2.15 onderscheiden beroepsklassen werkzaam zijn aan een goede aansluiting zowel qua niveau als qua richting te kennen. Het aandeel is weliswaar het hoogst in de beroepsklasse 'Zorg en Welzijn beroepen', maar met 52% nog steeds aan de lage kant. Ook hier geldt, zoals eerder bij andere sectoren vastgesteld, dat het vooral om een verticale mismatch gaat en minder om een horizontale mismatch. Daarnaast spelen zeker in de periode 2014/2015 de nog steeds relatief moeilijke economische omstandigheden een rol. In de jaren 2007/2008 ('hoogconjunctuur jaren') gaf namelijk nog zo'n 78% van de respondenten in deze beroepsklasse aan in het kerndomein werkzaam te zijn.

2.6 Samenvattend beeld

De arbeidsmarkt verandert in een rap tempo als gevolg van diverse trends op de arbeidsmarkt. Deze veranderingen op de arbeidsmarkt hebben hun weerslag op de aansluiting tussen opleiding en arbeidsmarkt voor mbo- en hbo-gediplomeerden. In dit hoofdstuk is een beeld gepresenteerd van mogelijke structurele veranderingen in de

aansluiting tussen onderwijs en beroepen. Dit hebben wij gedaan aan de hand van de Gini-Hirschman Index die informatie geeft over het aantal beroepsgroepen waarin afgestudeerden van een bepaalde opleidingssector terecht komen. De veranderingen in de Gini-Hirschman Index voor verschillende opleidingssectoren- en niveaus werden in kaart gebracht voor de periode 1996-2015. Bovendien werden de consequenties van de veranderingen onderzocht, met betrekking tot mismatches tussen opleiding en beroep. In deze afsluitende Paragraaf vatten we de belangrijkste bevindingen samen.

Sterke verschillen tussen sectoren en niveaus

Uit de analyses bleek dat zowel de hoogte als de mate van verandering van de Gini-Hirschman Index zeer sector en niveau specifiek is. Zo bleek het opleidingsniveau mbo niveau 4 een niveau te zijn waarvan de afgestudeerden in een relatief groot aantal beroepsgroepen terecht komt. De Gini-Hirschman index bleek significant lager voor mbo niveau 2 en mbo niveau 3. Bovendien werd duidelijk dat de Gini-Hirschman Index hoger is voor de mbo-opleidingssectoren Economie en Techniek dan voor Groen en Zorg & Welzijn.

Binnen het hbo zien we dat vooral de sectoren Landbouw en Economie een grote spreiding van afgestudeerden over verschillende beroepsgroepen kennen.

Structurele veranderingen van grotere invloed dan conjuncturele veranderingen

In het algemeen vinden we dat in de afgelopen 20 jaren een toename in het aantal beroepen heeft plaatsgevonden waarin de gediplomeerden van het mbo en de afgestudeerden van het hbo terecht zijn gekomen. In beide opleidingstypes wordt dit vooral door een structurele stijging in het aantal beroepsgroepen waarin de jongeren met een diploma van een economische opleiding terecht komen verklaard. Bij de gediplomeerden van het mbo, en dan vooral op hogere niveaus, zien we daarnaast dat de spreiding over beroepsgroepen echter ook toeneemt voor de sectoren *Techniek* (niveau 3 en 4) en *Zorg & Welzijn* (niveau 4)

Conjuncturele veranderingen zijn minder eenduidig vast te stellen. Daarnaast geldt dat eventuele veranderingen van de spreiding over beroepsgroepen in economisch moeilijke periodes in vergelijking tot de structurele veranderingen relatief marginaal zijn. In economisch moeilijke periodes worden jongeren weliswaar eerder gedwongen werk ook buiten hun directe opleidingsdomein te zoeken, maar het lijkt erop, gegeven dat de economisch moeilijke jaren in de onderzochte periode eerder van algemene aard waren dan specifiek voor een opleidingssector golden, dat deze uitwijkmogelijkheden beperkt zijn.

Gevolgen van toenemende spreiding voor mismatch in aansluiting sterk opleidingsafhankelijk

De bevindingen laten zien dat de gevolgen van de veranderingen voor de match tussen gevolgde opleiding en gevonden werk sterk opleiding specifiek zijn.

De toenemende spreiding over beroepen van jongeren uit de sector Economie leidt vaak tot het accepteren van een beroep buiten het kerndomein wat in de regel een matigere aansluiting met de gevolgde opleiding biedt. Dit lijkt dan ook te duiden of een toenemende onbalans tussen vraag en aanbod. Het aantal gediplomeerden is te groot voor het aantal beschikbare banen die direct aansluiten op de opleidingen. Dit is in contrast tot de situatie die we, zeker wat het mbo betreft, bij de gediplomeerden uit de sector Techniek zien. Ondanks dat we ook hier in het algemeen een toenemende spreiding zien over beroepen, en een sterke daling in het aandeel dat in de *Technische beroepen* terecht komt, leidt dit niet tot een slechtere aansluiting. Technische opleidingen bieden hun gediplomeerden een relatief goede aansluiting met verschillende beroepsgroepen en niet alleen met de beroepsgroep *Technische beroepen*. Terwijl bij de economische opleidingen daarmee een "Push effect" de hoofdrol kan spelen, zien we bij de technische opleidingen een "Pull effect". Aan Technisch gediplomeerden, zeker op de hogere mbo niveaus, wordt van verschillende kanten getrokken. Dit kan inderdaad tot een onbalans in de vraag vanuit technische bedrijven en het aanbod vanuit de technische opleidingen leiden.

TABEL A2.1 Overzicht indeling beroepsklassen naar BRC 2014

	Beroepsklasse
01	Pedagogische beroepen
02	Creatieve en taalkundige beroepen
03	Commerciële beroepen
04	Bedrijfseconomische en administratieve beroepen
05	Managers
06	Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen
07	Technische beroepen
08	ICT beroepen
09	Agrarische beroepen
10	Zorg en welzijn beroepen
11	Dienstverlenende beroepen
12	Transport en logistiek beroepen
13	Overig

Bron: BRC 2014

*MBO economie***TABEL A2.2** MBO niveau 2 (%)

Beroepsklasse	1997/1998	2007/2008	2014/2015
1 Pedagogische beroepen	0,0	0,8	1,2
2 Creatieve en Taalkundige beroepen	1,0	0,3	0,1
3 Commerciële beroepen	18,5	15,7	24,6
4 Bedrijfseconomische en administratieve beroepen	26,4	18,8	8,8
5 Managers	1,9	1,0	0,1
6 Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	1,8	26,9	16,4
7 Technische beroepen	13,2	9,6	12,0
8 ICT beroepen	0,0	1,2	0,7
9 Agrarische beroepen	1,0	0,3	0,3
10 Zorg en Welzijn beroepen	0,7	0,7	0,5
11 Dienstverlenende beroepen	31,8	17,7	22,3
12 Transport en logistiek beroepen	3,7	6,9	13,1
13 Overig	0,0		

Bron: BVE-Monitor 1996-2015

TABEL A2.3 MBO niveau 3 (%)

Beroepsklasse	1997/1998	2007/2008	2014/2015
1 Pedagogische beroepen	0,0	1,0	1,2
2 Creatieve en Taalkundige beroepen	0,0	1,3	1,6
3 Commerciële beroepen	24,8	22,9	28,3
4 Bedrijseconomische en administratieve beroepen	69,7	44,0	19,3
5 Managers	1,3	0,6	0,9
6 Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	0,6	3,6	16,0
7 Technische beroepen	0,8	4,6	7,5
8 ICT beroepen	0,9	14,7	4,0
9 Agrarische beroepen	0,5	0,0	0,9
10 Zorg en Welzijn beroepen	1,4	1,7	0,8
11 Dienstverlenende beroepen	0,0	2,7	11,5
12 Transport en logistiek beroepen	0,0	2,9	8,1
13 Overig	0,0	0,0	0,0

Bron: BVE-Monitor 1996-2015

TABEL A2.4 MBO niveau 4 (%)

Beroepsklasse	1997/1998	2007/2008	2014/2015
1 Pedagogische beroepen	0,1	0,7	1,1
2 Creatieve en Taalkundige beroepen	0,3	0,3	0,8
3 Commerciële beroepen	12,1	24,2	24,1
4 Bedrijseconomische en administratieve beroepen	65,0	45,3	35,7
5 Managers	2,8	3,8	3,1
6 Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	3,9	3,6	0,6
7 Technische beroepen	1,6	3,7	5,0
8 ICT beroepen	2,2	6,9	7,8
9 Agrarische beroepen	0,5	0,4	0,7
10 Zorg en Welzijn beroepen	1,3	2,6	1,1
11 Dienstverlenende beroepen	8,0	6,8	15,0
12 Transport en logistiek beroepen	2,1	1,8	4,8
13 Overig	0,2	0,0	0,1

Bron: BVE-Monitor 1996-2015

TABEL A2.5 MBO niveau 2 (%)

Beroepsklasse	1997/1998	2007/2008	2014/2015
1 Pedagogische beroepen	0,0	0,0	0,7
2 Creatieve en Taalkundige beroepen	0,0	0,0	0,0
3 Commerciële beroepen	26,9	22,2	20,7
4 Bedrijseconomische en administratieve beroepen	4,2	1,9	3,0
5 Managers	0,0	0,0	0,0
6 Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	0,0	4,5	0,5
7 Technische beroepen	11	18,1	6,2
8 ICT beroepen	0,0	0,0	0,0
9 Agrarische beroepen	35,1	25,4	34,4
10 Zorg en Welzijn beroepen	0,0	3,1	0,0
11 Dienstverlenende beroepen	3,6	16,6	10,8
12 Transport en logistiek beroepen	19,1	8,2	23,7
13 Overig	0,0	0,0	0,0

Bron: BVE-Monitor 1996-2015

TABEL A2.6 MBO niveau 3 (%)

Beroepsklasse	1997/1998	2007/2008	2014/2015
1 Pedagogische beroepen	1,3	0,0	0,9
2 Creatieve en Taalkundige beroepen	0,0	0,0	0,4
3 Commerciële beroepen	13,9	11,3	21,1
4 Bedrijseconomische en administratieve beroepen	2,6	3,6	4,0
5 Managers	0,3	0,0	0,0
6 Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	1,4	0,0	0,3
7 Technische beroepen	15,8	15,3	9,1
8 ICT beroepen	0,0	0,0	0,4
9 Agrarische beroepen	41,9	36,2	32,0
10 Zorg en Welzijn beroepen	0,1	3,1	6,8
11 Dienstverlenende beroepen	6,4	16,0	14,0
12 Transport en logistiek beroepen	16,2	14,5	11,1
13 Overig	0,0	0,0	0,0

Bron: BVE-Monitor 1996-2015

TABEL A2.7 MBO niveau 4 (%)

Beroepsklasse	1997/1998	2007/2008	2014/2015
1 Pedagogische beroepen	0,5	1,8	2,8
2 Creatieve en Taalkundige beroepen	0,0	0,0	0,9
3 Commerciële beroepen	24,8	19,3	17,7
4 Bedrijfs-economische en administratieve beroepen	27,1	6,5	6,5
5 Managers	0,2	0	0,2
6 Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	1,8	1,2	0,8
7 Technische beroepen	11,4	15,8	7,9
8 ICT beroepen	0,3	0	0
9 Agrarische beroepen	23,1	26,0	23,4
10 Zorg en Welzijn beroepen	3,4	4,2	18,0
11 Dienstverlenende beroepen	3,9	20,4	18,0
12 Transport en logistiek beroepen	3,6	4,9	3,8
13 Overig	0,0	0	0,0

Bron: BVE-Monitor 1996-2015

*MBO techniek***TABEL A2.8** MBO niveau 2 (%)

Beroepsklasse	1997/1998	2007/2008	2014/2015
1 Pedagogische beroepen	0,0	0,0	0,2
2 Creatieve en Taalkundige beroepen	0,0	2,2	3,5
3 Commerciële beroepen	1,1	2,2	5,3
4 Bedrijfs-economische en administratieve beroepen	0,1	2,8	5,8
5 Managers	0,0	0,7	0,0
6 Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	2,5	3,6	1,4
7 Technische beroepen	89,6	69,3	67,0
8 ICT beroepen	0,0	0,0	0,1
9 Agrarische beroepen	0,0	1,0	1,4
10 Zorg en Welzijn beroepen	0,1	1,1	0,8
11 Dienstverlenende beroepen	0,2	4,0	3,5
12 Transport en logistiek beroepen	6,4	13,1	10,9
13 Overig	0,0	0,0	0,0

Bron: BVE-Monitor 1996-2015

TABEL A2.9 MBO niveau 3 (%)

Beroepsklasse	1997/1998	2007/2008	2014/2015
1 Pedagogische beroepen	1,2	1,1	0,0
2 Creatieve en Taalkundige beroepen	0,0	3,6	7,4
3 Commerciële beroepen	0,0	2,2	6,1
4 Bedrijfs-economische en administratieve beroepen	6,0	3,7	4,4
5 Managers	0,0	1,4	1,7
6 Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	0,0	1,1	4,8
7 Technische beroepen	68,6	38,4	46,2
8 ICT beroepen	0,0	5,8	5,8
9 Agrarische beroepen	1,2	3,3	0,8
10 Zorg en Welzijn beroepen	15,3	1,1	0,6
11 Dienstverlenende beroepen	4,0	3,1	2,1
12 Transport en logistiek beroepen	3,7	35,2	20,0
13 Overig	0,0	0,0	0,0

Bron: BVE-Monitor 1996-2015

TABEL A2.10 MBO niveau 4 (%)

Beroepsklasse	1997/1998	2007/2008	2014/2015
1 Pedagogische beroepen	0,2	0,7	0,9
2 Creatieve en Taalkundige beroepen	3,9	8,6	10,0
3 Commerciële beroepen	4,8	6,1	9,9
4 Bedrijfs-economische en administratieve beroepen	7,2	13,8	15,6
5 Managers	0,9	1,5	0,1
6 Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	1,7	1,8	1,7
7 Technische beroepen	73,2	50,6	36,6
8 ICT beroepen	0,9	4,3	4,1
9 Agrarische beroepen	0,3	0,5	1,1
10 Zorg en Welzijn beroepen	3,9	2,9	2,1
11 Dienstverlenende beroepen	1,1	1,6	9,1
12 Transport en logistiek beroepen	1,9	7,5	8,8
13 Overig	0,0	0,0	0,0

Bron: BVE-Monitor 1996-2015

MBO Zorg & Welzijn

TABEL A2.11 MBO niveau 2 (%)

Beroepsklasse	1997/1998	2007/2008	2014/2015
1 Pedagogische beroepen	16,3	27,6	4,6
2 Creatieve en Taalkundige beroepen	0,5	0	0,0
3 Commerciële beroepen	16,0	13,1	22,9
4 Bedrijfs-economische en administratieve beroepen	2,6	4,1	1,3
5 Managers	0,0	0,0	0
6 Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	1,4	3,4	0,2
7 Technische beroepen	10,3	3,8	2,1
8 ICT beroepen	0,0	0,1	0,0
9 Agrarische beroepen	0,8	1,5	0,1
10 Zorg en Welzijn beroepen	28,0	21,6	36,2
11 Dienstverlenende beroepen	22,0	21,0	29,4
12 Transport en logistiek beroepen	2,0	3,6	1,7
13 Overig	0,0	0,0	1,4

Bron: BVE-Monitor 1996-2015

TABEL A2.12 MBO niveau 3 (%)

Beroepsklasse	1997/1998	2007/2008	2014/2015
1 Pedagogische beroepen	27,7	51,0	23,7
2 Creatieve en Taalkundige beroepen	0,0	0,0	0,0
3 Commerciële beroepen	11,4	6,5	9,7
4 Bedrijfs-economische en administratieve beroepen	4,0	2,7	2,4
5 Managers	0,2	0,2	0,4
6 Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	0,1	0,8	0,4
7 Technische beroepen	1,7	0,5	1,7
8 ICT beroepen	0,0	0,0	0,1
9 Agrarische beroepen	0,0	0,3	0,4
10 Zorg en Welzijn beroepen	34,5	27,6	43,4
11 Dienstverlenende beroepen	19,6	9,5	15,3
12 Transport en logistiek beroepen	0,7	0,8	2,4
13 Overig	0,0	0,1	0,0

Bron: BVE-Monitor 1996-2015

TABEL A2.13 MBO niveau 4 (%)

Beroepsklasse	1997/1998	2007/2008	2014/2015
1 Pedagogische beroepen	42,5	33,4	18,4
2 Creatieve en Taalkundige beroepen	0,1	0,2	0,2
3 Commerciële beroepen	5,1	3,9	11,8
4 Bedrijseconomische en administratieve beroepen	5,0	2,4	4,5
5 Managers	0,0	0,6	0,4
6 Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	1,2	1,5	1,8
7 Technische beroepen	2,4	1,3	1,2
8 ICT beroepen	0,0	0,1	0,0
9 Agrarische beroepen	0,5	0,1	0,2
10 Zorg en Welzijn beroepen	40,1	54,3	52,4
11 Dienstverlenende beroepen	1,9	1,7	7,5
12 Transport en logistiek beroepen	1,2	0,4	1,7
13 Overig	0,0	0,0	0,0

Bron: BVE-Monitor 1996-2015

*HBO Economie***TABEL A2.14** HBO Economie: beroepsklassen (%)

Beroepsklasse	1997/1998	2007/2008	2014/2015
1 Pedagogische beroepen	0,5	1,5	1,7
2 Creatieve en Taalkundige beroepen	3,5	3,2	3,2
3 Commerciële beroepen	14,6	17,7	25,6
4 Bedrijseconomische en administratieve beroepen	59,2	53,9	50,4
5 Managers	9,5	10,3	2,9
6 Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	1,8	2,1	2,8
7 Technische beroepen	0,9	1,0	1,3
8 ICT beroepen	8,0	6,5	4,5
9 Agrarische beroepen	0,1	0,2	0,1
10 Zorg en Welzijn beroepen	1,0	1,9	2,6
11 Dienstverlenende beroepen	0,6	1,1	3,6
12 Transport en logistiek beroepen	0,1	0,2	0,6
13 Overig	0,0	0,4	0,7

Bron: HBO-Monitor 1996-2015

HBO landbouw

TABEL A2.15 HBO Landbouw: beroepsklassen (%)

Beroepsklasse	1997/1998	2007/2008	2014/2015
1 Pedagogische beroepen	2,9	6,2	8,0
2 Creatieve en Taalkundige beroepen	0,6	0,9	0,9
3 Commerciële beroepen	11,4	11,4	13,4
4 Bedrijfs-economische en administratieve beroepen	25,8	28,5	20,6
5 Managers	6,4	6,7	1,9
6 Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	0,9	0,7	1,7
7 Technische beroepen	31,9	23,0	29,5
8 ICT beroepen	4,4	1,7	1,1
9 Agrarische beroepen	11,4	13,1	11,6
10 Zorg en Welzijn beroepen	2,9	4,3	4,9
11 Dienstverlenende beroepen	0,5	2,1	4,8
12 Transport en logistiek beroepen	0,8	1,2	1,5
13 Overig	0,0	0,0	0,1

Bron: HBO-Monitor 1996-2015

HBO Techniek

TABEL A2.16 HBO Techniek: beroepsklassen (%)

Beroepsklasse	1997/1998	2007/2008	2014/2015
1 Pedagogische beroepen	0,6	0,9	1,4
2 Creatieve en Taalkundige beroepen	0,3	2,9	6,4
3 Commerciële beroepen	4,6	2,6	5,5
4 Bedrijfs-economische en administratieve beroepen	12,6	12,0	16,8
5 Managers	4,9	4,3	1,4
6 Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	0,8	0,5	1,0
7 Technische beroepen	44,0	42,0	34,3
8 ICT beroepen	26,8	29,6	24,2
9 Agrarische beroepen	0,0	0,1	0,2
10 Zorg en Welzijn beroepen	4,2	4,1	4,7
11 Dienstverlenende beroepen	0,1	0,1	0,9
12 Transport en logistiek beroepen	1,2	1,0	2,8
13 Overig	0,0	0,0	0,3

Bron: HBO-Monitor 1996-2015

HBO Gezondheidszorg

TABEL A2.17 HBO Gezondheidszorg: beroepsklassen (%)

Beroepsklasse	1997/1998	2007/2008	2014/2015
1 Pedagogische beroepen	4,4	2,2	2,1
2 Creatieve en Taalkundige beroepen	0,1	0,0	0,0
3 Commerciële beroepen	1,6	1,3	1,8
4 Bedrijfs-economische en administratieve beroepen	3,5	4,5	3,5
5 Managers	0,6	2,0	0,5
6 Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	0,1	0,5	1,0
7 Technische beroepen	0,4	0,8	0,9
8 ICT beroepen	0,2	0,3	0,2
9 Agrarische beroepen	0,2	0	0,0
10 Zorg en Welzijn beroepen	88,2	88,3	87,7
11 Dienstverlenende beroepen	0,4	0,1	1,8
12 Transport en logistiek beroepen	0,3	0	0,3
13 Overig	0,0	0,0	0,0

Bron: HBO-Monitor 1996-2015

HBO onderwijs

TABEL A2.18 HBO Onderwijs: beroepsklassen (%)

Beroepsklasse	1997/1998	2007/2008	2014/2015
1 Pedagogische beroepen	18,3	14,5	14,8
2 Creatieve en Taalkundige beroepen	1,4	0,6	0,5
3 Commerciële beroepen	4,0	2,4	5,2
4 Bedrijfs-economische en administratieve beroepen	14,0	11,6	11,8
5 Managers	1,5	1,0	0,9
6 Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	0,9	1,3	4,4
7 Technische beroepen	0,6	0,2	0,5
8 ICT beroepen	0,9	0,3	0,5
9 Agrarische beroepen	0,0	0,0	0,1
10 Zorg en Welzijn beroepen	57,2	67,3	57,5
11 Dienstverlenende beroepen	1,1	0,5	3,3
12 Transport en logistiek beroepen	0,1	0,1	0,4
13 Overig	0,0	0,1	0,2

Bron: HBO-Monitor 1996-2015

HBO Gedrag en Maatschappij

TABEL A2.19 HBO Gedrag en Maatschappij: beroepsklassen (%)

Beroepsklasse	1997/1998	2007/2008	2014/2015
1 Pedagogische beroepen	79,7	90,9	89,5
2 Creatieve en Taalkundige beroepen	1,4	0,4	0,3
3 Commerciële beroepen	3,8	1,5	2,4
4 Bedrijfs-economische en administratieve beroepen	8,2	2,7	3,1
5 Managers	0,8	0,6	0,3
6 Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	0,3	0,3	0,2
7 Technische beroepen	1,2	0,7	0,4
8 ICT beroepen	2,3	0,1	0,2
9 Agrarische beroepen	0,0	0,0	0,1
10 Zorg en Welzijn beroepen	1,4	2,1	1,9
11 Dienstverlenende beroepen	0,7	0,3	1,3
12 Transport en logistiek beroepen	0,2	0,3	0,3
13 Overig	0,0	0,1	0,0

Bron: HBO-Monitor 1996-2015

3 COMPETENTIEGERICHTE KWALIFICATIES IN HET MBO: EFFECTEN OP COMPETENTIES, DE VERVOLGSTUDIE EN DE ARBEIDSMARKT

Het voorbereiden van jongeren op vervolgonderwijs, de arbeidsmarkt en het levenslang-leren zijn centrale doelen in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Bedrijven verwachten meer dan alleen gediplomeerde mbo'ers met vakspecifieke competenties. Volgens Allen en van der Velden (2012) verandert het werkveld door de ICT revolutie die, op zijn beurt, veranderingen brengt aan de vraagzijde van de arbeidsmarkt, zoals globalisering, flexibilisering en polarisatie van de beroepsstructuur. De vereiste competenties in het onderwijssysteem veranderen met deze trends mee en hebben een sterke invloed op datgene waar het onderwijssysteem jongeren in moet voorzien.

Traditionele leeromgevingen waarin leerlingen passief kennis ontvangen zijn meer en meer ingeruild voor activerende leeromgevingen, die de leerlingen in het midden van het leerproces plaatsen. De eerstgenoemde leeromgeving wordt niet langer gezien als toereikend om leerlingen op te leiden in het brede scala van vakspecifieke en generieke competenties die nodig zijn om te starten op de arbeidsmarkt en om mee te komen in een altijd veranderende arbeidsmarkt. Waar in het hoger beroepsonderwijs (hbo) de activerende leeromgeving geïntroduceerd werd in de jaren negentig, kwamen het competentie-concept en de discussie over de leeromgeving in het mbo pas op aan het begin van deze eeuw.

Sinds 2012 zijn competentiegerichte kwalificaties (CGO) definitief de inhoudelijke standaard voor het mbo³¹. Vanaf 1 augustus 2016 is daarbij een herziene kwalificatiestructuur van start gegaan. Acht jaar daarvoor, in 2004, zijn competentiegerichte kwalificaties gefaseerd ingevoerd, waardoor competentiegerichte kwalificaties en traditionele kwalificaties (de zogenaamde kwalificatie-eindtermen) beide aangeboden werden. Het doel van deze verandering van leeromgeving is om jongeren effectiever competenties te laten verwerven die nodig zijn om een toekomstige arbeidsmarktcarrière te starten.

Voor opleidingen die gebruik maken van competentiegerichte kwalificaties staan de competenties die verkregen moeten worden, beschreven in een zogenaamd "kwalificatiedossier". Een competentie wordt omschreven als een combinatie van kennis, vaardigheden en gedrag die nodig zijn op de werkplek. Bijvoorbeeld, competentiegerichte

³¹ Wet educatie en beroepsonderwijs, artikel 7.2.4 Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, jaargang 2011, nr. 560

kwalificaties veronderstellen dat een startende professional vaardigheden als plannen en samenwerken heeft geleerd.

Onderzoek (Huisman, 2010; van der Meijden, Westerhuis, Huisman, Neuvel en Groeneberg, 2009; van der Meijden, van den Berg en Román, 2013) suggereert dat opleidingen en mbo-scholen variëren op verschillende kenmerken van competentiegerichte kwalificaties, zoals *flexibiliteit, de nadruk op zelfstandigheid van de leerlingen, oriëntatie op en samenwerking met de beroepspraktijk, oriëntatie op studieroutes na het mbo, oriëntatie op algemene vaardigheden, oriëntatie op (technische) expertise, oriëntatie op sociale vaardigheden en attitudes.*

In dit hoofdstuk bespreken we in hoeverre deze veranderingen in het mbo tot een betere aansluiting met het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt hebben geleid en welke invloed de veranderingen op de competenties van de gediplomeerde mbo'ers hebben gehad. We doen dit door een tweetal unieke datasets te analyseren, namelijk de BVE-Monitor van het ROA (zie Hoofdstuk 1 voor meer resultaten op basis van de BVE-Monitor) en de CGO-Monitor uitgevoerd door het ECBO. De BVE-monitor voorziet, onder andere, in gedetailleerde informatie over een breed palet aan competenties verkregen in het onderwijs, informatie over ofwel de toetreding tot de arbeidsmarkt ofwel tot een vervolgopleiding. De CGO-Monitor voorziet in gedetailleerde informatie over de wijze waarop mbo scholen competentiegerichte kwalificaties vorm hebben gegeven. Immers, 'de' competentiegerichte kwalificatie bestaat niet en de dossiers beschrijven niet *hoe* de mbo-school, of de opleiding binnen een mbo-school, aan deze vernieuwingen vorm dient te geven.

Door het analyseren van deze twee unieke datasets, kunnen we op verschillende wijzen aan bestaande onderzoeken bijdragen. Allereerst dragen we bij aan onderzoek door competenties van mbo-scholieren, zowel vakspecifieke als generieke competenties, te relateren aan verschillen in leeromgevingen. Ten tweede analyseren we in hoeverre de gediplomeerden van het mbo een succesvolle overgang maken naar een vervolgopleiding³² of de arbeidsmarkt. We doen dit in twee stappen. In eerste instantie analyseren we algemene effecten van de vernieuwing. In tweede instantie analyseren we in hoeverre verschillen in de vormgeving van de leeromgeving tussen mbo-scholen en mbo-opleiding effecten kennen op de opgedane competenties van jongeren.

Het hoofdstuk is als volgt opgezet. In paragraaf 2 bespreken we literatuur over competentiegericht onderwijs, over de relatie tussen leeromgeving en competenties van scholieren, en over de transitie naar een vervolgopleiding of naar de arbeidsmarkt. In paragraaf 3 wordt de data besproken evenals de operationalisering van de meetinstrumenten. In paragraaf 4 en 5 bespreken we de empirische aanpak en de resultaten. Paragraaf 6 bevat conclusies en een discussie van de resultaten.

³² In de afgelopen jaren heeft ongeveer 50% van de mbo-scholieren gekozen voor een vervolgopleiding, zowel binnen het mbo als, in het geval van een mbo-niveau 4 opleiding, naar het hbo.

3.2 Theorie

3.2.1 Competenties³³: Trends op de arbeidsmarkt

Humburg en van der Velden (2013) voorzien in een grondige analyse van trends en gerelateerde relevante competenties voor jongeren die de arbeidsmarkt betreden.³⁴ Om te floreren in een door kennis gedreven samenleving dienen jongeren die de arbeidsmarkt betreden, uitgerust te zijn met een mix van competenties: *professionele expertise, flexibiliteit, innovatie en kennismanagement, mobilisatie van het menselijke potentieel, internationale oriëntatie en ondernemerschap*. Centraal staat daarbij professionele expertise: *specifieke vakkennis, de mogelijkheid om vakkennis in te zetten en een selectie generieke vaardigheden zoals analytisch denken, reflectiviteit en het zien van de eigen beperkingen*. Mbo-opleidingen draaien om het voorbereiden van jongeren op een bepaald beroep en dus is professionele expertise zonder twijfel de kerncompetentie die de leerlingen onder de knie moeten krijgen.

De rol en waarde die professionele expertise speelt tijdens de transitie van mbo naar de arbeidsmarkt kan enigszins verschillen tussen landen, omdat de institutionele toegangsregels voor geschoolde werknemers verschillen (zie e.g. Meng, 2006). In landen met een vakgerichte arbeidsmarkt (OLM), zoals Nederland en Duitsland, is de link tussen beroepscompetenties verkregen tijdens het onderwijs en de competenties die nodig zijn als starter op de arbeidsmarkt sterker dan in landen als het Verenigd Koninkrijk, met een interne arbeidsmarkt (ILM) (zie e.g. Eyraud, Marsden en Sylvestre, 1990 of Gangl, 2000). Professionele expertise is niet alleen relevant voor de gediplomeerden van het mbo die de arbeidsmarkt op komen, maar ook voor degene die in het onderwijs blijven. Onderzoek in Nederland (zie e.g. Meng en Sijbers, 2017) laat zien dat er een sterk verband is tussen het type vakspecifieke competenties aangeleerd tijdens de opleiding en die aangeleerd tijdens de vervolgopleiding: Vier op de vijf gediplomeerden van het mbo niveau 2 die een vervolgopleiding succesvol afronden doen dit binnen dezelfde mbo-domein als het domein waar ze het niveau 2 diploma hebben behaald. Mbo'ers zijn wat dat betreft nogal honkvast. Gediplomeerden die hun weg in het onderwijs vervolgen zijn daarmee vaak in staat om verder te bouwen op de vakspecifieke competenties die zij al hebben.

De arbeidsmarkt is in Nederland in de afgelopen tien jaar in rap tempo geflexibiliseerd (zie Chaklova, Goudswaard, Sanders & Smits, 2015). Momenteel heeft ongeveer 70 procent van de werkenden in de leeftijd van 15-25 jaar een flexibel contract.³⁵ Humburg

³³ Ondanks de pragmatische aanpak in de meeste (economische) literatuur, volgen wij Weinert (2001), Rychen en Salganik (2003) en Meng (2006) en maken onderscheid tussen de term competentie en de term vaardigheid. De term competentie zal worden gebruikt voor een groep van vaardigheden, refererend naar een enkel onderliggende dimensie welke daarmee de voorwaarde vormen om aan complexe en variërende taken binnen en buiten het werkveld te voldoen.

³⁴ Hoewel de review als doel heeft om afgestudeerden in het hoger onderwijs te analyseren zijn de trends die zijn gepresenteerd en de gerelateerde vaardigheden ook relevant voor gediplomeerden van het MBO.

³⁵ Chaklova et al. (2015) definieert een flexibel contract als bijvoorbeeld een tijdelijk contract (met of zonder de mogelijkheid om te verlengen), een o-urencontract of werknemers die via uitzend- of detachingsbureaus zijn aangesteld.

en van der Velden (2013) benoemen ook de toegenomen onzekerheid en flexibiliteit als een kerntrend in de arbeidsmarkt. Zij relateren die trend aan de vaardigheden die jongeren moeten verwerven in het onderwijs om aan de toenemende vraag naar flexibiliteit van werkgevers te voldoen. Deze vaardigheden bestaan uit het vermogen om snel nieuwe kennis op te doen, het vermogen om te gaan met veranderingen en onzekerheid en het vermogen om *employability* vaardigheden aan te leren. Deze vaardigheden verwijzen terug naar het werk van Sternberg (2003), maar ook naar dat van Bowden en Marton (1998): *“als je niet weet wat de toekomstige situatie zal zijn, leer dan leerlingen fundamentele vaardigheden die zij kunnen toepassen op elke situatie”*.

Over het algemeen worden generieke vaardigheden gezien als complementair aan en niet als substituut van vakspecifieke competenties. Allen en van der Velden (2012) citeren de Duitse psycholoog Weintert, die zei dat: *“in het laatste decennium de cognitieve wetenschap overtuigend heeft aangetoond dat contextafhankelijke vaardigheden en kennis een cruciale rol spelen in het oplossen van ingewikkelde taken. Over het algemeen kunnen competenties het gebrek aan inhoudelijke kennis niet adequaat compenseren.”* (Weinert, 2001, p. 53). Meng (2006) laat ook zien dat vakspecifieke competenties en generieke competenties beiden hun rollen hebben in de transitie naar de arbeidsmarkt en beiden moeten worden aangeleerd in het onderwijs. De leeromgeving en didactische methoden toegepast in het mbo dienen de leerlingen voor te bereiden op de transities na het diploma (vervolgonderwijs of arbeidsmarkt) en hen daarmee te voorzien van de competenties die nodig zijn om deze transities te maken. De invoering van competentiegerichte kwalificaties in het mbo heeft als intentie om deze symbiose te bereiken.

3.2.2 Competentiegericht Onderwijs

Eind jaren '90 hebben adviezen van de Sociaal Economische Raad (1997) en de Onderwijsraad (1998) geleid tot de ontwikkeling van een nieuw plan voor het mbo. De Adviescommissie Onderwijs Arbeidsmarkt kwam in 1999 met het advies 'Een wending naar kerncompetenties', waarin werd geadviseerd de kwalificatiestructuur in het mbo te baseren op kerncompetenties. Het idee was om algemene competenties (sociaal-communicatieve competenties, methodische of handelingscompetenties) te integreren in competenties van vakbekwaamheid. Dit heeft allereerst en met name consequenties voor de kwalificatiestructuur van het mbo. De leeruitkomsten (eindtermen) waar mbo-studenten aan moeten voldoen aan het einde van hun opleiding moesten worden geformuleerd door middel van competenties van brede vakbekwaamheid.

Volgens van den Berg en de Bruijn (2009) is de uitvoering van het competentiegericht onderwijs in te delen in drie categorieën: 'wat', 'hoe' en de 'opzettelijke effecten'. Het 'wat' staat centraal in het doel van het competentiegericht onderwijs om zowel professionele competenties als leven-lang-leren-competenties te ontwikkelen. Waar het eerstgenoemde doel in overeenstemming is met de eerdere bespreking van professionele expertise en vakspecifieke competenties in het bijzonder, is het laatstgenoemde doel sterk gerelateerd aan de onzekerheid en flexibiliteit die afgestudeerden van het mbo ondervinden op de arbeidsmarkt. De invoering van het competentiegerichte onderwijs

is in lijn met de bredere discussie over de effecten van activerende leeromgevingen op competenties van leerlingen. Veel onderzoek laat zien dat een goed ontworpen activerende leeromgeving waarin de leerling een actieve ontdekker is, die direct betrokken is in het leerproces (anders dan een leerling die passief wordt gevoed door een docent), een symbiotisch proces kan starten waarvan beide soorten competenties, het aanleren van vakspecifieke en het aanleren van generieke competenties, kunnen profiteren (zie e.g. Meng, 2006; Vaatstra en de Vries, 2007). De inhoud van de competenties (het 'wat') is vastgelegd in de kwalificatiedossiers. Een kwalificatiedossier van een opleiding beschrijft het inhoudelijke programma van eisen voor de betreffende opleiding, per kwalificatie en met de beschreven kwalificatie-eisen. De Kenniscentra Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (KBB's) kregen de opdracht om die nieuwe kwalificatiedossiers te ontwikkelen op basis van competenties. De vraag 'hoe' competentiegericht onderwijs wordt vormgegeven om te werken naar de doelen onder 'wat' kan alleen worden beantwoord in de specifieke context van de individuele opleiding. *Hoe* de opleidingen invulling geven aan deze kwalificatiedossiers, is dan ook aan henzelf.³⁶

De drie belangrijkste doelen die men voor ogen had met de invoering van competentiegerichte kwalificaties zijn geformuleerd in het rapport van de inspectie van het onderwijs in 2007: 'een betere aansluiting op de beroepspraktijk en een uitdagender opleiding voor deelnemers en daardoor het verminderen van de uitval'.

Aan de hand van deze doelen zijn vier kernelementen van competentiegerichte kwalificaties geformuleerd:

- de integratie van kennis, houdingen en vaardigheden (waarbij de drie aspecten even belangrijk zijn);
- handelingsgeoriënteerd (gericht op handelingsbekwaamheid in de praktijk van een beroep of beroepsdomein);
- individugericht (gericht op de authenticiteit van het individu);
- ontwikkelingsgericht (gericht op de (arbeids)loopbaan van deelnemers).

Vanaf 2004 zijn er onderwijsinstellingen die op experimentele basis competentiegerichte kwalificaties zijn gaan invoeren.

Kort na het begin van de invoering heeft de Inspectie van het Onderwijs een aantal onderzoeken uitgevoerd om de voortgang te beoordelen. Het eerste onderzoek vond plaats in 2007. Op dat moment was ongeveer een kwart van de opleidingen die in het mbo zitten (met bijna 124.000 deelnemers) volgens de nieuwe competentiegerichte kwalificatiestructuur vormgegeven.

De belangrijkste kritiek in dit rapport was dat er bij de opleidingen geen goede balans was tussen theorie en praktijk. In de opleidingen die het cgo hadden ingevoerd, zou te weinig diepgang zitten. Dit beeld werd beaamd door deelnemers, docenten en het

³⁶ Zie voor de competentietabellen: <https://www.s-bb.nl/>.

opleidingsmanagement van verschillende bezochte opleidingen. Bovendien waren er veel onduidelijkheden (voor sommige instellingen waren de dossiers te abstract, voor anderen juist te gedetailleerd) en was het studieprogramma vaak ongestructureerd: zo was bij slechts 1 op de 6 opleidingen een werkplan beschikbaar. Het derde kritiekpunt was dat de relatie tussen de mbo-opleidingen en externe partijen nog niet voldoende ontwikkeld was. Zo was de verbinding tussen het bedrijfsleven en de opleidingen nog niet sterk genoeg al was volgens alle opleidingen de arbeidsnabijheid wel groot. Ook had de invoering van competentiegerichte opleidingen nog niet geleid tot een sterkere samenwerking met de andere onderwijsinstellingen in de beroepskolom, namelijk met het vmbo en hbo in de regio.

Positieve effecten werden ook al waargenomen: De helft van de experimentele opleidingen constateerde een toegenomen motivatie van deelnemers en volgens 40 procent waren ook docenten aantoonbaar meer gemotiveerd. Bij een derde van de opleidingen was volgens de contactpersonen van de opleidingen het aantal voortijdig schoolverlaters verminderd.

In het Parlementair Onderzoek Onderwijsvernieuwingen dat de Commissie Parlementair Onderzoek Onderwijsvernieuwingen in 2008 liet uitvoeren in opdracht van de Tweede kamer werd ook kort ingegaan op de invoering van het competentiegericht onderwijs. De commissie waarschuwde voor het gevaar dat te veel nadruk op de competenties ten koste kan gaan van de inhoud van de opleidingen: 'Het nieuwe leren en de didactische vernieuwingen die het nieuwe leren de afgelopen decennia inluidden, lijken in de praktijk met zich mee te brengen dat het gewicht dat aan kennis wordt gegeven binnen het onderwijs afneemt. Het lijkt in toenemende mate belangrijker te worden dat je kunt leren, dan wat je leert'. [...] 'In de onderwijspraktijk, ook in het middelbaar en hoger beroepsonderwijs, zien we het risico dat in plaats van als aanvulling, werkvormen van het nieuwe leren gaan domineren, waardoor de noodzakelijke kennisbasis onvoldoende aandacht krijgt'.

De Inspectie van het Onderwijs liet een vervolgonderzoek uitvoeren in 2009. Op dat moment waren er 5.643 experimentele competentiegerichte opleidingen waarmee in totaal al bijna 60 procent van de deelnemers (295.000) in het mbo op een dergelijke opleiding zat. In vergelijking met de situatie in 2007 was een aantal verbeteringen opgetreden, terwijl op andere terreinen nog steeds vooruitgang geboekt moest worden. Zo geeft de inspectie in 2009 aan dat zowel het evenwicht tussen kennis, vaardigheden en houding in het aanbod, als de afwisseling in werkvormen is toegenomen. De kwalificatiedossiers lijken in 2009, door invoering van de werkprocessen, concreter en daarmee bruikbaar dan in 2007. Toch zijn er inhoudelijk ook nog enkele kritiekpunten: Deelnemers, bedrijven en soms ook docenten gaven aan dat er nog steeds behoefte was aan meer structuur in het programma, en dat bij hen nog steeds de vrees bestond dat de vernieuwing ten koste gaat van de diepgang en van algemene en theoretische bagage van de deelnemers. Bovendien vonden slechts weinig deelnemers de competentiegerichte opleiding moeilijk. Bijna 1 op de 3 deelnemers vond de opleiding juist

te makkelijk en te weinig uitdagend, en miste de diepgang in de theoretische vakken. Toch werd ook een toegenomen motivatie bij de deelnemers in dit vervolgonderzoek opnieuw geobserveerd. Helaas resulteerde dit in 2009 nog niet in een reductie van het aantal voortijdig schoolverlaters.

Een analyse van 69 casestudies van competentiegerichte opleidingen en de uitvoering daarvan, wees uit dat er een variatie in implementatiemethoden en -doelen is (Huisman, 2010). Casestudies varieerden in focus, sommige casestudies focusten op de uitvoering op het professionele niveau, terwijl anderen focusten op de algemene ontwikkeling van de leerlingen. Meer samenwerking met het bedrijfsleven en meer inspelen op individuele behoeften van deelnemers werd door zowel de contactpersonen als door de deelnemers, docenten en bedrijven ook als wenselijk gezien. Een nauwere samenwerking met leerbedrijven en het vmbo en hbo was in 2009 daarnaast nog steeds een verbeterpunt. In vergelijking met 2007 kunnen opleidingen volgens een hoger aandeel van contactpersonen nu echter wel vaker resultaten laten zien in termen van een toename van het aantal deelnemers dat doorstroomt naar het hbo (in 2007 gaven 8 procent van de contactpersonen dit aan en in 2009 was dit 19 procent) en tussen de verschillende niveaus in het mbo (in 2007 22 procent en 2009 31 procent).

In het studiejaar 2012-2013 werden de toenmalige kwalificatiedossiers definitief de inhoudelijke standaarden voor het mbo³⁷.

In een evaluatie van de implementatie van de beroepsgerichte kwalificatiestructuur constateren van der Meijden en Petit (2014) dat een groot deel van de kritiekpunten uit de tussentijdse rapporten tussen 2007 en 2009 inmiddels grotendeels opgelost was. Daar waar een deel van de respondenten aan de focusgroeps gesprekken in eerste instantie te veel nadruk ervoer op houdingsaspecten (met 2006/2007 als dieptepunt) ten koste van kennis en vaardigheden, wordt in dit onderzoek opgemerkt dat na 2010 de verhouding tussen kennis, vaardigheden en houding beter in evenwicht is gekomen. Ook waren docenten in 2011 beduidend positiever over de vakkennis van de studenten dan in 2009. Hun conclusie was dat al met al kan worden gesteld dat uit de data niet blijkt dat de houdingsaspecten een te zware betekenis hebben gekregen ten opzichte van kennis en vaardigheden. Over de mate van gedetailleerdheid van de kwalificatie-eisen in de kwalificatiedossiers werd geconstateerd dat over het algemeen sprake is van "een goede mix tussen gedetailleerdheid en globaal".

De conclusie van van der Meijden en Petit was dat 'los van enkele aandachts- en verbeterpunten' de situatie in positieve zin was veranderd en dat het onderwijs in samenwerking met het bedrijfsleven 'erin geslaagd is om een aardig goed evenwicht te vinden tussen kennis, vaardigheden en houding en tussen voldoende houvast en keuzevrijheid'.

³⁷ Wet educatie en beroepsonderwijs, artikel 7.2.4 Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, jaargang 2011, nr. 560

De vraag blijft echter wel of de invoering van de competentiegerichte kwalificaties binnen het mbo de moeite waard is gebleken.³⁸ Diverse onderzoeken (cgo-monitor meting 4 in 2009, meting 5 in 2013, tussenmeting in 2011) wijzen er namelijk stelselmatig op dat het onderscheid tussen opleidingen die werkten met kwalificatiedossiers en opleidingen die nog niet werkten met kwalificatiedossiers vrijwel geen verschillen lieten zien voor wat betreft gewenste en ongewenste uitkomsten. Echter, in alle onderzoeken hiervoor aangehaald is slechts gebruik gemaakt van observaties van contactpersonen, deelnemers, docenten en cetera, maar niet van daadwerkelijke gegevens over hoe de deelnemers aan competentiegerichte opleidingen presteren na afloop van hun opleiding (zowel op de arbeidsmarkt als in vervolgstudies) ten opzichte van reguliere mbo-studenten. Een dergelijk onderzoek en de resultaten worden in het vervolg van dit hoofdstuk gepresenteerd. We zullen de relatie tussen keuzes in competentiegerichte kwalificaties en de uitkomsten onderzoeken.

3.2.3 Transitie tussen mbo en arbeidsmarkt

We beperken dit onderzoek tot de transitie van mbo naar de arbeidsmarkt met een focus op een korte werkperiode van maximaal anderhalf jaar. Hoewel we sommige aspecten zullen moeten negeren, zoals de veroudering van competenties, de impact van arbeidsmarktuitval en de factoren die van invloed zijn op de lange termijn inzetbaarheid op de arbeidsmarkt, laat onder andere Meng (2006) zien dat deze focus de uitkomsten van onderwijs meer coherent kan meten. In de periode na het ontvangen van het diploma is de link tussen de competenties die geleerd zijn in het onderwijs en de competentie die nodig zijn op de arbeidsmarkt het sterkst. Vandaar dat het vinden van werk dat overeenkomt met de competenties waarin geïnvesteerd is tijdens het mbo-onderwijs cruciaal is in de transitie naar de arbeidsmarkt.

De overeenkomst tussen wat onderwijs biedt en wat werk vereist heeft dan ook veel aandacht gekregen in onderzoek in de laatste decennia. Het wordt over het algemeen op twee manieren gemeten. De eerste manier is het meten van niveau van de opleiding ten opzichte van het niveau dat nodig is voor het werk en wordt in de regel aangeduid als *verticale match*. De tweede manier is het meten van de studierichting van de opleiding ten opzichte van de studierichting die nodig is voor het werk en wordt *horizontale match* genoemd (zie e.g. Meng, 2006; Falcke, Meng en Nollen, 2016; Levels, van der Velden, di Stasio, 2014; Green, 2013; Quintini, 2011; Verbruggen, van Emmerik, van Gils, Meng en de Grip, 2015).

De mismatch langs een of beide lijnen kan leiden tot kostbare aanpassingen in de vorm van extra training om te compenseren voor vaardigheidstekortkomingen, voornamelijk aan het begin van de arbeidsloopbaan (zie e.g. Barron, Black en Loewenstein, 1989; van Smoorenburg en van der Velden, 2000; Wolbers, 2003). Een verticale mismatch wordt daarnaast ook vaak in verband gebracht met objectieve en subjectieve carrièresuccessen

³⁸ Het is belangrijk om op te merken dat vanaf het schooljaar 2016-2017 alle mbo-instellingen gebruik van een nieuwe herziene kwalificatiestructuur maken. De herziening heeft daarbij tot een nieuwe samenstelling van opleidingen geleid en de invoering van keuzedelen.

en met mindere psychologische en fysieke gezondheid (zie Burriss, 1983; Hartog, 2000; Maynard en Feldman, 2011; McKee-Ryan en Harvey, 2011; Thomson, Shea, Sikora, Perrewe & Ferris, 2013; Tsang en Levin, 1985). Lagere werktevredenheid brengt een grotere kans op baanwisselingen met zich mee (zie e.g. Allen en van der Velden, 2001; Wolbers, 2003) wat leidt tot zowel voor de werkgever en werknemer hogere kosten. Daarnaast kunnen suboptimale matches de gediplomeerden belemmeren in het op de hoogte blijven van hun kerncompetenties waarin zij hebben geïnvesteerd tijdens de mbo-opleiding. Op de lange termijn kan dit negatieve effecten hebben voor de arbeidsloopbaan als gevolg van achtergebleven menselijke kapitaalontwikkeling (de Grip, Bosma, Willems en van Boxtel, 2008; Baert, Cockx en Verhaest, 2012). Deze zogenoemde *lock-in* effecten kunnen negatieve invloed hebben op toekomstige lonen of toekomstige werktevredenheid (zie Verbruggen, van Emmerik, van Gils, Meng en de Grip, 2015).

3.3 Data en meetinstrumenten

3.3.1 Algemene impact

Om de algemene impact van de vernieuwingen in het mbo-onderwijs te analyseren, gebruiken we een combinatie van twee datasets. De eerste belangrijk bron van informatie is het identificatienummer (CREBO) van de opleiding. Op basis van dit identificatienummer kan worden bepaald of een opleiding werkt met de klassieke leerkwalificaties of met het competentiegerichte dossier. Over het algemeen is het mogelijk dat een mbo-instelling het programma verandert van een klassiek leerkwalificatieprogramma naar een competentiegericht programma terwijl de scholieren in het midden van hun opleiding zitten. In dat geval wordt het unieke identificatienummer veranderd en de leerlingen studeren dan officieel af aan een ander programma dan waarmee ze begonnen. De data die voor onze analyse is gebruikt staat zulke veranderingen niet toe. Echter, gegeven het feit dat het diploma dat is uitgereikt in overeenstemming moet zijn met de eindtermen van ofwel het klassieke programma ofwel het competentiegerichte programma, zou een verandering van programma onze analyses niet moeten beïnvloeden.

De tweede dataset die we gebruiken is de BVE-Monitor onder gediplomeerden van het mbo, die jaarlijks door het Researchcentrum Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) van de Universiteit Maastricht wordt uitgevoerd. Deze survey is ontworpen om valide en betrouwbare voorspellingen te doen over de transitie van het mbo naar een vervolgstudie of naar de arbeidsmarkt. Voor dat doel worden afgestudeerden van het mbo ongeveer anderhalf jaar na het ontvangen van hun diploma ondervraagd. De data die wordt geanalyseerd in dit hoofdstuk komt van de enquêtes die werden afgenomen in de periode 2007-2015. De jaarlijkse steekproef bevat ongeveer 5.000 respondenten, met de uitzondering van de steekproeven van 2013 en 2015 die ieder ongeveer 30.000 respondenten bevatten. De reden voor de veranderde steekproefomvang is dat in deze twee jaren een populatiesurvey is uitgevoerd.

Het combineren van de registerdata met de informatie over het type studieprogramma (competentiegerichte kwalificatie of niet) met de data van de BVE-monitor, biedt de unieke kans om de gevolgen van de verandering naar competentiegerichte kwalificaties op zowel arbeidsmarkttuitkomsten als het succes in een eventuele vervolgstudie te meten.

3.3.2 *Verschillen in uitvoering*

Om de impact van verschillen in de uitvoering tussen mbo-instellingen en mbo-opleidingen te analyseren, voegen we uitkomsten van de CGO-monitor toe. Aan het einde van het schooljaar 2010-2011 is een landelijk onderzoek uitgevoerd naar competentieonderwijs in het mbo, de zogenoemde CGO-monitor. Een deel van dit onderzoek was een vragenlijst, verzonden naar alle contactpersonen van opleidingen binnen het mbo. Het doel van deze vragenlijst was het meten van verschillende doelen van competentiegerichte kwalificaties, geformuleerd door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, zoals de tevredenheid van docenten en leerlingen en het studiesucces. De vragenlijst bevatte ook een groot aantal vragen waarmee we vast kunnen stellen hoe elke opleiding scoorde op aspecten als het vermogen van docenten om hun taak uit te voeren, de focus op zelfstandigheid van de leerlingen, de focus op generieke en/of vakspecifieke competenties of de inlijving van de praktijk in het studieprogramma.

De gebruikte data zijn verzameld in het begin van 2011 in de beroepsopleidende leerweg (BOL). In het schooljaar 2010-2011 bestonden 237 dossiers (met een unieke CREBO nummer). Het aantal school-programma combinaties varieerde, maar was ongeveer 7000. 2117 individuele personen konden worden geïdentificeerd als een contactpersoon voor een school-programma combinatie en hebben de vragenlijst toegezonden gekregen. 1012 mensen reageerden. Deze mensen representeren 752 school-programma combinaties. De vragenlijst die gebruikt is in de CGO-monitor bestaat uit 127 items³⁹. We konden schalen samenstellen op basis van een aantal items⁴⁰:

1. Mate van activiteiten/expertise van professionals in de opleiding;
2. Activiteiten gericht op de beroepsgerichte route⁴¹;
3. Gemiddeld aantal uren voor beroepstheorieën in de opleiding;
4. Gemiddeld aantal uren voor beroepsvaardigheden in de opleiding;
5. Gemiddeld aantal uren voor generieke vaardigheden in de opleiding;
6. Inlijving van de praktijk in de opleiding;
7. De mate waarin leerlingen kennis zelf moeten vergaren.

De data van de CGO-monitor in 2011 zijn gekoppeld aan de data van de BVE-monitor 2012-2015. De respondenten van de BVE-monitor in de periode 2012 – 2015 waren in de

³⁹ Niet alle respondenten hebben antwoord gegeven op alle items. Een multiple imputation procedure in SPSS is gebruikt om missende waarden te schatten die vervolgens gebruikt zijn voor de schaal.

⁴⁰ Zie Appendix 1 voor gedetailleerde informatie.

⁴¹ Beroepsgerichte route verwijst naar de route leerlingen kunnen nemen om zich voor te bereiden op de arbeidsmarkt. Via vmbo, mbo en hbo opstroomt dus de beroepsgerichte route. De academische route is de route via vwo en wo.

regel in 2011 leerlingen in een van deze school-programma combinaties⁴². We konden 9126 respondenten van de BVE-monitor koppelen met 735 school-programma combinaties. Hierdoor hebben we een dataset gecreëerd die bestaat uit onafhankelijke variabelen (schalen gebaseerd op de CGO-monitor, zoals hierboven beschreven) en afhankelijke variabelen (schalen gebaseerd op de BVE-monitor).

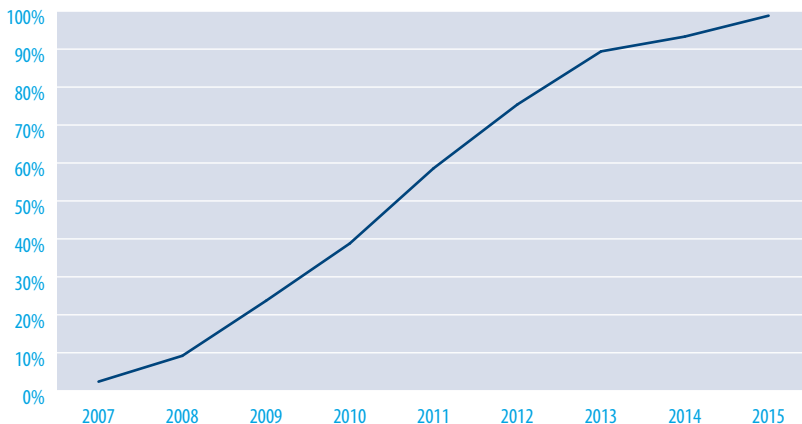
3.3.3 Dataselectie

Om de data gereed te maken voor de analyses is een aantal selecties gemaakt:

- Ten eerste hebben we in de BVE-monitor alleen gediplomeerden geselecteerd die op het tijdstip van het onderzoek jonger waren dan 31.
- Ten tweede focussen we onze analyses op jongeren die een diploma hebben ontvangen op mbo niveau 2, 3 of 4. We laten de gediplomeerden van niveau 1 buiten beschouwing, omdat mbo niveau 1 formeel geen startkwalificatie is voor de arbeidsmarkt.

De uiteindelijke data voor de algemene analyses bestaat uit 86.044 respondenten van mbo-opleidingen. 66% van de respondenten maken op enig moment tijdens het onderzoek deel uit van de beroepsbevolking. 50% van de respondenten startte na het afstuderen met een andere opleiding, ofwel binnen het mbo op een hoger niveau, ofwel in het geval van niveau 4 leerlingen, op het hoger beroepsonderwijs (hbo)⁴³.

FIGUUR 3.1 Het aandeel respondenten van competentiegerichte kwalificaties.



Bron: BVE-monitor, 2007-2015, ROA

⁴² Aannemend dat de uitvoering van de opleiding niet drastisch varieert tussen het moment van mensen en de latere jaren.

⁴³ Er is enige overlap tussen de groep die zich op de arbeidsmarkt aanbiedt en de groep die met vervolgonderwijs bezig is, omdat degenen die een vervolgonderwijs volgen in het mbo-bbl of het hbo-duaal volgen in onze analyses zowel als leerling als werknemer gezien kunnen worden.

Figuur 3.1 laat per meetjaar het aandeel respondenten zien dat afkomstig is van een competentiegerichte kwalificatiedossier. Het aandeel leerlingen van competentiegerichte onderwijsprogramma's neemt toe, van minder dan 3% in 2007 tot 99% in 2015. Gemiddeld is 58% van de respondenten afgestudeerd van een opleiding met competentiegerichte kwalificaties.

3.3.4 Meetinstrumenten

Zoals eerder besproken analyseren we in dit hoofdstuk effecten van de verandering in de leeromgeving op een drietal doelstellingen van het mbo, namelijk het aanleren van een brede set van competenties, een succesvolle overgang naar een vervolgopleiding en een succesvolle overgang naar de arbeidsmarkt. Hieronder bespreken we nader de manier waarop we deze overgangen definiëren.

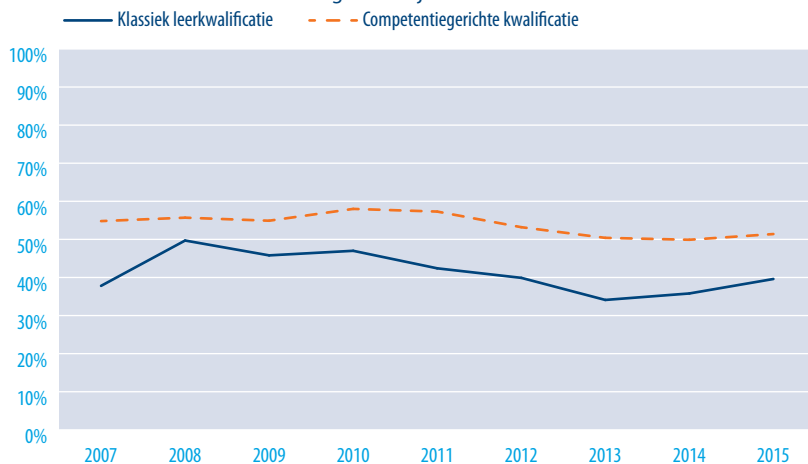
3.3.4.1 Vervolgopleiding

Met betrekking tot de vervolgopleiding analyseren we een tweetal aspecten.

Ten eerste analyseren we de kans dat de gediplomeerde direct na het behalen van het mbo-diploma een vervolgopleiding start. Figuur 3.2 laat zien dat in alle meetjaren van de onderzoeksperiode het aandeel respondenten afkomstig van een competentiegerichte kwalificatie dat doorstroomt naar een vervolgopleiding duidelijk hoger ligt dan het aandeel respondenten afkomstig van een klassieke leerqualificatie dat doorstroomt. De rechtstreekse doorstroom varieert daarbij bij respondenten afkomstig van de klassieke leerqualificaties tussen de 34% (2013) en 50% (2008). Bij competentiegerichte kwalificaties varieert de doorstroom tussen de 50% (2014) en 58% (2010). Over de hele onderzoeksperiode gerekend vinden we dat zo'n 44% van de gediplomeerden afkomstig van een klassieke leerqualificatie in de onderzochte periode (meetjaren 2007-2015) rechtstreeks doorstroomt naar een vervolgopleiding. Onder de gediplomeerden van competentiegerichte kwalificaties ligt dit met zo'n 53% hoger (zie Tabel 3.1). Of dit inderdaad een effect is van de nieuwe leeromgeving of niet is op basis van deze cijfers natuurlijk niet direct te herleiden.

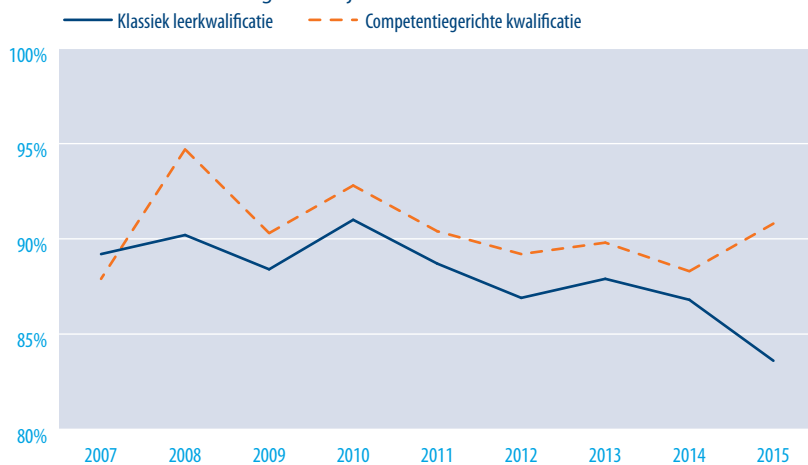
Ten tweede analyseren we voor degene die met een vervolgopleiding gestart zijn of zij deze opleiding nog steeds volgen (anderhalf jaar nadat ze het initiële diploma hebben gehaald). De vraagstelling in de BVE-Monitor kent hierbij een drietal mogelijke antwoorden: 'ja', 'nee, ik heb daarvan al het diploma behaald' en 'nee'. We combineren de eerste twee antwoorden en zien dat als 'succesvol in vervolgstudie'. Tabel 3.1 laat zien dat het aandeel respondenten van de klassieke leerqualificatie en de competentiegerichte kwalificatie dat succesvol hun vervolgopleiding is gestart nauwelijks verschilt (89,3%, respectievelijk, 90,0%). Figuur 3.3 bevestigt dat dit ook voor het grote deel van de individuele jaren in de onderzochte periode geldt. Ook zien we dat, met uitzondering van het meetjaar 2015 (het jaar waarin het aandeel respondenten van de klassieke leerqualificaties onder de 2% daalt) de fluctuaties over de jaren heen bij beide type kwalificaties sterk vergelijkbaar zijn.

FIGUUR 3.2 Doorstroom naar vervolgonderwijs



Bron: BVE-monitor, 2007-2015, ROA

FIGUUR 3.3 Succes in vervolgonderwijs



Bron: BVE-monitor, 2007-2015, ROA

TABEL 3.1 Beschrijvende statistieken

	Klassieke leerkwalificatie	Competentiegerichte kwalificatie
% van respondenten	42,2%	57,8%
Vervolgopleiding		
% doorgaat met studeren	43,9%	52,5%
% succesvol in vervolgstudie	89,3%	90,0%
Arbeidsmarkt		
% Werkloos	3,4%	7,9%
% Verticale match	74,2%	70,2%
% Horizontale match	73,3%	69,8%
% Generiek domein	23,8%	26,7%
Competenties (5-point schaal)		
Vakspecifieke competenties	3,9	3,9
Basisgenerieke competenties	3,8	3,8
Geavanceerde generieke competenties	3,9	3,9

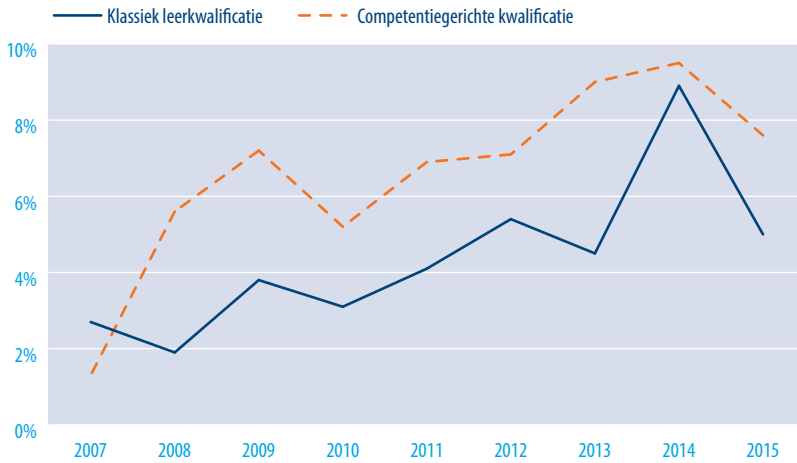
Bron: BVE-monitor, 2007-2015, ROA

3.3.4.2 Arbeidsmarkt

Met betrekking tot het succes op de arbeidsmarkt, analyseren we zowel de kans om werk te vinden als de match tussen het werk en de gevolgde opleiding.

De **werkloosheid** is gemeten volgens de 1 uur grens. Respondenten die niet op zijn minst 1 uur in de week werken, en die tegelijkertijd op zoek zijn naar werk, worden gezien als werkloos. Respondenten die aangeven dat hun voornaamste bezigheid studeren is, worden daarbij buiten beschouwing gelaten. 3,4% van de afgestudeerden van klassieke onderwijsprogramma's en 7,9% van de afgestudeerden van competentiegerichte onderwijsprogramma's zijn over de gehele periode gerekend werkloos anderhalf jaar na behalen van het diploma. Figuur 3.4 laat zien dat met uitzondering van het jaar 2008 de werkloosheid onder de respondenten van de competentiegerichte kwalificaties hoger ligt en dat het verschil, met uitzondering van het meetjaar 2014, in alle individuele meetjaren minimaal zo'n 2%-punt bedraagt.

FIGUUR 3.4 Werkloosheid



Bron: BVE-monitor, 2007-2015, ROA

Natuurlijk dienen we op te merken dat het hogere percentage werkloosheid over de gehele periode gerekend (zie Tabel 3.1) onder de gediplomeerden van competentiegerichte kwalificaties ook beïnvloedt kan zijn door de economische malaise in de periode 2009-2014⁴⁴. Figuur 3.1 heeft immers al laten zien dat het aandeel gediplomeerden van de competentiegerichte kwalificaties in deze periode sterk omhoog loopt terwijl een relatief hoog aandeel van de gediplomeerden van de klassieke leerkwalificaties in de jaren voorafgaand aan de recente economische crisis de arbeidsmarkt betrad. We zullen in de analyses in Paragraaf 4 dan ook expliciet met deze veranderingen in de arbeidsmarkt rekening dienen te houden.

De **match** tussen het werk en de opleiding die gevolgd is, meten we, conform de analyses in Hoofdstuk 1 en Hoofdstuk 2, aan de hand van twee dimensies: Verticaal en Horizontaal.

De respondenten is gevraagd om aan te geven wat volgens de werkgever het niveau is dat nodig is voor hun baan. Op basis van deze vraag onderscheiden we een tweetal situaties:

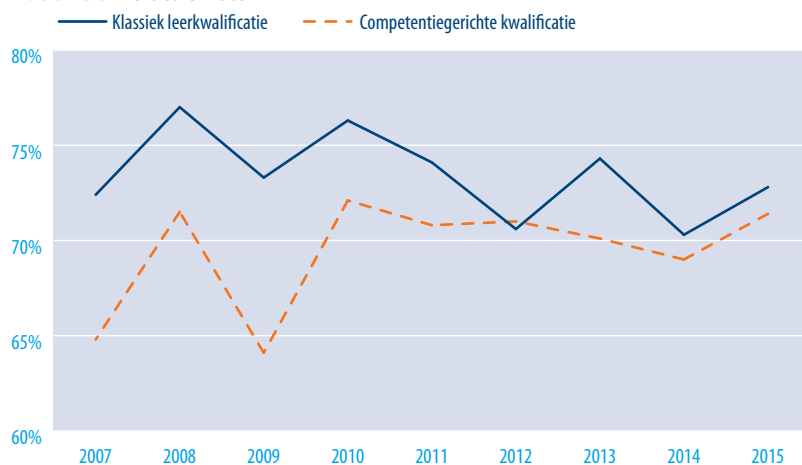
- Volgens de respondent vereist het werk minimaal een diploma vergelijkbaar met het niveau waarvan de respondent een diploma bezit: **Verticale match**
- Volgens de respondent vereist het werk minimaal een diploma dat later is dan het niveau waarvan de respondent een diploma bezit: **Verticale mismatch**

Gemiddeld heeft 74,2% van de leerlingen met een klassieke leerkwalificatie een verticale match en 70,2% van de leerlingen met een competentiegerichte leerkwalificatie een

⁴⁴ Zie hiervoor ook Hoofdstuk 1.

verticale match. Figuur 3.5 laat zien dat de verschillen in de individuele jaren eveneens relatief klein zijn waarbij de verticale match vooral in de jaren 2007 tot 2010 beter lijkt te zijn voor de jongeren afkomstig van een klassieke leerqualificatie.

FIGUUR 3.5 Verticale Match



Bron: BVE-monitor, 2007-2015, ROA

Ten tweede is de respondenten gevraagd om aan te geven of een bepaalde studierichting een vereiste was van de werkgever voor hun baan. Respondenten konden kiezen uit vier antwoord categorieën: 'mijn eigen richting', 'mijn eigen richting of een verwante richting', 'een andere richting' en 'geen specifieke richting'. In lijn met Hoofdstuk 1 en eerder onderzoek (zie bijvoorbeeld Falcke, Meng en Nollen, 2016 of Verbruggen, van Emmerik, van Gils, Meng en de Grip, 2015) onderscheiden we in eerste instantie wederom een tweetal situaties:

- Volgens de respondent vereist het werk een diploma in de studierichting waarvan hij of zij het diploma heeft behaald of een diploma in een verwante studierichting: **Horizontale match**
- Volgens de respondent vereist het werk een diploma in een andere studierichting dan de richting waarvan hij of zij het diploma heeft behaald of speelt de studierichting voor het werk geen rol: **Horizontale mismatch**

Tabel 3.1 laat zien dat het aandeel van de werkende gediplomeerden dat aangeeft een horizontale match te kennen slechts licht verschilt tussen de gediplomeerden van klassieke leerqualificaties en de gediplomeerden van competentiegerichte kwalificaties. In het eerste geval kent zo'n 73% een horizontale match, in het tweede geval is het 70%.

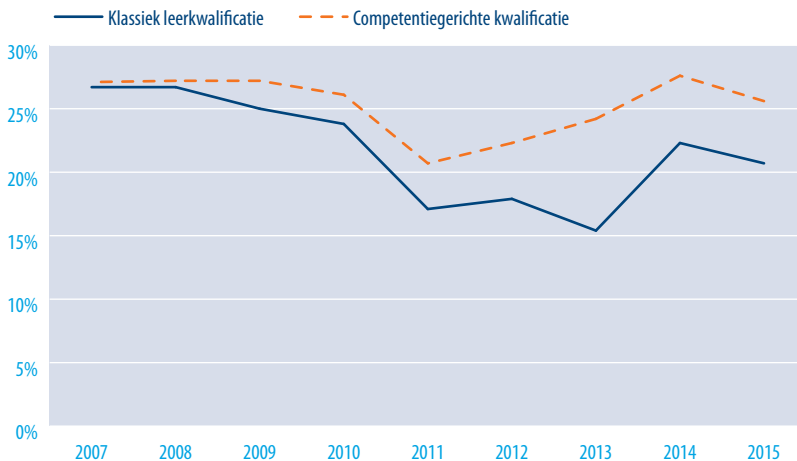
Gezien het belang dat aan het aanleren van generieke competenties toegekend wordt in de afgelopen 20 jaren toegenomen is, is het daarnaast interessant om een tweede inde-

ling van beroepsdomeinen te hanteren: Vakgericht versus Generiek gericht. Hiervoor onderscheiden we op basis van de bovenstaande vraag wederom een tweetal situaties:

- Volgens de respondent vereist het werk een diploma van een bepaalde studierichting (eigen, verwant of andere studierichting): **Vakgerichte beroepsdomein**
- Volgens de respondent speelt de studierichting voor het werk geen rol: **Generieke beroepsdomein**

Tabel 3.1 laat zien dat tussen de 24% (klassieke leerkwalificatie) en 27% (competentiegerichte kwalificatie) in het generieke beroepsdomein werkzaam is. Daarmee wordt ook direct duidelijk dat het grootste deel van de werkzame gediplomeerden die een **Horizontale mismatch** bezitten in het **Generiek beroepsdomein** werkzaam is (het domein waar de studierichting geen centrale rol speelt) en niet in het vakgerichte domein van een andere opleiding. Figuur 3.6 laat zien dat het verschil in het aandeel dat in het generieke beroepsdomein terecht komt zich vooral voordoet in de jaren 2011-2015. Terwijl in de periode 2007-2010 het verschil maximaal zo'n 2%-punt in voordeel van de competentiegerichte kwalificatie is, varieert het verschil daarna tussen de 3,7%-punt tot 8,9%-punt.

FIGUUR 3.6 Generiek beroepsdomein



Bron: BVE-monitor, 2007-2015, ROA

3.3.4.3 Competenties

In paragraaf 2 zijn verschillende typen competenties geïntroduceerd, die relevant zijn voor zowel een succesvolle vervolgstudie als voor een succesvolle transitie naar de arbeidsmarkt. De BVE-monitor meet verschillende items met een zelf-rapporterende benadering, startend met de 2011 enquête.⁴⁵ Respondenten die deel uit maken van de

⁴⁵ De vragenlijsten van de eerdere metingen mat de competentie-items op een andere manier, waardoor we de metingen van 2007 tot 2010 niet kunnen analyseren.

werkende beroepsbevolking is gevraagd om voor 19 items hun eigen niveau aan te geven op een 5-punts Likertschaal. Op basis van zowel factor- als hiërarchische clusteranalyse zijn drie competentieclusters onderscheiden met sterke interne consistentie:

1. Vakspecifieke kennis (Cronbach alpha: 0.67)
 - a. Vakspecifieke kennis van de eigen studierichting
 - b. Vermogen om kennis toe te passen in de praktijk
2. Basisgenerieke competenties (Cronbach alpha: 0.72)
 - a. Schrijfvaardigheid
 - b. Spreekvaardigheid
3. Geavanceerde generieke competenties (Cronbach alpha: 0.80)
 - a. Inzicht in ICT
 - b. Vermogen om kennis over te dragen
 - c. Planning, coördinatie en organisatie
 - d. Probleemoplossend vermogen
 - e. Vermogen om in een team samen te werken

We gebruiken de gemiddelde score op geclusterde items als een afhankelijke variabele. Dit staat ons toe om het mogelijke positieve effect van de intrede van competentiegerichte kwalificaties op het niveau en de richting van de competenties die afgestudeerden bezitten als zij de arbeidsmarkt betreden, te onderzoeken. Wat het gemiddelde niveau van de drie onderscheiden competentie clusters betreft, laat Tabel 3.1 zien dat deze a) slechts marginaal van elkaar verschillen en b) dat op basis van het gemiddelde geen eenduidig verschil tussen de werkende respondenten van de klassieke leerqualificatie en de competentiegerichte kwalificaties zichtbaar is. Een nadere analyse van de individuele meetjaren laat zien dat dit algemene beeld ook voor de afzonderlijke jaren geldt.

BOX 3.1 Validiteit van competentiemeting

Enige reflectie over de empirische validiteit van de competenties die als basis dienen voor dit hoofdstuk is wellicht op zijn plaats. Het gaat hier nadrukkelijk om zelf-gerapporteerde competenties van gediplomeerde schoolverlaters, met alle voor- en nadelen van dien.

De voordelen van zelf-rapportage worden vaak over het hoofd gezien, maar ze zijn aanzienlijk (zie bijv. Richter & Johnson, 2001, Meng, 2006). Behalve het voor de hand liggende voordeel dat ze snel en relatief goedkoop toe te passen zijn op grote steekproeven met gebruik van uiteenlopende dataverzamelmethode (Patrick & Sievert, 1994), ligt het belangrijkste voordeel in het feit dat individuen over een enorm rijkdom aan informatie over zichzelf beschikken, die moeilijk te bereiken is met andere onderzoeksmethoden zoals toetsen en experimenten (Connally e.a., 2002). Vooral in het geval van het meten van generieke competenties, waarvoor in de meeste gevallen niet of nauwelijks 'objectieve' toetsen bestaan, is dit een niet te verwaarlozen voordeel.

De potentiële nadelen liggen in de vrees dat respondenten bewust of onbewust foutieve antwoorden geven. Methodologisch onderzoek wijst uit dat men de omvang van dergelijke fouten enorm kan reduceren door vragen voor te leggen die helder, begrijpelijk en herkenbaar zijn (Ward e.a., 2002; Dykema & Schaeffer, 2000), en die de verleiding tot sociaal wenselijke antwoorden minimaliseren (Orne, 1962; Victorin e.a. 1998).

De competentielijsten van het Schoolverlaters Informatiesysteem die als basis dienden voor de analyses in dit hoofdstuk zijn ontwikkeld met veel aandacht voor het minimaliseren van bovengenoemde problemen. Dat dit tamelijk goed is gelukt, blijkt uit het feit dat de instrumenten sterke, robuuste en plausibele resultaten hebben opgeleverd in een groot aantal analyses. Tevens is een vergelijkbaar instrument uitgebreid gebruikt en gevalideerd in het REFLEX onderzoek (zie Allen en van der Velden, 2011). Deze analyses laten echter ook zien dat zelfinschatting van het vereiste niveau of belang van competenties voor het werk veel minder gevoelig is voor vertekening dan een zelfinschatting van het eigen niveau. Green, F. (2004) heeft een soortgelijke conclusie getrokken op basis van analyses van vergelijkbare data verkregen in het kader van de British Skills Survey. De vraag is of dit een gevaar vormt voor de analyses zoals in dit Hoofdstuk gepresenteerd. Over- dan wel onderschatting van het eigen niveau vormt een risico voor onze analyses in het geval dat de antwoorden van de respondenten afkomstig van de competentiegerichte kwalificaties een structurele bias kennen. Dit zou het geval kunnen zijn als leerlingen in deze groep van opleidingen regelmatig te horen krijgen dat deze leermethode een positieve effect op het aanleren van generieke competenties of een negatieve effect op het aanleren van vakspecifieke kennis kent. In dit geval lopen we het risico dat de respondenten zich in vergelijking met respondenten afkomstig van de klassieke leerqualificaties structureel, en misschien ten onrechte, overschatten wat de generieke competenties betreft en onderschatten wat de vakspecifieke kennis betreft. Of dit een plausibel risico binnen onze analyses is of niet, is op basis van de beschikbare data niet vast te stellen.

3.4 Het effect van competentiegerichte kwalificaties

3.4.1 Methode en model

In deze paragraaf gaan we verkennen of de verschillende uitkomsten van het mbo-onderwijs een associatie hebben met kenmerken van de onderwijsprogramma's en de individuen. We zijn het meest geïnteresseerd in het effect van de vernieuwingen in het kader van competentiegerichte kwalificaties op de volgende uitkomsten:

- De kans om met een vervolgopleiding te starten;
- Voor degene met een vervolgopleiding, de kans op het succesvol zijn in deze vervolgopleiding;
- Voor leerlingen die de arbeidsmarkt betreden, de kans op een baan binnen twee jaar na het afstuderen;
- Voor leerlingen die werk gevonden hebben, de kans dat de baan op het juiste niveau, de juiste richting of een algemene richting is;

- Voor leerlingen die werk gevonden hebben, de mate waarin zij de vaardigheden hebben om dit werk uit te voeren.

BOX 3.2 Empirische Methode

De hiërarchische structuur van de data impliceert dat we multilevel modellen dienen te gebruiken om accurate standaardfouten te berekenen (Snijders en Bosker, 2012, 178-179). We voorspellen *random intercept* modellen op vier niveaus, waarvan scholen het hoogste niveau vormen. Opleidingen zijn genest in scholen en uitstroomcohorten zijn genest in opleidingen. Op hun beurt zijn individuen genest in uitstroomcohorten. We controleren voor de uitstroomcohorten door dummies voor het jaar van afstuderen toe te voegen aan het *fixed*-gedeelte van de regressievergelijking. Het effect van de leeromgeving is gemodelleerd met een *fixed slope* dummyvariabele.

Mogelijkheden voor een (quasi-)experimenteel design zijn beperkt, maar door de data op deze manier te structureren en analyseren, kunnen we effecten van de veranderde leeromgeving isoleren van tijdsinvariante algemene kenmerken van het beroepsgerichte onderwijs en kunnen we tijdsinvariante verschillen die gerelateerd zijn aan individuen observeren, en ook alle tijdsvariante kenmerken van scholen, opleidingen en scholieren die niet gerelateerd zijn aan de leeromgeving observeren. In het licht van ons onderzoeksontwerp interpreteren we de dummyvariabelen met een causale blik, met de volgende aannames⁴⁶:

- Scholieren zijn niet geselecteerd voor beroepsgerichte onderwijsprogramma's omdat ze daarvoor competent waren.
- De veranderingen van leeromgeving valt niet structureel samen met andere veranderingen die de uitkomsten van ons onderzoek beïnvloeden.

We analyseren de data met het statistische softwarepakket STATA en daarbinnen met *xtmelogit* om modellen te voorspellen met binaire afhankelijke variabelen en *xtmixed* om modellen te voorspellen met continue afhankelijke variabelen (Statacorp, 2015).

3.4.2 (Succesvolle) doorstroom naar vervolgopleiding

In Tabel 3.2 presenteren we de kernuitkomsten van de analyses met betrekking tot de vraag of gediplomeerden met een vervolgopleiding starten, en als zij dit doen, hoe succesvol zij daarin zijn in de eerste anderhalf jaar na het behalen van het diploma⁴⁷.

⁴⁶ Beide assumpties zijn waarschijnlijk. Scholieren in Nederland kiezen over het algemeen een middelbare beroepsopleiding op basis van hun interesses in een bepaalde studierichting, zonder didactische methoden die gebruikt worden in een onderwijsprogramma in hun overweging mee nemen. Bovendien is de geografische mobiliteit van scholieren die het MBO binnenkomen beperkt. Ten slotte, in de periode van onderzoek hebben geen andere grote veranderingen in het MBO plaatsgevonden, en de veranderingen die er zijn, zijn niet samengevallen met de implementatie van het competentiegericht onderwijs in Nederland.

⁴⁷ Voor de volledige uitkomsten, zie Appendix 2.

TABEL 3.2 Starten met en Succes in de vervolgopleiding

	Vergoopleiding	Succes in de vervolgopleiding
Kenmerken van het MBO		
BOL (versus BBL)	0.622*** (0.0343)	-0.304** (0.0929)
MBO niveau 2 (ref =niveau 3)	0.289*** (0.0422)	0.134 (0.0879)
MBO niveau 4 (ref =niveau 3)	0.725*** (0.0342)	-0.696*** (0.0684)
Kenmerken van het cohort binnen de opleidingen		
Competentiegericht (vs. klassiek leren)	0.253*** (0.0287)	0.0331 (0.0543)
Kenmerken van individuen		
Leeftijd	-0.258*** (0.00635)	-0.0501*** (0.0139)
Vrouw (ref = man)	-0.312***	-0.186***
Westerse allochtoon (ref = autochtoon)	0.0888 (0.0506)	-0.132 (0.101)
Niet-westerse allochtoon (ref = autochtoon)	0.562*** (0.0375)	-0.0653 (0.0662)
Gemiddeld cijfer	0.0608*** (0.00996)	0.155*** (0.0207)

Bron: BVE-monitor 2007-2015. / **/**/** significant op een 10%/5%/1% niveau. / standaardfouten tussen haakjes

De resultaten bevestigen het beschrijvende beeld uit Tabel 3.1, namelijk dat de gediplomeerden afkomstig van een competentiegerichte kwalificatie een hogere kans kennen om door te stromen naar een vervolgopleiding. Echter, op basis van de multivariate analyses kunnen we hard maken dat dit ook inderdaad het gevolg van competentiegerichte kwalificaties is en niet een, toevallige, trend die we niet hebben waargenomen. Immers, in onze analyses worden de uitkomsten binnen een bepaald diplomacohort bepaald en niet tussen verschillende diplomacohorten. Met andere woorden, het feit dat het grootste deel van de jongeren van traditionele leer kwalificaties in de eerste helft van de onderzochte periode het diploma behaalde en het grootste deel van de jongeren van competentiegerichte kwalificaties in het tweede deel speelt geen rol. Zo bezien kan de introductie van competentiegerichte kwalificaties positief beschouwd worden en ook tot betere arbeidsmarktkansen voor de jongeren leiden. Immers, in Hoofdstuk 1 is duidelijk naar voren gekomen dat de kans op werk met toenemend diplomaniveau stijgt.

De vraag is natuurlijk of jongeren afkomstig van competentiegerichte kwalificaties ook succesvoller zijn in de vervolgopleiding. Hier zien we echter geen significant verschil tussen de leerlingen afkomstig van competentiegerichte kwalificaties en de leerlingen afkomstig van de klassieke eindterm opleidingen wat wederom onze bevindingen in Tabel 3.1 bevestigen. We dienen hierbij op te merken dat onze meting van succes in een vervolgopleiding echter beperkt is tot de eerste anderhalf jaar. Met andere woorden, we meten niet de kans om een diploma op hoger niveau te behalen of welk competentieni-

veau aan het einde van de vervolgopleiding behaald is. Wat we wel kunnen concluderen is dat een hogere kans op doorstroom met een gelijkblijvende kans op succes per definitie tot een hoger aandeel jongeren met een vervolgdiploma zou moeten leiden. Dit is dan ook als een positieve uitkomst van de invoering van competentiegerichte kwalificaties te zien.

De uitgevoerde analyses met betrekking tot de vraag of men met een vervolgopleiding gestart is en de vraag hoe succesvol men in de vervolgopleiding is, laten naast deze kernuitkomst een aantal belangrijke bevindingen zien:

- De gediplomeerden van het mbo-bol starten relatief vaker met een vervolgopleiding dan de gediplomeerden van het mbo-bbl. Echter, de eerste groep is minder succesvol in het vervolgonderwijs, ten minste als we de eerste anderhalf jaar bekijken. Dit kan samenhangen met onder andere de volgende aspecten:
 - » De gediplomeerden van het mbo-bbl maken een 'betere' studiekeuze;
 - » De vervolgopleiding ligt bij mbo-bbl gediplomeerden vaker strikt in het verlengde van de afgeronde opleiding wat de kans op slagen verhoogd;
 - » De gediplomeerden van het mbo-bbl volgen kortere vervolgopleidingen wat de kans op behalen van het diploma binnen anderhalf jaar verhoogd.
- De gediplomeerden van niveau 2 en 4 volgen relatief vaker een vervolgopleiding dan de gediplomeerden van niveau 3. Opvallend is daarbij dat de gediplomeerden van niveau 4 minder vaak succesvol zijn in de vervolgopleiding. Reden hiervoor kan zijn dat de aansluiting die zij met het vervolgonderwijs kennen minder goed is. Dit is al in Hoofdstuk 1 van dit rapport naar voren gekomen waarbij opgemerkt werd dat de gediplomeerden van het mbo niveau 4 in de regel hun vervolgopleiding niet in het mbo maar in het hbo starten.
- De gediplomeerden met een niet-westerse achtergrond starten vaker met een vervolgopleiding dan hun autochtone studiegenoten. Daarbij zien we geen verschil in het vervolgstudiesucces wat deze twee groepen betreft.
- Een hoger gemiddeld cijfer aan het einde van de gevolgdde mbo-opleiding verhoogt zowel de kans om met een vervolgopleiding te starten alsmede de kans om deze vervolgopleiding succesvol af te ronden.

3.4.3 (Succesvolle) Transitie naar de arbeidsmarkt

Naast de mogelijkheid van het kiezen voor een vervolgopleiding, bezitten afgestudeerden van mbo-niveaus 2, 3 en 4 formeel een startkwalificatie en dus de mogelijkheid om de arbeidsmarkt te betreden. Tabel 3.3 presenteert de kernuitkomsten van de analyses met betrekking tot de arbeidsmarktuitsluitingen⁴⁸.

⁴⁸ Een aanvullende analyse op de kans om zich aan te bieden op de arbeidsmarkt laat niet verrassend zien dat de resultaten van deze analyse de resultaten van de analyse met betrekking tot de vervolgopleiding weerspiegelen. De resultaten zijn daarbij niet exact de andere kant van de medaille, ten eerste omdat de gediplomeerden die geen vervolgopleiding starten niet per definitie zich op de arbeidsmarkt aanbieden en de gediplomeerden die zich niet op de arbeidsmarkt aanbieden niet per definitie een vervolgopleiding starten. De groep NEEt's wordt namelijk in de analyses niet nader gedefinieerd. Ten tweede omdat, zoals eerder vermeld, de groep jongeren die een vervolgopleiding in het mbo-bbl of bijvoorbeeld het hbo-duaal volgen zowel tot de beroepsbevolking als tot de groep doorstromers binnen het onderwijs gerekend worden.

In eerste instantie, en gegeven dat de respondent de stap naar de arbeidsmarkt heeft gemaakt, analyseren we de kans dat de gediplomeerde anderhalf jaar na behalen van het diploma betaald werk heeft. Het resultaat is negatief, en significant van nul verschillend, voor de gediplomeerden afkomstig van competentiegerichte kwalificaties. De gediplomeerden van dit type opleidingen die de arbeidsmarkt opkomen, hebben minder kans om betaald werken te vinden en hebben dus meer kans om werkloos te zijn dan de gediplomeerden van traditionele leerkwalificaties. Eerder hebben we in dit Hoofdstuk al laten zien dat dit op basis van de puur beschrijvende cijfers zichtbaar was. Belangrijk is dan nu ook op te merken dat in de analyse die we hier bespreken gecontroleerd is voor het examenjaar en dat dit effect dus onafhankelijk is van de veranderingen in de jaarlijkse arbeidsmarktcondities. Met andere woorden, de negatieve uitkomst voor de opleidingen op basis van competentiegerichte kwalificaties is niet toe te schrijven aan de verslechtering van de arbeidsmarkt die parallel liep met de invoering van competentiegerichte kwalificaties.

In tweede instantie presenteren we in Tabel 3.3 een drietal modellen met betrekking tot de match tussen de gevonden functie en de afgeronde opleiding:

- Verticale match (niveau van functie past bij niveau van diploma);
- Horizontale match (richting van functie past bij richting van opleiding);
- Generieke beroepsdomein: Voor de functie wordt geen specifieke opleiding richting vereist;

We vinden in een tweetal analyses een (op 10% niveau) significant effect van de variabele die aangeeft of de respondent afkomstig is van een opleiding gebaseerd op competentiegerichte kwalificaties of afkomstig is van een opleiding gebaseerd op de traditionele leerkwalificaties. De werkzame gediplomeerden van het eerste type onderwijs kennen minder vaak een horizontale match en werken, gezien de eerste uitkomst niet verrassend, vaker in het generieke domein. Gegeven het feit dat een horizontale mismatch volgens onze typologie over het algemeen betekent dat men werkt in het generieke domein, is het niet verwonderlijk dat de twee coëfficiënten meer of minder het spiegelbeeld van elkaar zijn. Tot slot zien we dat de kans om een functie te vinden die qua niveau bij de gevolgde opleiding past niet verschilt tussen de twee onderscheiden types van opleidingen.

Tot nu toe suggereren de resultaten een positief effect van competentiegerichte kwalificaties op de kans op een vervolgopleiding en daarmee een hoger diploma, maar eerder een negatief effect van dit type onderwijs op het vinden van (passend) werk voor degenen die niet kiezen voor een vervolgopleiding. Voordat we dit echter als negatieve effecten zien, is het interessant om het resultaat dat de gediplomeerden van competentiegerichte leerkwalificaties vaker in het generieke beroepsdomein terecht komen nader te analyseren. Immers, Hoofdstuk 2 heeft al laten zien dat het beroepsdomein van mbo opleidingen in de afgelopen 20 jaar eerder een trendmatige uitbreiding kent welke gepaard gaat met vaker buiten het eigen domein werkzaam zijn. De vraag kan dan ook

terecht gesteld worden of de bevindingen die we hier presenteren als een negatieve uitkomst geïnterpreteerd dienen te worden. Of is het eerder zo dat competentiegerichte leerqualificaties precies op deze ontwikkeling inspelen. In het kader hiervan is het interessant om na te gaan in hoeverre de werkende gediplomeerden in het generieke beroepsdomein een vergelijkbare arbeidsmarktsituatie kennen als de werkende gediplomeerden in het eigen vakspecifieke domein. Hiervoor is een drietal aanvullende analyses op individueel niveau uitgevoerd met als doel na te gaan wat het verschil is tussen het salaris, de tevredenheid met de functie en de carrière perspectieven in de functie tussen werkende gediplomeerden in het eigen vakgebied en werkende gediplomeerden in het generieke beroepsdomein. De resultaten van deze analyses zijn eenduidig. Gecontroleerd voor een breed set aan controlevariabelen (persoonlijke kenmerken, opleidingskenmerken en kenmerken van de functie) vinden we:

- Werkzame jongeren in het generieke beroepsdomein verdienen ca. 9% minder;
- Werkzame jongeren in het generieke beroepsdomein zijn minder tevreden met hun functie;
- Werkzame jongeren in het generiek beroepsdomein schatten hun carrièreperspectieven in de functie lager in.

Het resultaat dat de gediplomeerden van competentiegerichte leerqualificaties vaker in het generieke beroepsdomein terecht komen, dient, ten minste vanuit het oogpunt van de jongeren zelf, als een negatieve uitkomst gezien te worden.

Ook wat de arbeidsmarktanalyses betreft is het tot slot interessant om kort bij een aantal verdergaande uitkomsten stil te staan. Deze zijn in de regel in lijn met de resultaten gepresenteerd in ander onderzoek en in beschrijvende wijze al in Hoofdstuk 1 gepresenteerd:

- De gediplomeerden van het mbo-bol kennen meer moeite om werk te vinden, werken vaker op het eigen niveau (verticale match) maar ook vaker buiten het eigen domein van de opleiding (horizontale mismatch);
- De kansen om betaald werk te vinden stijgen met het niveau van het diploma en binnen een opleidingsniveau met een hoger gemiddeld eindcijfer. Een hoger eindcijfer geeft ook een hogere kans om een verticale match te kennen.
- Jongeren met een niet-westerse achtergrond kennen een moeilijker start op de arbeidsmarkt. Dit is vooral te merken door een hogere kans op werkloosheid maar ook, weliswaar minder sterk, door vaker een baan te moeten accepteren die qua niveau dan wel qua richting niet goed aansluit bij de gevolgde opleiding.
- De economische omstandigheden zijn sinds 2009 duidelijk verslechterd wat het vinden van betaald werk lastiger heeft gemaakt en wat er voor gezorgd heeft dat jongeren vaker een baan dienden te accepteren die qua niveau dan wel qua richting niet goed aansluit bij de gevolgde opleiding.

TABEL 3.3 (Succesvolle) transitie naar arbeidsmarkt⁴⁹

	Werken	Verticale match	Horizontale match	Generiek domein
Kenmerken van het MBO				
BOL (versus BBL)	-1.681*** (0.167)	0.158*** (0.0424)	-0.568*** (0.0449)	0.484*** (0.0458)
MBO-niveau 2 (ref = niveau 3)	-0.552** (0.199)	0.191*** (0.0545)	-0.512*** (0.0577)	0.490*** (0.0584)
MBO-niveau 4 (ref = niveau 3)	0.666*** (0.158)	0.617*** (0.0474)	0.101* (0.0486)	-0.120* (0.0498)
Kenmerken van de cohorten in de opleiding				
Competentiegericht (vs. klassiek)	-0.586*** (0.168)	-0.0659 (0.0405)	-0.0889* (0.0412)	0.0836* (0.0421)
Kenmerken van individuen				
Leeftijd	-0.257*** (0.0217)	0.0403*** (0.00793)	0.0109 (0.00801)	-0.0274*** (0.00827)
Vrouw (ref = man)	-0.183 (0.115)	0.128*** (0.0372)	-0.115** (0.0374)	0.116** (0.0382)
Westerse allochtoon (ref = autochtoon)	-0.275 (0.208)	-0.298*** (0.0756)	-0.212** (0.0750)	0.201** (0.0771)
Niet-westerse allochtoon (ref = autochtoon)	-1.333*** (0.136)	-0.334*** (0.0596)	-0.493*** (0.0583)	0.467*** (0.0590)
Gemiddeld cijfer	0.192*** (0.0432)	0.179*** (0.0150)	0.106*** (0.0148)	-0.116*** (0.0152)

Bron: BVE-monitor 2007-2015. / ***/**/* significant op 10%/5%/1% niveau / Standaardfout tussen haakjes

3.4.4 Competenties

Tot slot behandelen we de competentieclusters en het algemene effect van de competentiegerichte leerqualificaties. Zoals eerder besproken maakt de data het mogelijk dat we het niveau van de competenties die afgestudeerden bezitten kunnen meten voor de jaren 2011-2015 en voor de beroepsbevolking met betaald werk. Hierdoor is onze steekproef beperkt tot ongeveer 12.000 respondenten en hebben de uitkomsten dan ook slechts betrekking op het tweede gedeelte van de omzetting in kwalificatiedossiers⁵⁰.

In Tabel 3.4 staan de resultaten van de lineaire regressieanalyses met betrekking tot de drie competentieclusters, gedefinieerd als 'vakspecifieke competenties', 'basis generieke competenties' en 'geavanceerde generieke competenties'.

⁴⁹ Voor de volledige uitkomsten, zie Appendix 2

⁵⁰ Figuur 3.1 laat zien dat in 2011 al zo'n 60% van de respondenten in de BVE-Monitor afkomstig is van een competentiegericht kwalificatiedossier.

TABEL 3.4 Competentieclusters

	Vakspecifiek	Basis generiek	Geavanceerd generiek
Kenmerken van het MBO			
BOL (versus BBL)	-0.124*** (0.0117)	0.0573*** (0.0171)	-0.0278* (0.0128)
MBO-niveau 2 (ref = niveau 3)	-0.116*** (0.0168)	-0.0379 (0.0233)	-0.111*** (0.0151)
MBO-niveau 4 (ref = niveau 3)	0.00433 (0.0155)	0.0610*** (0.0144)	0.0993*** (0.0133)
Kenmerken van de cohorten in de opleiding			
Competentiegericht (vs. klassiek)	-0.0366* (0.0152)	0.0119 (0.0205)	-0.0149 (0.0118)
Kenmerken van individuen			
Leeftijd	-0.00247 (0.00267)	0.00889** (0.00313)	0.000558 (0.00251)
Vrouw (ref = man)	0.00683 (0.0158)	0.263*** (0.0132)	0.100*** (0.0123)
Westerse allochtoon (ref = autochtoon)	0.0305 (0.0365)	-0.00142 (0.0306)	0.0306 (0.0224)
Niet-westerse allochtoon (ref = autochtoon)	0.0879*** (0.0228)	0.152*** (0.0311)	0.147*** (0.0246)
Gemiddeld cijfer	0.0848*** (0.00544)	0.0999*** (0.00568)	0.0844*** (0.00500)

Bron: BVE-monitor 2011-2015 /*/**/*** significant op 10%/5%/1% niveau / Standaardfout tussen haakjes

We vinden op een 10%-significantieniveau een negatief effect van competentiegerichte kwalificaties op het verkrijgen van vakspecifieke competenties. Op de twee andere competentieclusters heeft de invoering geen effect gehad. Met andere woorden, hoewel slechts marginaal, kennen de werkzame gediplomeerden van competentiegerichte leer kwalificaties een lager niveau aan vakspecifieke competenties welke niet gecompenseerd wordt door een hoger niveau van een van de twee generieke competenties. In hoeverre deze uitkomst beïnvloedt wordt door het gegeven dat de inrichting van competentiegerichte leer kwalificaties nogal kan verschillen tussen scholen en tussen opleidingen, komt in Paragraaf 5 nader aan de orde.

De drie analyses in Tabel 3.4 laten naast de effecten van de invoering van competentiegerichte kwalificaties een aantal verdergaande resultaten zien:

- De werkzame gediplomeerden van het mbo-bol schatten zich in de regel lager in wat hun vakspecifieke en hun geavanceerde generieke competenties betreft. Hiertegenover staat een hoger niveau aan basis generieke competenties;
- Het competentieniveau stijgt in de regel met het opleidingsniveau en is ook positief gecorreleerd met het gemiddeld eindcijfer;

- Vrouwen melden een hoger eigen niveau aan basis generieke en aan geavanceerde generieke competenties. Overigens hebben onze eerdere analyses laten zien dat dit niet tot een hogere kans op betaald werk leidt maar het kan een reden zijn waarom vrouwen vaker op niveau en buiten het domein van de eigen opleiding werkzaam zijn. Generieke competenties zijn immers van cruciaal belang op het moment dat eigen vakkennis minder direct toepasbaar is (functies met horizontale mismatch);
- Jongeren van niet-westerse herkomst melden een hoger niveau op alle drie competenties. Opvallend is dat dit hoger niveau blijkbaar niet verzilverd kan worden tijdens de intrede van de arbeidsmarkt.

3.5 Competentieniveaus en verschillende vormen van competentiegerichte kwalificaties

Tot nu toe laten de analyses niet het verwachte positieve effect zien van de competentiegerichte kwalificaties in het mbo op de transitie naar de arbeidsmarkt en het aanleren van competenties. Sinds 2012 zijn competentiegerichte kwalificaties echter definitief de inhoudelijke standaard voor het mbo⁵¹. Binnen deze context hebben scholen daarbij de vrijheid in de manier waarop zij dit onderwijs aanbieden en vormgeven. Om verder inzicht te krijgen in de effecten van het implementeren van competentiegerichte kwalificaties in het mbo is het daarom interessant om kort te verkennen in hoeverre de verschillende benaderingen verschillende effecten in het aanleren van competenties laten zien. Zoals eerder besproken kunnen we dit slechts voor een gedeelte van de onderzoeksperiode (2011-2015) en een substeekproef van de BVE-Monitor doen. Voor deze groep respondenten kan namelijk informatie afkomstig van de CGO-Monitor van het ECBO aan de BVE-Monitor gekoppeld worden. In totaal beslaat de substeekproef 9.126 respondenten van de BVE-monitor 2011-2015 binnen 735 combinaties van opleidingen in scholen.

TABEL 3.5 Verwachte relatie tussen opleidingsonderdelen en competentieclusters

Nr.	Implementatiekenmerken	Verwachte relatie	Competentieclusters
A	Activiteiten door professionals in de opleiding.	Positief Positief Positief	Vakspecifiek Basisgeneriek Geavanceerd generiek
B	Beroepsgerichte theorieën in de opleiding	Positief	Vakspecifiek
C	Beroepsgerichte vaardigheden in de opleiding	Positief	Vakspecifiek
D	Generieke vaardigheden in de opleiding	Negatief/Positief Positief Positief	Vakspecifiek Basisgeneriek Geavanceerd generiek
E	Activiteiten van docenten in de opleiding voor de beroepspraktijk	Positief Negatief/Positief Negatief/Positief	Vakspecifiek Basisgeneriek Geavanceerd generiek
F	Activiteiten van docenten in de opleiding voor de beroepsgerichte route	Negatief Positief	Vakspecifiek Geavanceerd generiek
G	Leerlingen moeten zelf kennis vergaren in de opleiding	Positief	Geavanceerd generiek

⁵¹ Zoals eerder vermeld zijn op 1-8-2016 herziene kwalificatiedossiers ingevoerd.

Tabel 3.5 laat een overzicht zien van de verwachte relatie tussen een bepaald implementatiekenmerk en de competentie-uitkomst.

- We verwachten dat activiteiten van professionals (docenten) een positief effect hebben op de competentie van de leerlingen. Over het algemeen geldt dat des te actiever de docenten, des te competentere de leerlingen (A).
- Competenties bestaan uit kennis, vaardigheden en houdingen, dus verwachten we dat hoe meer uren besteed aan beroepsgerichte theorieën tijdens de opleiding, hoe hoger het niveau van vakspecifieke competenties is (B).
- Hetzelfde geldt voor de relatie tussen het aantal uren dat is besteed aan beroepsgerichte vaardigheden en vakspecifieke competenties (C).
- We verwachten dat het aantal uren dat besteed wordt aan generieke vaardigheden (tijdens de opleiding) een sterkere ontwikkeling van basis- en geavanceerde generieke competenties tot gevolg heeft (D).
- Het verband tussen het aantal uren dat besteed wordt aan generieke competenties en de verwerving van vakspecifieke competenties is niet scherp omlijnd. Eerder onderzoek (zie e.g. Meng, 2006) laat zien dat dit sterk afhangt van de benadering die gebruikt is. Wordt de rol van de docent in een activerende leeromgeving gereduceerd tot een procesmanager dan kan dit een negatieve impact op de verwerving van vakspecifieke competenties hebben. Wordt de activerende leeromgeving gecombineerd met een docent die kennis overbrengt dan kan dit een positieve impact op de verwerving van vakspecifieke competenties hebben.
- Van activiteiten die gericht zijn op de praktijk wordt verwacht dat deze een positieve impact hebben op de verwerving van vakspecifieke competenties. Met betrekking tot de twee generieke competentieclusters, is het verband afhankelijk van de mate waarin de invloed van de praktische kant van de opleiding niet alleen maar gefocust is op het verkrijgen van vakspecifieke competenties (E).
- Hoewel de beroepsgerichte route in Nederland normaal gesproken een sterke connectie heeft met vakspecifieke competenties zijn activiteiten gericht op de beroepsgerichte competenties naar verwachting bedoeld om een verhoogd niveau van generieke competenties te vergaren, zodat leerlingen een goede basis voor vervolgonderwijs hebben (F).
- Een activerende leeromgeving, waarin leerlingen gevraagd worden om een actieve houding aan te nemen en daarmee zelf kennis te vergaren zal naar verwachting het niveau van geavanceerde generieke competenties verhogen (G).

Gegeven het feit dat hier sprake is van een verkleinde steekproef, zijn de modellen aangepast ten opzichte van de eerdere analyses en zijn robuustheidstesten uitgevoerd om de meest krachtige modellen te verkrijgen. In Tabel 3.6 wordt een samenvatting van de resultaten gepresenteerd, met betrekking tot de hypothesen die in Tabel 3.5 gepresenteerd zijn⁵².

⁵² De volledige resultaten zijn te vinden in Appendix 2.

TABEL 3.6 Kernresultaten implementatieverschillen – competentie uitkomsten

Implementatiekenmerken	Vakspecifiek	Basisgeneriek	Geavanceerd generiek
Activiteiten door professionals in de opleiding	0.14 (0.20)	.011 (0.019)	0.045** (0.017)
Beroepsgerichte theorieën in de opleiding	-0.01 (0.02)	X	X
Beroepsgerichte vaardigheden in de opleiding	-0.01 (0.02)	X	X
Generieke vaardigheden in de opleiding	-.009* (0.04)	-0.01 (0.004)	X
Activiteiten van docenten in de opleiding voor de beroepspraktijk	0.040* (0.019)	.012 (0.018)	0.040* (0.016)
Activiteiten van docenten in de opleiding voor de beroepsgerichte route	-0.08 (0.015)	X	0.034** (0.061)
Leerlingen moeten zelf kennis vergaren in de opleiding	X	X	.061* (0.028)

*/** significant op 5%/1% niveau. /X= niet geschat. / Zie Appendix 2 voor alle schattingen

* standaardfout tussen haakjes

Met betrekking tot vakspecifieke competenties vinden we dat alleen twee van de zeven implementatiekenmerken een significante relatie laten zien. Beide verbanden zijn in lijn met onze verwachtingen. Een toenemende intensiteit van activiteiten van docenten gericht op de praktijk is positief gerelateerd aan het niveau van vakspecifieke competenties die leerlingen bezitten aan het einde van de opleiding. Het aantal uren dat besteed wordt aan het doceren van generieke competenties vermindert het niveau van vakspecifiek competenties. Deze laatste bevinding suggereert dat de benadering die gebruikt is tijdens de uren die gericht waren op de verwerving van generieke competenties niet leidt tot een symbiotisch proces van het tegelijkertijd vergaren van zowel generieke als vakspecifieke competenties. Variaties in andere elementen van uitvoering die we onderscheiden, laten geen verband zien met de vakspecifieke competenties. Samen met de eerdere resultaten, die lieten zien dat de algemene invoering van competentiegerichte kwalificaties leidde tot een vermindering van het niveau van vakspecifieke competenties, lijken bovenstaande bevindingen erop te wijzen dat het mbo een toenemend aantal uren heeft besteed aan de vergaring van generieke competenties zonder dat men tot nu toe erin is geslaagd om te zorgen voor een leeromgeving waarin leerlingen generieke competenties kunnen verkrijgen in combinatie met vakspecifieke competenties.

Het niveau van **basisgenerieke competenties** laat bij geen van de elementen een significant verband zien.

Het verkrijgen van **geavanceerde generieke competenties** wordt beïnvloed door vier elementen: de expertise van de docenten, activiteiten gericht op de beroepsgerichte route en daarmee gericht op een vervolgopleiding, de link naar de praktijk en de mate waarin leerlingen zelfstandig kennis moeten vergaren. Deze laatste bevinding is in lijn met eerder onderzoek (Meng, 2006 of Vaatstra en de Vries, 2007), wat erop wijst dat leeromgevingen waar leerlingen niet passief gevoed worden met kennis, maar actief moeten leren, de vergaring van geavanceerde generieke competenties stimuleert.

3.6 Conclusie

Een centraal doel van middelbaar beroepsonderwijs (mbo) is het voorbereiden van leerlingen voor een vervolgstudie, de arbeidsmarkt en het leven-lang-leren. Competenties die verkregen worden in het mbo dienen op deze doelstellingen worden aangepast. De invoering van competentiegerichte kwalificaties worden als belangrijk instrument hiervoor gezien. Tussen 2004 en 2012 zijn deze geleidelijk ingevoerd in het mbo waarbij scholen in grote mate vrijheid hebben om binnen de landelijke kaders van de kwalificatiestructuur per opleiding hun eigen invulling hieraan te geven en daarmee vorm te geven aan de leeromgeving.

De centrale doelstelling van het voorliggende Hoofdstuk was na te gaan in hoeverre er een verband is tussen kenmerken van de leeromgeving in het mbo, de competenties die zijn aangeleerd, de positie van de afgestudeerden op de arbeidsmarkt en het succes in een eventuele vervolgopleiding. We maken daarbij een onderscheid op twee niveaus: a) of opleidingen volgens een competentiegerichte kwalificatie werkten of niet en b) gegeven dat men volgens competentiegerichte kwalificatie werkte de manier waarop het onderwijs in een opleiding ingericht was.

De resultaten laten zien dat leerlingen afkomstig van competentiegerichte kwalificaties vaker een vervolgstudie zijn gaan doen, ofwel op een hoger mbo-niveau of wel, voor mbo niveau 4 op het hbo dan leerlingen die een traditionele leerkwalificatie hebben gevolgd. Dit komt doordat competentiegerichte kwalificaties versterkt zijn ingericht met de focus op het vergaren van geavanceerde generieke competenties die een sterke basis voor vervolgonderwijs geven. Onze resultaten laten niet zien dat leerlingen van competentiegerichte kwalificaties succesvoller zijn in een vervolgopleiding in de eerste anderhalf jaar na het behalen van het diploma. Op een later tijdstip na het behalen van het diploma zou dit nogmaals gemeten moeten worden. Op zijn minst kunnen we zeggen dat het hogere aantal inschrijvingen in vervolgonderwijs niet wordt vergezeld door een toename van vroegtijdige uitval.

Voor de gediplomeerden van het mbo die de arbeidsmarkt betreden lijken competentiegerichte kwalificaties eerder een negatieve effect te hebben dan een positieve. We vinden dat de gediplomeerden van opleidingen met competentiegerichte kwalificaties een grotere kans hebben om werkloos te worden. Bovendien is er geen indicatie dat als zij een baan vinden, de kwaliteit van deze match beter is. Als er al iets over te zeggen valt, dan krijgen leerlingen vaker een baan buiten hun eigen studierichting. In die zin zullen zij hun comparatieve voordeel van hun vakspecifieke competenties verliezen. Deze horizontale mismatch is in de regel het gevolg van het vinden van een baan in het generieke domein, het domein waarvoor geen specifieke opleidingssector een comparatief voordeel kent en de jongeren vooral aangewezen zijn op hun generieke competenties. Deze uitkomsten wordt verder ondersteund met het resultaat dat de werkende gediplomeerden van competentiegerichte kwalificaties een lager eigen niveau aan vakspecifieke competenties melden, al zijn de verschillen klein.

De resultaten wijzen erop dat het risico bestaat dat bij de vormgeving van competentiegerichte kwalificaties minder tijd en activiteiten gereserveerd worden voor het aanleren van vakspecifieke competenties en meer tijd voor het aanleren van geavanceerde generieke competenties, zonder dat daarbij een sterk verband tussen de twee competenties gelegd wordt. Dit hindert de symbiotische relatie die mogelijk is bij het aanleren van beide competenties.

Appendix 1: Vormen van invoering

1. Mate van activiteit/kennis bij professionals in het studieprogramma (10 Items: Cronbach alpha: 0.87)
 - a. Intensiteit van het contact tussen de leraar en de student
 - b. Intensiteit van de werkzaamheden voor leraren in het studieprogramma bij het vertalen van ontwikkelingen in de praktijk naar onderwijs.
 - c. Intensiteit van de werkzaamheden voor leraren in het studieprogramma bij het focussen op de connectie tussen intra- en extra-mural learning.
 - d. Intensiteit van de werkzaamheden voor leraren in het studieprogramma van het verbinden van de behoeften van studenten, het bedrijfsleven en het trainingsprogramma.
 - e. Intensiteit van de werkzaamheden voor leraren in het studieprogramma bij het behouden van overzicht in het domein van het trainingsprogramma.
 - f. Intensiteit van de samenwerking tussen de leraren in het trainingsprogramma.
 - g. Intensiteit van de samenwerking met de leraren in het trainingsprogramma en trainers in gelieerde bedrijven.
 - h. Intensiteit van de samenwerking met de leraren in het trainingsprogramma en de gerelateerde industrie.
 - i. Intensiteit van de samenwerking met de leraren in het trainingsprogramma en het vmbo.
 - j. Intensiteit van de samenwerking met de leraren in het trainingsprogramma en het mbo.
2. Activiteiten gericht op de beroepsgerichte route⁵³ (VRoute: Cronbach alpha: 0.66)
 - a. Intensiteit van de samenwerking tussen leraren in het trainingsprogramma.
 - b. Intensiteit van de samenwerking tussen leraren in de trainingsprogramma's en het vmbo
 - c. Intensiteit van de samenwerking tussen leraren in de trainingsprogramma's en het mbo
3. Gemiddeld aantal uren besteed aan beroepsgerichte theorie tijdens de studie (VTheory: Cronbach alpha: 0.90)
 - a. Hoeveel uur per week wordt besteed aan beroepsgerichte theorie in het eerste jaar
 - b. Hoeveel uur per week wordt besteed aan beroepsgerichte theorie in het tweede jaar
 - c. Hoeveel uur per week wordt besteed aan beroepsgerichte theorie in het derde jaar
 - d. Hoeveel uur per week wordt besteed aan beroepsgerichte theorie in het vierde jaar
4. Gemiddeld aantal uren besteed aan beroepsgerichte vaardigheden tijdens de studie (VSkills: Cronbach alpha: 0.88)

⁵³ Beroepsgerichte route verwijst naar de route die leerlingen kunnen nemen om zich voor te bereiden op de arbeidsmarkt. Via vmbo, mbo en hbo opstroomt is dus de beroepsgerichte route. De academische route is de route via VWO en WO.

- a. Hoeveel uur per week wordt besteed aan beroepsgerichte vaardigheden in het eerste jaar
 - b. Hoeveel uur per week wordt besteed aan beroepsgerichte vaardigheden in het tweede jaar
 - c. Hoeveel uur per week wordt besteed aan beroepsgerichte vaardigheden in het derde jaar
 - d. Hoeveel uur per week wordt besteed aan beroepsgerichte vaardigheden in het vierde jaar
5. Gemiddeld aantal uren besteed aan generieke vaardigheden tijdens de studie (*GSkills*: Cronbach alpha: 0.88)
- a. Hoeveel uur per week wordt besteed aan generieke vaardigheden in het eerste jaar
 - b. Hoeveel uur per week wordt besteed aan generieke vaardigheden in het tweede jaar
 - c. Hoeveel uur per week wordt besteed aan generieke vaardigheden in het derde jaar
 - d. Hoeveel uur per week wordt besteed aan generieke vaardigheden in het vierde jaar
6. Aanwezigheid van oefening in het studieprogramma (*Pracprox*: Cronbach alpha: 0.59)
- a. Frequentie van integrale opdrachten van een externe afgevaardigde
 - b. Frequentie van integrale opdrachten ontwikkeld door leraren (reverse coding)
 - c. Frequentie van integrale opdrachten verkregen van derden
7. Mate waarin studenten zelfstandig kennis moeten vergaren (*Self*: Cronbach alpha: 0.60)
- a. Intensiteit van de eisen aan studenten om onafhankelijk hun eigen leeractiviteiten te organiseren.
 - b. Intensiteit van de eisen aan studenten om onafhankelijk kennis op te doen voor integrale opdrachten.
 - c. Intensiteit van de eisen aan studenten om onafhankelijk kennis op te doen voor trainingsonderwerpen.

Appendix 2: Analyses algemene invoering

TABEL A.1 Kans op starten met vervolgopleiding en kans op succes in vervolgopleiding

	Vergoopleiding	Succes in de vervolgopleiding
Vaste parameters		
Constant	0.887*** (0.0859)	3.040*** (0.183)
Kenmerken van het MBO		
BOL (versus BBL)	0.622*** (0.0343)	-0.304** (0.0929)
MBO niveau 2 (ref =niveau 3)	0.289*** (0.0422)	0.134 (0.0879)
MBO niveau 4 (ref =niveau 3)	0.725*** (0.0342)	-0.696*** (0.0684)
Kenmerken van het cohort binnen de opleidingen		
Competentiegericht (vs. klassiek leren)	0.253*** (0.0287)	0.0331 (0.0543)
Kenmerken van individuen		
Leeftijd	-0.258*** (0.00635)	-0.0501*** (0.0139)
Vrouw (ref = man)	-0.312*** (0.0254)	-0.186*** (0.0462)
Westerse allochtoon (ref = autochtoon)	0.0888 (0.0506)	-0.132 (0.101)
Niet-westerse allochtoon (ref = autochtoon)	0.562*** (0.0375)	-0.0653 (0.0662)
Gemiddeld cijfer	0.0608*** (0.00996)	0.155*** (0.0207)
Controle voor afstudeerjaar	Ja	Ja
Variantie componenten		
School	0.279*** (0.035)	0.000 (0.059)
Studie binnen school	0.560*** (0.019)	0.249*** (0.058)
Afstudeerjaar binnen studie	0.193 (0.038)***	0.000 (0.214)
Individu binnen afstudeerjaar	n/a	n/a
N	46851	22865

Bron: BVE-Monitor, */**/** significant op 10%/5%/1% niveau

TABEL A.2 (Succesvolle) transitie naar arbeidsmarkt

	Werken	Verticale match	Horizontale match	Generiek domein
Vaste parameters				
Constant	12.32*** (0.413)	-0.177 (0.102)	1.195*** (0.108)	-1.157*** (0.108)
Kenmerken van het MBO				
BOL (versus BBL)	-1.681*** (0.167)	0.158*** (0.0424)	-0.568*** (0.0449)	0.484*** (0.0458)
MBO niveau 2 (ref =niveau 3)	-0.552** (0.199)	0.191*** (0.0545)	-0.512*** (0.0577)	0.490*** (0.0584)
MBO niveau 4 (ref =niveau 3)	0.666*** (0.158)	0.617*** (0.0474)	0.101* (0.0486)	-0.120* (0.0498)
Kenmerken van het cohort binnen de opleidingen				
Competentiegericht (vs. klassiek leren)	-0.586*** (0.168)	-0.0659 (0.0405)	-0.0889* (0.0412)	0.0836* (0.0421)
Kenmerken van individuen				
Leeftijd	-0.257*** (0.0217)	0.0403*** (0.00793)	0.0109 (0.00801)	-0.0274*** (0.00827)
Vrouw (ref = man)	-0.183 (0.115)	0.128*** (0.0372)	-0.115** (0.0374)	0.116** (0.0382)
Westerse allochtoon (ref = autochtoon)	-0.275 (0.208)	-0.298*** (0.0756)	-0.212** (0.0750)	0.201** (0.0771)
Niet-westerse allochtoon (ref = autochtoon)	-1.333*** (0.136)	-0.334*** (0.0596)	-0.493*** (0.0583)	0.467*** (0.0590)
Gemiddeld cijfer	0.192*** (0.0432)	0.179*** (0.0150)	0.106*** (0.0148)	-0.116*** (0.0152)
Controle voor afstudeerjaar	Yes	Yes	Yes	Yes
Variante componenten				
School	0.000 (0.047)	0.000 (0.070)	0.118*** (0.045)	0.000 (0.069)
Studie binnen school	0.000 (0.405)	0.667*** (0.026)	0.758*** (0.028)	0.750*** (0.028)
Afstudeerjaar binnen studie	8.477*** (0.337)	0.196*** (0.077)	0.206*** (0.064)	0.190*** (0.078)
Individu binnen afstudeerjaar	n/a	n/a	n/a	n/a
N	27400	25624	25582	25582

Bron: BVE-Monitor, */**/** significant op 10%/5%/1% niveau

Appendix 3: Analyses vormen van invoering

TABEL A.3 Vakspecifieke competenties: eigen niveau ('Best fit' modellen)⁵⁴

Model	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Vaste parameters									
Constante	3.816 (.019)	3.817 (.019)	3.847 (.015)	3.847 (.015)	3.847 (.014)	3.847 (.015)	3.847 (.014)	3.846 (.015)	3.847 (.015)
Vrouw (ref = man)	.047* (.020)	.045* (.020)							
Leeftijd	.012** (.004)	.011** (.004)							
Activiteiten door professionals in de opleiding				.014 (.020)					
Beroepsgerichte theorieën in de opleiding					-.001 (.002)				
Beroepsgerichte vaardigheden in de opleiding						-.001 (.002)			
Generieke vaardigheden in de opleiding		-.006 (.004)					-.009* (.004)		
Activiteiten van docenten in de opleiding voor de beroepspraktijk		.035# (.018)						.040* (.019)	
Activiteiten van docenten in de opleiding voor de beroepsgerichte route									-.008 (.015)
Random part									
Provincie variantie	.001 (.001)	.001 (.001)	.001 (.001)	.001 (.001)	.001 (.001)	.001 (.001)	.001 (.001)	.001 (.001)	.001 (.001)
brincrebo variantie	.011 (.003)	.010 (.003)	.014 (.003)	.014 (.003)	.014 (.003)	.014 (.003)	.013 (.003)	.013 (.003)	.014 (.003)
Individu variantie	.429 (.008)	.429 (.008)	.429 (.008)	.429 (.008)	.429 (.008)	.429 (.008)	.429 (.008)	.429 (.008)	.429 (.008)
N-provincies=12; N-Brin=122; N-sector=246; N-Brinrebo=548; N-individus=6202									

Bron: BVE-Monitor / CGO-Monitor; #=significant op 10% (=5% one sided); *=sig. op 5%; ** sig. op 1%; ***=sig. op 0.1%.

⁵⁴ alternatieve modellen zijn beschikbaar via de auteurs.

TABEL A.4 Basisgenerieke competenties: eigen niveau ('Best fit' modellen) ⁵⁵

Model	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Vaste parameters									
Constante	3.881 (.015)	3.749 (.018)	3.747 (.018)	3.746 (.018)	3.747 (.018)	3.746 (.018)	3.881 (.015)	3.882 (.015)	3.881 (.015)
Vrouw (ref = man)		.217*** (.021)	.220*** (.021)	.220*** (.021)	.219*** (.021)	.219*** (.021)			
Leeftijd			.009* (.004)	.009* (.004)	.009* (.004)	.009* (.004)			
Activiteiten door professionals in de opleiding				.011 (.019)			.006 (.022)		
Generieke vaardigheden in de opleiding					-.001 (.004)			-.004 (.005)	
Activiteiten van docenten in de opleiding voor de beroepspraktijk						.012 (.018)			.014 (.021)
Random part									
Sector variantie	.013 (.004)	.004 (.002)	.005 (.002)	.005 (.002)	.005 (.002)	.005 (.002)	.013 (.004)	.013 (.004)	.013 (.004)
Brincrebo variantie	.013 (.004)	.005 (.003)	.004 (.003)	.004 (.003)	.004 (.003)	.004 (.003)	.013 (.004)	.013 (.004)	.013 (.004)
Indiviu variantie	.469 (.009)	.471 (.009)	.471 (.009)	.471 (.009)	.471 (.009)	.471 (.009)	.469 (.009)	.469 (.009)	.469 (.009)
N-provincies=12; N-Brin=122; N-sector=246; N-Brincrebo=548; N-indivius=6202									

Bron: BVE-Monitor / CGO-Monitor; #=significant op 10% (=5% one sided); *=sig. op 5%; ** sig. op 1%; ***=sig. op 0.1%.

⁵⁵ alternatieve modellen zijn beschikbaar via de auteurs.

TABEL A.5 Geavanceerde generieke competenties: eigen niveau ('Best fit' modellen) ⁵⁶

Model	1	2	3	4	5
Vaste parameters					
Constante	3.904 (.012)	3.904 (.012)	3.904 (.012)	3.904 (.012)	3.904 (.012)
Activiteiten door professionals in de opleiding		.045* (.018)			
Activiteiten van docenten in de opleiding voor de beroepspraktijk			.043* (.017)		
Activiteiten van docenten in de opleiding voor de beroepsgerichte route				.035* (.014)	
Leerlingen moeten zelf kennis vergaren in de opleiding					.073* (.030)
Random part					
Sector variantie	.009 (.003)	.009 (.003)	.009 (.003)	.009 (.003)	.008 (.003)
Brincrebo variantie	.010 (.003)	.009 (.003)	.009 (.003)	.009 (.003)	.009 (.003)
Individu variantie	.301 (.006)	.300 (.006)	.300 (.006)	.300 (.006)	.301 (.006)
	N-provincies=12; N-Brin=122; N-sector=246; N-Brinrebo=548; N-individus=6202				

Bron: BVE-Monitor / CGO-Monitor; #=significant op 10% (=5% one sided); *=sig. op 5%; ** sig. op 1%; ***=sig. op 0.1%.

⁵⁶ alternatieve modellen zijn beschikbaar via de auteurs.

LITERATUUR

- Allen, J., Pavlin, S & Velden, R. van der (eds.) (2011), *Competencies and Early Labour Market Careers of Higher Education Graduates in Europe*, Ljubljana: University of Ljubljana.
- Allen, J. & Velden, R. van der (2001). Educational mismatches versus skill mismatches: effects on wages, job satisfaction, and on-the-job search. *Oxford Economic Papers*, 53 (3), 434-452.
- Allen, J. & Velden, R. van der (2012). *Skills for the 21st century: Implications for education*. Maastricht: ROA.
- Baert, S., Cockx, B. & Verhaest, D. (2012). *Overeducation at the start of the career - stepping stone or trap?* Working Paper. Gent, Belgium: Universiteit Gent.
- Barron, J.M., Black, D.A. & Loewenstein, M.A. (1989). Job matching and on the job training. *Journal of Labour Economics*, 7 (1), 1-19.
- Berg, N. van den & Bruijn, E. de. (2009). *Het glas vult zich. Kennis over de vormgeving en effecten van competentiegericht beroepsonderwijs; verslag van een review*. 's Hertogenbosch/Amsterdam: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Berge, W. van den & ter Weel, B. (2015). Baanpolarisatie in Nederland, *CPB Policy Brief*, 2015/13. Den Haag: Centraal Planbureau.
- Biemans, H., Nieuwenhuis, L., Poell, R., Mulder, M. & Wesselink, R. (2004). Competence-based VET in the Netherlands: background and pitfalls. *Journal of Vocational Education and Training*, 56 (4), 523-538.
- Bijlsma, I., Corvers, F., Dijkman, S., Fouarge, D., Kuenn-Nelen, A. & Poulissen, D. (2016). *Methodiek arbeidsmarktprognoses en indicatoren 2015-2020*, ROA-TR-2016/4.
- Bol, T., & Werfhorst, H.G. van de (2016). *De link tussen school en werk in een polariserende arbeidsmarkt*. Amsterdam Centre for Inequality Studies, Universiteit van Amsterdam.
- Bowden, J. & Marton, F. (1998). *The University of Learning, Beyond Quality and Competence*. London: Kogan Page.
- Burris, V. (1983). The social and political consequences of overeducation. *American Sociological Review*, 48, 454-467.
- Bussemaker, J. (2014, 2 juni). Ruim baan voor vakmanschap: een toekomstgericht mbo, [kamerbrief].
- Chaklova, K., Goudswaard, A., Sanders, J. & Smits, W. (2015). *Dynamiek op de Nederlandse arbeidsmarkt: de focus op flexibilisering*. Den Haag: CBS.
- Commissie Parlementair Onderzoek Onderwijsvernieuwingen (2008). *Parlementair Onderzoek Onderwijsvernieuwingen*, brief van de commissie parlementair onderzoek onderwijsvernieuwingen. Sdu Uitgevers 's-Gravenhage, Den Haag.

- Connally, J., K. Jorgensen, S. Gillis & Griffin, P. (2002). An Integrated Approach to the Assessment of Higher Order Competencies. *Paper presented at the Australian Association for Research in Education Annual Conference*, Brisbane, Australia, December 2002.
- Corvers, F., Euwals, R. & de Grip, A. (2011). Zonder flexibele contracten meer werkloosheid, *Me Judice*, jaargang 4, 4 februari.
- DiPrete, T.A., Bol, T., Ciocca, C., & Werfhorst, H.G. van de (2015). *School-to-Work Linkages in the United States*, Germany, and France. Working Paper, Columbia University.
- Dykema, J. & Schaeffer, N.C. (2000). *Development of a Personal Event Schema*. CDE Working Paper 99-27, Madison: Center for Demography and Ecology, University of Wisconsin-Madison.
- Eyraud, F., Marsden, D. & Sylvestre, J.-J. (1990). Occupational and internal labour markets in Britain and France. *International Labour Review*, 129, 501-517.
- Falcke, S., Meng, C. & Nollen, R. (2016). *Educational mismatches for second generation migrants: An analysis of applied science graduates in the Netherlands*. Maastricht: ROA.
- Gangl, M. (2001). European patterns of labour market entry. A dichotomy of occupationalized vs. non-occupationalized systems. *European Societies*, 3, 471-494.
- Green, F. (2013). *Skills and Skilled Work: An Economic and Social Analyses*. Oxford: Oxford University Press.
- Green, F. (2004). *First Thoughts on Methodological Issues in an International Assessment of Adult Skills*, Expert paper prepared for the first PIAAC IEG meeting, Paris, 26-27 April, OECD.
- Grip, A., de, Bosma, H., Willems, D., & Boxtel, M., van. (2008). Job-worker mismatch and cognitive decline. *Oxford Economic Papers*, 60, 237-253.
- Hartog, J. (2000). Over-education and earnings: where are we, where should we go? *Economics of Education Review*, 19, 131-147.
- Huisman, J. (2010). *Configuraties mbo-opleidingen*. Utrecht: Expertisecentrum beroepsonderwijs.
- Humburg, M. & van der Velden, R. (2013). *What is expected of higher education graduates in the 21st century?* Maastricht: ROA.
- Inspectie van het onderwijs (2007). *Competenties: kun je dat leren?* Een inspectieonderzoek naar de onderwijskundige kwaliteit van de vernieuwing in het mbo. Den Haag media groep, Den Haag.
- Inspectie van het onderwijs (2009). *Competentieverricht mbo: kansen en risico's*, Vervolgonderzoek naar de implementatie van competentieverricht onderwijs in het mbo. Roto Smeets Graf Services, Utrecht.
- Levels, M., van der Velden, R. & di Stasio, V. (2014). From school to fitting work: How education-to-job matching of European school leavers is related to educational system characteristics. *Acta Sociologica*, 57 (4), 341-361.
- Maynard, D. C. & Feldman, D. C. (2011). *Underemployment: Psychological, economic and social challenges*. New York: Springer.
- McKee-Ryan, F.M. & Harvey, J. (2011). "I have a job but...": A Review of underemployment. *Journal of Management*, 37(4): 962-996.
- Meijden, van der, A., Westerhuis, A., Huisman, J., Neuvel, J. & Groenenberg, R. (2009). *Beroepsonderwijs in verandering: op weg naar competentieverricht onderwijs*. Vierde meting CGO monitor. Utrecht: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Meijden, van der, A., Berg, van den, J. & Román, A. (2013). *Ontwerp en resultaat van opleidingen in het middelbaar beroepsonderwijs*. Vijfde meting CGO monitor. Utrecht: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.

- Meijden, van der, A. & Petit, R. (2014). *Evaluatie kwalificatiedossier mbo, Analyse op bestaande databronnen, ervaringen van betrokkenen*. Den Bosch: Expertisecentrum Beroepsopleiding.
- Meng, C. (2006). *Discipline-Specific or Academic? Acquisition, Role and Value of Higher Education Competencies*. (Doctoral Dissertation). Research Centre for Education and the Labour Market (ROA), Maastricht.
- Meng, C. & Sijbers, E. (2017). *Arbeidsmarktrelevantie mbo niveau 2*. Maastricht; ROA.
- Meng, C., Sijbers, E. & Allen J. (2016). *Voorbereiding en aansluiting met het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt: een nadere analyse op basis van de schoolverlatersonderzoeken*. Research Centre for Education and the Labor Market (ROA).
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2014). Kamerbrief over een toekomstgericht middelbaar beroepsopleiding: *Ruim baan voor vakmanschap: een toekomstgericht mbo*.
- Orne, M.T. (1962). On the Social Psychology of the Psychological Experiment: With Particular Reference to Demand Characteristics and their Implications. *American Psychologist*, 17.
- Patrick, T.B. & Sievert, M.C. (1994). Electronic Communication on the Internet, *Missouri Medicine*, 91, 1, 25-26.
- Quintini G. (2011). Over-qualified or under-skilled: A review of existing literature. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers* 121. Paris: OECD.
- Richter, L., & P.B. Johnson (2001). Current Methods of Assessing Substance Use: A Review of Strengths, Problems, and Developments. *Journal of Drug Issues*, 31, 4, 809-832.
- ROA (2013). *De Arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2018*, ROA-R-2013/11.
- ROA (2015). *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2014*, ROA-R-2015/3.
- ROA (2015a). *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2020*, ROA-R-2015/6.
- ROA (2015b). *Beroepenindeling ROA-CBS 2014* (BRC 2014), ROA-TR-2015/5.
- ROA (2016). *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2015*, ROA-R-2016/2.
- Rychen, D.S. & Salganik, L.H. (2003). A holistic model of competence. In: Rychen, D.S., Salganik, L.H., (eds.), *Key competencies for a successful life and a well-functioning society*. Göttingen: Hogrefe & Huber Publishers.
- Smits, W. & Vries, J. de (2015). Toenemende Polarisatie op de Nederlandse arbeidsmarkt, *Economische Statistische Berichten*, 100(4701), pp 24-25.
- Smooenburg, M.S.M. van & Velden, R. van der (2000). The training of school-leavers, complementarity or substitution? *Economics of Education Review* 19, 207-217.
- Snijder, T. & Bosker, R. (2012). *Multilevel Analysis: An introduction to basic and advanced multilevel (2nd edition)*. Thousand Oaks: Sage Publishers.
- StataCorp. (2015). *Stata Statistical Software: Release 14*. College Station, TX: StataCorp LP.
- Sternberg, J. R. (2003). What is an expert student. *Educational Researcher*, 32 (8), 5-9.
- Thompson, K., Shea, T., Sikora, D., Perrewé, P. & Ferris, G. (2013). Rethinking underemployment and over qualification in organizations: The not so ugly truth. *Business Horizons*, 56, 113-121.
- Tsang, M. & Levin, H. (1985). The economics of overeducation. *Economics of Education Review*, 4, 93-104.
- UWV. (2016). *Arbeidsmarktprognose 2016-2017*, Amsterdam.
- Vaatstra, R. & Vries, R. de (2007). The effect of the learning environment on competences and training for the workplace according to graduates. *Higher Education*, 53 (3), 335-357.

-
- Victorin K., M. Haag Grönlund & Skerfving, S. (1998). Methods for Health Risk Assessment of Chemicals - Are they Relevant for Alcohol? *Alcoholism Clinical and Experimental Research*, 22 (7) suppl, 270S-276S.
- Verbruggen, M., Emmerik H. van, Gils A.E.J. van, Meng, C.M. & Grip, A. de (2015). Does early-career underemployment impact future career success? A path dependency perspective. *Journal of Vocational Behavior*, 90 (9), 101-110.
- Ward, M., L. Gruppen & G. Regehr (2002). Measuring Self-assessment: Current State of the Art. *Advances in Health Sciences Education*, 7, 63-80.
- Weinert, F. E. (2001). Concept of Competence: A Conceptual Clarification. In: Rychen, D. S. & Salganik, L.H., (eds.), *Defining and selecting key competencies*. Göttingen: Hogrefe & Huber Publishers, 43-65.
- Wolbers, M. (2003). Job Mismatches and their Labour-Market Effects among School-Leavers in Europe. *European Sociological Review*, 19 (3), 249-266.

BIJLAGE 1: KERNINDICATOREN

Kernindicatoren 2016

	verder leren	zelfde opleiding opnieuw kiezen	werkloosheid	intrede werkloosheid	flexibele aanstelling	bruto uurloon	minimaal eigen niveau	eigen/verwante richting
	%	%	%	maanden	%	€	%	%
HAVO/VWO	86	-	-	-	-	-	-	-
HAVO	84	-	-	-	-	-	-	-
VWO	89	-	-	-	-	-	-	-
VMBO	98	89	-	-	-	-	-	-
<i>Naar leerweg</i>								
Theoretisch	99	91	-	-	-	-	-	-
Gemengd	97	92	-	-	-	-	-	-
Kaderberoepsgericht	97	88	-	-	-	-	-	-
Basisberoepsgericht	97	84	-	-	-	-	-	-
<i>Naar sector</i>								
Landbouw	97	88	-	-	-	-	-	-
Techniek	97	86	-	-	-	-	-	-
Economie	97	88	-	-	-	-	-	-
Gezondheidszorg	98	87	-	-	-	-	-	-
Intersectoraal	96	88	-	-	-	-	-	-
MBO	46	78	5	1,1	34	10,53	75	66
BOL	53	75	7	1,4	45	9,63	72	60
BOL niveau 1	68	66	19	2,8	54	6,49	60	44

Kernindicatoren 2016

	verder leren	zelfde opleiding opnieuw kiezen	werkloosheid	intrede werkloosheid	flexibele aanstelling	bruto uurloon	minimaal eigen niveau	eigen/verwante richting
	%	%	%	maanden	%	€	%	%
BOL niveau 2								
Landbouw	59	72	11	1,7	49	8,03	67	50
Techniek	51	68	11	2,0	54	7,31	64	49
Economie	58	75	10	1,7	48	8,57	73	55
Gezondheidszorg	58	68	10	1,4	47	7,99	63	48
	63	76	14	1,8	52	7,64	66	49
BOL niveau 3								
Landbouw	42	74	6	1,3	45	9,33	70	61
Techniek	35	70	5	1,4	46	7,72	56	51
Economie	35	77	5	1,4	37	10,29	69	68
Gezondheidszorg	52	70	10	1,5	50	8,61	58	45
Gedrag en Maatschappij	35	80	3	0,6	36	9,90	79	70
	37	74	7	1,4	58	9,59	80	73
BOL niveau 4								
Landbouw	52	78	4	1,1	43	10,46	78	65
Techniek	43	74	5	1,2	46	9,21	72	58
Economie	46	80	4	1,1	37	11,10	78	68
Gezondheidszorg	61	77	6	1,2	47	9,63	73	54
Gedrag en maatschappij	45	82	2	0,7	37	11,43	87	79
	56	76	4	1,3	54	10,01	77	66

Kernindicatoren 2016

	verder leren	zelfde opleiding opnieuw kiezen	werkloosheid	intrede werkloosheid	flexibele aanstelling	bruto uurloon	minimaal eigen niveau	eigen/verwante richting
	%	%	%	maanden	%	€	%	%
BBL	28	84	2	0,4	19	11,80	77	74
BBL niveau 1	26	79	12	1,6	26	9,48	49	44
BBL niveau 2	40	82	3	0,6	23	9,81	75	67
Landbouw	21	84	2	0,7	14	10,75	70	60
Techniek	46	86	2	0,3	20	10,38	77	71
Economie	42	75	4	0,9	32	8,40	68	55
Gezondheidszorg	20	79	6	0,9	22	9,24	78	71
BBL niveau 3	25	85	1	0,2	16	12,27	76	79
Landbouw	20	81	2	0,2	17	11,88	66	68
Techniek	33	88	0	0,2	13	13,18	72	82
Economie	30	79	2	0,4	24	9,88	65	63
Gezondheidszorg	14	85	0	0,1	12	13,11	89	87
Gedrag en maatschappij	20	83	0	0,7	26	13,09	90	81
BBL niveau 4	17	85	1	0,3	18	13,75	89	80
Landbouw	12	80	0	0,3	18	12,42	82	76
Techniek	19	88	0	0,1	10	14,88	86	84
Economie	22	80	3	0,4	21	11,75	80	66
Gezondheidszorg	13	87	1	0,2	18	14,64	96	90
Gedrag en maatschappij	13	79	4	1,0	31	14,41	94	77

Kernindicatoren 2016

	verder leren	zelfde opleiding opnieuw kiezen	werkloosheid	intrede werkloosheid	flexibele aanstelling	bruto uurloon	minimaal eigen niveau	eigen/verwante richting
	%	%	%	maanden	%	€	%	%
HBO	24	79	5	1,7	59	13,89	81	77
Landbouw	20	80	5	1,8	57	12,76	76	73
Onderrwijs	30	88	3	1,1	60	14,83	92	92
Techniek	23	85	4	1,7	50	14,70	87	83
Economie	27	72	7	1,7	57	13,63	83	67
Gezondheidszorg	21	84	3	1,6	57	14,99	84	89
Gedrag en maatschappij	20	75	6	2,2	73	13,44	59	80
Taal en cultuur	23	84	3	1,5	65	10,70	65	63
Totaal	65	82	5	1,3	42	11,84	77	69

Bron: ROA (SIS)

- = te weinig waarnemingen

Kernindicatoren 2006-2016

Verder leren												
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
HAVO	%	87	88	88	89	86	90	87	88	87	93	84
VWO	%	90	88	91	90	88	89	88	86	94	96	89
VMBO	%	87	89	92	95	96	97	98	98	98	97	98
BOL 1	%	45	23	53	51	69	56	75	68	66	72	68
BOL 2	%	63	33	60	59	59	60	60	60	62	61	59
BOL 3	%	40	28	44	43	48	44	46	47	45	46	42
BOL 4	%	56	56	58	56	58	60	59	55	58	60	52
BBL 1	%	37	11	32	28	35	23	23	23	22	18	26
BBL 2	%	31	20	37	34	37	37	34	32	33	33	40
BBL 3	%	15	13	25	22	26	28	20	23	19	22	25
BBL 4	%	31	16	18	18	26	17	23	18	15	17	17
HBO	%	32	35	36	36	36	33	31	30	28	26	25

% schoolverlaters dat direct is doorgestroomd naar een vervolgopleiding.

Werkloosheid												
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
BOL 1	%	15	9	13	27	20	28	24	38	26	29	19
BOL 2	%	10	7	6	8	10	13	14	18	21	16	11
BOL 3	%	4	3	4	8	4	7	11	13	10	11	6
BOL 4	%	5	2	2	4	4	5	7	9	9	7	4
BBL 1	%	6	5	1	10	4	6	5	8	11	10	12
BBL 2	%	2	2	1	3	4	5	4	6	7	5	3
BBL 3	%	1	0	1	2	2	2	2	3	6	3	1
BBL 4	%	1	2	1	1	1	3	2	3	5	2	1
HBO	%	4	3	3	6	5	6	8	8	7	6	5

Bruto uurloon												
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
BOL 1	€	7,65	8,97	7,41	7,51	6,45	7,27	7,40	6,52	5,88	6,39	6,49
BOL 2	€	8,04	8,71	8,73	10,08	9,63	8,51	8,06	8,38	7,37	7,46	8,03
BOL 3	€	10,19	10,87	10,55	11,70	11,11	10,45	9,75	9,53	8,91	9,03	9,33
BOL 4	€	11,16	11,57	11,47	11,73	12,14	11,25	10,52	10,48	9,52	9,85	10,46
BBL 1	€	10,43	9,90	10,27	10,58	10,48	10,85	11,15	9,84	9,35	10,00	9,48
BBL 2	€	11,69	11,09	10,84	11,80	11,06	10,85	10,43	10,15	9,61	9,91	9,81
BBL 3	€	11,30	13,01	13,02	13,36	12,90	12,82	12,37	11,76	11,90	12,17	12,27
BBL 4	€	12,61	14,35	14,25	15,12	15,00	14,49	13,23	13,57	13,73	13,64	13,75
HBO	€	15,17	15,35	15,62	15,08	15,09	14,51	14,17	13,26	13,38	13,35	13,89

Het bruto uurloon heeft betrekking op de hoofdfunctie, en is inclusief toeslagen maar exclusief inkomen uit overwerk.

Kernindicatoren 2006-2016

Minimaal eigen niveau												
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
BOL 1	%	60	59	59	61	76	68	76	63	56	61	60
BOL 2	%	62	63	71	65	74	67	65	68	53	67	67
BOL 3	%	77	78	83	75	77	75	69	65	64	66	69
BOL 4	%	82	84	85	84	85	80	76	75	72	75	78
BBL 1	%	49	47	55	58	47	46	47	47	52	47	49
BBL 2	%	58	65	71	63	71	67	71	70	67	72	75
BBL 3	%	70	67	65	59	68	65	66	66	74	72	76
BBL 4	%	74	86	83	82	83	86	84	82	87	85	88
HBO	%	82	85	84	82	79	77	76	72	74	77	80

Het minimaal eigen niveau betreft het opleidingsniveau dat door de werkgever voor deze functie minimaal vereist is.

Eigen/verwante richting												
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
BOL 1	%	42	36	54	58	76	60	65	52	40	51	44
BOL 2	%	55	50	55	56	59	58	58	59	53	61	50
BOL 3	%	73	72	75	74	77	74	71	66	64	66	61
BOL 4	%	76	75	73	74	74	78	71	70	64	67	65
BBL 1	%	47	51	53	45	52	58	46	51	51	47	44
BBL 2	%	58	65	62	61	65	74	74	71	66	75	67
BBL 3	%	77	80	77	77	79	84	85	83	86	85	79
BBL 4	%	67	84	81	83	83	87	92	87	86	86	81
HBO	%	80	82	82	80	79	78	78	73	74	75	77

De eigen/verwante richting betreft de opleidingsrichting dat door de werkgever voor deze functie minimaal vereist is.

Zelfde opleiding opnieuw kiezen												
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
VMBO	%	88	84	81	82	84	88	87	88	88	87	89
BOL 1	%	76	69	75	68	73	75	81	73	68	71	66
BOL 2	%	71	70	74	73	75	74	77	75	73	73	72
BOL 3	%	77	78	79	77	79	76	76	75	74	75	74
BOL 4	%	79	82	80	79	79	79	77	78	77	78	78
BBL 1	%	87	81	83	84	76	81	83	80	74	73	79
BBL 2	%	76	81	84	84	81	81	85	82	84	82	82
BBL 3	%	86	86	86	82	85	87	83	85	81	85	85
BBL 4	%	87	82	85	84	83	85	85	86	85	85	85
HBO	%	78	80	78	78	79	79	79	78	77	78	79

% schoolverlaters dat achteraf bezien dezelfde opleiding opnieuw zal kiezen.

STATISTISCHE BIJLAGE: TABELLEN NAAR OPLEIDINGSSECTOR

Website Kerncijfers Schoolverlatersonderzoeken:

<https://roaststatistics.maastrichtuniversity.nl/SISOnline/Home.aspx>.

Op de website Kerncijfers Schoolverlatersonderzoeken (<https://roaststatistics.maastrichtuniversity.nl/SISOnline/Home.aspx>) zijn landelijke statistieken te vinden over gediplomeerde schoolverlaters van het initiële onderwijs in Nederland. De cijfers zijn gebaseerd op de schoolverlatersonderzoeken van het ROA en hebben betrekking op de gediplomeerden van het avo, vmbo, mbo en het ho. De kerncijfers die gepresenteerd worden geven een inzicht in de gevolgde studie, het vervolgonderwijs en de intrede van de schoolverlaters op de arbeidsmarkt.

De website is te raadplegen vanuit twee invalshoeken: naar onderwijsindeling en naar kernindicator. De invalshoek naar onderwijs laat alle kerncijfers voor een bepaalde onderwijsindeling zien. Hierbij kan gekozen worden voor onderwijsniveaus, onderwijssectoren en individuele opleidingen. Daarnaast is er de mogelijkheid om een keuze te maken voor voltijd, deeltijd of duale opleidingsvarianten. De invalshoek naar indicator laat voor alle onderwijsniveaus, -sectoren dan wel opleidingen de informatie over één gekozen indicator zien. Zowel in het menu als in de overzichtstabellen zijn de kernindicatoren naar een vijftal categorieën ingedeeld:

- algemene achtergrondkenmerken;
- gevolgde opleiding;
- oordeel over de gevolgde opleiding;
- kenmerken vervolgonderwijs;
- arbeidsmarktindicatoren en baankenmerken.

De cijfers worden telkens weergegeven voor de laatste vijf meetjaren en worden jaarlijks geupdate rond de tijd dat het landelijk rapport 'Schoolverlaters tussen Onderwijs en Arbeidsmarkt' uitkomt.

INHOUD

Algemeen

Tabel 1	Aantallen	143
Tabel 2	De uitstroom van schoolverlaters verbijzonderd naar geslacht, etniciteit en gemiddelde leeftijd op moment van enquête	146
Tabel 3	Situatie op moment van enquête	149

Arbeidsmarkt

Tabel 4	Werkloosheid	152
Tabel 5	Werkloosheid tot eerste baan	154
Tabel 6	Werkzaam in klein-, midden-, grootbedrijf	156
Tabel 7	Percentage werkende schoolverlaters met een flexibele aanstelling	158
Tabel 8	Wekelijkse arbeidsduur van werkende schoolverlaters	160
Tabel 9	Aard van het dienstverband van werkende schoolverlaters	162
Tabel 10	Vereist opleidingsniveau voor de huidige functie volgens de werkgever	164
Tabel 11	Vereiste opleidingsrichting voor de huidige functie volgens de werkgever	166
Tabel 12	Oordeel van de werkende schoolverlaters over de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de huidige functie	168
Tabel 13	Beloning van werkende schoolverlaters	170
Tabel 14	Tevredenheid met huidige functie	172
Tabel 15	Percentage werkende schoolverlaters waarvan huidige functie goede carriereperspectieven biedt	174
Tabel 16	Benutting van kennis en vaardigheden schieten tekort volgens oordeel werkende schoolverlaters	176
Tabel 17	Percentage werkende schoolverlaters dat op zoek is naar een andere baan	178

Vervolgonderwijs

Tabel 18	Doorstroom en type vervolgonderwijs	180
Tabel 19	Oordeel van schoolverlaters over de aansluiting van de afgelopen opleiding met de vervolgonopleiding	183
Tabel 20	Uitvallers en studiewisselaars	186

Oordeel over gevolgde opleiding

Tabel 21	Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: breedte en diepgang van gevolgde opleiding	189
Tabel 22	Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: basis te starten op de arbeidsmarkt en basis om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen	192
Tabel 23	Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: moeilijkheidsgraad van gevolgde opleiding	195
Tabel 24	Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: docenten streng in beoordeling van studenten	198
Tabel 25	Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: uitdagend niveau	201
Tabel 26	Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: pittige tentamens/opdrachten	204
Tabel 27	Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: toetsen op inzicht	207

Tevredenheid achteraf

Tabel 28	Opleiding achteraf opnieuw kiezen	210
----------	-----------------------------------	-----

[Leeswijzer](#)

De statistische bijlage presenteert per opleidingsniveau, en binneneen opleidingsniveau per onderscheiden sector, de resultaten afkomstig van het SchoolverlatersInformatieSysteem 2015.

Cijfers onder het kopje 'Totaal' zijn daarbij gebaseerd op alle gediplomeerde schoolverlaters van het avo, vmbo, mbo en hbo.

TABEL 1 Aantallen

	ongewogen aantallen	gewogen aantallen
HAVO/VWO	1.549	78.225
HAVO	840	45.239
VWO	709	32.986
VMBO	4.015	99.480
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	2.007	46.275
Gemengd	315	6.449
Kaderberoepsgericht	1.049	26.606
Basisberoepsgericht	638	19.943
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	267	6.981
Techniek	453	11.536
Economie	339	9.864
Gezondheidszorg	545	13.363
Intersectoraal	404	11.461
MBO	37.252	142.339
BOL	27.699	102.594
BOL niveau 1	1.142	5.864
Landbouw	25	107
Techniek	108	561
Economie	787	4.142
Gezondheidszorg	222	1.053
BOL niveau 2	5.340	24.147
Landbouw	313	1.298
Techniek	1.337	6.119
Economie	1.800	8.635
Gezondheidszorg	1.890	8.095
BOL niveau 3	5.808	22.217
Landbouw	383	1.380
Techniek	755	3.027
Economie	2.224	8.802
Gezondheidszorg	1.460	5.366
Gedrag en maatschappij	986	3.642

TABEL 1 Aantallen

	ongewogen aantallen	gewogen aantallen
BOL niveau 4	15409	50.366
Landbouw	832	2.560
Techniek	3.434	11.658
Economie	5.185	17.754
Gezondheidszorg	3.152	9.842
Gedrag en maatschappij	2.806	8.551
BBL	9.553	39.745
BBL niveau 1	392	1.888
Landbouw	98	463
Techniek	75	354
Economie	176	876
Gezondheidszorg	43	196
BBL niveau 2	2.637	12.847
Landbouw	183	866
Techniek	1.450	7.161
Economie	647	3.254
Gezondheidszorg	357	1.567
BBL niveau 3	3.999	16.413
Landbouw	231	911
Techniek	1.383	6.008
Economie	841	3.820
Gezondheidszorg	1.388	5.093
Gedrag en maatschappij	156	581
BBL niveau 4	2.525	8.596
Landbouw	61	200
Techniek	605	2.111
Economie	680	2.638
Gezondheidszorg	994	3.105
Gedrag en maatschappij	185	543

TABEL 1 Aantallen

	ongewogen aantallen	gewogen aantallen
HBO	18.722	54.837
Landbouw	631	1.379
Onderwijs	1.826	5.847
Techniek	3.361	9.292
Economie	6.577	21.280
Gezondheidszorg	2.348	6.120
Gedrag en maatschappij	2.752	7.530
Taal en cultuur	1.227	3.389
Totaal	61.538	374.881

Bron: ROA (SIS)

TABEL 2 De uitstroom van schoolverlaters verbijzonderd naar geslacht, etniciteit en gemiddelde leeftijd op moment van enquête

Opleidingssector	vrouw %	westerse allochtoon %	niet-westerse allochtoon %	autochtoon %	leeftijd gem.
HAVO/VWO	52	6	9	84	18,8
HAVO	51	6	10	84	18,6
VWO	53	7	8	85	19,1
VMBO	48	5	18	77	17,4
<i>Naar leerweg</i>					
Theoretisch	50	6	15	79	17,3
Gemengd	49	3	8	89	17,4
Kaderberoepsgericht	49	6	18	76	17,5
Basisberoepsgericht	42	4	26	70	17,6
<i>Naar sector</i>					
Landbouw	47	5	6	89	17,5
Techniek	4	4	15	81	17,5
Economie	39	7	30	63	17,5
Gezondheidszorg	87	4	20	76	17,6
Intersectoraal	46	5	24	71	17,5
MBO	50	6	20	75	23,2
BOL	54	6	23	71	21,6
BOL niveau 1	45	9	55	36	20,7
Landbouw	35	4	4	91	19,9
Techniek	4	17	51	32	21,2
Economie	45	9	57	34	20,6
Gezondheidszorg	70	5	56	40	20,7
BOL niveau 2	52	6	31	63	20,9
Landbouw	56	3	4	92	20,3
Techniek	13	7	27	66	21,0
Economie	46	7	33	60	20,5
Gezondheidszorg	86	5	35	60	21,5
BOL niveau 3	58	5	21	74	21,8
Landbouw	57	4	4	93	21,3
Techniek	23	6	13	81	22,4
Economie	41	6	31	63	21,4
Gezondheidszorg	83	5	11	84	21,8
Gedrag en maatschappij	92	5	22	73	22,5

TABEL 2 De uitstroom van schoolverlaters verbijzonderd naar geslacht, etniciteit en gemiddelde leeftijd op moment van enquête

Opleidingssector	vrouw %	westerse allochtoon %	niet-westerse allochtoon %	autochtoon %	leeftijd gem.
BOL niveau 4	55	5	17	77	22,0
Landbouw	58	4	2	94	21,9
Techniek	31	5	11	84	22,3
Economie	46	6	24	69	21,7
Gezondheidszorg	76	5	12	83	22,2
Gedrag en maatschappij	83	5	21	74	21,9
BBL	39	6	10	84	27,4
BBL niveau 1	37	12	22	66	29,9
Landbouw	33	13	9	78	30,8
Techniek	14	15	9	76	27,8
Economie	38	11	32	57	30,2
Gezondheidszorg	85	5	32	63	29,8
BBL niveau 2	28	6	11	82	25,0
Landbouw	20	8	12	80	27,9
Techniek	5	6	8	86	24,1
Economie	53	8	13	79	23,6
Gezondheidszorg	89	6	20	75	30,3
BBL niveau 3	42	5	8	87	28,1
Landbouw	17	6	5	89	27,9
Techniek	4	5	6	89	26,1
Economie	39	6	8	86	24,2
Gezondheidszorg	93	5	10	84	32,8
Gedrag en maatschappij	66	3	12	84	32,9
BBL niveau 4	47	5	8	86	29,2
Landbouw	27	9	3	89	28,3
Techniek	13	3	6	90	29,1
Economie	39	7	10	83	26,6
Gezondheidszorg	78	5	7	88	30,7
Gedrag en maatschappij	53	7	11	82	33,8

TABEL 2 De uitstroom van schoolverlaters verbijzonderd naar geslacht, etniciteit en gemiddelde leeftijd op moment van enquête

Opleidingssector	vrouw %	westerse allochtoon %	niet-westerse allochtoon %	autochtoon %	leeftijd gem.
HBO	57	9	8	83	25,2
Landbouw	44	5	3	91	25,0
Onderwijs	73	4	5	91	25,5
Techniek	21	6	9	86	25,1
Economie	53	11	10	80	25,0
Gezondheidszorg	78	8	6	87	25,0
Gedrag en maatschappij	84	5	10	85	25,2
Taal en cultuur	60	27	8	65	26,7
Totaal	51	6	15	78	21,1

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Het betreft de leeftijd per onderzoeksdatum ongeveer anderhalf jaar na schoolverlaten.

TABEL 3 Situatie op moment van enquête

Opleidingssector	studie	combinatie werken- leren	betaald werk	anders
	%	%	%	%
HAVO/VWO	90	4	3	2
HAVO	88	5	4	3
VWO	94	3	2	1
VMBO	79	14	3	4
<i>Naar leerweg</i>				
Theoretisch	86	8	1	4
Gemengd	85	9	2	3
Kaderberoepsgericht	73	19	4	4
Basisberoepsgericht	68	22	5	5
<i>Naar sector</i>				
Landbouw	73	20	4	4
Techniek	57	36	4	3
Economie	76	15	5	4
Gezondheidszorg	82	11	4	4
Intersectoraal	73	15	6	6
MBO	31	14	49	6
BOL	42	10	41	6
BOL niveau 1	54	13	22	10
Landbouw	32	3	51	14
Techniek	55	13	29	3
Economie	53	15	22	11
Gezondheidszorg	61	10	17	12
BOL niveau 2	44	15	32	9
Landbouw	34	15	38	13
Techniek	35	22	34	9
Economie	44	15	34	7
Gezondheidszorg	53	9	28	9
BOL niveau 3	32	10	51	8
Landbouw	28	8	55	8
Techniek	25	10	58	7
Economie	41	11	39	9
Gezondheidszorg	26	10	59	5
Gedrag en maatschappij	26	6	59	9

TABEL 3 Situatie op moment van enquête

Opleidingssector	studie	combinatie werken- leren	betaald werk	anders
	%	%	%	%
BOL niveau 4	44	8	44	4
Landbouw	36	8	51	5
Techniek	38	7	50	5
Economie	51	8	36	5
Gezondheidszorg	38	9	51	3
Gedrag en maatschappij	48	7	39	5
BBL	4	23	70	4
BBL niveau 1	6	19	64	12
Landbouw	2	13	76	8
Techniek	7	22	65	6
Economie	6	20	61	14
Gezondheidszorg	11	19	46	23
BBL niveau 2	5	31	59	5
Landbouw	1	11	81	7
Techniek	3	39	55	3
Economie	10	26	57	8
Gezondheidszorg	7	13	70	10
BBL niveau 3	2	21	74	2
Landbouw	1	17	80	2
Techniek	2	28	70	1
Economie	6	23	67	4
Gezondheidszorg	1	14	83	2
Gedrag en maatschappij	1	18	78	2
BBL niveau 4	4	13	80	3
Landbouw	2	9	87	2
Techniek	2	15	82	1
Economie	9	12	75	3
Gezondheidszorg	2	14	82	2
Gedrag en maatschappij	3	11	80	6

TABEL 3 Situatie op moment van enquête

Opleidingssector	studie	combinatie werken- leren	betaald werk	anders
	%	%	%	%
HBO	13	x	78	9
Landbouw	15	x	79	7
Onderwijs	6	x	82	11
Techniek	17	x	77	6
Economie	16	x	74	10
Gezondheidszorg	7	x	82	11
Gedrag en maatschappij	11	x	78	12
Taal en cultuur	12	x	82	7
Totaal	54	10	31	5

x = antwoordcategorie niet opgenomen

Bron: ROA (SIS)

TABEL 4 Werkloosheid

	aanbieden op arbeidsmarkt %	werkloosheid %
MBO	67	5
BOL	56	7
BOL niveau 1	42	19
BOL niveau 2	54	11
Landbouw	63	11
Techniek	64	10
Economie	54	10
Gezondheidszorg	44	14
BOL niveau 3	67	6
Landbouw	70	5
Techniek	74	5
Economie	57	10
Gezondheidszorg	73	3
Gedrag en maatschappij	73	7
BOL niveau 4	55	4
Landbouw	63	5
Techniek	61	4
Economie	48	6
Gezondheidszorg	62	2
Gedrag en maatschappij	50	4
BBL	95	2
BBL niveau 1	90	12
BBL niveau 2	94	3
Landbouw	98	2
Techniek	97	2
Economie	88	4
Gezondheidszorg	90	6
BBL niveau 3	97	1
Landbouw	99	2
Techniek	98	0
Economie	93	2
Gezondheidszorg	98	0
Gedrag en maatschappij	98	0

TABEL 4 Werkloosheid

	aanbieden op arbeidsmarkt %	werkloosheid %
BBL niveau 4	95	1
Landbouw	98	0
Techniek	97	0
Economie	90	3
Gezondheidszorg	98	1
Gedrag en maatschappij	96	4
HBO	86	5
Landbouw	86	5
Onderwijs	93	3
Techniek	83	4
Economie	84	7
Gezondheidszorg	92	3
Gedrag en maatschappij	88	6
Taal en cultuur	87	3
Totaal	72	5

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Het werkloosheidspercentage heeft betrekking op de werkloze beroepsbevolking: schoolverlaters zonder werk die op zoek zijn naar betaald werk. Daarbij is tevens als voorwaarde gesteld dat de maatschappelijke positie niet scholier of student is.

TABEL 5 Werkloosheid tot eerste baan

Opleidingssector	0 mnd. %	1-3 mnd. %	4-6 mnd. %	7-12 mnd. %	>= 13 mnd. %	maanden
MBO	84	7	5	3	2	1,1
BOL	80	8	6	4	2	1,4
BOL niveau 1	68	9	10	8	5	2,8
BOL niveau 2	77	9	7	5	3	1,7
Landbouw	73	9	5	9	3	2
Techniek	76	8	7	5	3	1,7
Economie	77	9	7	4	2	1,4
Gezondheidszorg	77	8	6	5	4	1,8
BOL niveau 3	80	9	5	3	2	1,3
Landbouw	79	10	5	4	2	1,4
Techniek	78	10	5	5	2	1,4
Economie	76	11	6	4	3	1,5
Gezondheidszorg	89	6	3	1	1	0,6
Gedrag en maatschappij	79	7	7	4	2	1,4
BOL niveau 4	83	7	5	4	2	1,1
Landbouw	82	7	5	4	2	1,2
Techniek	82	7	5	4	2	1,1
Economie	81	8	5	4	2	1,2
Gezondheidszorg	89	5	3	3	1	0,7
Gedrag en maatschappij	81	7	5	5	2	1,3
BBL	92	4	2	1	1	0,4
BBL niveau 1	82	5	5	5	3	1,6
BBL niveau 2	90	5	3	1	1	0,6
Landbouw	92	3	2	2	1	0,7
Techniek	93	4	2	1	0	0,3
Economie	84	7	5	2	2	0,9
Gezondheidszorg	88	5	4	2	1	0,9
BBL niveau 3	95	3	1	1	0	0,2
Landbouw	94	3	2	1	0	0,2
Techniek	96	2	1	0	0	0,2
Economie	92	4	3	1	0	0,4
Gezondheidszorg	97	2	1	0	0	0,1
Gedrag en maatschappij	85	10	2	2	0	0,7

TABEL 5 Werkloosheid tot eerste baan

Opleidingssector	0 mnd. %	1-3 mnd. %	4-6 mnd. %	7-12 mnd. %	>= 13 mnd. %	maanden
BBL niveau 4	93	4	2	1	0	0,3
Landbouw	92	4	4	0	0	0,3
Techniek	96	2	1	0	0	0,1
Economie	91	5	2	2	0	0,4
Gezondheidszorg	95	3	1	1	0	0,2
Gedrag en maatschappij	85	5	4	6	0	1
HBO	71	14	7	5	3	1,7
Landbouw	71	12	8	5	4	1,8
Onderwijs	79	11	6	2	2	1,1
Techniek	70	14	8	5	3	1,7
Economie	70	14	7	5	3	1,7
Gezondheidszorg	72	14	6	5	3	1,6
Gedrag en maatschappij	67	13	8	7	5	2,2
Taal en cultuur	69	14	11	5	1	1,5
Totaal	80	9	5	4	2	1,3

Bron: ROA (SIS)

TABEL 6 Werkzaam in klein-, midden-, grootbedrijf

Opleidingssector	1-9 personen %	10-99 personen %	>= 100 personen %
MBO	23	48	29
BOL	26	48	26
BOL niveau 1	34	51	15
BOL niveau 2	25	51	24
Landbouw	51	42	7
Techniek	25	52	23
Economie	19	53	28
Gezondheidszorg	27	48	25
BOL niveau 3	27	46	26
Landbouw	49	37	14
Techniek	31	44	25
Economie	23	44	32
Gezondheidszorg	23	49	29
Gedrag en maatschappij	31	52	18
BOL niveau 4	25	47	28
Landbouw	45	42	13
Techniek	26	45	30
Economie	23	48	29
Gezondheidszorg	21	47	32
Gedrag en maatschappij	26	52	23
BBL	20	48	32
BBL niveau 1	17	51	32
BBL niveau 2	24	51	25
Landbouw	31	39	30
Techniek	21	51	27
Economie	24	62	14
Gezondheidszorg	35	34	30
BBL niveau 3	18	50	32
Landbouw	41	34	24
Techniek	21	48	32
Economie	20	56	24
Gezondheidszorg	10	51	39
Gedrag en maatschappij	17	51	32

TABEL 6 Werkzaam in klein-, midden-, grootbedrijf

Opleidingssector	1-9 personen %	10-99 personen %	>= 100 personen %
BBL niveau 4	17	40	43
Landbouw	55	23	22
Techniek	24	38	39
Economie	18	46	36
Gezondheidszorg	10	36	54
Gedrag en maatschappij	17	48	35
HBO	16	29	56
Landbouw	25	27	48
Onderwijs	5	44	51
Techniek	13	31	56
Economie	12	29	59
Gezondheidszorg	24	22	54
Gedrag en maatschappij	8	23	69
Taal en cultuur	66	15	19
Totaal	21	42	37

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Voor het MBO zijn de cijfers gebaseerd op de eigen vestiging en voor het HBO zijn de cijfers gebaseerd op het gehele concern.

TABEL 7 Percentage werkende schoolverlaters met een flexibele aanstelling

Opleidingssector	%
MBO	34
BOL	45
BOL niveau 1	54
BOL niveau 2	49
Landbouw	54
Techniek	48
Economie	47
Gezondheidszorg	52
BOL niveau 3	45
Landbouw	46
Techniek	37
Economie	50
Gezondheidszorg	36
Gedrag en maatschappij	58
BOL niveau 4	43
Landbouw	46
Techniek	37
Economie	47
Gezondheidszorg	37
Gedrag en maatschappij	54
BBL	19
BBL niveau 1	26
BBL niveau 2	23
Landbouw	14
Techniek	20
Economie	32
Gezondheidszorg	22
BBL niveau 3	16
Landbouw	17
Techniek	13
Economie	24
Gezondheidszorg	12
Gedrag en maatschappij	26

TABEL 7 Percentage werkende schoolverlaters met een flexibele aanstelling

Opleidingssector	%
BBL niveau 4	18
Landbouw	18
Techniek	10
Economie	21
Gezondheidszorg	18
Gedrag en maatschappij	31
HBO	59
Landbouw	57
Onderwijs	60
Techniek	50
Economie	57
Gezondheidszorg	57
Gedrag en maatschappij	73
Taal en cultuur	65
Totaal	42

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Een flexibele aanstelling betreft een aanstelling als uitzendkracht, oproepkracht e.d. of een aanstelling in tijdelijke dienst.

TABEL 8 Wekelijkse arbeidsduur van werkende schoolverlaters

Opleidingssector	deeltijdaanstelling %	wekelijkse arbeidsduur uren
MBO	50	31,5
BOL	56	29,9
BOL niveau 1	68	26,2
BOL niveau 2	61	28,7
Landbouw	57	28,9
Techniek	45	32,5
Economie	59	29,2
Gezondheidszorg	82	23,7
BOL niveau 3	61	28,9
Landbouw	49	31,0
Techniek	28	35,0
Economie	49	30,2
Gezondheidszorg	83	26,5
Gedrag en maatschappij	85	24,3
BOL niveau 4	51	31,1
Landbouw	47	31,7
Techniek	30	34,6
Economie	42	32,4
Gezondheidszorg	69	28,9
Gedrag en maatschappij	77	26,2
BBL	41	34,0
BBL niveau 1	49	32,0
BBL niveau 2	36	34,8
Landbouw	26	35,4
Techniek	21	37,6
Economie	57	31,7
Gezondheidszorg	76	26,9
BBL niveau 3	44	33,5
Landbouw	18	37,1
Techniek	10	38,5
Economie	37	34,8
Gezondheidszorg	90	26,7
Gedrag en maatschappij	73	28,7

TABEL 8 Wekelijkse arbeidsduur van werkende schoolverlaters

Opleidingssector	deeltijdaanstelling %	wekelijkse arbeidsduur uren
BBL niveau 4	43	34,0
Landbouw	27	34,6
Techniek	10	38,3
Economie	27	36,3
Gezondheidszorg	76	29,9
Gedrag en maatschappij	65	30,0
HBO	37	35,2
Landbouw	21	38,4
Onderwijs	52	33,0
Techniek	13	38,4
Economie	20	37,3
Gezondheidszorg	65	31,4
Gedrag en maatschappij	68	30,6
Taal en cultuur	55	35,5
Totaal	46	32,7

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

De arbeidsduur betreft zowel het aantal uren in de hoofdfunctie als het aantal uren in eventuele nevenfuncties (HBO).

Een deeltijdaanstelling is een aanstelling met minder dan 33 arbeidsuren per week.

TABEL 9 Aard van het dienstverband van werkende schoolverlaters

Opleidingssector	leer/werk- overeenkomst	uitzend- oproepkracht	loondienst werkgever	bedrijf ouders/ partner	eigen bedrijf/ free-lance	anders
	%	%	%	%	%	%
MBO	14	16	65	0	4	1
BOL	9	23	61	0	6	1
BOL niveau 1	25	26	35	1	10	3
BOL niveau 2	23	26	45	0	5	1
Landbouw	21	22	48	1	5	3
Techniek	32	24	37	0	5	1
Economie	20	27	49	0	3	1
Gezondheidszorg	15	28	50	0	6	1
BOL niveau 3	9	25	61	0	5	1
Landbouw	9	24	57	1	10	0
Techniek	11	19	62	0	7	1
Economie	8	26	61	0	4	1
Gezondheidszorg	9	17	69	0	4	0
Gedrag en maatschappij	8	42	46	0	4	1
BOL niveau 4	2	20	70	0	6	0
Landbouw	4	18	67	1	11	0
Techniek	2	16	71	0	10	1
Economie	2	21	72	0	5	0
Gezondheidszorg	2	17	77	0	4	0
Gedrag en maatschappij	4	31	59	0	6	0
BBL	20	6	70	0	2	2
BBL niveau 1	21	11	42	0	3	23
BBL niveau 2	34	8	54	0	3	2
Landbouw	17	9	54	0	9	11
Techniek	42	7	49	0	2	1
Economie	29	10	58	1	3	0
Gezondheidszorg	14	8	69	1	2	6
BBL niveau 3	19	5	74	0	2	0
Landbouw	14	9	66	1	8	2
Techniek	24	4	69	0	3	0
Economie	21	7	70	0	1	0
Gezondheidszorg	12	3	83	0	2	0
Gedrag en maatschappij	14	10	72	0	4	0

TABEL 9 Aard van het dienstverband van werkende schoolverlaters

Opleidingssector	leer/werk- overeenkomst	uitzend- oproepkracht	loondienst werkgever	bedrijf ouders/ partner	eigen bedrijf/ free-lance	anders
	%	%	%	%	%	%
BBL niveau 4	2	6	90	0	2	0
Landbouw	2	6	81	0	12	0
Techniek	4	2	91	0	2	0
Economie	1	7	89	0	2	0
Gezondheidszorg	1	6	92	0	1	0
Gedrag en maatschappij	1	12	83	0	4	1
HBO	0	8	82	0	7	2
Landbouw	0	7	81	5	6	2
Onderwijs	0	9	88	0	1	2
Techniek	0	6	87	0	4	2
Economie	0	8	85	1	4	2
Gezondheidszorg	0	4	86	0	8	2
Gedrag en maatschappij	0	11	84	0	2	3
Taal en cultuur	0	3	35	0	60	2
Totaal	9	13	70	0	5	1

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Voor het hbo wijkt de vraagstelling voor de cijfers in deze tabel iets af van de andere onderwijsniveaus

TABEL 10 Vereist opleidingsniveau voor de huidige functie volgens de werkgever

Opleidingssector	lager %	zelfde %	hoger %
MBO	25	65	10
BOL	27	64	8
BOL niveau 1	39	49	11
BOL niveau 2	33	44	23
Landbouw	36	45	19
Techniek	28	47	26
Economie	37	42	21
Gezondheidszorg	33	44	22
BOL niveau 3	31	68	2
Landbouw	44	55	1
Techniek	31	67	2
Economie	42	56	2
Gezondheidszorg	21	78	1
Gedrag en maatschappij	20	79	1
BOL niveau 4	22	72	6
Landbouw	29	70	2
Techniek	23	72	6
Economie	27	63	10
Gezondheidszorg	13	84	3
Gedrag en maatschappij	23	73	4
BBL	23	66	11
BBL niveau 1	51	43	6
BBL niveau 2	26	46	29
Landbouw	30	48	22
Techniek	23	48	29
Economie	33	38	30
Gezondheidszorg	23	47	31
BBL niveau 3	24	75	1
Landbouw	34	65	1
Techniek	28	71	1
Economie	35	63	2
Gezondheidszorg	11	89	0
Gedrag en maatschappij	10	88	2

TABEL 10 Vereist opleidingsniveau voor de huidige functie volgens de werkgever

Opleidingssector	lager %	zelfde %	hoger %
BBL niveau 4	12	83	6
Landbouw	17	79	3
Techniek	14	82	4
Economie	20	70	10
Gezondheidszorg	4	92	4
Gedrag en maatschappij	6	90	4
HBO	20	77	4
Landbouw	25	70	6
Onderwijs	8	88	4
Techniek	13	84	3
Economie	17	78	5
Gezondheidszorg	16	82	2
Gedrag en maatschappij	41	57	2
Taal en cultuur	36	61	4
Totaal	24	69	8

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Vraag in de enquête:

Welk opleidingsniveau werd **door uw werkgever** voor deze functie minimaal vereist?

TABEL 11 Vereiste opleidingsrichting voor de huidige functie volgens de werkgever

Opleidingssector	eigen/verwante richting %	geen/andere richting %
MBO	66	34
BOL	60	40
BOL niveau 1	44	56
BOL niveau 2	50	50
Landbouw	49	51
Techniek	55	45
Economie	48	52
Gezondheidszorg	49	51
BOL niveau 3	61	39
Landbouw	51	49
Techniek	68	32
Economie	45	55
Gezondheidszorg	70	30
Gedrag en maatschappij	73	27
BOL niveau 4	65	35
Landbouw	58	42
Techniek	68	32
Economie	54	46
Gezondheidszorg	79	21
Gedrag en maatschappij	66	34
BBL	74	26
BBL niveau 1	44	56
BBL niveau 2	67	33
Landbouw	60	40
Techniek	71	29
Economie	55	45
Gezondheidszorg	71	29
BBL niveau 3	79	21
Landbouw	68	32
Techniek	82	18
Economie	63	37
Gezondheidszorg	87	13
Gedrag en maatschappij	81	19

TABEL 11 Vereiste opleidingsrichting voor de huidige functie volgens de werkgever

Opleidingssector	eigen/verwante richting %	geen/andere richting %
BBL niveau 4	80	20
Landbouw	76	24
Techniek	84	16
Economie	66	34
Gezondheidszorg	90	10
Gedrag en maatschappij	77	23
HBO	77	23
Landbouw	73	27
Onderwijs	92	8
Techniek	83	17
Economie	67	33
Gezondheidszorg	89	11
Gedrag en maatschappij	80	20
Taal en cultuur	63	37
Totaal	69	31

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Vraag in de enquête:

Welke opleidingsrichting werd **door uw werkgever** voor deze functie vereist?

TABEL 12 Oordeel van de werkende schoolverlaters over de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de huidige functie

Opleidingssector	goed %	voldoende %	matig %	slecht %
MBO	37	39	14	11
BOL	33	37	15	15
BOL niveau 1	30	42	17	11
BOL niveau 2	33	37	14	16
Landbouw	30	38	15	17
Techniek	32	40	15	13
Economie	34	35	14	18
Gezondheidszorg	36	36	12	17
BOL niveau 3	34	36	14	16
Landbouw	26	37	16	21
Techniek	31	38	14	17
Economie	26	35	18	21
Gezondheidszorg	42	37	9	11
Gedrag en maatschappij	39	36	11	13
BOL niveau 4	32	37	16	14
Landbouw	30	35	14	21
Techniek	30	41	17	13
Economie	27	36	21	16
Gezondheidszorg	41	37	13	8
Gedrag en maatschappij	33	33	14	20
BBL	42	41	12	5
BBL niveau 1	37	44	13	6
BBL niveau 2	40	42	11	7
Landbouw	35	43	12	10
Techniek	37	44	12	6
Economie	43	38	10	9
Gezondheidszorg	47	34	10	9
BBL niveau 3	46	40	10	4
Landbouw	37	41	17	5
Techniek	44	40	12	4
Economie	41	40	12	7
Gezondheidszorg	54	38	6	2
Gedrag en maatschappij	42	46	10	3

TABEL 12 Oordeel van de werkende schoolverlaters over de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de huidige functie

Opleidingssector	goed %	voldoende %	matig %	slecht %
BBL niveau 4	39	43	14	4
Landbouw	36	37	25	2
Techniek	40	42	14	4
Economie	35	43	16	7
Gezondheidszorg	43	43	12	2
Gedrag en maatschappij	32	45	17	6
HBO	31	44	17	8
Landbouw	32	43	16	9
Onderwijs	41	46	10	4
Techniek	31	48	16	5
Economie	24	45	22	9
Gezondheidszorg	41	42	12	5
Gedrag en maatschappij	29	42	20	9
Taal en cultuur	39	30	16	14
Totaal	35	40	15	10

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Vraag in de enquête:

Hoe vindt u de aansluiting tussen uw [...] opleiding en uw huidige functie?

TABEL 13 Beloning van werkende schoolverlaters

Opleidingssector	gemiddeld bruto maandloon €	gemiddeld bruto uurloon €
MBO	1.488	10,53
BOL	1.295	9,63
BOL niveau 1	725	6,49
BOL niveau 2	1.033	8,03
Landbouw	946	7,31
Techniek	1.229	8,57
Economie	1.030	7,99
Gezondheidszorg	830	7,64
BOL niveau 3	1.213	9,33
Landbouw	1.099	7,72
Techniek	1.599	10,29
Economie	1.186	8,61
Gezondheidszorg	1.152	9,9
Gedrag en maatschappij	1.044	9,59
BOL niveau 4	1.450	10,46
Landbouw	1.308	9,21
Techniek	1.688	11,1
Economie	1.396	9,63
Gezondheidszorg	1.463	11,43
Gedrag en maatschappij	1.177	10,01
BBL	1.762	11,8
BBL niveau 1	1.432	9,48
BBL niveau 2	1.523	9,81
Landbouw	1.678	10,75
Techniek	1.707	10,38
Economie	1.197	8,4
Gezondheidszorg	1.089	9,24
BBL niveau 3	1.793	12,27
Landbouw	1.901	11,88
Techniek	2.172	13,18
Economie	1.511	9,88
Gezondheidszorg	1.520	13,11
Gedrag en maatschappij	1.690	13,09

TABEL 13 Beloning van werkende schoolverlaters

Opleidingssector	gemiddeld bruto maandloon €	gemiddeld bruto uurloon €
BBL niveau 4	2.042	13,75
Landbouw	1.949	12,42
Techniek	2.439	14,88
Economie	1.866	11,75
Gezondheidszorg	1.929	14,64
Gedrag en maatschappij	1.962	14,41
HBO	2.008	13,89
Landbouw	2.013	12,76
Onderwijs	1.965	14,83
Techniek	2.328	14,7
Economie	2.131	13,63
Gezondheidszorg	1.911	14,99
Gedrag en maatschappij	1.716	13,44
Taal en cultuur	1.358	10,7
Totaal	1.693	11,84

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Dit betreft het bruto inkomen in de hoofdfunctie. Dit is inclusief toeslagen maar exclusief inkomen uit overwerk. Er is hier niet gecorrigeerd voor verschillen in leeftijd van de schoolverlaters of het aantal uren dat gemiddeld per week gewerkt wordt.

TABEL 14 Tevredenheid met huidige functie

Opleidingssector	%
MBO	76
BOL	74
BOL niveau 1	73
BOL niveau 2	74
Landbouw	80
Techniek	76
Economie	70
Gezondheidszorg	75
BOL niveau 3	74
Landbouw	71
Techniek	75
Economie	68
Gezondheidszorg	81
Gedrag en maatschappij	74
BOL niveau 4	74
Landbouw	71
Techniek	76
Economie	70
Gezondheidszorg	79
Gedrag en maatschappij	73
BBL	78
BBL niveau 1	71
BBL niveau 2	79
Landbouw	74
Techniek	81
Economie	78
Gezondheidszorg	78
BBL niveau 3	79
Landbouw	73
Techniek	79
Economie	76
Gezondheidszorg	81
Gedrag en maatschappij	80

TABEL 14 Tevredenheid met huidige functie

Opleidingssector	%
BBL niveau 4	77
Landbouw	73
Techniek	77
Economie	71
Gezondheidszorg	83
Gedrag en maatschappij	75
HBO	69
Landbouw	70
Onderwijs	77
Techniek	73
Economie	65
Gezondheidszorg	76
Gedrag en maatschappij	65
Totaal	74

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Vraag in de enquête:

Hoe tevreden bent u met uw huidige functie (1 'zeer ontevreden' tot en met 5 'zeer tevreden').

Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5.

TABEL 15 Percentage werkende schoolverlaters waarvan huidige functie goede carrièreperspectieven biedt

Opleidingssector	ja %
MBO	42
BOL	40
BOL niveau 1	34
BOL niveau 2	40
Landbouw	31
Techniek	46
Economie	39
Gezondheidszorg	38
BOL niveau 3	39
Landbouw	33
Techniek	45
Economie	37
Gezondheidszorg	45
Gedrag en maatschappij	29
BOL niveau 4	40
Landbouw	31
Techniek	46
Economie	42
Gezondheidszorg	42
Gedrag en maatschappij	28
BBL	46
BBL niveau 1	31
BBL niveau 2	48
Landbouw	34
Techniek	51
Economie	46
Gezondheidszorg	40
BBL niveau 3	46
Landbouw	36
Techniek	50
Economie	47
Gezondheidszorg	44
Gedrag en maatschappij	29

TABEL 15 Percentage werkende schoolverlaters waarvan huidige functie goede carrièreperspectieven biedt

Opleidingssector	ja %
BBL niveau 4	46
Landbouw	35
Techniek	51
Economie	42
Gezondheidszorg	48
Gedrag en maatschappij	28
HBO	61
Landbouw	65
Onderwijs	44
Techniek	70
Economie	66
Gezondheidszorg	62
Gedrag en maatschappij	47
Taal en cultuur	46
Totaal	47

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Vraag in de enquête:

Biedt uw functie goede carrièremogelijkheden? (1 'nauwelijks' tot en met 5 'heel veel'). Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5.

TABEL 16 Benutting van kennis en vaardigheden en kennis en vaardigheden schieten tekort volgens oordeel werkende schoolverlaters

Opleidingssector	Benutting kennis en vaardigheden %	Kennis en vaardigheden schieten tekort %
MBO	69	16
BOL	63	17
BOL niveau 1	43	16
BOL niveau 2	56	15
Landbouw	55	11
Techniek	58	16
Economie	57	14
Gezondheidszorg	54	17
BOL niveau 3	64	17
Landbouw	57	17
Techniek	65	16
Economie	54	16
Gezondheidszorg	73	18
Gedrag en maatschappij	68	17
BOL niveau 4	68	18
Landbouw	66	20
Techniek	71	19
Economie	60	16
Gezondheidszorg	77	19
Gedrag en maatschappij	64	20
BBL	78	14
BBL niveau 1	52	14
BBL niveau 2	73	13
Landbouw	65	12
Techniek	75	13
Economie	71	10
Gezondheidszorg	73	18
BBL niveau 3	81	13
Landbouw	81	12
Techniek	80	12
Economie	75	12
Gezondheidszorg	87	15
Gedrag en maatschappij	85	13

TABEL 16 Benutting van kennis en vaardigheden en kennis en vaardigheden schieten tekort volgens oordeel werkende schoolverlaters

Opleidingssector	Benutting kennis en vaardigheden %	Kennis en vaardigheden schieten tekort %
BBL niveau 4	83	15
Landbouw	75	16
Techniek	82	13
Economie	74	11
Gezondheidszorg	90	19
Gedrag en maatschappij	84	20
HBO	66	7
Landbouw	60	7
Onderwijs	83	6
Techniek	67	8
Economie	58	7
Gezondheidszorg	78	8
Gedrag en maatschappij	59	8
Totaal	68	13

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Voor het hbo wijkt de vraagstelling voor de cijfers in deze tabel iets af van de andere onderwijsniveaus

Vragen in de enquête:

In welke mate worden in uw huidige functie uw kennis en vaardigheden benut (1 'helemaal niet' tot en met 5 'in sterke mate'). Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5.

In welke mate schieten uw kennis en vaardigheden tekort voor uw huidige functie (1 'helemaal niet' tot en met 5 'in sterke mate')? Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5.

TABEL 17 Percentage werkende schoolverlaters dat op zoek is naar een andere baan

Opleidingssector	%
MBO	18
BOL	23
BOL niveau 1	27
BOL niveau 2	21
Landbouw	18
Techniek	18
Economie	24
Gezondheidszorg	21
BOL niveau 3	24
Landbouw	24
Techniek	20
Economie	30
Gezondheidszorg	17
Gedrag en maatschappij	26
BOL niveau 4	22
Landbouw	25
Techniek	19
Economie	25
Gezondheidszorg	19
Gedrag en maatschappij	25
BBL	12
BBL niveau 1	13
BBL niveau 2	11
Landbouw	13
Techniek	9
Economie	15
Gezondheidszorg	15
BBL niveau 3	12
Landbouw	15
Techniek	9
Economie	16
Gezondheidszorg	10
Gedrag en maatschappij	19

TABEL 17 Percentage werkende schoolverlaters dat op zoek is naar een andere baan

Opleidingssector	%
BBL niveau 4	14
Landbouw	18
Techniek	11
Economie	18
Gezondheidszorg	11
Gedrag en maatschappij	22
HBO	21
Landbouw	20
Onderwijs	16
Techniek	14
Economie	21
Gezondheidszorg	17
Gedrag en maatschappij	27
Taal en cultuur	48
Totaal	19

Bron: ROA (SIS)

TABEL 18 Doorstroom en type vervolgonderwijs

	Vervolg- opleiding gevolgd %	HAVO/ VWO %	BOL niv. 1/2 %	BOL niv. 3/4 %	BBL niv. 1/2 %	BBL niv. 3/4 %	HBO %	WO %	anders %
HAVO/VWO	86	1	0	2	0	0	49	33	0
HAVO	84	1	0	4	0	0	78	1	0
VWO	89	0	0	0	0	0	10	78	1
VMBO	98	10	15	59	7	7	0	0	0
<i>Naar leerweg</i>									
Theoretisch	99	19	1	71	1	6	0	0	0
Gemengd	97	5	2	81	2	7	0	0	0
Kaderberoepsgericht	97	0	7	72	6	11	0	0	0
Basisberoepsgericht	97	0	58	9	26	3	0	0	0
<i>Naar sector</i>									
Landbouw	97	1	25	52	12	7	0	0	0
Techniek	97	1	24	37	25	10	0	0	0
Economie	97	1	25	53	10	8	0	0	0
Gezondheidszorg	98	1	30	53	8	6	0	0	0
Intersectoraal	96	1	25	53	11	7	0	0	0
MBO	46	0	2	13	1	8	20	0	1
BOL	53	0	3	17	1	4	27	0	1
BOL niveau 1	68	0	43	12	8	2	1	0	1
Landbouw	39	-	-	-	-	-	-	-	-
Techniek	69	0	44	7	13	1	3	0	2
Economie	67	0	43	12	8	3	1	0	1
Gezondheidszorg	72	0	46	15	7	1	1	0	2
BOL niveau 2	59	0	2	43	1	11	1	0	1
Landbouw	51	0	5	31	1	13	1	0	0
Techniek	58	0	3	34	2	18	1	0	1
Economie	58	0	2	44	1	9	1	0	1
Gezondheidszorg	63	0	2	52	1	7	0	0	1
BOL niveau 3	42	0	0	26	0	5	10	0	1
Landbouw	35	0	0	27	0	6	1	0	1
Techniek	35	0	0	22	0	7	4	0	1
Economie	52	0	0	29	0	4	16	0	2
Gezondheidszorg	35	0	0	23	0	5	6	0	1
Gedrag en maatschappij	37	0	0	23	0	6	7	0	0

TABEL 18 Doorstroom en type vervolgonderwijs

	Vervolg- opleiding gevolgd	HAVO/ VWO	BOL niv. 1/2	BOL niv. 3/4	BBL niv. 1/2	BBL niv. 3/4	HBO	WO	anders
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
BOL niveau 4	52	0	0	1	0	1	49	0	1
Landbouw	43	0	0	2	0	2	38	0	2
Techniek	46	0	0	1	0	1	43	0	1
Economie	61	0	0	1	0	0	58	0	0
Gezondheidszorg	45	0	0	1	0	1	41	0	1
Gedrag en maatschappij	56	0	0	2	0	2	52	0	0
BBL	28	0	0	3	2	18	4	0	1
BBL niveau 1	26	0	4	1	16	2	1	0	2
Landbouw	17	-	-	-	-	-	-	-	-
Techniek	39	0	6	1	24	5	3	0	0
Economie	26	0	4	1	15	2	0	0	3
Gezondheidszorg	27	-	-	-	-	-	-	-	-
BBL niveau 2	40	0	1	4	4	30	1	0	1
Landbouw	21	0	0	0	2	17	1	0	1
Techniek	46	0	1	3	4	37	0	0	1
Economie	42	0	1	8	3	27	2	0	1
Gezondheidszorg	20	0	0	4	1	13	1	0	1
BBL niveau 3	25	0	0	2	0	19	2	0	1
Landbouw	20	0	0	1	0	16	1	0	2
Techniek	33	0	0	2	0	27	2	0	1
Economie	30	0	0	5	0	20	4	0	1
Gezondheidszorg	14	0	0	1	0	11	0	0	1
Gedrag en maatschappij	20	0	0	1	0	15	3	0	1
BBL niveau 4	17	0	0	0	0	2	12	0	2
Landbouw	12	-	-	-	-	-	-	-	-
Techniek	19	0	0	0	0	5	9	0	4
Economie	22	0	0	1	0	1	18	0	2
Gezondheidszorg	13	0	0	0	0	2	10	0	2
Gedrag en maatschappij	13	0	0	1	0	2	9	0	1

TABEL 18 Doorstroom en type vervolgonderwijs

	Vervolg- opleiding gevolgd %	HAVO/ VWO %	BOL niv. 1/2 %	BOL niv. 3/4 %	BBL niv. 1/2 %	BBL niv. 3/4 %	HBO %	WO %	anders %
HBO	24	0	0	0	0	0	5	15	5
Landbouw	20	0	0	0	0	0	2	14	4
Onderwijs	30	0	0	0	0	0	12	11	7
Techniek	23	0	0	0	0	0	2	17	3
Economie	27	0	0	0	0	0	2	20	4
Gezondheidszorg	21	0	0	0	0	0	6	9	6
Gedrag en maatschappij	20	0	0	0	0	0	4	10	5
Taal en cultuur	23	0	0	0	0	0	12	6	5
Totaal	65	3	5	21	2	5	19	9	1

- = te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

TABEL 19 Oordeel van schoolverlaters over de aansluiting van de afgesloten opleiding met de vervolgopleiding

Opleidingssector	goed %	redelijk %	matig %	slecht %
HAVO/VWO	42	41	14	3
HAVO	37	41	17	4
VWO	47	42	9	2
VMBO	41	38	15	5
<i>Naar leerweg</i>				
Theoretisch	40	41	15	4
Gemengd	42	37	17	5
Kaderberoepsgericht	41	36	17	6
Basisberoepsgericht	46	35	13	5
<i>Naar sector</i>				
Landbouw	36	36	19	9
Techniek	45	36	13	6
Economie	49	33	11	7
Gezondheidszorg	44	36	16	4
Intersectoraal	39	39	17	5
MBO	37	35	18	10
BOL	35	35	19	11
BOL niveau 1	49	36	11	4
Landbouw	-	-	-	-
Techniek	51	41	7	2
Economie	48	37	11	4
Gezondheidszorg	47	32	15	6
BOL niveau 2	47	34	13	6
Landbouw	40	36	14	10
Techniek	45	35	14	6
Economie	48	32	14	6
Gezondheidszorg	50	36	11	4
BOL niveau 3	43	35	15	7
Landbouw	42	37	13	7
Techniek	45	30	17	8
Economie	40	35	16	9
Gezondheidszorg	46	37	12	5
Gedrag en maatschappij	46	34	14	6

TABEL 19 Oordeel van schoolverlaters over de aansluiting van de afgesloten opleiding met de vervolgopleiding

Opleidingssector	goed %	redelijk %	matig %	slecht %
BOL niveau 4	24	35	26	15
Landbouw	23	31	25	20
Techniek	25	35	25	15
Economie	22	36	26	15
Gezondheidszorg	26	36	24	14
Gedrag en maatschappij	24	33	26	17
BBL	49	33	12	7
BBL niveau 1	52	30	15	3
Landbouw	-	-	-	-
Techniek	48	38	14	0
Economie	59	25	11	5
Gezondheidszorg	-	-	-	-
BBL niveau 2	51	33	9	7
Landbouw	40	40	5	15
Techniek	52	35	9	4
Economie	52	26	11	11
Gezondheidszorg	43	37	11	10
BBL niveau 3	50	33	11	5
Landbouw	47	43	9	2
Techniek	46	37	11	6
Economie	50	33	11	5
Gezondheidszorg	62	22	14	2
Gedrag en maatschappij	59	26	6	9
BBL niveau 4	33	32	21	13
Landbouw	-	-	-	-
Techniek	37	27	18	17
Economie	31	29	22	18
Gezondheidszorg	33	43	20	4
Gedrag en maatschappij	40	26	27	7

TABEL 19 Oordeel van schoolverlaters over de aansluiting van de afgesloten opleiding met de vervolgopleiding

Opleidingssector	goed %	redelijk %	matig %	slecht %
HBO	36	38	18	8
Landbouw	36	32	22	10
Onderwijs	44	38	15	4
Techniek	32	36	22	10
Economie	35	39	19	8
Gezondheidszorg	41	37	17	5
Gedrag en maatschappij	33	40	18	9
Totaal	40	38	16	6

- = te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

TABEL 20 Uitvallers en studiewisselaars

	vervolgopleiding voortijdig verlaten %	studiewisselaars %
HAVO/VWO	12	9
HAVO	14	10
VWO	9	8
VMBO	6	4
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	6	5
Gemengd	6	4
Kaderberoepsgericht	6	4
Basisberoepsgericht	6	3
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	6	2
Techniek	5	4
Economie	6	4
Gezondheidszorg	6	3
Intersectoraal	7	4
MBO	9	3
BOL	10	4
BOL niveau 1	6	2
Landbouw	-	-
Techniek	4	3
Economie	6	2
Gezondheidszorg	8	4
BOL niveau 2	6	2
Landbouw	7	2
Techniek	6	2
Economie	7	2
Gezondheidszorg	6	2
BOL niveau 3	5	1
Landbouw	8	0
Techniek	4	1
Economie	5	1
Gezondheidszorg	5	1
Gedrag en maatschappij	7	1

TABEL 20 Uitvallers en studiewisselaars

	vervolgopleiding voortijdig verlaten %	studiewisselaars %
BOL niveau 4	14	6
Landbouw	15	5
Techniek	13	4
Economie	16	7
Gezondheidszorg	10	4
Gedrag en maatschappij	15	6
BBL	4	1
BBL niveau 1	3	1
Landbouw	-	-
Techniek	0	0
Economie	8	1
Gezondheidszorg	-	-
BBL niveau 2	4	1
Landbouw	12	0
Techniek	2	0
Economie	7	3
Gezondheidszorg	6	1
BBL niveau 3	3	0
Landbouw	5	0
Techniek	2	0
Economie	4	0
Gezondheidszorg	3	1
Gedrag en maatschappij	3	0
BBL niveau 4	8	2
Landbouw	-	-
Techniek	11	2
Economie	11	4
Gezondheidszorg	2	1
Gedrag en maatschappij	5	0

TABEL 20 Uitvallers en studiewisselaars

	vervolgopleiding voortijdig verlaten %	studiewisselaars %
HBO	6	0
Landbouw	9	2
Onderwijs	3	0
Techniek	9	1
Economie	5	0
Gezondheidszorg	4	0
Gedrag en maatschappij	8	0
Taal en cultuur	4	0
Totaal	8	5

- = te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

TABEL 21 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: breedte en diepgang van gevolgde opleiding

	Breedte		Diepgang te weinig diepgang %
	te smal %	te breed %	
HAVO/VWO	4	3	10
HAVO	5	3	10
VWO	4	4	10
VMBO	7	3	10
<i>Naar leerweg</i>			
Theoretisch	7	3	12
Gemengd	6	3	8
Kaderberoepsgericht	8	2	10
Basisberoepsgericht	8	4	7
<i>Naar sector</i>			
Landbouw	8	3	7
Techniek	6	4	8
Economie	9	2	10
Gezondheidszorg	7	3	7
Intersectoraal	10	3	10
MBO	10	4	18
BOL	11	4	19
BOL niveau 1	10	5	11
Landbouw	23	0	19
Techniek	8	7	11
Economie	9	5	10
Gezondheidszorg	13	7	12
BOL niveau 2	10	3	12
Landbouw	19	2	17
Techniek	11	3	13
Economie	10	3	12
Gezondheidszorg	8	5	11
BOL niveau 3	11	4	16
Landbouw	17	4	24
Techniek	8	5	14
Economie	12	4	17
Gezondheidszorg	8	3	13
Gedrag en maatschappij	14	3	17

TABEL 21 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: breedte en diepgang van gevolgde opleiding

	Breedte		Diepgang te weinig diepgang %
	te smal %	te breed %	
BOL niveau 4	11	5	25
Landbouw	14	8	24
Techniek	10	6	24
Economie	11	4	24
Gezondheidszorg	9	4	22
Gedrag en maatschappij	15	4	30
BBL	8	3	14
BBL niveau 1	9	3	12
Landbouw	7	3	10
Techniek	6	4	9
Economie	12	3	14
Gezondheidszorg	2	0	9
BBL niveau 2	8	3	11
Landbouw	10	1	13
Techniek	7	4	11
Economie	8	2	12
Gezondheidszorg	9	4	12
BBL niveau 3	8	3	13
Landbouw	12	3	19
Techniek	8	3	10
Economie	7	3	14
Gezondheidszorg	7	3	14
Gedrag en maatschappij	9	3	18
BBL niveau 4	11	3	21
Landbouw	17	0	26
Techniek	8	3	14
Economie	11	2	17
Gezondheidszorg	11	4	27
Gedrag en maatschappij	15	8	29

TABEL 21 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: breedte en diepgang van gevolgde opleiding

	Breedte		Diepgang te weinig diepgang %
	te smal %	te breed %	
HBO	4	25	16
Landbouw	2	27	16
Onderwijs	12	7	18
Techniek	2	24	13
Economie	2	33	18
Gezondheidszorg	5	15	14
Gedrag en maatschappij	3	26	15
Totaal	7	6	14

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Voor het hbo wijkt de vraagstelling voor de cijfers in deze tabel iets af van de andere onderwijsniveaus

Vragen in de enquête:

Wat is uw oordeel over uw gevolgde opleiding met betrekking tot de breedte van de opleiding (1 'te weinig' tot 7 'te veel'). Vermeld is percentage van antwoordcategorie 1 en 2 (te smal) en antwoordcategorie 6 en 7 (te breed).

Wat is uw oordeel over uw gevolgde opleiding met betrekking tot de diepgang van de opleiding (1 'te weinig' tot 7 'te veel'). Vermeld is percentage van antwoordcategorie 1 en 2 (te weinig).

TABEL 22 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: basis om te starten op de arbeidsmarkt en basis om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen

	verder ontwikkelen %	starten op arbeidsmarkt %
VMBO	61	-
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	63	-
Gemengd	62	-
Kaderberoepsgericht	57	-
Basisberoepsgericht	62	-
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	57	-
Techniek	65	-
Economie	59	-
Gezondheidszorg	58	-
Intersectoraal	57	-
MBO	59	50
BOL	56	44
BOL niveau 1	53	41
Landbouw	59	49
Techniek	53	42
Economie	53	43
Gezondheidszorg	53	35
BOL niveau 2	56	43
Landbouw	52	36
Techniek	57	45
Economie	54	43
Gezondheidszorg	58	42
BOL niveau 3	55	46
Landbouw	47	37
Techniek	58	51
Economie	52	39
Gezondheidszorg	63	56
Gedrag en maatschappij	54	44
BOL niveau 4	57	45
Landbouw	54	40
Techniek	59	52
Economie	54	39
Gezondheidszorg	61	53
Gedrag en maatschappij	56	38

TABEL 22 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: basis om te starten op de arbeidsmarkt en basis om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen

	verder ontwikkelen %	starten op arbeidsmarkt %
BBL	67	64
BBL niveau 1	55	46
Landbouw	49	44
Techniek	70	54
Economie	55	42
Gezondheidszorg	46	51
BBL niveau 2	61	58
Landbouw	59	52
Techniek	63	62
Economie	58	52
Gezondheidszorg	62	51
BBL niveau 3	70	68
Landbouw	66	61
Techniek	69	69
Economie	62	56
Gezondheidszorg	79	79
Gedrag en maatschappij	67	63
BBL niveau 4	70	67
Landbouw	74	55
Techniek	71	71
Economie	64	58
Gezondheidszorg	73	75
Gedrag en maatschappij	69	65

TABEL 22 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: basis om te starten op de arbeidsmarkt en basis om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen

	verder ontwikkelen %	starten op arbeidsmarkt %
HBO	66	54
Landbouw	71	59
Onderwijs	62	62
Techniek	71	65
Economie	64	53
Gezondheidszorg	71	56
Gedrag en maatschappij	63	44
Taal en cultuur	72	29
Totaal	61	51

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Voor het hbo wijkt de vraagstelling voor de cijfers in deze tabel iets af van de andere onderwijsniveaus.

Vragen in de enquête:

In welke mate biedt uw gevolgde opleiding een goede basis om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen (1 'helemaal niet' tot 5 'in sterke mate'). Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5.

In welke mate biedt uw gevolgde opleiding een goede basis om te starten op de arbeidsmarkt (1 'helemaal niet' tot 5 'in sterke mate'). Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5.

TABEL 23 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: moeilijkheidsgraad van gevolgde opleiding

	te makkelijk %	te moeilijk %
HAVO/VWO	7	1
HAVO	7	1
VWO	8	1
VMBO	13	1
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	16	1
Gemengd	11	0
Kaderberoepsgericht	11	0
Basisberoepsgericht	11	1
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	10	0
Techniek	9	1
Economie	16	1
Gezondheidszorg	8	0
Intersectoraal	13	0
MBO	20	1
BOL	21	1
BOL niveau 1	16	2
Landbouw	11	8
Techniek	9	1
Economie	16	3
Gezondheidszorg	21	2
BOL niveau 2	15	2
Landbouw	18	2
Techniek	14	2
Economie	18	1
Gezondheidszorg	12	3
BOL niveau 3	15	2
Landbouw	21	1
Techniek	13	2
Economie	20	2
Gezondheidszorg	11	2
Gedrag en maatschappij	11	2

TABEL 23 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: moeilijkheidsgraad van gevolgde opleiding

	te makkelijk %	te moeilijk %
BOL niveau 4	28	1
Landbouw	25	0
Techniek	27	1
Economie	30	0
Gezondheidszorg	23	0
Gedrag en maatschappij	30	0
BBL	16	1
BBL niveau 1	12	4
Landbouw	11	6
Techniek	12	3
Economie	11	4
Gezondheidszorg	17	0
BBL niveau 2	16	2
Landbouw	11	1
Techniek	15	2
Economie	21	1
Gezondheidszorg	17	3
BBL niveau 3	14	1
Landbouw	17	0
Techniek	13	1
Economie	20	1
Gezondheidszorg	11	1
Gedrag en maatschappij	13	1
BBL niveau 4	19	0
Landbouw	24	0
Techniek	14	1
Economie	25	1
Gezondheidszorg	17	0
Gedrag en maatschappij	24	0

TABEL 23 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: moeilijkheidsgraad van gevolgde opleiding

	te makkelijk %	te moeilijk %
HBO	11	5
Landbouw	8	5
Onderwijs	13	5
Techniek	9	7
Economie	12	4
Gezondheidszorg	8	7
Gedrag en maatschappij	11	3
Totaal	14	1

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Voor het hbo wijkt de vraagstelling voor de cijfers in deze tabel iets af van de andere onderwijsniveaus

Vraag in de enquête:

Wat is uw oordeel over uw gevolgde opleiding met betrekking tot de moeilijkheidsgraad van de opleiding (1 'veel te laag' tot 7 'veel te hoog'). Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 1 en 2 (te makkelijk) en 6 en 7 (te moeilijk).

TABEL 24 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: docenten streng in beoordeling studenten

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
HAVO/VWO	31	27
HAVO	30	29
VWO	33	24
VMBO	24	28
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	26	27
Gemengd	26	31
Kaderberoepsgericht	23	27
Basisberoepsgericht	19	30
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	19	29
Techniek	27	29
Economie	21	31
Gezondheidszorg	20	24
Intersectoraal	21	32
MBO	22	39
BOL	23	38
BOL niveau 1	25	36
Landbouw	20	42
Techniek	31	36
Economie	26	35
Gezondheidszorg	20	41
BOL niveau 2	25	33
Landbouw	18	38
Techniek	25	31
Economie	24	34
Gezondheidszorg	25	33
BOL niveau 3	25	33
Landbouw	18	40
Techniek	25	35
Economie	26	34
Gezondheidszorg	28	30
Gedrag en maatschappij	24	33

TABEL 24 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: docenten streng in beoordeling studenten

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
BOL niveau 4	21	42
Landbouw	18	43
Techniek	23	41
Economie	20	42
Gezondheidszorg	24	39
Gedrag en maatschappij	18	47
BBL	21	42
BBL niveau 1	20	44
Landbouw	19	53
Techniek	19	41
Economie	20	45
Gezondheidszorg	23	29
BBL niveau 2	19	40
Landbouw	21	41
Techniek	18	38
Economie	18	45
Gezondheidszorg	25	40
BBL niveau 3	21	41
Landbouw	20	42
Techniek	21	41
Economie	21	42
Gezondheidszorg	21	41
Gedrag en maatschappij	21	41

TABEL 24 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: docenten streng in beoordeling studenten

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
BBL niveau 4	22	45
Landbouw	17	55
Techniek	23	41
Economie	23	46
Gezondheidszorg	21	45
Gedrag en maatschappij	20	48
Totaal	25	33

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Voor het hbo wijkt de vraagstelling voor de cijfers in deze tabel iets af van de andere onderwijsniveaus

Vraag in de enquête:

De docenten waren streng in de beoordeling van cursisten (1 'helemaal mee oneens' tot 5 'helemaal mee eens'). Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5 (helemaal mee eens) en 1 en 2 (helemaal mee oneens).

TABEL 25 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: uitdagend niveau

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
HAVO/VWO	49	25
HAVO	48	24
VWO	51	27
VMBO	40	28
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	37	32
Gemengd	44	21
Kaderberoepsgericht	42	27
Basisberoepsgericht	43	24
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	44	28
Techniek	43	20
Economie	43	28
Gezondheidszorg	44	22
Intersectoraal	40	28
MBO	37	36
BOL	35	38
BOL niveau 1	43	28
Landbouw	49	21
Techniek	52	21
Economie	42	28
Gezondheidszorg	40	34
BOL niveau 2	39	32
Landbouw	38	30
Techniek	40	31
Economie	37	35
Gezondheidszorg	41	30
BOL niveau 3	39	32
Landbouw	28	41
Techniek	42	27
Economie	36	37
Gezondheidszorg	46	25
Gedrag en maatschappij	38	30

TABEL 25 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: uitdagend niveau

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
BOL niveau 4	30	44
Landbouw	35	40
Techniek	32	41
Economie	27	47
Gezondheidszorg	35	38
Gedrag en maatschappij	25	49
BBL	42	31
BBL niveau 1	51	23
Landbouw	55	19
Techniek	48	20
Economie	52	24
Gezondheidszorg	41	36
BBL niveau 2	40	31
Landbouw	46	25
Techniek	41	28
Economie	35	38
Gezondheidszorg	39	35
BBL niveau 3	44	28
Landbouw	41	34
Techniek	44	26
Economie	36	36
Gezondheidszorg	49	23
Gedrag en maatschappij	49	27
BBL niveau 4	39	36
Landbouw	33	42
Techniek	50	29
Economie	35	40
Gezondheidszorg	38	38
Gedrag en maatschappij	33	38

TABEL 25 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: uitdagend niveau

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
HBO	51	21
Landbouw	56	18
Onderwijs	46	26
Techniek	56	18
Economie	46	24
Gezondheidszorg	62	16
Gedrag en maatschappij	52	19
Totaal	42	30

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Voor het hbo wijkt de vraagstelling voor de cijfers in deze tabel iets af van de andere onderwijsniveaus

Vraag in de enquête:

De opleiding was uitdagend met betrekking tot niveau (1 'helemaal mee oneens' tot 5 'helemaal mee eens'). Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5 (helemaal mee eens) en 1 en 2 (helemaal mee oneens).

TABEL 26 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: pittige examens/opdrachten

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
HAVO/VWO	32	31
HAVO	32	31
VWO	32	32
VMBO	27	31
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	27	35
Gemengd	27	26
Kaderberoepsgericht	29	26
Basisberoepsgericht	24	30
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	30	31
Techniek	25	28
Economie	26	30
Gezondheidszorg	30	25
Intersectoraal	23	25
MBO	26	38
BOL	25	39
BOL niveau 1	31	34
Landbouw	46	31
Techniek	36	30
Economie	30	34
Gezondheidszorg	30	38
BOL niveau 2	29	33
Landbouw	25	36
Techniek	29	31
Economie	27	35
Gezondheidszorg	31	31
BOL niveau 3	30	32
Landbouw	20	40
Techniek	29	30
Economie	29	34
Gezondheidszorg	30	28
Gedrag en maatschappij	33	29

TABEL 26 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: pittige examens/opdrachten

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
BOL niveau 4	20	46
Landbouw	20	45
Techniek	22	42
Economie	19	47
Gezondheidszorg	22	42
Gedrag en maatschappij	15	51
BBL	28	34
BBL niveau 1	31	29
Landbouw	42	26
Techniek	31	27
Economie	27	31
Gezondheidszorg	28	34
BBL niveau 2	28	35
Landbouw	27	30
Techniek	28	32
Economie	25	44
Gezondheidszorg	36	30
BBL niveau 3	29	33
Landbouw	24	43
Techniek	30	30
Economie	28	38
Gezondheidszorg	30	30
Gedrag en maatschappij	28	36

TABEL 26 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: pittige examens/opdrachten

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
BBL niveau 4	27	38
Landbouw	20	39
Techniek	32	30
Economie	27	37
Gezondheidszorg	24	42
Gedrag en maatschappij	20	48
Totaal	28	34

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Voor het hbo wijkt de vraagstelling voor de cijfers in deze tabel iets af van de andere onderwijsniveaus

Vraag in de enquête:

De examens/opdrachten waren over het algemeen zeer pittig (1 'helemaal mee oneens' tot 5 'helemaal mee eens'). Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5 (helemaal mee eens) en 1 en 2 (helemaal mee oneens).

TABEL 27 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: toetsen op inzicht

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
HAVO/VWO	59	19
HAVO	57	19
VWO	61	20
VMBO	52	17
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	52	18
Gemengd	53	15
Kaderberoepsgericht	51	17
Basisberoepsgericht	52	15
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	49	19
Techniek	54	15
Economie	51	13
Gezondheidszorg	52	16
Intersectoraal	50	19
MBO	47	24
BOL	46	25
BOL niveau 1	52	19
Landbouw	44	23
Techniek	60	16
Economie	52	19
Gezondheidszorg	52	21
BOL niveau 2	51	20
Landbouw	47	23
Techniek	50	21
Economie	51	19
Gezondheidszorg	52	20
BOL niveau 3	48	24
Landbouw	39	31
Techniek	50	20
Economie	46	25
Gezondheidszorg	52	21
Gedrag en maatschappij	46	25

TABEL 27 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: toetsen op inzicht

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
BOL niveau 4	42	29
Landbouw	47	24
Techniek	45	27
Economie	39	29
Gezondheidszorg	44	27
Gedrag en maatschappij	37	33
BBL	51	21
BBL niveau 1	59	15
Landbouw	62	14
Techniek	62	11
Economie	57	18
Gezondheidszorg	58	13
BBL niveau 2	52	19
Landbouw	57	12
Techniek	52	18
Economie	49	22
Gezondheidszorg	51	21
BBL niveau 3	52	21
Landbouw	49	21
Techniek	54	18
Economie	48	25
Gezondheidszorg	53	21
Gedrag en maatschappij	52	17

TABEL 27 Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: toetsen op inzicht

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
BBL niveau 4	46	26
Landbouw	43	34
Techniek	54	19
Economie	46	28
Gezondheidszorg	42	30
Gedrag en maatschappij	46	26
Totaal	51	21

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Voor het hbo wijkt de vraagstelling voor de cijfers in deze tabel iets af van de andere onderwijsniveaus

Vraag in de enquête:

In de opleiding werd voldoende getoetst op inzicht (1 'helemaal mee oneens' tot 5 'helemaal mee eens'). Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5 (helemaal mee eens) en 1 en 2 (helemaal mee oneens).

TABEL 28 Opleiding achteraf opnieuw kiezen

Opleidingssector	zelfde opleiding %	andere opleiding %
VMBO	89	11
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	91	9
Gemengd	92	8
Kaderberoepsgericht	88	12
Basisberoepsgericht	84	16
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	88	12
Techniek	86	14
Economie	88	12
Gezondheidszorg	87	13
Intersectoraal	88	12
MBO	78	22
BOL	75	25
BOL niveau 1	66	34
Landbouw	89	11
Techniek	69	31
Economie	64	36
Gezondheidszorg	68	32
BOL niveau 2	72	28
Landbouw	68	32
Techniek	75	25
Economie	68	32
Gezondheidszorg	76	24
BOL niveau 3	74	26
Landbouw	70	30
Techniek	77	23
Economie	70	30
Gezondheidszorg	80	20
Gedrag en maatschappij	74	26
BOL niveau 4	78	22
Landbouw	74	26
Techniek	80	20
Economie	77	23
Gezondheidszorg	82	18
Gedrag en maatschappij	76	24

TABEL 28 Opleiding achteraf opnieuw kiezen

Opleidingssector	zelfde opleiding %	andere opleiding %
BBL	84	16
BBL niveau 1	79	21
Landbouw	84	16
Techniek	75	25
Economie	79	21
Gezondheidszorg	74	26
BBL niveau 2	82	18
Landbouw	84	16
Techniek	86	14
Economie	75	25
Gezondheidszorg	79	21
BBL niveau 3	85	15
Landbouw	81	19
Techniek	88	12
Economie	79	21
Gezondheidszorg	85	15
Gedrag en maatschappij	83	17
BBL niveau 4	85	15
Landbouw	80	20
Techniek	88	12
Economie	80	20
Gezondheidszorg	87	13
Gedrag en maatschappij	79	21
HBO	79	21
Landbouw	80	20
Onderwijs	88	12
Techniek	85	15
Economie	72	28
Gezondheidszorg	84	16
Gedrag en maatschappij	75	25
Taal en cultuur	84	16
Totaal	82	18

Bron: ROA (SIS)

